

E U S K E R A

Euskaltzaindiaren lan eta agiriak
Trabajos y actas de la Real Academia de la lengua Vasca
Travaux et actes de l'Academie de la Langue Basque

Zuzendaritzaren buru: Fr. Luis Villasante

Euskera XXVIII (2. aldia)

(1983,2)

28

BILBO

Maketazio eta orrazketak: R. B.
Fotokonposaketa: Rali

Elkar, E. Koop. grafikagintza
Autonomia, 71 - Bilbo-12

©Euskaltzaindia
Ribera, 6 - Bilbo-5

ISSN. **Euskera** 0210-1564

ISBN. 85479

Dep. Leg.: BI 365-84

BLAS ALEGRIA IDAZLEAREN OMENEZ

Lakuntza, 1983-II-19

LAKUNTZAKO HERRIAK ETA EUSKALTZAINDIAK BLAS ALEGRIA, EUSKAL IDALEARI, EGITEN DIOTEN MENDEURRENEKO GORATZARREA

Lakuntza, 1983-II-19

"BLAS ALEGRIA EUSKAL IDAZLEAREN BIZITZA ETA LANAK"

*Eugenio Ulayar
Lakuntzako Erretore jauna*

I. Jaiotza eta sendia

D. Blas, 1883.ean, Otsailaren 3an, S. Blas egunean, Lakuntzako "Dendaberri"-n jaio zen.

D. Blas mundu honetara datorren garaia, beltza eta latza da.

Gogoan izan dezagun, karlisten azkeneko guda 1876.ean bukatu zela. Alde batetik, gure Herriaren eskubideak eta "lege zaharrak" eskuratzeko egin zen guda, galdu zela. Bestetik, gudatetan gertatzen danez, heriotzak, zaurituak, apurketak, gosea eta miseria utzi zituela.

D. Blasen aita, José Vicente, karlistekin ibili zen eta guda bukatzean, 19 urte besterik ez duela. D. Blas seme zaharrena da; zazpi senide izan ziren: Segunda, txikitan hil zen; Anjela eta Dionisia, aitarekin eta D. Blasekin gelditu ziren; Anjela Etxabakoitz, kalmendar hil zen, eta Dionisia, ezkongabe, aitarekin eta D. Blasekin bizi izan zen 1966.eko Urtailaren 7an hil arte. Aita Jose Vizente 89 urteekin 1946 urtean, Urriaren 8an hil zen; eta D. Blas, 1947.an, Pilare egunean.

Beraren senide Lucas eta José Arjentinara joan ziren; Pakita, Huarteko José Goikoarekin ezkondu zen, beren seme Alfonso, bere osabarekin Lakuntzan hazi zen eta mutil zelarik gurasoekin Arjentinara joan zen, eta bere txokoaren herrimina izan zuen, eta berak eta bere senide eta umeak nahiko biotz-min badute gaurko egunean hemen ezin egotearekin. Alfonso, Anzuolako Zelesekin ezkondu zen, eta gaur hemen dira beretarrak.

Lakuntzan bere lehengusu zuen Anjelena etxeko José Mari Alegria, eta hemen bizi dira bere alargun eta famelikoak.

Bazuen Lakuntzan ere bestelehengusi edo bigarren lehengusi bat, "Moxka" etxekoa; Lazohoneko alabarekin ezkondu zen, eta alargun bera gelditzean, Getari-ra joan zen bitzera bere umeekin. D. Blasek hareman asko zuen hoiekin eta udako bere oporrak Getari-n igarotzen zituen, eta bere idazteari ekin ere bai. 36.eko gudatean, osabaren eta beste beraien liburuekin betetako zaku bat itsaro bota beharra izan zuten beren bizia onik ateratzeagatik. Gaur pozik hemen aurkitzen da bere illoba Lasa Alegria.

Ikasi dugunez, bere beste iloba bat Gipuzkoan diputadu da gaur.

Bere iloba gehienak Arjentinan ditu gaur eta beraien argazkiak Udaltxean agertu ditugu jendeak beren ezaguera izan dezan.

II. D. Blas Alegría Alegría, Pbro.

Nació en Lacunza, en su casa Denda-berri, el día 3 de febrero de 1883, siendo bautizado al día siguiente. Sus padres: José Vicente Alegría Guillén, natural de Lacunza, y su madre, Aniceta Alegría Razquin, natural de Echarren Araquil. Libro 5.º de Baut., fol. 126.

— Hermanos: *Lucas Jerónimo*, nacido el 1-X-1884, fol. 14.

Angela, nacida el 3-X-1886, fol. 156, que profesó en el Carmelo de Echavacoiz con el nombre de María Concepción.

Dionisia, nacida el 27-XII-1888, folio 174.

Segunda, nacida el 3-V-1891, fol. 190.

José Gregorio, nacido el 14-III-1893, fol. 203.

Francisca Benite Faustina, nacida el 23-III-1895, fol. 218.

Esta se casó el 29 de mayo de 1919 en la Parroquia de San Saturnino de Pamplona con Francisco Goicoa Otermin, bautizado en la parroquia de Huarte Araquil el día 21 de febrero de 1894, hijo legítimo de Juan Goicoa y Josefa Antonia Otermin. Lib. 6.º de Baut. fol. 65. 1.ª Misa: 25-V-1907.

— *Abuelos paternos*: Lucas Alegría (difunto), natural y vecino de Lacunza, y Faustina Guillén, nat. y residente en Lacunza.

Los Maternos: Juan Ignacio Alegría y Micaela Razquin, difuntos, naturales y vecinos que fueron de Echarren.

Padrinos: Bautista Echeverría, natural de Gainza de Guipúzcoa, residente en Irurzun, y Faustina Guillén, abuela paterna.

— *DATOS ACADEMICOS*.

1895-96: estudia 1.º de latín y humanidades, en la modalidad de "enseñanza privada" en la preceptoría de Unanua, y aprueba con la calificación de

“Méritus”, con D. Victoriano Huici, de Echarri Aranaz (casa Quisóstomo), autor de una Gramática Vasca, buen profesor para sus aficiones euskéricas.

1896 al 99, estudia los cursos de 2.º, 3.º y 4.º de latín en calidad de externo. Las calificaciones obtenidas son de “meritus”.

1899-1900: cursa también como “externo”, y, al finalizar el curso, lo califican como “suspensus” en Lógica, Metafísica General y en Matemáticas”. En los exámenes extraordinarios de octubre, se examina y le dan la nota de “meritus” en las mismas. Cursos 1900-01 y 1901-02, estudia 2.º y 3.º de Filosofía. Es calificado con la nota de “meritus”.

1902-03: le corresponde estudiar 1.º de Teología; paga los dos plazos de matrícula (12,50 y 12,50) pero no paga los “derechos de examen”. En una nota: “no se examinó” y no aparece en las listas de los examinados. En los exámenes extraordinarios de octubre lo califican con la nota de “meritus”.

Entre los años 1903 a 1907 aparece normalmente en las listas cursando 2.º, 3.º, 4.º y 5.º de Teología, recibiendo la calificación de “meritus” en las asignaturas correspondientes.

Aparece el informe de buena conducta que en 1896 que envía D. Victoriano Huici de los alumnos de su preceptoría, entre los que se halla D. Blas, estudiando 1.º de latín.

1906, Temporales de Sto. Tomás recibe el subdiaconado (B. O.).

1907, al final, aparece en Lacunza “sin destino” págs. 486 y 514, B. O. El 9 de enero de 1911 figura como “Capellán Coadjutor del Arciprestazgo de Araquil (3.º Casados, fol. 43 vt.º).

Al morir el párroco de Lacunza, D. Juan Escala, el 8 de diciembre de 1934, D. Blas, coadjutor de la misma, queda como encargado” de la parroquia, hasta finales de 1938, en que se hace cargo de la parroquia el nuevo párroco D. Nemesio Asurmendi, continuando D. Blas de coadjutor, hasta el 12 de octubre de 1947 en que muere en Lacunza a la edad de 64 años y es enterrado en Lacunza (Lib. 5.º de Dftos., fol. 103 vt.º).

La Enciclopedia Vasca en el tomo III de literatura, pág. 282, da la siguiente referencia: “Era miembro de “Euskeraren Adiskideak” de Pamplona y profesor del Seminario de Pamplona”.

En el Seminario no han podido confirmarnos este extremo.

El 15 de noviembre de 1887 la antigua Asociación Euskera de Navarra, le nombra por unanimidad a D. Serafín Olave socio honorario de la Asociación, haciendo un gran elogio suyo. De aquí procede seguramente su relación con el Patronato Olave y su asidua colaboración, como se expresa en la relación de las obras presentadas y premiadas por este Patronato.

(La Enciclopedia Vasca, en lugar citado le atribuye las siguientes obras:)

III. Apaizgintza - Campo pastoral

Bere Seminarioko ikasketa, ikusi dugunez, ez zen harrigarria izan, esateko, exkaxa baizik. Euskalduna izateak, erderaz ez jakiteak, ez zion hortan lagundu. Hortatik pasatu garanok badakigu nolako oztopoak aurkitu genituen, hasieran behintzat. Hori zela ta, Unanun egin zun bere hasiera, nik ere nere osabarekin egin beharra izan nuen.

Gero ikastaro gehienak kanpotik egin zituen; bere aitak Iruñean zuen bere lantxo bat eta han pisotxo bat hartu zuen.

Bere osasunak ere ez zion honetan lagundu, batez ere bere anka zauzitzean. Garai hartan apez asko zen eta herri txikitxo bat inoiz hutsik geldituko zen, zain egoten ziren asko; eta jakina, konkursotan "meritissimus" zutenak harrapatuko zituzten hoberenak; beraiek baitziran garai hartako zeruko izarrak.

Hau dana dala-ta, hasieratik Lakuntzan, bere etxean, aurkituko dugu lanik gabe. Gero Lakuntzako koadjutore, eta gero, Lakuntza utzi gabe, Arziprestazgoko kapellau egiten dute. Honek esan nahi zuen, herri batean apaiza gaixo gelditzen bazen edo hiltzen edo aldatzen bazen, zuloa berak bete behar zuela. Horregatik, noiz-behinka Herri Berrin (Villanueva), Latasan edo Ilarre-
gin aurkituko dugu.

Seminarioko irakasle ere izendatu omen zuten, "Auñamendik" dionez. D. Miguel Intxaurrendoren adiskide zen; hau Seminarioko euskeraren irakaslea, eta nere iritzian, berak, D. Miguelek, Seminarioa uztean, bere ordeko eramatea nahi izan zuen; baina D. Blasek ez zuen nunbait bere burua prest aurkitzen eta bere arreba Dionisiak ere oztopoak ezarri zizkion, bakarrik ezin baliatu zeitekela-ta.

D. Blasek ez zuen on hartu eta Lakuntzan gelditu zen.

1934 azkenean, D. Juan Eskala, Lakuntzako Bikarioa, hiltzean, bera geldituko da bikario orde; eta 1938 azkenean, Bikario berria etortzean, berriz ere Lakuntzako koadjutore geldituko da.

Tartean, 1936.eko gerrak lapotik harrapatuko du eta zuri ta beltzak ikusiko ditu.

Gero, 1947.ko Urriaren 12.arte, hil arte, Lakuntzan.

Guzti honetatik hau nabaritu nahi nuke:

a) Han-hemenka bere etxearen inguruan, gehiegi lotu gabe, zebilela, bere herriaren bizi-modu, ohitura, ipuin, esaera, mito eta sustraiak ezagutze-ko era bikaina izan zuela.

b) Garai hartako euskera-zale eta herrikoi ziran gizonekin (adibidez: Victoriano Huici, Miguel Inchaurren, Juan Goicoechea, Manuel Irujo,

Serafin Olave, José M.ª Iribarren eta abar...) harreman eta adiskidetasuna izateko bidea izan zuela eta bere bizitza aberastu.

c) Azkenik, ez zela gure D. Blas hain motela eta exkaxa, baizik argia eta bizia, eta zenzu handiko gizona. Herria izan zen bere ikastola eta herriari itzuli zion ederturik beregandik hartu zuena. Jendeak aipatzen ditu bere sermon argi eta ederrak; hor daude bere idatz lanak, sarituak eta ezagutuak; eta hor dago bere jokabide eta bizitza osoa.

IV. Obra literaria de D. Blas

D. Blas fue miembro de "Euskeraren Adiskideak" de Pamplona, colaborador de "Euskal Esnaleak" de San Sebastián y concursante asiduo del Patronato de la "Biblioteca Olave", aparte de las publicaciones que pudo hacer en otros periódicos y revistas.

Así mismo publicó varios trabajos en la *Revista Internacional de Estudios Vascos*.

1926.—Publica "Lakuntzako Pertza" en *Euskal Esnalea*, XVI, pp. 100-104, en que trata de la leyenda de la Dama de Aitzgorri o Aralar, y los sitúa en la cueva de Amurgin, bajo el paso de Lakuntzako Pertza, al que hace una alusión final.

1928.—Publ. en Pamplona la obra teatral, misional *Ana Mari*, premiada en el concurso teatral de "euskeraren Adiskideak". El escenario es el caserio de Baratzerrekalde de Lakuntza.

1929.—Participa en el concurso literario del Patronato de la "Biblioteca Olave", sección euskérica, con la obra teatral "*DAMA*" (ANTZERKIA), con el lema "Laude et similima pluris Basconicis fuuntur in osis", que obtiene la gratificación de 300 ptas., fuera de concurso, por no alcanzar la extensión establecida.

1930-1931.—Presenta el original euskérico, versión española y las copias de la obra *GURE AMA*, con el lema "Esan eta Egin", estudio acerca del estado actual del euskera y medios adecuados para su defensa y propulsión", sección 2.ª libros en euskera.

Esta obra obtiene el primer premio del concurso (1.000 ptas.) y el tema había sido propuesto por D. Manuel Irujo. Esta obra, al ser premiada, según el condicionado debía publicarla, lo que hace en 1932, previa prórroga que le concede el Patronato.

1932.—Presenta su obra titulada "*JOLAS URRINA*", con el lema "Egi eta Fedeeek". "Costumbres, Justas y Regocijos de la zona euskera de Navarra", para el concurso de este año. (En Lakuntza llaman San Juan Urriñak a las hogueras de San Juan).

El Patronato le concede la subvención de 1.000 ptas., que las cobra en 1933.

Entre los papeles de D. Blas hemos encontrado la versión castellana de "*LILAYA*", "*La Rueca*", y nos dice que es el cap. VI de mi original euskérico —Costumbres, Justas y Regocijos de la Zona euskara de Navarra— Premio Olave del año 1932. Publicado en la *Rev. Internacional de los Estudios V.* París. Blas Alegría.

1933.—En noviembre se anuncia el 4.º concurso, cuyo plazo de presentación se cierra el 31-III-34. Para el tema 5.º. Libros en idioma Euskérico: FOLKLORE, se indican las materias: "Costumbres de la zona Euskara de Navarra con motivo de bautizos, bodas, entierros, funeral, carnavales, Jueves Gordo, Eguerri y Urtezar, Erregeguna, Gizakunde, Bazkoak. Deberá acompañar a este trabajo una versión española del mismo. Premio 2.000 ptas.

Este año 1934 presentó D. Blas la obra titulada "*ATSEGINA*", con el lema "Gogoz eta Legez", sin que haya otra noticia. De hecho el sobre de D. Blas con su lema, estaba todavía sin abrir. 8-III-35. Elegidos los nuevos Ayuntamientos y la Diputación, cambia el panorama en el Patronato con relación al Euskera.

En el 5.º Concurso no aparece ningún tema en Euskera, y cuando el 17-VII-36, se reúne el Patronato para clausurar el V Concurso (35-36). "Excusó su asistencia el vocal Sr. Conde de Rodezno, ocupado en los grandes asuntos del día por el comienzo de la guerra de liberación de España."

De hecho, ningún manuscrito de D. Blas hemos podido hallar en el Patronato Olave, ni en casa de D. Blas, pues según testigos, cuando la guerra, le quemaron a cestos, y otros los quemaron ellos mismos por miedo. Como dice la Enciclopedia Vasca —Literatura III— págs. 282 "Sus trabajos inéditos, entre ellos conferencias, se malograron durante la guerra civil".

Ya he dicho que de estas obras, hallamos la versión castellana de *LILAYA*, *LA RUECA*, en dos variantes.

En GURE AMA, da la relación de sus obras, por tanto anteriores al año 1932, y son las siguientes:

IRAKURGAI ALAIA, en *Euskal Esnaleak* de San Sebastián.

"Arimen Gaba", en *Rev. Int. E. V.*

OLITEKO GAZTELUA —Poesía— sin referencia.

Entre los papeles revueltos de D. Blas, hemos encontrado algunas cosas:

AÑORANZA, versión castellana del mismo autor de *BIOTZ-MINA*, poesía dedicada a la ermita de San Sebastián, y publicada en *Rev. Int. E. V.* —separata de "*Aizgorriko Damia*"— (*BERSO BERRIAK* "*Belarri Bakarrekoko Cerri Broma Zalia*").

Además hemos hallado 47 sermones suyos en euskera sin fecha, excepto 2; unos largos y bastante elaborados, otros, cortos y esbozos hechos a lápiz, no para leerlos sino para decirlos de memoria; en general usa el dialecto de Lakuntza y como sonaban en Lakuntza, sin miramientos ortográficos ni gramaticales. Hemos mecanografiado algunos.

También hemos encontrado el Índice o guión de otra obra escrita por él que contiene las siguientes partes:

Navarra	Cuadro Tercero
<i>La Laureada</i>	El molino embrujado
San Miguel Arcángel	Brujos y Brujas
Patrón	El Triunfo de la virtud
de la Iglesia Militante	Madalen
Apariciones de San Miguel	La Sanmiguelada
El glorioso San Miguel	Cristiana costumbre
en el monte Aralar	En busca de bellezas
Cuadro Primero	Las Hijas del Señor de Navarra
En Aralar	Los Dólmenes de Aralar
Cuadro Segundo	La selva - Aguirico— Elice
En Deiterr-Lacunzaechea	APENDICE
Pasillo Cómico	El Palacio de doña Constanza
Un poco de historia	y El de don Teodosio de Goñi
El caldero de Lacunza	Zamarce
Los clásicos	

Faltan muchas hojas y temas enteros.

Hay 11 págs. de los clásicos; 1 del Molino Embrujado cuento de D. Julián Manuel Sabando - Adaptación - junto a Zamarce. La Rueda - dos versiones. La Legión Perpetua de San Miguel.

La Legión Perpetua de San Miguel Arcángel - 7 págs. completa.

Malencho, 8 págs. completa. Leyenda de la Cruz de Aralar, así llamada.

El Palacio de D.ª Constanza, 2 págs.

Zamarce, 2 págs.

Navarra la Laureada, 1 pág.

Las Hijas del Señor de Navarra, 5 págs.

Además, los de la casa Agotza, nos dejaron unos versos vascos titulados: BERSO BERRIAK "Belarri Bakarreko Cerri Bromazalia" del 25 de

Enero del 1945, con un precioso dibujo a plumilla del cerdo con una oreja cortada. Son unos versos humorísticos dedicados al “matatxerri”.

D. José M.ª Iribarren, en su obra “De Pascuas a Ramos” página 153, reproduce la versión de la *Caldera de Lacunza*, que le escribe D. Blas, su amigo.

Y en la página 262, EL VIA CRUCIS DE LACUNZA, procedente de la misma fuente, y describe el Via Crucis que hacen las muchachas de Lacunza a la Magdalena el día de Pascua de Resurrección, y el estribillo o diálogo cantado con que anuncian de regreso la Resurrección:

- Zer esaten didaz Madalenia?
- Resucitatu dala beroren semia.
- Ay, au gozua! Ay, au gozua!
- Pazco eguna da ta gloriosua.

V. Juicio literario sobre su obra Mahai epailearen iritzia

No es de mi incumbencia el emitir un juicio sobre la obra literaria de D. Blas, ante toda una Academia. Ella sabrá juzgar y apreciar su labor.

Pero me parece muy interesante el reproducir el juicio de la mesa clasificadora de alguna obra suya.

Su obra “Dama” es excluida del Concurso por no cumplir con la extensión exigida y por otros fallos, pero, no obstante se pide una gratificación de 300 ptas., por ser el único trabajo euskérico presentado y por los aciertos que tiene:

- a) Tiene escenas aisladas muy bien logradas e interesantes.
- b) El euskera es claro, limpio, vivo y popular.
- c) La versificación es espontánea y ágil.

En cuanto a su obra GURE AMA, se expresa así el tribunal clasificador:

Los que suscriben, en cumplimiento del honroso encargo encomendado por V. E. de enjuiciar el trabajo cuyo lema es “Esan eta Egin” del concurso literario de la Biblioteca Olave, “que tiene por tema” Estudio acerca del estado actual del euskera y medios adecuados para su defensa y propulsión; sometiendo siempre su opinión a otra más ilustrada informan:

El aludido trabajo está escrito en un euskera fluido, castizo y bello; analíticamente es una ratificación gramatical, su construcción no pierde la genuina modalidad vasca, ni aun en los períodos en que se expresan ideas más

complejas, emplea galanamente el modismo; lográndose con todo ello que el trabajo sea, al tiempo que literario, asequible a todas clases culturales y por lo tanto esencialmente vulgarizador.

La traducción que le acompaña está hecha con plena libertad, claro que sin detrimento de ningún concepto necesario ni fundamental.

En cuanto al fondo del tema, el trabajo aludido, supone una aportación provechosa, ya que aunque los datos e ideas que lo integran no sean nuevos, su recopilación y sistematización, juntamente con los ya anotados caracteres lingüísticos, llenan una necesidad sentida de vulgarización y enseñanza de la materia, angustiosamente interesante por otra parte sobre todo en los momentos actuales.

Por eso los suscribientes juzgan que el dicho trabajo se hace acreedor al premio consignado en las condiciones del concurso. Dicho sea con el expresado sometimiento.

D. G. A. V. M. A. Pamplona veinticuatro de noviembre de mil novecientos treinta y uno.

VI. Giza-alderdia. Aspecto humano

Luzea zen eta maikia. Bere etxe aurretik igarotzen zen goitik zetorren erreka, eta han zubitxo bat zegoen; apezgai zelarik han zebilen jauzika jolasean eta zubia jo eta hankan mina hartu zuen.

Berare amak jakiterik ez nahi eta ixilik gorde zuen. Gero beranduegi izan zen: tumor gaizto batek zainak bildu zizkion eta hanka bat bestea baino motzago gelditu zitzaion. Beraren ikasketako oztopoak ere garai hontakoak dira.

Itxurez latz xamarra zen, garai hartako beste apaiz askoren antzera. D. Marcelino Olaechea hortaz estaten zigun:

“Ez dakit gure apaizok zer daukaten aurpegian; oso onak dira, baina aurpegian aritzaren azala dutela dirudi”; eta gure aurpegiak pixka bat leuntzen saiatu zen. Hala ere, Iruñeko seminarioan gelditu nahi zuen eguzki aldeko ikasle bati erantzun zion:

“Ez, ez; Iruñeko = Seminarioa Nafarroako aritzendako egin zen, ez eguzki aldeko palmaondoendako”.

Nunbait ez gera danok berdinak.

Jakina, garai hartako agintza edo autoridadea erabiltzeko modua eta gazteen eziketa ez zirela gaurkoak bezala. Batzuk makila erabiltzen omen zuten eta D. Blasek bere anka maikia.

Hau hala bazen ere, iñork ez dezaioke D. Blasi bihotz aundi bat ukatu. Irudimen bizia zuen, gatza eta piper pixka bat ere bai. Badu D. Blasek bere "Dama" maitia, Aitzgorrikoa edo Aralarkoa; badu bere "AMA" —Eusker—; baditu bere itz leun eta goixoak, bere maita edo "Biotz Miña"-k; bersolaria da, poeta. Alditan gure aritz zaharrak beren zulo eta tarteetatik ezta dariote.

Hori bai, lakuntzarra izanik ere, D. Blasek ez du ozpiñik. Garai batean lakuntzako gizon jator bat ibiltzen zen atez-ate bere sal-erosketak egiten; inguruko herritan lakuntzarrei "ozpiña" esaten, eta bera aurreratzen zen: "hemen lakuntzarra, ozpiña; pinta(ozpin) bati litro bat ur bota, eta oraindik ere fiña".

Bromazlea zen eta aldiz, "zelebrea" ere bai; bestela galde dezaioleta Agotzaren belarri motz "Cerri Celebreari".

Oso herrikoia zen eta jende artekoa; denekin ibiltzen zen eta bazekien, garai hartan, ostatura joaten ere, eta noiz berak ez edan, gizonen konbidatzen zien, beraiekin eguneko eta lehengo gure herriko gauzak aipatu eta gogorazteko.

Ume baten gixe mandatalari ibiliko zen; oliorik ez eta bere aitari arraultzek emateko ur beroan frejituko zituen.

Bere garaiekoak digutenez "grazi haundie zuben gauzak kontatzeko".

— Adibidez, "doktriñe ikastea joaten zien mutillei: "Arnazko zuluena edo zer dekazkizube buru hoiek ez geyo ikesteko?"

— "Negue elletzen zen garaien hola esatan zien askotan jendiei "Bai! Gizonak, majo pasten duzue tabernaa joanda; eta andriek, hor, maize bikortzen txokolatie ekartzeko, eta zuek! ras ras! dirubei eiten etorrite mundibeitetik tratotatik. Hori ez duk famelie mantenatzeko modue. Andriek holako nezesidadiek pasatzen arittzie, eta zuek, majo".

— Eta hurrengoan, "Erraz duk fanfarronkeriek uitzie eta andrie eltziei oliyue botatzeko, zorretan eske! Eh, hori ongi iduritzen dakizube? Hori ez duk lakuntzarren legie, hori judiyuen legie duk??".

— Eta gaztiei: "Eta mutillei ere gauz bat esan behar dizuet. Leyue zabaltzen diet kanta polit bat kantatzen ari zaien garayen ostatuko exkiñen edo pilekuben, baiño ero kanta hasten zaienien kantatzen, moskorraanak, itxi egiten ez aitzeko. Lakuntzen hola ez duk izendu jendie; garbiye eta zuzena".

— Beste batean, nun bait aldiko sermolaria motel xamarra zen, eta ingurulo gizonen: "gizonok, jarri zaittie, jarri zaittie, ez zekik eta zer san behar duben".

Eta noiz naiz eta nun-nahi itzlari eta alai agertuko da nola euskeraz hala erderaz:

“Atzo ikusi nuan senar emazte bi,
diciendo disparates, bata besteari.
Kaer de las eskaleras, autsi ditu ortzak;
señal que no estaba barrendikan otzak.”

Bainan ogeitamarreko gudatean, izanen du bere bihotza, idurimena eta trebetasuna erakusteko zoria. Gorriak ikusi zituen.

Bere arreba Dionisiak negarrez esaten zion: “Hii eitten ttie burlek! Atzetik burleska dekaizkik! —D. Blasek: “Etzakien batee inporta; goizeko meza hemen ematen diñet, goizeko seietan. Ehin txaiela nahi baue, Jaungoikoei etzione egiten; nik denendako meza ematen diñet... mezaa bidean barkazio eskatu zieiñie, eta zer ein biiñet?”

Bere etxea aztertzeraz edo registratzeraz joan zirenei esan zien bere aitaren karlistetako zapel urdiña bi izarrekin erakusiz:

“Miren Uds., aquí tienen Uds. la boina de mi padre con las estrellas”
—Eta haietako batek esan omen zion:

“¿Y cómo tiene usted en boina azul, estrellas de oro?”

—Eta D. Blasek:

Ah txotxoluek, hoi guzie dekiube? ¡La Unificación duk hoi! Hoi ez dekiube eta hontza heldu zaie? Hooki eiñen duzube joaten bazaie, eitzurrek hartute soora!” D. Blasen aita karlisten gerran ibilia zen; 36,ko gerran “Tenientes Honorarios” egin zituzten eta pagatxo bat ere ematen zien. D. Blasekin bizi zen, bera baino urte bat lehenago hil zen, eta bere alaba Pakitak aita-ren pagatxoa hartzen omen zuen hil arte. Hau da zapel horren gora-bera.

* * *

II. Sozial aldetik ere oso herrikoia agertzen da. Euskera bizi behar eta hortarako euskaldunak ere bizi behar; horregatik nekazarientzat basoak eta lurra eskatuko ditu: “orgatik, burua jaso eziñik arkitzen dan nezal txikiari, zergak barkatu, zamak arindu, ta beti alai bere errian bizi bedin, al-den guztian lagundu. Ori egin bear da. Ta eztu iñork galduko. Irabazi bai; berak, euskerak eta guk” (Gure Ama - 47).

Hala ere fabrikak Lakuntzara etortzen hasten diranean zalantzarik gabe bere laguntza emanen die. Ikusten du jendeak bizitzeko behar duala. Baze-kien hori berak bere etxetik hasita: sei senide izan eta seietatik hiruk Ameriketara joan beharra izan zuten; eta han dira gaur dituen bere illobak; eta bere osabaren omenaldi hontara ezin etorriak, nahiko bihotz min ematen diote.

* * *

III. Bainan D. Blas, danen gainetik euskalduna da, euskera zalea, “euskeraren adiskidea”, “euskera esnalea” eta euskal idazlea.

D. Manuel Irujorekin oso adiskide omen zen, eta D. Blasen idatzien galdezka etortzen omen zen esanez “son oro en rama”; eta esaten omen zuen: hura bezelako euskaldunik ez dut ezagutu; hura zen gizon euskalduna!”

Hori garbi erakusten dute bere bizitza osoak eta bere idatziek; batez ere berak egindako “GURE AMA”K. “Euskeraren egoera gaurko egunian, ta berori zaindu ta zabaltzeko bide egokiak” du bere gaia, 1930. urteko idatzibatzaletan saritua.

Euskeraren etsaien artean hoiek aipatuko ditu:

- a) Euzkotar eskoletan oi dan irakaspena;
- b) Bizibearraren joan-etorriak;
- c) langintza zenbaiterako euzko gizonen urritasuna;
- eta d) Euskalerriko biotzaren berri ta izatearen jakingabetasuna.

Lehenengoari buruz, honela dio:

“Jakitea —zoztorra ez baita— ondo eldu zaigu guztioi: ondo eldu zaigu guztioi: zenatenez geigo ta obe.

Argatik aurtxoai erdera irakastea gauz ona da; eztu kalterik. Eta oro bat, aur ez dienai. Ez dienai. Ezdago zer esanik.

Euskaldunei ordea, beren izkeraz landa aditzen ez dutenai, gauzak erde-raz buruan sartu-nai izatea... zail da. Zail eta gaitz.

Ortik datorzkigun ondoren txarrak agirian dagoz.

Ondo nabaitzen ditu alde batetik euskerak, eta bestetik ikaspenak.

Ala guztiz ere, ondoren oiek ayenatzea gure eskuan dago.

“Lenago, aukera ondorik etzuten eta naita ere onurazkorik ezin egin, gure gizaldeak ordea, eskol-irakasle edo maixu euskaldun naiko bai ditu... zertan gaude? Ardura bearrez, noski” (40 hor.).

Gaur, euskeraren “normalizazioa” dala ta, istilu ta burruka franko badugu: horra zer esaten zuen D. Blasek orain 52 urte. Tontoa omen zen...!

En su versión castellana no resulta menos tajante y categórico:

“Ya lo hemos dicho: en ninguna escuela del país vascongado se ha permitido hablar ni usar otra lengua que el castellano.

Y eso es absurdo; contrario a todo derecho y las mismas leyes de la pedagogia.

La enseñanza primaria debe darse en la lengua materna. Esto es lo natural.

En consecuencia, en las zonas en las que la lengua predominante sea la vasca, debe emplearse la lengua vasca. Más aún; debe incluirse su estudio en el plan escolar.

En las zonas en que el castellano sea la lengua más extendida, sea ésta el vehículo de la enseñanza, pero los maestros deberán ser vascongados, porque aun en éstas se da con frecuencia el caso de que existen familias que únicamente conocen el vascuence, y no es justo que a sus hijos se les prive del beneficio de la enseñanza.

Muy bien que a los niños —y lo mismo a los adultos— se les enseñe el castellano. Su conocimiento a nadie perjudica, es útil a todos, y a muchos necesario. Pero no es, no debe ser incompatible con el vascuence.

Por eso, sin perjuicio del carácter instrumental que una y otra lengua hayan de tener en las zonas antes dichas, procede la enseñanza del castellano, del que nadie quiere ni es posible prescindir, en las de mayoría vasca, como así mismo es de desear sea abiertamente permitida la enseñanza del euskera en aquellas en que la enseñanza se da en castellano.”

Todo esto lo decía D. Blas hace 52 años, y esta obra fue premiada con el primer premio por el Patronato Olave, y eran miembros del Patronato dos diputados de la Diputación de Navarra. Hoy que tanto se habla y se lucha por la normalización del euskera, sobra todo comentario. Luego dirán que D. Blas era tonto...!

Azkenekoari buruz —Euskal-erriko biotzaren berri ta izatearen jakingabetasuna—, erdi negarrez erdi pozez, esaten du:

“Geok euskerari atzeka... ta atzerriko gizonik argienak, ikastetxe nagusako irakasle eta jakintsuak... gure izkuntzari begira zoraturik!

Beoi eskerrik badakite European eta Ameriketan zer dan euskera; nor diran euzkotarrak.”

Eta Julien Vinson, Orientar izkuntzen irakasle jakitunaren itzak gogoratzen ditu:

“Grazia tar izkuntza ala Laterrazkoa —diranak izanik— euskeraren aldean, bi epo txiki txikitxo, eraldoi ondi baten aurrean bezela gelditzen dira” (48 hor.).

(El Griego y el Latin, con ser lo que son, junto al Euskera son dos enanos txikititos junto a un gigante.)

Erderazkoan, Hugo Schuchardt, Viena,ko Akademiaren irakasle ospetsuaren itzak ere gogoz ekarriko ditu:

“Euskera, bere aditz joku arrigarriagatik, pare gabeko jainkozko egintza bat ez bada ere, ez da gizonen beste edozein egintza bat”.

(“El Euskera, por el desarrollo maravilloso de su conjugación sin llegar a ser una oración divina sin igual, no es una obra humana como otra cualquiera”) 85 hor.

D. Blasek erantsiko dio:

“Gu bere semeok berriz... ez gera oartzen au lana! ez gure erri maitagarri onen onditasunaz, ta ez gure izkuntza miragarriaren edertasunaz. Gutxi zulatu...! ta orra! Axolik ez”.

— Eta inork esan ez dezan “itzak dira itzak”, 36,an, bere idatz lanak kentzera bere etxera joaten diranean, egiztatuko ditu bere itzak.

Saski bat bete kendu zioten; eta horta etorri zen kapitana “katalan” famosoari, bere lagunei eta entzuna nahi zioten guztiei —erderaz eta euskeraz—, bere umeak gorde nahi dituen ama baten ausardiarekin, negarrez, esanen die:

“Euskaldune duk nere aitte, ni ere euskaldune; nei Jaungoikuek eman bait euskia, zubek jendu biei dezube? Eitten diet eta eifnem diet! zergatik hortarako baliyo diet nik”.

(“Mi padre es vasco, yo también soy vasco; si Dios me ha dado el vasco, vosotros me lo vais a quitar? Lo hago y lo haré! porque para eso valgo yo”).

Hoi en berri ematen zigun batek dio:

“Lehen elkar joka eta hiltzia, auskiaz eitten zelako eta orain ezin jasoz! Nola ematen ditu denborak bueltak...!”

Eta nik galdetzen dut:

Hainbesteko bueltak eman ote ditu denborak? Lehen hil nahi zutenak, hila piztutzea nahi ote dute? eta euskera jaso nahi dugula esaten dugunok, ezin jasoz edo ezin hilez ote gaude?

Euskeraz egiten dan gure etxeetan, umeak euskera galtzen ari badira, nun dago euskeraren etorkizuna? Oso larri aurkitzen gara eta danok trebetasun eta ausardi handi baten beharrean ikusten dugu geuren burua. Horatarako, D. Blasek hain gogoko izanen zituen itz batzuekin bukatu nahi dut.

Itz hoiek jeorjiatar gizon argi eta beroak aipatu zituen 81,ko Leioako Ikerketan, Dzidziguri,k, eta Ipar Ameriketako itzkuntzalari Y. Zitsar hospatsuarenak dira. Hontara dator:

EUSKERA EZ DAITEKE HIL. “Euskeran aurkitzen da European egin ziren itz zaharrenak jakiteko bide bakarra. Hegoaldeko Europako sustraiak, eta bere zibilizazioaren leku bakoitzeko iturriak ezagutzeko, giltza bizi bakarra da. Bestalde, euskera, kultur danez, zibilizazio berorren arrotasunaren arrazoi da.”

(LA LENGUA VASCA NO PUEDE MORIR. “En la lengua vasca queda el único medio para establecer cuáles fueron las más antiguas palabras de Europa, siendo la única llave viva para las raíces, las fuentes locales de la civilización europea occidental. La lengua vasca constituye también como fenómeno cultural, motivo de orgullo de esa misma civilización”). IKER I, página 446.

Komentarioa, D. Blasena:

“Euzkotarrak berriz, lagin geienean. Orrenik jakin ez! Balekie...! ez lira-ke lotsatuko bein baño geiagoetan lotsatu diran lez”.

Askotan gertatzen zaiguna, esaera zaharrak diguna:

“Urrutiko intxaurrak, hamalau; etxeratu, eta lau”.

D. BLAS ALEGRIAREN ITZALDIA MIKEL GOIINGERUAREN EGU-NEAN (18)

In celum conscendam, super astra celi exaltabo solium meum, similis ero Altisimo. (Is. 14,13-14).

Igoco naiz zerura, jasocodet nere tronua cerutic goyenera, izangonaiz Jaungoico bazala, blasfemi iqueragarrie, Cristauac, baño zer? ezta iñore Jaungoicoaren alde ateraco, laster nola aingueru gaiztoaren blasfemi iqueragarriori eguin zuen?

Aurrerazenda aingeru miragarribat zusco ezpata zorrozbat escuten duela, aurrerazenda Miguel Aingeru principalmente bat eta an bertan aldebatetic Miguel veste aingeru onaquin eta bestetic Luzifer gaiztoaquin peleazendire —preliabantur Micael et angeli eyus cum dracone— eta azquenian Miguelez venzizendu eta Lucifer ordu artera in ederra izanduzena eta arguitasunez janciric econetic, galtzen du bere edertasune eta gueldizenda infernuco inquez cozcobat baño ichusiago, eta ceruco goyetic botazen betico inpernuzco zulo belz eta illunetara eta arrequin batian bai-taere berarequin alchatu zien guziec.

Eta Miguelec orduan oyu egitendu: Quis ut Deus? eta arren vozac ceruco zabal-tasunac vetezenchu. Nor Jaungoicoa bezala. Guerraco denboraa Generalac odola suturic, vere soldado layalac, peleyen asi baño animeizenchuben bezala eta vere indar guziequin viva erregue! esatiaquin batian, botazendie leonac bazela echayaren contra, modu vere ceruco aingueruaren general ondionec garresi eguitenzien vere lagunari. ¿Quis ut Deus? Nor Jaungoicoa bezala. Nor igualatu deiteeque ceruan Jaungoicoarequin, onditasunean, ondasunean, edertasunean eta glorien. Nor vera becin ondi. Nor bera becin ona, nor bera becin ederra. ¿Quis ut Deus?

Beguiria emen cristauac nola Miguel aterazen Jaungoicoaren defensas. Beguiria nola añ laster nola aingueruen artian sortuzen soberbie eta gaiztanqueria. Miguel aterazenda soberbie eta gaiztanquerian contra eta ezta geldizen bere oñarpian icusiar-tian: beguiria or aldare santuan nic esatendizuten eran.

Modu verean gu ateabeargera bildurric gabe gure Religiyoa eta gure fedearen defensas eta gure aurrecuan uzi zigun herencie gozoaren defensas, eta ceñ da gure herencie gozuau? Obequi entendizeco buelta gainzen entendimentuarequin emergi

edo ogai siglo azera, eta an icusodegu ciudade edo erri ondibat, esandechegue mun-
du guzico ondasunac an juntatudiela, ango eche eta palacioyoac, ango eliza —Jaungoi-
co falsoaren eliza— arraigarriac, ango carrica acaberac ez duenac, ango circo, ango
teatro eta plaza aberastasunes betiac; eta Erromatarrac gauez eta egunez festetan,
gauez eta egunez jolasian janezgain eta edariari emanac, janziyan eta lujozorrigarriva-
tian inguerican. Alde guzitatic ezin contala esclavo desdichatus inguraturic verac
erregalazeco eta diuerticeco eta badaquizute nola nausi entrañagabiac divertizenze-
rien esclavaquin, bere aurrian tormentu iqueragarrien artian eriotzgorra ematen
eta ontaz asperturic botazenzichuten circora, cecenac, tigre eta leonac goseturic,
burrucatuondorioan milla pusca egiteco.

Nola guizon ala emacomeac vicio lotsamangarrien iyarturic eta zoraturic vizi-
modu gaizto ichusiantan. Ah ezet aurrera seguichu nai eta isildu naidet, ainbeste
gauza nazcagarriec nere mingaña ziquindubañolen, eta ala ere esan deche Erroma
zela mundu guzien jabe bacarra. Baita ere icusicodegu besterribat eta erriartan icus-
ditugu guizonaren obra miragarrie arte guzietan. Grecia daizenzayon erriontan ikusi-
co ditugu munduco guizonic jaquinsuenac. Etaño ala erria nola bestia, bat bere
jaquinduri guziequin eta bestia vere podere guziequin icustenchugu gentiltasunean
galduric, au da, ezdute ezaozen Jaungoicobat bacarra dela eta bat bacarric adoratu
viardubela, eta asmazenchute ezincontala Jaungoico eta gusto guzicoac eta acaso
alebatiari siñestatu gabe.

Icusico ditugu barace batian velaunicaturic baachuribat adora zen. Eta ezta
izango denborartan Jaun eguiazcoaren conocimentue duenic (?). Bai cristauac bada
erribat eta au ezta guria baizic euscalerria, denborartaco gau illunac eta erromaco
vicioyoac galdunaichute euscaldunaren vicioyoac vaña oc bulcazenchute veregandic eta
an gaueco izalian illargiaren arguitasunean chistuaren soñuan mendico isiltasunean
illberrico denboran, danzazendie beste gendiac baño Jaun ondiaco baten honran,
baño izenic ezonen Jaun bat Da Jaun goicoa, es Jupiter vezela deslayala ez Venus
bezala desonestoa, ez mozcorra Baco bezala, baizic goico Jauna, ez lapurra Mercurio
bezala ez olacobeste gendearen moduco divinidadac bezala, baizic goico Jaun edo
Jaungoicoa, emen beitic loyequin ziquindugabea. Izagaco iturrifrescoac sortuazi-
chuena eta Iratico mendiyan ariz arbolac (los robles) jasozichuena. San Donato eta
Aralar mendiya elurres zurizenchuena, gure mendico tontorrac iruzquie ateabatiari
eta berroquei milla egun guchitan eta lecu artan vertan jasozendute S. Cernin deizen-
diogun eliza. Modu ontan paatuzuen cristauac leytasuna, baño ongi bere Jaungoi-
coagatic peleatu ondorian, eta campotarra zen costumbre gaizto eta batezere erroma-
tarren vizio ichusiaren contra, baiñ eta berriz ederqui peleatu ondorian.

Horra emen itz guchitan gure aurrecoaren istorie gozo eta consolagarrie, ona
emen gure aurrecoac uzi zigun herencie ederra eta esan eztechiquen moduan guayen
semeac honrazengaituena.

Orrengatic esaten dizutet! euscaldunac denborartaco gizon gloriosoayen semea-
c! Baldin ayen odolac zuen gorputzeco zefiac bustizenbaditu, ez zaitela lotsatu eus-
caldunac izateaz, baizic izandayela au zuen orgulloric ondiena. Eta ayen modura
guerra zuec gure etsayari, gure fede santu gure izcunza eta costumbre zarraren
etseyeri, gure artian viziyo eta gaztanquerie sartuaichutenari! Zergatic oc sarzenbadi-
re ah! orduan gure gurasoac madaricacucogaichute, eta Jaungoicoac berac alde egi-
ñen du gure ondotic. Badequizute zer egiten zuen aitaabatec vere seme naturalac galdu
ondorian, au vera egiten du Jaungoicoac bere seme maiteac galdu ondorian beste
bazuec adoptazenchu.

Denborac berac eracustendigu egui tristea, urte ascoz honratuzichuen Jesucristoc Oriente erriac gogoz ayen ertian eotean, ayec ongi servizenzuten bitartian, baño asi zien gero Jesus ofendizen vere vizio eta pecatuequin eta zer eguin zuen? Pasatu zen Orientetic Occidentea uzten zichuela cisma eta erejetasuean sarturic.

Occidenteco erritan or daude Alemanie eta Inglaterra eta zergatic eztu esanbear or dago gure egunetan Francie gure aldemena; gauz miragarrie, norc esanbiartzuen Francie ainbeste distinguitu ondorian Berengario Calvino eta hereje guzien contra ain triunfo ederrac conseguitu ondorian elleatu biar zela gauco egunian Elizama santutic apartazera eta Jesucristo vera escolatic elizetatic eta baitaere viozetatic despeizera.

Ah nere cristauac asi zien Jaungoicoas aztuten, vizio eta pecatuec aumentatu-zien eta zer eguin zuen Jesucristoc? utzizichuen eta juanzen beste erribazutera eta an irruti zan chino eta japonasaren artian opatuzichuen adorazale berriac. Beguira ezda-billen guequi besteainbeste guertatu. Denbora gaiztoac eldudakizgu nere cristauac andic eta emendic eldidie gure contra etseyec eta aldeguzitatic atacazendute descansoric gabe, denoc daquizute nolaco gauza losamangarrie —religioaren— izandu dien Barcelonan ogañic asco ezdela (1) eta macurraoecoac dire guertatucodienac.

Ezta gaurco egunian Elizac sufrizenduen persecucioa lendavizico iru siglotan sufrichuzuena bezela, denborayetan ilzen zichuten cristauaren gorputzac sufrichue-raztencichietela tormenturic iqueragarrienac. ¿baño zer conseguizenzuten? conseguizen zutena zen cerua santuz betezea eta lurrean cristauac aumentazea. Alaco moduan ere Tertulianoc esatenzuan “Cruciate, torquete aterite nos, plures eficimus quoties metimur a vobis, semen esta sanguis cristianorum”. Atormentatu, erre, zatichu eta pusquetuquechazue, zenbatenes gueyago ilzen gueran gueyago guera. Acie da cristauaren odola: baño gaurco egunian sobra dequite ez dutela modu ortan ezer conseguichuco, badaquite cristaubaten odola isurizenden lecuac, cristau berriac izengodiela, eta orrengatic uztenchute paquian gure gorpuzac eta perseguienchute gure animac, nola gure aurrecuac uzigun erencie ederra gendu nayez, gure religiyoa eta fedea gendu nayez, burle eguitendutela sacramentu santueri, burle eguitendutela Elizaco gauzeri, mille enbuste eta gaiztenqueri escribichu eta esanaz Jaungoicoaren ministroaren contra sacerdotearen contra eta ola vorondatiac galzenchuk eta viozac corrompizenchute eta movimendu eta pasiyo gaiztoac alchazen dire, Jaungoicoas aztuzendire, vere vildurtasuna galzendute eta orra or galduric guizonac eta vaitaere erriac ere cristauac.

Orrengatic esatendut gauco egunian berrituda lenago Lucifer eta San Miguelek izanduzuten peleye aldebatetic Miguel cristau onaquin bestetic Lucifer gaiztoaquin.

Ezazutela pensatu peleyatugabe cerua alcanzazea: non coronabitur nisi qui legitime certaverit. Noequin peleyatu naizue zuec? Ah badaquit denoc S. Miguelequin nauzutela eta pensamentuonec poztuzenau. Miguel aingueruen principe gloriosua ona eman erribat zure ejemplaoa seguizeco prest (ontaraco indarrac-ez), ona emen vere historie ederrac manazendiona eguitera prest, ontaraco indarrac viar ditu, fuerteac dire etseyec baño eztu importa, zu balinbazera Generala seguro dago, bada zu zauden lecuac an dago Jaungoicoa eta Jaungoicoa arrequin balibeda nor arren contra. Si Deus pro nobis, quis contra nos, bedincadezazu bada cerutic asita izandezan guride

(1) Ez da agertzen noizkoa denik itzaldi hau. Barzelonako “Semana Trájika” 1909.ean izan zen. Horretaz izan liteke hemen esaten duena.

diche mundu ontan gure animaren etseyen contra peleatuondirian, gure buruac coronaturic icusteco ceruan. Amen.

Testo Eripe me de inimicis Deus meus etabinsurgentibus in me libera me. Nere contraetatic eta nere etsai guzitatic libranazazu nere Jaungoicoa. David Erreguearen izac salmo berrogaita amairugarrena eta versiculo vigarrena.

B.—Guchitan gaur aibeteco gustoaquiñ iyon naiz pulpitora Jaungoicoaren izan manifestazeco intencioaquin eta egiaz nola nequez arquizendien munduan bi persona bata besteari guztiz igual edo berdiña baizic bacuzac baditu bestea ez dituen gauza asco, modua berian ez dire erri eta fameli guziac berdiñac eta distinguidichuen gauzaren izcunza da dudaric gabe principalenetatic bat eta orrengatic zuec eta ni euscaldunac gualaco, erribatenac guera famelibat bacarra anayec guera eta nor ezta poztuzen beren anayen artian arquizendenian eta ayen izcunza garbi aita eta amarengandic aur guiñela icasi guiñuen izcunza ederrontan izegitean? Zer guertazen zayo bere erritic campora eta m(a)itazendituen persona eta amarengandic vicienarri?

Ala dagon bitartian luce eguitendazquo gauec eta egunac, eztio ereri atseguiniñ arzen eta beti dago pensazen noiz betecodazquion egunac canpotic atera eta bere ichera, bere gurasoac, bere senideac, bere aasquideac eta ezagunac ecustera joateco. Au da nerequin guertazendena eta nere biotza gozotasunes betezenda zueri nere ausquera maitian iz egitean.

Zorionecoac euscaldunac, zorionecoac bai zergatic Españoco bandera maitearen izalean jarzendien gurien artean, guc guardatu eta conservatu degun, an irrutiyan lendavico denboretan guizonac elcarri a(d)izera emateco equinzichuten itzac, eta itzaiequi famatu guinduen guzien, gure fede santua defendizeco, beti lenvicicoa izanduen erriaren izcunza.

Elizari eta gure aurreco gurasoari zor degun itzcunza. Elizari eta gure aurreco guraso gloriuri, ain valeroso eta gogorrac extrangeri edo campotarraen guerra eguitean, nola bere independencie, bere libertadeac fuero eta bacartasuna defendizean; bada izcuntzac Antonio de Nebrija jaquinsuan ederqui esan zuen bezela Imperio edo errinuari lagun eguitenbadio, eusquera eta euscaldunac munduan izateac ezindaobequi eracusten du izandudela euscalerribat, baño ez nolanaicoa, ez beste erribaten mendian eoteco jayoa, baizic bere libertade eta fueroaquin; eta erdera, nere aguzale maiteac, ezen formatu erromatarrac Españoco jabe izan ziren denboran, zergatic emen seitan eun urtez erromatarrac izandubazien jabe, denbora luzeagos izandu zien moruac edo belzac deizendienac au da arabetarrac, bada Españen vicitu zien zorzi-tan aun urtez, eta erdera orai den bezela izabiarrean, au da latiñetic sortua biarrean, izango zen beste modu batera, izango zen arabearren anza edo iruribat eta orregatic dudaric eztago Elizari zor diotela Religiyoa Erreinue eta izcuntze.

Baño gauz triste eta negargarria, cristauac, guchidie gaurco egunian eusquera egiaz maitazendutenac eta icustendet biotza oñazez urreturic aztuzen aidela secula iñongo beste izcuntza generoric sartu biarzen tierrontan, eta au gertazenda zergatic ez dequizuten ongui zer dauquezuten ichean, ez daquizute ongui zer den eta zenbat eta zenbat balio duen gure ausquera maitagarriac, ezta ere ez dezute comprendizen zer esan nai duen izcuntzau galceac, zergatic au galzeaquin baita ere galzendie arri juntazendien gauzasco validoduenac: gure historie izanic aña ederra, gure costumbre zarrac izanic aña onac eta hoc galduric malicie eta gaiztaquerie zabalzenda eta oztuzenda gure fedea eta Religioa bera guchizenda; orregatic precisoa da gure fedea vici

guardazeco gure costumbre zarrac eta gure izcuntze guardazea; izan gaitzen gure gurasuac izan zien vezela eta vici gaitzen ayec vicizien bezela.

Nere cristauac, San Miguel aingeruac ceñen festa gaur eguitenduzuen, deseazendu eta bera dijoa aurretic ejemploa emateac, gure aurreenac beste mundutic au bera escazendute eta au da nic zuengandio conseguitu nainuquena nic gaur goizian, conservatu gure izcunzare quin batian gure Religiyoa, gure fedea. Jaungoicoari layaltasuna eta guerra inperuari eta gure artian costumbre gaizto eta moda madaricatu ta gaiztanqueria sartu naichute guziari.

Baño aurrera seguizeco biar dut ceruco laguntasuna escatudeza gun Jaungoicoari paazendegula vitarteco aingeruaren erreguña eta esandezagun viotzetic Avmaria.

(Primero lo de Jaungoicoa; 2.º la lucha; 3.º si a pesar de todos nuestros pecados nos convertimos nos perdonará. Tomado del Planas pág. 186.)

Denoc daquigu aingueruac zer diren espiritu zorionecuac, ceruan daudenac Jaungoicoaz gozazen eta berac eguincituen Eliza gobernazeco eta baita ere erriac eta guizonac, baño batezere eguinzituen bera alabatu eta bedincazeco, eta ontaraco eginbazituen eta guztiz poderoso eta aberasa baldinbada Jaungoicoa eta bere gauza guzietan ain miragarrie. Zer izango ote dire, cristauac, nola ezta izango oyen glorie, nolacua ayen onditasune eta nolacua aingueru guziayen edertasuna, eta ala ere izandu zan bat bere onditasuna ikusita Jaungoicoari esquerrac eman bearrian, ederrao nai izan zuene izatia eta soberbie gaiztobatez ichuturic nai izan zuen Jaungoicoa aibat izatia, eta orgulloz beteric alchazenda vere contra esaten.

(Ez du geiago idazten; hartutako gaia, buruz, idatzi gabe, aurrera eraman zuen nunbait.)

Eta orain advertenciebat. Festac ez die jarri ampuztuarteño jateco eta erateco baizic erroco patronoa (2) biarbazelahonrazeco, ezta geizqui zerbait divertizea baño diversioac izanbeardie onac inocenteac eta honestoac, ez zenbait bezela tabernan beanduaño egon ondorian aterazendi azquenian zapela galduta guerricobanda galzera, carrica guzie asco ez dutela esquiñ batean ezatera, nola zoraturic dagon uste du errico etche guzieq, vere inguruan vueltaca davilzela eta espera dago noi pasatucoden bere ichea, burus bera sarzeco, eta burus bera sarzen da, baño ez bere ichean, erreca-renbatian baizic, diversiyoac izenbeardie honestoac inocenteac; eta orain nerea mutilleri:

Ah zenbat aldiz honratu bearrean ofendizenda Jaungoicoa eta au batezede ger-tazenda alaco danza genero nasietan, canpotic sartu dien danza nasietan, gure aurre-coac ez zuten olacoric ezaotu, eta ain inocenteac zien ayen danzac ere escuric elcarri ez icuzeagatic, aterazenzichuten pañueloac eta bi puntetatic artuta ibizenziren, baño gaurco egunian, oh! baldin denborarteco guizonenbateg burua jasocobalu enterratric dagon lecutic eta icusi gaurco danza madaricatuac, zeñ laster cristauac, zeñ laster sartucolizeque berriz losaturic bere sepulcroan, baiñ eman duen izari faltazendue nai-duelacos, baquizuten zer den, Fariseo, hipocrita, guezurtibat, ez det uste iñorc ere aĩñ flore ederric errecibitunaico duenic!

(2) Lakuntzako patronoa San Sahastin da, ez S. Mikel; 1909.ean, Urriaren 10.ean izen-datu zen Mikel Aingerua, Euskal Herriaren Zaindari; beharbada hortik doa.

Bada acordazaitea denbora asco ezduela Misionistac danzarengatic esanzichuen gauzes, eta acorda zaitie oganican obequi garayartan emanziñuen izes, ogañic ez da nic dequitela misiondorian festac izanduchuten erritan, danzatu zainbat danza genero, eta arrozabiarequin esperatut ez zaeta ez gaur da ez secula danzatuco bals dainzendioten danza ichusiartan, advertencioc eguiñchizutet zergatic orain bezela festa denboran azquen predicazea izandunizean erri ondibatian (erdaldunaren) guelditu desconsolaturic, ango musique amabost edo amasei gizon bere instrumentuaquin eta ango danzac ikusinichuenian eta orduan asmoa artunuen eozin lecutan partetan ellazenbanizen predicazera, advertencioc eguin gabe ez jesteco, gaur cumplitudet eta uste det, urte baño gueyago, seguro nago zuec ere cumplichuco duzuela, eta ola honratuco duzuela biarbezela S. Miguel zuen patronoa eta baitaere berak onratucozaitue guzion Jaungoicoaren aurrean egunen batian. Amen.

BLAS ALEGRIAREN LIBURU ETA ESKU-ESKRIBUEZ

Lakuntza, 1983-II-19

Luis Igueltz

Nik orain irakurri behar dizkizueten orriak garrantzi gutxikoak izan ahal dira hotz-hotzean hartzen baditugu. Behar bada, Blas Alegriari omenaldi honetan gauza ederragoak esan beharko litzaizkioke.

ARCHIVO PARROQUIAL DE LACUNZA

Fondo Vasco

A) Impresos vascos

1. “Doctrina Christianaren Explicacioa” de D. Josph Ochoa de Arin. Villafranca de Guipúzcoa, 175 págs., editado el año 1713 en la casa de Pedro Ugarte en Donostia.

2. “Jesús, Maria ta Joserren Devocioa” de Agustín Cardaberaz, 234 págs., impreso en 1766 en la editora de Martín Joseph Rada en Pamplona.

3. San Ignacioren Ejercicioak, 1.ª parte (faltan las primeras hojas) y “Ondo Iltzen Icasteko eta ondo Iltzen Laguntzeko Ejercicioak” 2.ª parte, de Agustín Cardaberaz, 284 y 108 págs., editado en 1816 en la Editora de Francisco de la Lama en Tolosa.

4. “Ondo Yltzen Ykasteko eta Ondo Yltzen Laguntzeko Ejercicioac” de Agustín Cardaberaz, 104 págs. Editado en 1851 en la Editora de la Viuda de Mendizabal de Tolosa.

5. “Cristavaren Bizitza —Edo Bizitza Berria Egiteko Bidea” de Agustín Cardaberaz— 216 más, 88 págs., editado en la Editora de la Viuda de Mendizabal de Tolosa en 1854.

6. “Jesusen Biotzaren Devocioa” de Sebastián Mendiburu, e 402 págs., 2.ª edición, en la Editora de Pedro Joseph Ezquerro de Pamplona. Repetido.

7. "Jesusen Amore-Nequeis Dagozten Otoitz Gai...", 9 tomos encuadernados en pergamino en la Editora de Castiella de Pamplona: (Novenak? Mendiburu?).

Tomo 1.º, 276 págs. año 1760.

Tomo 2.º, 314 págs. año 1759.

Tomo 3.º, 338 págs., año 1759.

Tomo 4.º, 322 págs., 1759.

Tomo 5.º, 322 págs., año 1760.

Tomo 6.º, 324 págs., año 1760.

Falta 7.º.

Tomo 8.º, 346 págs., año 1760.

Tomo 9.º, 310 págs., año 1760.

Tomo 10.º, 314 págs., año 1760.

8. "Confesio Ta Comunioco Sacramentuen Gañean" por D. Juan Antonio Moguel —Cura de Marquina—; 266 págs., editado en 1800 en la editora de Viuda de Ezquerro de Pamplona.

9. "Versión Vasca de la Imitación de Jesús del P. Kempis" y 26 versos devis solemnisen doñuekin al Santísimo de Frai José Cruz de Echeverría, misionero de Zarauz, 508 págs., editado en Tolosa en la Editoria de la Viuda de La Lama en 1829.

10. "Doctrina Cristiana —Aita Astete— Ipiñi zuan Eusqueraz" de Juan de Irazusta-Párroco de Hernialde—; 96 págs., editado en Tolosa, año 1878, en Editora de Francisco Mugerza.

11. "Oracio Mentala —edo isilicacoa— Eguiteco Modua" —Escu Liburua—. Faltan las primeras páginas, por lo que no aparece ni fecha, ni autor, 350 págs. Tiene un hermoso, claro y fácil vasco guipuzcoano.

12. "Urruzonoco D. Miguel Apaizac "Ceruco Arguiya —edo ¡Ondo Pensatu! Berriya"— Padre Braudanden obra euskarara itzulia. Versión al eusquera de la obra del P. Baudrand itzulia "eternidadeco egui edo gaucen gañean Pensa bidea debozio batzuekin osatua" completada con algunas devociones. 256 págs., impresa en Tolosa el año 1895 en la editora de Francisco Munguerza.

13. "Argi Donea-Argiak saritua", de Francisco Balzola. 782 págs., editada por "Argia" —Zornotza— Amorebieta, el año 1924.

14. Esku Diccionarioa (izendegua) eta gramática ere bai, "Diccionario-Manual-Euskera y Castellano" y elementos de gramática, 18.ª edición, de D.

Luis Astigarraga y Ugarte. 92 págs., impresa en Tolosa el año 1926, en la Imprenta de E. López.

15. “Kristau Ikasbidea”, del P. Astete, berritua eta iru zatitan jarria, renovado y dividido en tres ciclos, de la Diócesis de Pamplona (D. Blas Fagoaga), editado en Pamplona en 1936, en la editora Aramburu. (Bere ikasleei galde-egiñaz, beren herrietan ulertuko zen edo ez hitzak).

16. “Andre Mari Euskalerriko Mendietan”, de Aita Emiliano Karmee-darra, 266 págs. (1251-1951), editada en 1952 en los talleres “Echenagusia” de Bilbao.

17. “Argi-Bide-Txikia” de Zugasti, Apaizak. 142 págs., editado el año 1957 en Zarauz por la editora Itxaropena.

B) Manuscritos vascos

1. “Elizaren laugarren Mandamentua Baraucearen gañean. Eta Amarrena”, seis hojas en forma de cuadernillo, con preguntas y respuestas; sin fechas ni autor. Vasco correcto y esmerado. Parece copia de algún catecismo, katezismo batetatik itzulia.

2. 15. Amabost garren Doctrina: 1.ª Esperanza cer dan, eta cer egin-tzen digun: 2.ª Cer Eragozten digun: eta 3.ª nola egercitatu bear degun. 6 hojas, lo mismo que el cuadernillo anterior.

3. Euskeraz idatzitako Katezismo bat, un Catecismo Vasco manuscrito, que sirve para D. Manuel Iriarte, beneficiado de Lacunza, año 1838.

4. Dos tomos encuadrados del mes de María de 226 y 192 págs. “Traducción y complementación del “Mes de María”, editado por la Compañía General de Impresores —año 1841—, Madrid. El primer tomo lo tradujo en 1851 y el 2.º en 1854. Autor, D. Juan Miguel de Gastesi y de Huarte, nacido en Irañeta el 28-IX-1798 en la casa Moxolorena (Lib. 3.º B. fol. 104 vto.) y Vicario de Lacunza desde el 1826 hasta 1861. Tuvo aquí un hermano, Pedro Juan, que dejó muchos descendientes en Lacunza. Murió en los Baños de Sobrón, Alava en 1861. Los 2 tomos están hechos para alternar años.

5. Unos 78 sermones manuscritos del mismo Autor.

6. 43 sermones de D. Mariano Percáz, natural de Odériz y Vicario de Lacunza desde el 30-IV-1862 al 18-IX-1877, en que murió en Lacunza. 4.º L. Dftos. fol. 3.

7. 15? Sermones de D. Martin Otermin Aldaya, natural de Inza, Vicario Interino de Lacunza desde el 30-IV-1877 a 11-VIII-1883, y en propiedad hasta el 18-IX-1904. en que muere en Lacunza (ibidem, fol. 92).

C) Otros libros de interés especial en el Archivo Parroquial

1. "Constituciones sinodales del Obispado de Pamplona". Celebrado en la Iglesia Cathedral en el mes de agosto de 1590 y editado por Thomás Porralis el año 1591.

Encuadernado en pergamino (30,5 × 21,5 cms.); 192 págs. más varios documentos adicionales (30 págs.).

Aparte de su valor pastoral, doctrinal y administrativo, tiene un gran valor local y geográfico por las múltiples glosas manuscritas, referentes a los poblados que se citan en los folios 155 a 161. Desde luego, *Guipúzcoa y Fuenterrabía son dos arciprestazgos de Pamplona, y sin embargo no constan el Baztán, Regata y Cinco Villas, que dependían de Bayona.*

2. Primer Tomo de las Obras de Martín de Azpilicueta, Doctor Navarro (tío de San Francisco Javier), publicado con privilegio del Sumo Pontífice en la Tipografía de Jacobo Tornerij en Roma el año 1590.

Encuadernado en pergamino (25 × 26 cms.), de 9 + 908 págs. En la pág. 12 tiene su retrato y el elogio: "Insignis forma doctrina insignior unus. At superat summi cultus utrumque Dei".

DOCTOR NAVARRUS MARTINUS AB AZPILICUETA

(Insigne por la forma, más insigne y único por la doctrina. Pero supera ambas cosas el culto del sumo Dios - Doctor Navarro Martín de Azpilicueta).

3. "San Miguel de Excelsis, presentado com Principe Supremo de Todo el Reino de Dios en el Cielo, y Tierra, y Como Protector Excelso, Aparecido, y Adorado en el Reyno de Navarra". Libro Primero, por el P. Fr. Thomás de Burgui, ex Lector de Theología, de la Provincia de Capuchinos de Navarra, y Cantabria.

Editado en Pamplona el año 1774 en la Oficina de Joseph Miguel de Ezquerro, Impresor de los Tribunales Reales de su Magestad y sus Reales Tablas

Encuadernado en pergamino (29,5 × 21 cms.) 30 + 348 págs. Al principio tiene adosado un hermoso cuadro de 50 × 30 cms. con el "Verdadero Retrato de la Milagrosa Imagen de San Miguel de Excelsis", escenas de Teodosio de Goñi, "natural del mismo Reino año 714", y la leyenda de la aparición de San Miguel, dibujado por Fran. Preziado Hispan. Icones, impreso en Roma por Michael Serelló en 1740. Los adornos los halló Michael Fernández Hisp.

4. Sentencia de la Corte Mayor del Reyno de Navarra, reconociendo el titulo de hidalguía a D. Pedro de Lacunza, escribano de la Ciudad de Logroño, por ser descendiente de la casa Juan Toconeá de Lacunza, por su bisa-

buelo y de la casa Bulano, mayor, de Asteasu, por su bisabuela. Año 1687, siendo Rey Carlos II de España. Encuadernado en pergamino (30 × 25 cms.), manuscrito de 131 fols. Juan de Bulano fue el maestro cantero que restauró la parroquia e hizo la Torre grande en la segunda mitad del siglo 16 y tatarabuelo de Pedro de Lacunza. En las pruebas realizadas en múltiples lugares sobre un cuestionario de 12 preguntas a los testigos, se encierra gran parte de la historia de Lacunza y Asteasu en los siglos XVI y XVII.

D) Archivo Municipal

1. *Sentencia compromisal*. Pronunciada por el Señor D. Agustín de Leyza y Eraso, del Consejo de su Majestad, en el Real, y Supremo de este Reino, confirmada por el mismo, entre la Comunidad de Aranaz y la Villa de Lacunza. En Razón de la Partición del Monte llamado Galaria y amojonamiento. Año 1757. 27,5 × 20 cms., 274 págs. Impreso por Joseph de Ezquerro, Impresor de los Reales Tribunales.

Este libro tiene un gran *valor bibliográfico* por ser uno de los 8 ó 9 ejemplares editados.

Además tiene este libro un gran *valor histórico, geográfico, administrativo, etnológico* y social, por la gran cantidad de documentos que aporta desde el siglo XIV y el gran número de Batzarres que se celebran en cada municipio en cuestión y los temas que se debaten.

BLAS ALEGRIAREN MENDEURRENA OSPATZEAN

Lakuntzan, 1983, Otsailak 19

Fr. Luis Villasante

Euskaltzainburuaren Hitzak

Juan Mari Ganboa, Lakuntza hiriko Alkate jauna

Lakuntzarrak

Euskaltzainkideak, eta Blas Alegriaren goratzarrera etorri zareten Jaun-Andreak:

Ospakizun honetako azken hitzak esatea bide dagokit. Blas Alegria, hiri honetako semearen oroitzapenetan antolatu dugu gaurko besta hau. Hura hemen sortu zela, ehun urte bete dira oraintxe. Haren euskal lanak, euskal zaletasuna, euskara lantzeko eta sendotzeko egin zituen ahaleginak gogoratu ditugu; bide batez, euskarak Lakuntzan dituen erro sakonak aztarrenatu ere bai, pixka bat behintzat. Hemen entzun diren hitzaldiek argia ibaika isuri digute bai Blas Alegriaren nortasunaren gainean, eta bai Lakuntzako hiriaren euskaltasunaren gainean ere.

Euskaltzaindiak —Euskararen Akademiak— honelako paradak —hots, mendeburuak edo zentenarioak, euskaltzain edo akademiko berrien sarrera -hitzaldiak etab.— hartzen ditu aitzakiatzat gisa honetako ospakizunak antolatzeko. Duela bi urte ospatu zen Altsasun Aita Frantzisko Ondarraren Euskaltzaindian sartzea. Dakizutenez, Bakaikuko semea da Aita Ondarra, Euskaltzaindiko lagun fina. Hiru urte izango dira laster Nafarroan beste bi ospaketa egin zirela: bata Beran, Berako euskal besten ehun urteak gogoratzeko, eta bestea Adoain eta Santa Fen, Aita Esteban Adoaingoaren oroitzapenetan. Sakanan, berriz, Nafarroako Sakanan, oker ez banago, ez da gaur arte Euskaltzaindia sekulan bildu.

Sakana dugu eskualde bat guztiz berezia, bere aintzinasunaz eta sonaz hagitz aipatua. Iragan-bide eta pasaia-leku, har-eman handiak ezagutu dituen eskualdea da Sakana. Eta Sakana honetan dugu Lakuntza. Oihartzun handiko izena berau ere. Neretzat behintzat bai. Arantzazun bizi naiz eta badakit nola alde hauetatik erromes multzoak joaten ziren hara mendiz, San Adrian-

go koba zuloan barrena. Agertuak dira Arantzazuko aldizkarian hortaz artikulua (1).

Aita Julian Alustitza, Arantzazuko fraideak, ateraberri du euskaraz liburu bat: *Lihoaren penak eta nekeak* (2). Liho lana gure baserrietan nola egiten zen eta langintza honen inguruan loraturik egon den poesi mundua azaltzen da bertan. Liburu horretan datoz Joaquín Andueza, Lakuntzako semeak, liburu egileari eman zizkion xehetasunak.

Lakuntzako lihoa oso bikaina omen zen eta horregatik estimu handitan zegoen Gipuzkoan eta beste lekuetan. Halako ateraldi polit bat ere azaltzen da liburu horretan. Etxe bateko gizona bere alkandoraren bila omen zebilen. Eta ez azaltzen inondik ere. Andreak erasotzen dio: Hiru alkandora izaki, eta nun sartu dituzu ba? Eta gizonak: Hiru alkandora? Bai. Bat soinean; bestea ez dakit nun den. Eta hirugarrena Lakuntzako herrian, eta hazitan omen dago, gainera, oraindik (3).

Sona handiko herria zen nunbait Lakuntza.

Baina lihoaren haria alde batera utzirik, lot gaitezen geure harira. Euskaltzaindiak honelako ospaketak antolatzen dituenean nahi du, besteak beste, euskara zaharraren erro eta zainak sendotu, bizkortu. Zer egoeratan aurkitzen da gaur euskara Lakuntzan? Nik ez dakit. Segur aski ez guztiz ongi. Oraindik denbora asko ez dela, Beasaingo estazioan bi neskek galdetu zidaten ea zer aldetara hartu behar zuten trenan Lakuntzara joateko. Erdaraz hitz egin zidaten. Beren galderari erantzun ondoren, galdetu nien ea euskararik ote zekiten. Ezetz esan zidaten. Ulertu bai, baina hitz egiten ez zekitela...

Euskarari, bertako hizkuntza propioari, izerdi berria zainetan sartzea: hori da gure asmoa eta nahikari bizia. Herri guztiek zaintzen eta lantzen dituzte maitekiro beren mintzairak, beroietan herriaren irudia eta ispilua ikusten dutelako. Inork ez du, bada, zer harriturik, Euskal Herri honek ere bere mintzaira zaharra bizirik atera nahi baldin badu.

Euskararen aldeko ekintza hau, ordea, ez da hartu behar ezeren edo inoren kontra joateko arma balitz bezala. Ez. Ez da hala. Eta euskararen auzia politizatzeak ez dakar berekin ondorio onik. Euskara Euskal Herriaren ondasuna da, baita Nafarroarena ere. Ondasun hau guztiona da, eta alderdikeria guztien gainetik atxiki behar dugu. Ez dadila, bada, multzo itxi baten bandera bihur.

* * *

(1) AZTIRI: "Sakanatik Arantzazura erromes", *Arantzazu* (1975), 286-287.

(2) JULIÁN ALUSTITZA, "Lihoaren penak eta nekeak", *Jakin*, Arantzazu, Oñati, 1981.

(3) "Lihoaren penak eta nekeak", 36. orr.

Nafarroan gaudelarik, nahi dut gaur ofizialki iragarri heldu den urtean betetzen direla ehun urte Arturo Kanpionen euskal Gramatika famatua argitarara zenetik. Hori dela eta, Euskaltzaindiak euskal Gramatika aztertzeke Kongreso handi bat antolatzeke asmoa du. Kongreso hori, segur-aski, heldu den urtean eta Iruñean egingo da, Arturo Kanpion jauna iruinxeme zenez.

Gure egunotan Euskaltzaindiak zeregin handi eta larriak darabiltza eskuen artean. Bat —handiena, beharbada—: euskararen normalizapena egitea, mintzaira zahar hau gaur-eguneko arazo guztiak adierazteko tresna egoki eta trebe bihurtzea. Ekintza handi horren barnean sartzen da Iruñeko Kongreso hori ere, euskarak nahi eta behar duen Gramatika lehen-bai-lehen izan dezan. Behar dugu, alegia, euskararen gramatika, ez euskalki honen edo horren gramatika, guztion euskararena baizik. Beste aldetik, Euskaltzaindia saiatzzen da, baita ere, tokian tokiko euskara muetak biltzen eta aztertzen, eta berdin euskalkiak lantzen ere. Berak badaki tokian tokiko hizkerak eta euskalkiak euskararen parte bat direla, ondasun bat direla, eta horien aurrean ezin dagoke axolakabe. Maite ditu, jasotzen ditu eta ahal duen neurrian gorde nahi ditu.

Badakit sobra ere gaur-eguneon bi aldeetatik heldu zaizkiola ostikoak eta ahapaldiak. Batzuei ez zaie ongi iruditzen gu euskara batuaren langintzan aritzea; besteei, berriz, ez zaie ongi iruditzen euskalkiez eta tokian tokiko hizkerez gu arduratzea. Guretzat bata ez du bestea kentzen, ordea. Gure ustez, zeregin guzti hauek ez dira bata bestearen etsai eta bai elkarren osagarri, eta hala esan diezaiokegu bat ere ahalkerik gabe kontu eske datorkigunari.

* * *

Eta besterik ez. Bukatzeko, eskerrak eman beharrean naiz bihotz-bihotzez Juan Mari Ganboa alkate jaunari, egin digun harrera ezin hobeagatik, eta Eugenio Ulazar eta Luis Igeltz jaunei beren lan mamitsuengatik. Jainkoak nahi badu, Euskaltzaindiaren aldizkarian agertuko dira lanok. Eskerrak, azkenik, Lakuntzako hiriari eta ospakizun eder honetan partaide izan diren guztiei.

Blas Alegria baitan, bai Lakuntzak eta bai Sakana guztiak ere, ikus dezala eredu eta ispilu bat euskaltasunari leial egoteko. Halabiz!

BLAS ALEGRIAREN OMENEZ

Lakuntza, 1983-II-19

*Juan M.ª Ganboa
Lakuntzako Alkate Jauna*

Alkate Jaunaren ongi etorria

Jaun argi eta agurgarriak:

D. Blas, en ehun urte betetze hontan, Euskalzaindia gure artean aurkitzeak, asko esan nahi du Lakuntzako herriarendako.

Danok pozten gara eta ongi etorriak izan.

Euskeraren eta gure Herriaren alde D. Blasek egin zuenak, merezi duela, uste dugu.

Egun hau eta D. Blasek egin zuen lana, euskeraren eta gure Herriaren bideak zabaltzeko izan daitezela.

Euskaltzaindia, eta gurekin gaur hemen aurkitzen zeraten guztiok, ongi etorriak izan; eta Lakuntzako herriaren izenean, eskerrik asko!

**JUAN BAUTISTA GAMIZ RUIZ
DE OTEOREN OMENALDIA**

Gasteiz, 1983-IV-28

JUAN BAUTISTA GAMIZ-EN LIBURUA AURKEZTEAN

Gasteiz-en, 1983, Apirilak 27

Fr. Luis Villasante

Euskaltzainburuaren sarrera hitzak

Emilio Gebara, Arabako Diputadu nagusi jauna

Jaun-Andreak:

Gaur, hain zuzen, betetzen dira hamar urte, hemen, Gasteizen, eta bere jaioterri Sabando-n, Juan Bautista Gamiz-i Euskaltzaindiak omenaldi bat egin ziola. Omenaldi hura Arabako Diputazioari eta Aita Ion Goikoetxea Maiza-ri esker, egin ahal izan zen. Eta orduan hartu zen erabakia, Arabako Diputazioaren laguntzaz eta Aita Goikoetxea Maiza-ren ardurapean, Gamiz-en lanak liburu batean argitaratzeko. Hamar urte igaro dira ordudanik, eta gaur, zorionean, asmo hura egia bihurtua ikusten dugu. Gaur kaleratzen da Gamiz-en lanak dakartzan liburu sotil eta txairoa. Eta beronen aurkeztapena ospatzeko, Euskaltzaindiak batzarre ospetsu hau eratu nahi izan du.

Eskerrak eman beharrean naiz, bai Arabako Diputazioari eta bai Aita Goikoetxea Maiza-ri euskararen lekukoen kontua izen berri honekin gehitu digutelako. Egia da autore hau ez zela guztiz ezezaguna, baina argitalpen egoki baten faltaz, gehienentzat behintzat, eskuragaitz zen. Orain ez. Orain eskumenean dugu. Eskerrak berriz ere argitalpena prestatu eta ordaindu duten jaunei.

Sabandokoa zen Gamiz. Eta, itxuren arabera, hark darabilen euskarak hango kutsua du, esan nahi dut, han egiten zen euskararen ezaugarriak ditu; eta horrek —esan beharrik ez dago— balioa erantsi baino ez dio egiten argitalpen honi. Denok dakigu gaur Sabando-n eta inguru haietan ez dela euskarik egiten. Gamiz-en liburua dugu inguru haietako euskararen testigu ia bakarra. Horregatik liburu hau aparteko modu batean baliotsua da. Bai dialektologi, folklore, toki-izen eta literatur muetagatik ere arrakasta izango duela uste dut.

Eta badugu besterik ere gaurko ospakizun honetan. Joan den hileko bileran euskaltzain urgazle berrien izendapenak egin zituen Euskaltzaindiak, eta gaur hartako diploma banatuko zaie izenda berriei.

Arazo honi buruz haxe esan nahi dut: Euskaltzaindia instituzio bat da propio eta berariaz euskararen ardura hartzeko jarria. Erantzunkizun hori du, bada, bere gain. Eta euskararen alorrean beren lanengatik gailurtzen direnei nolabaiteko aitormena zor die. Hori dela eta, noizetik noizera, Urgazle berriak izendatzen ditu.

Gaur zorionean euskararen alorrean langileak ugaritu egin dira, eta hori berez pozgarri da, noski, baina hautapena egin behar izaten denaz geroz, arazo korapilotsua bihurtu da guretzat. Izan ere, eta zalantza gabe, badira izendatu direnez gainera eta landara, beste zenbait, izendapen horren merezient lirakeenak. Hauei eskatzen diet, arren, konpreni dezatela gure egiturek jarzen dizkiguten mugak, eta pentsa bezate, gaur ez bada, bihar edo etzi heldu ahalko zaiela berei ere txanda.

Izendaberriei, aldiz, zorionak eta eskerrak eman nahi dizkiet. Eta halako erregu bat egitera ere ausartzen naiz: Euskaltzaindiarekin beren lokarriak sendotzeko, alegia, txosten bana presta eta gure hileroko batzarreetan irakurtzeko ekar dezatela, berek hautatuko duten gai bati buruz. Hau izango bide da —besteak beste— Euskaltzaindiarekin har-emanetan hasteko erarik onena, edo har-eman horiek hasiak badira, beroiek azkartu eta sendotzeko.

* * *

Excmo. Sr. D. Emilio Guevara, Diputado General

Señoras, Señores:

Tal día como hoy, en 1973, coincidiendo con el 2.º centenario de la muerte de Juan Bautista Gámiz y Ruiz de Oteo, hermano coadjutor jesuita, natural de Sabando y autor euskérico, la Real Academia de la Lengua Vasca rindió un merecido homenaje al mismo, aquí, en Vitoria-Gasteiz, y en su villa natal de Sabando.

Por cierto, guardo uno de los más gratos y entrañables recuerdos del acto celebrado en Sabando. No se me olvidarán fácilmente las reacciones de atención, de sorpresa, estupor y regocijo con que aquellos lugareños seguían la exposición que el P. Goikoetxea Maiza hizo del hermano Juan Bautista Gámiz. Al oír la relación de nombres toponimicos vascos de su pueblo, que Gámiz transcribe en sus papeles, exclamaban: “Ahora también decimos así”, y, luego, el comentario final: “Nunca hubiéramos pensado que aquí se habló jamás el vasco”.

Ese era el comentario, que yo mismo pude oír de personas del lugar y de pueblos vecinos, que de buen grado se sumaron al acto. Sin embargo, los hechos no son tan lejanos. Doscientos años.

También por otros datos era cosa sabida que en la zona montañosa que se extiende entre Vitoria y Estella el euskara perduró hasta época bastante reciente. Y Gámiz, con sus escauceos literarios nos ha quedado como un testi-

go de la variedad vasca que se habló en la zona; testigo que, por ser casi único, es tanto más digno de aprecio.

La existencia de los manuscritos de Gámiz, conservados en Loyola, no era desconocida. En los Euskal Egunak o Días del euskera, celebrados por la Academia de la Lengua Vasca en 1923 en Santesteban (Navarra), el jesuita P. Joaquín Azpiaz dio cuenta de la existencia de este autor. Pero ha sido, sin duda, el P. Ion Goikoetxea Maiza, miembro correspondiente de la Academia, el que ha rescatado del olvido a este autor alavés, ha estudiado a fondo su vida, y ha editado, gracias al patrocinio de la Excm. Diputación Foral de Alava, estos escritos.

Fue precisamente en el homenaje de 1973 cuando se acordó llevar a cabo esta edición. A los diez años justos de aquel acuerdo vemos realizado el proyecto. Hoy por fin contamos con una publicación pulcra, crítica y esmerada de los trabajos de Juan Bautista Gámiz y Ruiz de Oteo. Gracias al P. Goikoetxea Maiza, a la Excm. Diputación Foral de Alava y a todos cuantos con su cooperación han hecho posible esta publicación.

Sobre la persona y obra del autor no me voy a extender, pues otros más versados hablarán más de propósito. Parece que Sabando en los días del autor era un lugar más poblado de habitantes de lo que es hoy, pero, de todas formas, pequeño y pobre. Nuestro autor debió de entrar como fámulo entre los Jesuitas, donde adquirió alguna instrucción, y fue admitido en la Compañía en calidad de Hermano Coadjutor. Andando los años fue Procurador en el Colegio de "La Anunciada", que tenían los Jesuitas en Pamplona.

Aquí le sorprendió la expulsión de los Jesuitas por Carlos III. Un buen día, sin previo aviso, la casa se vio rodeada por la tropa, y los agentes reales confiscaron y requisaron todos los papeles, libros, etc., y expulsaron a los Jesuitas a Italia, donde siete años más tarde murió el hermano Gámiz.

Cómo se salvó de la requisa el cuaderno manuscrito de Gámiz, yo no lo sé. Era un cuaderno donde él, a guisa de entretenimiento, en ciertos ratos libres se distraía componiendo versos. La mayoría de estos versos están en castellano. Pero, cosa de notar, es —a lo que parece— en los últimos años cuando empieza a componerlos en euskara. Como atinadamente observa el P. Goikoetxea Maiza, el hecho de que el P. Larramendi hubiera publicado Gramática y Diccionario vascos y que los PP. Mendiburu y Cardaberaz hubiesen editado también obras en esta lengua, contribuyó sin duda a que nuestro buen hermano cayera en la cuenta de que también era posible escribir versos en euskara, lengua que él sabía y había hablado en su pueblo natal. Así pues, se puso a componer versos en euskara, después que los había compuesto en castellano. En la edición que hoy presentamos dichos versos euskéricos se hallan al fin.

Siendo tan escasos los testimonios que nos han quedado del euskara de Alava, es claro que estos escritos encierran un singular valor desde el punto

de vista dialectológico. Como obra poética, dice el P. Goikoetxea Maiza que la poesía de Gámiz se halla más cerca del género de los bertsolaris que de la poesía culta, lo que no es de extrañar dado el talante y la formación de su autor.

Y pasamos ya a referirnos brevemente al otro motivo, gran motivo también, del presente acto. La Academia, en su sesión del pasado mes de marzo, celebrada en Donostia, efectuó diversos nombramientos de nuevos académicos correspondientes, y en este acto público se va a proceder a la entrega de los correspondientes diplomas a los interesados.

Euskaltzaindia, como institución encargada de fomentar el estudio y el cultivo del euskara, tiene, en cierto modo, una responsabilidad y una deuda contraída con aquellas personas que de modo particular sobresalen o se distinguen en este empeño. Por ello, periódicamente, acostumbra a hacer estos nombramientos. Bien sabemos que la cosa no deja de ser delicada, pues, afortunadamente, suele haber más personas merecedoras del título que las que razonablemente cabe nombrar, pero no por eso vamos tampoco a dejar de hacerlo. Además, los que esta vez no hayan sido elegidos, pueden serlo en sucesivos nombramientos que se efectúen en los años próximos. De todos modos, estos nombramientos quieren ser un reconocimiento que hace la Academia de la labor que en el campo del euskara realiza o ha realizado la persona.

Si alguien nos viniera a preguntar: “¿Qué méritos tienen esos señores y señoras para que se les haya otorgado tal nombramiento?”, le contestaríamos que no es este el momento de exponer aquí los méritos de cada uno, entre otras razones, por no alargar demasiado el acto, pero que en el archivo de la Academia hay cumplida documentación al respecto, la cual está a disposición del que la desee consultar.

De todo corazón felicito a los nuevos académicos correspondientes y, al mismo tiempo, y para vincularlos más íntimamente a Euskaltzaindia, les pediría que preparasen desde ahora algún trabajo que pudiera ser leído en nuestras sesiones, iniciando de ese modo su andadura dentro de la Institución académica.

EN LA PRESENTACION DE LA OBRA DE J. B. GAMIZ

Vitoria-Gasteiz, 1983-IV-27

E. Knörr

Dignas autoridades, Sr. Presidente de la Academia, Señoras y Señores, amigos todos:

Permítanme Vds. que comience con un recuerdo personal. Fue hace diez años, cuando la Academia preparaba los actos conmemorativos del segundo centenario de la muerte de Gamiz. Fui a Loiola, conocí a Jon Goikoetxea, vi el manuscrito de Gamiz y hablamos sobre el poeta, pudiendo recabar yo, gracias a su exquisita amabilidad, la información precisa para una pequeña disertación (*vide Euskera*, XIX (1974), 228 ss.).

Al cabo de este tiempo, me alegra que se haya llegado al término deseado: la edición de la obra de Gamiz, y me satisface haber contribuido a esta empresa, y más tratándose de un trabajo tan digno como el del P. Goikoetxea. Me causa tristeza, sin embargo, no poder contar aquí con la presencia del autor de esta edición y hago votos por su pronto restablecimiento.

Merece en verdad vivos elogios este fruto de largos años de esfuerzo, esta obra, estos comentarios, donde se ha vertido tanto amor y tanto esmero, y donde se refleja un conocimiento profundo del poeta y su tiempo. El P. Goikoetxea, que había adelantado ya en diversos artículos parte de esta obra, ha rendido a los estudios vascos un gran servicio, por el que todos le estaremos siempre muy reconocidos.

No se hace en absoluto violencia a los hechos si decimos que el acto de hoy es una magnífica culminación de una línea que parte de aquellas fiestas vascas de Santesteban de 1923, 60 años atrás, en las que el P. Azpiazu dio a conocer de algún modo a Gamiz. Magnífica culminación, digo, porque este libro es un logrado trabajo de transcripción, estudio y notas, escrito en un vascuence elegante y rico y en un castellano que no desmerece del que poseía, para disgusto de sus adversarios, obligados a enmudecer en ese punto, el fundador de la Compañía de Jesús.

Ahora podemos decir que ya nos es conocido Gamiz, este poeta ciertamente no de las primeras filas del Parnaso, pero sí de un interés grande para el simple lector y para el estudioso de la lengua, vasca o romance, sobre todo teniendo presente que es de una época en que las lagunas son tan extensas.

Dada la popularidad de Gamiz en Navarra por entonces, no sería de extrañar que apareciera alguna noticia de sus andanzas y agudezas, salvada de la pérdida por el mismo azar que nos ha conservado el manuscrito de Loiola.

No hace falta decirlo, hubiéramos deseado disponer de más versos euséricos de Gamiz, para así conocer mejor el vascuence alavés cuyos rasgos entrevemos por el diccionario de Landucci, la toponimia y poco más, esta variedad del euskara occidental con características tan singulares.

Felicitemos muy sinceramente al P. Goikoetxea y nos felicitamos todos, babazorros o no. Y en este pórtico de las fiestas de San Prudencio, recordemos con Gamiz que *babazorro* es todo alavés, no sólo los vitorianos, como a menudo se aplica indebidamente.

Y gracias a la Diputación de Alava, que ha dado nuevamente muestras de su sensibilidad publicando este libro.

Olerkari xume honen obra aurkeztean, bihoazkio Goikoetxea apaiz jaunari nire goresmenak. Aspaldidanik ziharduen berak Gamizen eskuizkribua arakatzen, tarteka bere ikerketaren fruitua ematen zuelarik.

Jakin badakigu Gamiz ez dela inoiz goi mailako olerkaritzat hartuko, Gutti, oso gutti dira, ordea, bere garaiko bertsogile eta berri emaileak, eta urritasun horrek, zalantzarik gabe, Gamiz preziatzenago du.

Gamizekiko lana, noski, ez da Goikoetxearen lanaz agortzen. Haren berri —eta menturaz izkribu— gehiago ager daitezke, batetik. Eta, bestetik, norbaitek ediren ditzake zenbait poematan diren izkutuak, *ad usum privatum* ez, *privatissimum* eginak bait dira gehientsuak.

Ez dirudi egungo batzarre honek egokiera txarra berriro ere euskararen aldeko deia egiteko. Ikerkuntza gaia izateaz gainera, gogo-bihotzetan, aholumetan nahi bait dugu geure hizkuntza. Bizi bedi, bai, euskara, Araban eta Euskal Herri osoan.

E. Knörr

Post scriptum. Batzarrearen ondoko laugarren hilabetea, bizi izan zen modura, apalki eta oin-punttetan bezala —eta berak nahi bezala ere, diotenez— joan zitzaigun Jon Goikoetxea. Azken agurra egitera ere ezin joan: heriotzaren berri bizpahiru egun geroago jakin nuen egunkariaren bidez, berria berri ez zelarik. Berandu, urruti, are mingotsago izan zitzaidan albisteak, hilobiaren aurrean deitoratzaile ezin izaki.

Betiko atsedena har dezala Jon Goikoetxea gizon prestu, adiskide leial eta euskaltzale sutuak.

JUAN BAUTISTA GAMIZ RUIZ DE OTEO, XVIII. MENDEKO ARABAR EUSKAL ERDAL OLERKARIA (1696-1773)*

Vitoria-Gasteiz, 1983-IV-27

Ion Goikoetxea Maiza

GAMIZen liburuaren aurkezpena

Historia aski xelebrea du aurkeztera goazen liburu honek. “Sasikoa” denik gordinki egotzi gabe, diogun legez eta bide onetik etorria ere ez dela; zeren jesuita legoa baitzen Gamiz eta, Ordenako arauetz, ez zezakeen literatur obrarik idatz. Horregatik, bere idazlanen berri zekien Gongorako markes adiskideari erregua:

“Lo q a visia le suplico
es q no me tome en boca
lo q a poesia toca
ni se le salga del pico
pues por un simple borrico
me graduarian en casa...” (71 orr.).

Hori dela eta, urteetan izkutuan eduki zuen bere sorkaria arabar aitak, lotsaz, baina ez damuz. Beldur zen Tayta izeneko baten semea berak kantatua bereari besteak kanta ziezaion:

“En mala guerra y a escote
te dio el ser un desenfado
y a costa de aquel pecado
veniste aca de rebote
no sabe ningún cogote
el padre q te engendro...” (77 orr.).

Iruñean, 1736-1748 bitarteko hamabi urte handitan, gorpuztu zuen liburua “por afición y divertimento”, baina bai beldurrez ere, esana dugunez.

Ustel atera zitzaizkion Gamizi, ordea, isil-liburuarekiko izkuta-ardura guztiak: 1767ko apirilaren 3ko oilaritean erregeren mandatariek eskutik kendu bait zizkioten paperak eta bera erbestera jaurtiki.

* Oharra: Ion Goikoetxeak ezin etorria izan du eta beronen ordezt, Patxi Altuna euskaltzainak irakurri du haren txostena.

Deserrian aita, umezurtz gelditu ziren eskuizkribuak, norbaitek, ausardia handiz, bilbilitar José Butrón Mujika aitatzaiko egotzi zielarik. Beraz, aragoar aitaizunaren pean, “maño eta baturro” bilakatu ziren arabarraren “irunshemeak”; areago. Loiolako artxiboa egoitz harturik, giputz ere bihurtu ziren eta.

Arabarraren paper solteok, iadanik pergamino liburutan josiak, letra beltz nagusitan “Versos varios del P. Butrón” diote handikiro narru-azal gainean. Bikaintasun honek iruzur eginik, noski, ezarri zuen José Ign. Aranak (1838-1896) euskaraz-ez-zekien Butrón Galatayud-tarra XVIII mendeko euskal idazleen zerrendan. (Henao, Gabriel: *Averiguaciones Cantábricas*, VI (1895) 92 or.). Erauz bedi, beraz, zerrendatik aragoarra, “zelangoa da Butroe orok daki” eta. (Urquijo, Julio: *Refranero Vasco*, refranes 1596, n. 92).

Loiolako artxibozain batek altxa zuen Aranaren erbia eta orri baten idatzi: “Estos versos no son del P. Butrón... Son del H. Juan Bautista Gámez... de quien hay muchas cartas en el archivo de Loyola”.

1923ko irailean, Doneztebeko II Euskal Egunetan, Jokin Azpiazu izan zen “Dabilcenchoac” irakurritz, arabar poeta galduaren izena aipatu zuena; aipatu, ez baina argitu, eman zituen albisteen murriztez ilun-argitan utzi bait zuen egilea.

Agerpentxo haren ondoren artxibo zokoan preso jarraitu zuen beste mende-erdiz Gamizek. Zorizko egun baten ustekabez neuk aurkitu nuen eta, Foru Diputazio eta Euskaltzaindiaren esku manerrexez, bahitegitik bere jaio-lurrera erakarri, Gasteizko festetan. (1983.apiril.27). Esan gabe doa pozik duzuela sabandoar apala, hiri nagusi honetatik aspaldiko bere lurrei liluraz begira.

“Berant-seme Gamiz hau” idatzi dut liburuan. Kosta zaio Arabari euskaldun sortu zuen semea beronen idaztietan ezagutu eta “Enetxo hori!” deitu ahal izatea (176 or.).

Gamiz

Liburuaren edukinean barrena abia-aurretik, zenbait hitz egileari buruz. XVII mende hondarrean, Sabandon sortu eta 1696ko apirilaren 8an bataiatua, eskolak, lanak eta jolasak bete zituzten haren haurtzaro-gaztaroak. Jesuita anaia (lego) egin zen Valladolidko Villagarcia de Campos-en bere hogeitaz urte ederretan.

Hogei urte ez da denbora luzea inoren bizitzan; aski, baina, Gamizen sentimena herriminak har zezan. Laket izango zaizkie egungo arabar-nafar ekologistei hark bihotzminez egin zituen Araba, Sabando eta Nafarroaren deskribapen liluratuak, seguraski.

Euskotar egiten zuen bere burua, “vizcainos” en sailean egotzi beti. “Babazorro”an gordetzen zuen bere arabartasun ugaria, behar zenean oparo ateratzeko: alegia, “el babazorro Juan Bautista”; “el pobre babazorro; “mandar, que el babazorro se portará”...

Villagarciatik La Coruñaara aldatu zuten, sukaldari, eta bospat urteren buruan Valladolid hiriburura, bizi osorako izango zuen lanbidea ikastera, dirukontu eta administraritza, alegia.

Egun haietan hain zuzen Iruñeko La Anunciada ikastetxea, ondasunak errekarera joanik, administrari iaio baten eske zegoen, zorretan ez itotzeko. Gamiz izan zen hautatua. Konfiantza eman ziotenei ez zien iruzur egin sabandoarrak, sei urteren buruan erro sendoen gain ezarria bait zuen ikastetxeko ekonomia.

Zorrak kitatu eta arnasa hartzen hasi zeneko, bertsotara jo zuen Gamizek. “Gizon esnaia zen diruzaina eta bertsotarako bere etorria ere ba zuena”-diosku Pérez Goyena nafar bibliofiloak.

Mila zazpirehun eta hogeita zortzi-bederatziren muga-mugan heldu zen Iruñera eta zortzi urte geroago idazten du estreinako olerkia (1736) eta hamar geroago azkenekoa: biren bitartean 12.000 inguru bertso-lerro dago, gai eta neurri guztitakoak.

Zihur nago gai hauetarik hirurok jo eta ziztatuko dutela bereziki irakurlea: alegia.

1go. Kiratseriaz eta abarrez betetako bertso andana luzeak. Bertso-despitan ari direnak hauek dira: Gamiz alde batetik, noski, eta “El Señor de su Miseria”, “El Marqués de la Viruela” eta “El Perro de Lizaso” bestetik, Zubietako “Erretore gizajoa” erdian dutela, arabarra honen alde eta beste hirurak kontra. Sei hilabeteko bertso-torneoa, Zubietako inguru idiliko haiek nazkagarri bihurtzeraino: “Esta es puerca poesía”, batak; “esto huele muy mal a mi nariz”, besteek (140 or.). El Perro de Lizaso hura behintzat zertan kejatu, zaxur-estilorik ikasienean ari bat zen, Zubietako elizgizona zuhaitz bailuen?

2. Araba-Nafarroetako lurraldeen deskribapenak, beroietako gizajendeen jiteak eta askoren gaitzizen bildumak, horietan denetan maltzurkeria eta pikardia ere falta ez direlarik.

3. Emakumeari buruzko bertso piloak, liburuaren erdi-pasa. Agian-gehiegizko zera honetatik arabar poeta babesten saiatu banaiz ere, ezin etsi neure sententzia eman gabe: “Gamiz, emakume aniz!”.

Izan ere, emakume batekin haserretuta aldatu zen sabandoarra erdal bertsoetatik euskarazkoetara. Tafallako feriara mandatuz zihoala, Jesusen domina bat ekar diezaiola eskatu zion emakume batek, lepa-zintzilikario. Bat zer ekarriko, bi ekarri zizkion sabandoar oparoak eta, ohi zuen bezala, hamarreko baten bilduta bidali *biak* “para que Vd. escoja”. Emakumea, ordea,

herrena izaki, arrunt haserretu zen Gamizekin, domina bi “para que Vd. *escoja*” bidaltzen zizkiola irakurriz, eta Iruñean zehar edatu bertsotan “pica-rillo travieso”tzat salatu zuen mandatari zintzoa.

Ikaratu egin zen hau zetorkion eraso itsusia barruntaturik eta, emakumearengandiko bertsoei zorrotz erantzuten bazien ere, bere golkorako izaten zen erantzuna: “no di (los versos) para no meter bulla”.

Dena da sabandoarra, beldurtu eta mindurik, erdal bertsogintzatik gelditu egin zela. 1748ko azaroa zen. Hor eta horrela agortu zen arabar olerkariaren etorria, duela hamabi urte borbor lehertua.

Isilaldi baten ondoren, hamabibat urteko isilaldia agian, bertsotara jotzen du berriro Sabandoko poetak, bere-herriko-euskarazko bertsotara baina. Neurtezineko bideak daude, ordea, duela hogeita bospat urte, Gaztelatik etorberri, erdaraz hasi zen Gamizengandik gaur euskarari eman zaion Gamizengana. Nola hasi bada euskaraz *orduan*, gure “hizkuntza larrekoak” hegorik ez baldin bazuen izarretarako, ARTE eta EDER orok euskal izpirituari ihes egiten ziolarik? Beraz, Gaztelatik-itzulberri poetaren estreinako bertsoke-ta irain eta astindu bat da “a los locos irunchemes”. Bertsotan zer ari “si sois unos cascabeles”? Ez da bertso-lur Iruñea! Hona sententzia:

“Nunca hubo en este clima
quien fuese alumno de Apolo
ni hay noticia de uno solo
desde Pamplona a la china.”

Zaku berean sartzen ditu arabarrak, berean “vizcainos” edo euskaldun oro. 1740ko abuztuan Gongorako markesak eta haren bazkaldarre, bertso-tara tentatuz, puntuak ipini zizkioten arabarrari; eta honek:

“Mi Dueño y Señor Marqués,
derrepente y en la mesa
no me mande a mi esta empresa
de coplas, aun q de pies;
“porque de un pobre Alabes
no hay q esperar agudezas,
si no es algunas simplezas
q enfaden sin divertir
y asi no gusto decir
zaborreras subtilezas” (69.orr.)”

Markesaren kartazko erantzunari, osterat kartazko erantzuna arabarrak: “ez naza bertsotara tenta, Jaun Horrek, Apolo berarekin berdinduz, zeren

“un trago de malbasia
ó rancio de calidad
curaran mi ceguedad
para tener en memoria
que soy de junto a Vitoria
y no me entra venidad” (70 c. orr.)

Euskal bertsozaintzari ekitean, ordea, baikor ateratzen da plazara. Hone-
la dio:

“Erderaz eztuzu nay
ene biotza,
euzqueraz copla eguiten
eztut nic lotza
...
Gaizqui ba doaz ere
orra, euzqueraz
ifin naiz au eguiten
neure bildurraz:
eguitu farre
gaizqui mintzacen badut
lotzaric bague” (199 orr.)

Vitoria-Gasteiz, 1983-IV-27.

Ezkerretatik eskumatar:

- Peli Martin, Arabako Diputazioaren Kultur batzordeburua;
- Emilio Guevara, Arabako Diputatu Nagusia;
- Fr. Luis Villasante, Euskaltzainburua;
- Jose M.ª Satrustegi eta Endrike Knörr, euskaltzainak.

Zer gertatu da Gamizen izpirituan horrelako iraulia emateko? Hona labur esan: Larramendirekin topo egin duela barren, liburuan zabaltxeago tratatzen dudanez. Andoaindar euskalariaren ideiak eta pentsakera sabandoarraren baitan sartu dira inolaz ere, honen euskal idazkien eragile. 1760ra-ko ezaguna zuen hiztegia behinik behin. Urte bereko azaroan Loiolara idatzi eskutitzean dio: “sea de servir de embiarme (...) un juego del diccionario del Bascuence del Pe. Larramendi...” ARTE-ko bertso baten aztarna uka ezinekoa da “Dabilcenchoac”eko ahapaldi baten.

Zahartuxerik ekinik izan behar zion arabarrak euskal bertsogintzari. Horregatik ere laburragoa da askoz euskal alorreko uzta.

Gaia, erdara euskara bietan berdina da: emakumeria, eta euskarazkoetan emakumeria soilik. Baina alde handia dago Gamizen erdal emakumeetatik euskarazkoetara. Maltzur samar dabil sabandoarra erdarazkoetan. Ahoxuri, Iruñea limurtuz.

“...y del sexo femenil
de bellezas mas de mil”

kantatu badio ere, ospatu, bestelako horiek ospatu dizkio gehienetan: higuin, mariatso eta holako. Euskal nexka edo emakumeak eder, amesgarri eta... motelagoak ere dira beste haiek baino, zer gerta ere. Erdal kritiko batek zioskun “la honrada poesía vascongada” hura hemen.

Nondik nora dabil Gamiz *euskal* olerkietan? Non ditu sustraiak? Bi bederen aipa ditzadan: askotariko bere *irakurraldiak* (aitatuak ditu Cervantes eta imitatuak Lope de Vegaren ahapaldi bat eta Larramendiren “EUSKARA” erromantzea); eta batik bat *EUSKAL FOLK-LOREa*, herrikanak.

Sabandoarraren olerki-iturburuen gaiari emana da liburuaren XVI kapitulu osoa.

Bertsogintzari buruzko iritzia emate-lana barkaturik digu Gamizek, bere gain hartu bait zuen eginkizun hori. Hona: “poesia de poca alma” omen da berea, “numen sin quilates” duelako. Hor humilki esanik. Eta barkazioa eskatzen du ondotik.

“que bien merece perdon
el que con afecto canta.”

Emaiozun, bada, oparo bihotzetik. Merezi du, merezi. Golko-bertsoak bait zituen, ez argitaratzeko eginak; norbaitek bortxaz eta nausikeriaz golkoa profanatu eta atereak.

Hizkuntzalarientzat oparoagoak izango dira Gamizen sailok, euskal bertso eta letrazaleentzat baino. “Nafarlariak eta arabalariak pozik izango dira, Probintzia biotako albiste bitxirik anitz baitu arabar-nafar honek” idatziz bukatu nuen EGANgo neure artikulua eskuizkribuok idororik. (EGAN, 1-6 (1968) 4. Or.).

Esan gabe doa laket dugula egun, Arabako Foru Aldundiaren eta Euskaltzaindiaren esku zabalez, idaztiok argitaratu eta Juan Bautista Gamiz Ruiz de Otheo sabandoarra Arabako gizon ospetsuen erretaulara eraikia delarik.

GAMIZ-EN LIBURUA AURKEZTATZEAN

Gasteiz, 1983-IV-27

Koldo Mitxelena

Jaso behar zirenak liburu honetan jasoak daude eta esan behar zirenak ere esanak, hemen eta bestetan. Zertako, bada, iruzkin berririk erantsi? Hitza hitz omen da, ordea, edo hitzak hitz behar omen luke izan bedere, eta horrexegatik agertu naiz honera, gorputzez nahiz errainuz ez dakit oraindik, ordu gaiztoz egin nuen eskaintza nolabait betetzera. Nolabait eta labur, inondik ere.

Bestelako gairik ezean, Gamizen egunetako giroari ekin behar omen nioke, aldez aurretik aditzera eman dutenari banagokio behintzat. Ez dut, haatik, neure lanbidetik irten gabe ibiltzerik sail horretan ere. Hona, halaz guztiz, zenbait ohar.

Aurrerabidean sartuak ginen Euskal herrian, Euskal herriko parte honetan bederen, harako XVIII. mende hartan, aurrerakuntzak kalterik eta sesio haserrerik gabe gertatu ez baziren ere, maizenik gertatu ohi denez. Jendea eta lana gora zihoan, baita jakitea ere, oinatz ezagunak utzi dituen jakitea.

Arrisku larrian bizi ziren jesuitak, gero eta larriago, eta Gamizek ezagutu behar zuen haien hemengo azkena erbestera zutenean bere lagunekin. Beste arrazoi batzurengatik, lehengoekin lotura estua zutenengatik halaz guztiz, agerian zeuden, urrutisko bada ere, Euskal herriaren gobernabideak har zitzakeen galerak.

Eremuz, euskara ez zebilen irabazian: mende horretan galdu omen zuen, hain zuzen, lurralde ederra Araban, baita Nafarroan ere segur aski. Bestalde, lekuari begira gelditzen ez bagara, berriz, gorabidean abiatu zen euskara bazter hauetan, Larramendiri eskerrak, batez ere.

Maiz asko aztertua izan den arren, merezi luke andoaindar handi honen eraginak berriz ere arakaturik eta miraturik izatea. Nolanahi ere den eta euskaraz usuegi idatzi ez zuelarik, maisu agertu zen bere garaikoen eta gerokoien aurrean harik eta azken mendearen hondarreraino, hurbilago ere aitormen onik, gero eta bakankiago, bildu duela.

Larramendiren irakaskuntzaren oihartzuna inguruan aurki daiteke Konpainiako jendearen artean, baina laster aski zabaltzen da ingurune horretarik

kanpora ere, Bidasoaz honuntza dudarik gabe, baina baita Bidasoaz haruntz ere, zenbaitek uste duen baino gehiago.

Eta hala behar ere. Zabalkunde horri eskerrak, euskararen lantzea, erlijio gaietan lehenbizi eta bestetan ere bai gero, bestek ere bere gain hartua baitzuen 1767an. Aita Goikoetxea Maizak ikertu du hemen ea gure sabando-tarra ere Larramendiren zordun ote den bere euskaltzaletasunean. Orduan jaioa zen, dena den, eta bizi ere orduan bizi.

Gamizek badu, haatik, giroko kutsuaz gainera, berezko kutsu berezirik. Gaiari eta gaiaren erabilerari begira, badu gerozko fraile baten eitea, nik uste: Juan Arolas-ena. Lasaiagoa zen noski arabarra kataluniarra baino, eta ez zeraman pizturik hau hondamenara eramango zuenaren gisako su kiskalgarriarik. Negar-zinkurinak, holako nahastekarik inoiz ontzat hartzen badu, ez zaizkio urrundik entzungo. Tankera anakreontiarra dute gehienbat bere bertsoak, Espainian behintzat argien mende hartakoek sarritan duten bezala. Eta ez du inoiz frai Tadeo González jolas odolgiroetara makurtzen duen gisako joerarik.

Norbaitek, eta "Bitaño" zena zelakoan nago, esan zidan behin merezi lukeela beste arabar baten liburuak, eta Ulibarriren *Gutunliburuaz* ari naiz, psiko-edo horietako zintzo batek, zintzorik baldin bada, burutik burura irakurtzea, xehetasun aski nabarmenak aurkituko lituzkeelakoan. Egia da, bestalde, edozeinek, medikuntzan jantzia ez izanik ere, topatuko duela horrelakorik, obra osorik irakurri gabe. Osorik, ez baitakit inork oraindik irakurri duen. Letra dela eta hizkuntza dela, besteak beste, pasarte trakets gehiago eskaintzen baitu leku atsegingarri baino.

Beste zenbaitek, gorago joaz, areago ere esan dit: zenbakien heinean, jende berexi edo berezi gehiago, etxeko berezitasuna dugu hori, aurki daitekeela euskal-gaietan ari garenon artean, beste edozein sailetakoetan baino. Ez nuke nik beste horrenbeste esango eta hobe dugu, inoren markak hausten saiatu gabe, besteren mailan eta neurrian geure burua gorde.

Gamiz arabarrak, dakigunez eta bere paperek aitortzen dutenez, egin zuen bezalaxe. Bestelakoetan neurriak gordetzeaz gainera, egin zuen, halaz guztiz, bere garaiko markak, betirako gainera, hautsi zuen zerbait. Ez baitugu XVIII. mende horretan ez hurrengoan Sabando inguruko euskararen lekukotasunik eman digun besterik, dakidanaren arabera. Iruinerriko kutsua itsatsi bazitzaion ere, ez zuen etxe-aldamenekoa galdu, ezta urrik eman ere, beste herritar batek egin zuen gisara.

EUSKALTZAIN URGAZLE BERRIEN IZENDATZEA*

“Urgazle berriak. Araudiaren ildotik eta horretarako ezarritako epea beterik, urgazle berrien izendapenak egin ditu Euskaltzaindiak. Agiri buruan aipatu diren euskaltzainekin batera beste zazpi lagunen idazkiak jaso dira bozketarako ahala ematen: E. Knörr eta L. Mitxelenak, Villasanteri; X. Diharce, J. Hiriart-Urruty jaunek, Lafitteri; J. L. Davant, J. Haritschelhar eta P. Larzabalek, Larreri. Hamabost botz-emaile, beraz, eta gehiengoa osotu da. Honako hemeretzi izen hauek onartu dira: Adolfo Arejita Oñarte-Etxebarria, Miren Azkarate Villar, Rikardo Badiola Uriarte, Manex Erdozaincy-Etchart, Ana M.ª Etxaide Itharte, Joxe M.ª Etxebarria Lejarraga, Juan Luis Goikoe-txea Arrieta, Bernard Goity, Jon Cortazar Uriarte, M.ª Pilar Lasarte Zubitur, Anjel Lertxundi Esnal, Beñat Oihartzabal, Karlos Otegi Lakuntza, José M.ª Sánchez Carrión, Arantza Urretavizcaya Bejarano, José M.ª Vélez de Mendizabal Azkarraga, Xarlex Videgain, Nicolás Barrenetxea Uribasterra “Aita Julen Yurrekoa” eta Mikel Zalbide Elustondo”.

* Euskaltzaindiaren (1983-IV-28) Batzar Agiritik jaso.

P. LAFITTE JAUNARI OMENALDIA

Uztaritze, 1983-V-23

PIARRES LAFITTEREN OMENEZ

Uztaritze, 1983-V-23

Bernard Dassance

Uztaritzeko Jaun Auzapeza

Euskaltzainburu Jauna,
Euskaltzain Jaunak,
Destrade deputatu Jauna,
Luberriaga Kontseilari Jeneral Jauna,
Hiriart Urruty Jaun Bikario Jenerala,
Jaun eta Andereak,

Uztaritze ederki ohoratzen duzue egun huntan, zuen ilabeteko lantegizat hautatuz.

Lapurdiko hiri nagusi zaharrak atsegin handi eta goxo batekin, ongi etorri bero eta kartsu bat ene bozaren medioz erraiten dautzue.

Ene aita zena, Louis Dassance, zuetarik zen eta zuekin lanean ari zen. Iduri zait, ni Beñat haren semea, haren orde ari naizela Uztariztarren ongi etorria Euskaltzaineri erraiten. Gure mintzaira xaharraren amodioa bihoitzean duzue laparra bezala lotua eta haren berritzen eta kasik gaztetzen ari zarezte gure nortasunaren parterik bereziena eta handiena delakotz.

Oraiko mendean sekulako lanjerrean da eta euskaldun guzien indarrak ez dira sobera izanen haren atxikitzeko eta azkartzeko.

Gorespen beraz zueri, Euskaltzain maiteak, eta jarraik sailari. Euskal Herriaren ezagutza merexiko duzue eta lortuko.

Eta orai agur berezi bat nahi diot egin, bai ene partez, bai eta Uztariztarren partez, Piarres Lafitte jaun kalonje euskaltzain handiari. Zure burrasoek Uztaritzen eman zituzten erroak: zuk zure bizi gehiena gutartean iragan duzu. Zorion bat zaiku herritarreri Uztaritze hautatua izan baita, zure alderako omenaldiaren egiteko.

Ttipi-ttipitik ezagutu zaitut, bai etxean ene aitaren ganat jiten zinelarik harekin solasetan artzeko, euskararen gora beherak aipatzen zinituztelarik,

bai eta ere semenarioan eskolemaile gisa, euskararen ederrari begiak idek'arazten zinauzkularik eta haren ganako kar batez bihotzak sustatzen.

Lafitte Jaun Kalonjea, errespetu handi batekin eta izaiten ahal dugun atxikimendu suharrenarekin erraiten dautzut, erraiten dautzugu:

Ohore zuri! lan ona egin duzu, milesker.

Eta hainitz urtez lan on horri jarraikitzeke!

P. LAFITTE-RI OMENALDIA

Uztaritzeko udaletxean, 1983, Maiatzak 23

Fr. L. Villasante

Euskaltzainburuaren hitzak

Jaun-Andreak:

Egun on digula Jainkoak!

Atsegin zait, hasteko, eskerronezko hitz bat zuri zuzentzea, Uztaritzeko auzapez jaun horri, egin diguzun ongi-etorriagatik eta omenaldi hau ospatzeko eskaini diguzun etxeagatik, ez baita nolanahiko etxea, auzapez lapurtarrak biltzen ziren herriko etxea baizik. Nekez aurki zitekeen toki hoberik Lafitte jaunaren goratarrea ospatzeko. Izan ere Lafitte jaunak, sortzez hemengo ez izanagatik, hemen, zuk gobernatzen duzun hirian du bizilekua eta hemen iragan du bere bizitzeko tarterik luzeena. Eskerrak, bada, zuri.

Louis Dassance euskaltzain zenaren semea zaitugu. Anitz urtez ezagutu nuen Louis Dassance jauna Euskaltzaindian (eta Arantzazun ere bai, inoiz). Gizon zuzena, zuzenik bada, espantu gabea, isila, lanari lotua eta euskal gauzei gogotik atxikia.

Dassance jauna hil zenean, Lafittek hari buruz Akademiaren errebistan artikulua idatzi zuen eta han dioenez, Eskuararen egunak ez zuen izan sustaizale gartsuagorik (**Euskera**, 1976, 366). Gainera hainbeste lan argitaratu zituen *Gure Herria*-n, *Herria* kazetan, *Almanakan* eta bai **Euskera** Euskaltzaindiaren aldizkarian ere. Euskararekin batean, euskal kirolak eta kantuak maite zituen bereziki, eta balio iraunkorra duten lanak utzi dizkigu hortaz.

“Bada ez duzu zuk ere zeure arrazaz ukatu”. Halako aitaren semeak atxikimendu bera frogatzen du gaur hark sustatu zituen gauzen alde, hots, euskara eta Euskal-Herriko kulturaren alde. Ezen guztiok dakigu Lafitte ohoratzearekin hori dela, oroz gain, gaur ohoratzen duguna: Euskal Herriko kultura, eta, bereziki, euskara.

Ez da hau agian paradarik hoberena edo egokiena Lafitteren bizia eta lanak xeheki kontatzen hasteko, baina zerbait esan gabe ere ezin egon. Gaur

hemen aurkeztatuko den liburu gotorrean bada zerbait, eta zerbait baino gehiago, Lafitte jaunaren biziaz, lanez eta bai irri karkailaz ere.

Inoiz gezurtatu gabeko leialtasunaz Lafitte jaunak bere bizia eskaini dio Euskal Herriko kulturari eta bereziki Euskal Herriko mintzaira eta literatura-ri. Lekuko, hor dira Seminarioan hainbeste urtez eman dituen eskolak eta moldatu duen ikasle eta jarraitzaile multzoa. Lekuko, berak prestatu dituen tresna baliosak, hala nola, Gramatika eta hiztegiak. Hiztegiak diot, ezen gutik daki Lhanderen izena daraman hiztegi hori, neurri on batean Lafitteri zor zaiola, eta berdin Aranart eta Tournier-ekin batean agertu zituen *Vocabulaire* eta *Lexique Français-Basque* direlakoak. Lekuko, Lafittek euskaraz agertu dituen liburu, artikulua, bertsu eta antzerki ugariak. Lekuko, azkenik, berak bultzatu duen euskal kazetalaritza, agertu dituen euskal idazle zaharren obrak, kritikak eta abar.

Euskaltzaindian aspaldidanik ezagutzen dut Aita Lafitte. Akademiaren bilkurei oso jarraikia izan da, hainbeste lan agertuak ditu **Euskera** Akademiaren agerkarian, eta bai gure batzarreetan irakurriak ere. Batez ere Iparraldeko berriak, hemengo euskal idazleen xehetasunak etab. ekarri izan ditu beti Akademiara. Orain ere Akademiako Gramatikaren batzordean Lafitte jauna dugu buru.

Baina Euskaltzaindiak ezin utzi dezake aipatu gabe zugandik, Lafitte jaun horrengandik, hartua duen zerbitzu bat guztiz bakana, estimatzekoa eta guztiz apartekoa. Esan nahi dut ordu txarretan —eta orduan ezagun dira lagunak— zuk eman zenion laguntza eta habea. Guztion gogoan dagoenez, Euskaltzaindiak, euskararen etorkizunaz kexu, deliberatu zuen behar zituela eskuak sartu euskara bat guztiontzat bateratua moldatze lanean; eskualdeetako euskara moldeak arbuia gabe, noski, baina horien gainetik, guztiok elkartuko gintuzkeen tresna horren langintzan. Orduan gure artean liskarrak sortu ziren. Eta kinka larri hartan zure eta Iparraldeko euskaltzainen laguntzak salbatu zuen Euskaltzaindia. Eta hori bat ere abarrotsik egin gabe, espantu gabe, bilkurei jarraikiak izanik. Mila esker, jaunak!

Joan den urteko Maiatzaren 27an Euskal Herriko Unibertsitateak, Lafitte jaunaren merezimenduak gogoan edukiz, “doctor honoris causa” izendatu zuen Lafitte. Eta hortik aitzakia hartuz, Euskaltzaindiak erabaki zuen liburu bat Aita Lafitteren ohoretan ateratzea, euskara eta euskal kulturaren munduan dabiltnan jakintsu, idazle eta olerkariak bertan parte hartzen zutelarik. Hirutan hogoi jaunek hartu dute parte liburu honetan, ez Euskal Herrikoek bakarrik, baina Frantzia, Espainia, Alemania, USA, Errusia, Japon eta ez dakit nik zenbat erresumatakok. Baina Haritschelhar jaunak emango digu hortaz xehetasun gehiago.

Eta azkenik, fede handiko gizona gure Lafitte. 1974ean liburuska lirain bat agertu zuen: *Idek eta zabal gogo-bihotzak*. Agian beste inon baino hobe-kiago agertzen du hor bere izpirituairen plegurik barrenkorrena. Irakiten ari den mundu honetan, nola ihardoki behar du giristinoak? Hau da Lafitteren

galdera, eta galdera honi ihardesten dio liburuan. Berak badaki, noski, egungo ganbiamenduetan dena ez dela irabazte, galtze handiak ere gertatzen direla. Zer jokaera edo planta hartu? Mundu berri batetara goazela, bistan da. Orain bada, Lafitte jaunak agertzen digun ikuspena funtsean arraia da, eta kristau fedean oinarritua. Eta ez da arraia, optimismo zozo batean kiribildua bizi delako, ez. Zangoak lurgainean ditu, eta begiak erne, XX. mende hondar honetako mehatxuak ez ikusteko. Ikusten ditu, eta bai zurikeriarik gabe salatzzen ere, baina oroz gain ikuskera arrai batek du aginpidea. Badaki eta, Norbaitek ibilarazten duela mundua, gizonen jaidura eta grinen gainetik. Lafitteren aburuz, bada, girstinoek ezdute uzkur eta beldurti izan behar. Ausartak, bai, baina arriskua maitatu gabe. Ez dezagun Jainkotzat har ez dirua, ez beste ezer. Eta sar dezagun gogoan —dio berak— Kristo ez zela etorri gizon egiteko, gizona salbatzeko baizik. Muin handiko oharpena hau ere.

Zuk, Lafitte, Broussain, Barbier, Hiriart-Urruty, Etxepare mirikua, Oxobi, Zerbitzari, Saint-Pierregandik argizuzia hartu zenuen, eta bizirik atxiki eta hurrengo belaunaldiari pasatu. Nork daki, zu gabe, ez ote zen iraungi eta betiko hilko? Eskerrik asko Euskal Herriaren izenean. Eta argizuziak jarrai deza la argitan gure ondotik ere. Halabiz.

PIARRES LAFITTERI OMENALDIA

Uztaritze, 1983-V-23

Jean Haritschelhar

Euskaltzainburu ordea

Jaun andereak,

Mintzaldi hunen hastapenean, nahi nituzke agurtu hunat etorri diren guziak, bainan aipamen berezi bat banuke, Dassance Jauna Uztaritzeko auzapezarentzat, ongi etorri hain goxoa egin daukulakotz.

Gure artean ere ditugu, Jean Pierre Destrade deputatua, André Luberriaga kontseilari jenerala, Aizarna Gipuzkoako deputatu nagusia, Goio Monreal Euskal Herriko Unibertsitateko errektorea eta Olaizola jauna Euskal gobernuaren izenean etorria. Nere agurrik beroena eskaintzen deiet.

Ohidura zaharra da Ipar Euskal Herrian makila baten eskaintea omenaldi bat egiten zaiolarik norbaiti. Jadanik 1853 an, Antoine d'Abbadie-k sortu zituelarik euskal bestak Urruñan, saritzat eman zituen olerkariendako bai urrezko untza, bai ere ohorezko makila. Ez dut uste berak asmatu rikako gauza zela ohorezko makilaren eskaintzea, bainan jadanik ezagutua zen ohidura bat.

Geroztik nor nahiri emaiten zaio makila bat. Ez dut ukatzen eskaintza eder bat dela, amodioz landua duen ofiziale baten lan bikaina, ederki apaindua. Bainan ez daukuia aspaldi huntan Lafittek-edo hobeki erran Ithurraldek—Lafitten adixkide mina dudarik gabe— salaturik eskuratu zuela makila bat.

Entzun dezagun zer dion berak:

Begiztatu nuen aspaldi mendian
Mizpir'ondo xuxen bat sasien erdian;
Handitzerat utzi dut eta harekila
Aurten egin dut nere euskaldun makila.

* * *

Pertsuz pertsu, kantatzen ditu makilaren laudorioak eta azkenean, erakusten dauku zer atxikimendu zor dion biziaren azken eremuetaaino laguntzaile duen adixkideari.

Begiztatu nuen aspaldi mendian
 Mizpir'ondo xuxen bat sasien erdian
 Handitzerat utzi dut eta harekila
 Hemen egin dut nere Zeruko makila.

Jadanik Lurreko eta Zeruko euskaldun makila duenari ez zaio beste bat eskaini behar. Bada hoberik.

Duela urte bat Euskaltzaindiak deliberatu zuen eginen zaizula omenaldi bat. Alabainan nahi zuen ohoratu den idazlea, euskaltzalea, bere bizi guzian euskararen alde borrokatu den idazlea, gramatika ikertzailea, hiztegi egilea, literatura argitzailea, dizipulu edo ikasle sortzailea eta sustatzailea.

Badaki Euskaltzaindiak ez zirela ohorez gose, baina gaur entzuten diren laudorioak ez dira lausenguak, ez dira alegiak, egiak baizik.

Hor daude lekuko, egia dariotela ahotik euskaltzale guziak, heien erakasle eta maisu izan zirela goraki aitortzen dutela.

Lore sortaren artetik hautatzen ditut zonbeit:

Hil aintzin Anai Berriotxoak (Nicolás Alzola Gerediagak) azken borondatez, zituen indar poxiak bildurik, igortzen zion Juan San Martin-i zure omezez egin zuen lana eta idazten zion:

“Juanito: Piarres Lafitte omenaldirako: Makalik nabil eta ezin dut gehiago idatzi”. Biharamunean pausatzen zen.

Mitxelenak ere argi eta garbi aipatzen ditu irakasle eta adiskidea (irakasle izan bainuen luzaroan behiala azkenik ezagutu arte).

Nihaurek, duela orai sei urte abantxu, Euskaltzaleen Biltzarrak Baigorriin egin nauzun omenaldian nion:

“Zor dautzut, Jauna, dudana euskararen amodioa, hitz batez zor dautzut ene euskaltasuna. Hortakotz bihotzaren zolatik: Milesker Jauna!”.

Arana Martijak deitzen zaitu “el polifacético Pierre Lafitte”, ez Janus bezala bi aurpegitarakoa baina aurpegi hanitzetakoa; baiteramazkitzu gramatika aurpegia, hiztegi aurpegia, literatur begitarte, idazle bisaia eta beste...

Gazteagoak direnek ere salatzen dituzte zure ganako zorrak:

M.ª José Azurmendik: nuestro gran estudioso del euskara Pierre Lafitte.

Endrike Knörr-ek: euskalari eta “euskaltzale gailen” eman duen etsenpluagatik.

Eta Jacques Allières-ek euskal aditza presentatzen duelarik:

Elle est directement inspirée de la présentation qu'en a faite le chanoine Lafitte dans sa Grammaire basque, mon livre de chevet d'adolescent où j'ai appris à peu près tout ce que je sais sur le basque, sous sa forme “navarro labourdine” du moins.

Beraz Euskaltzaindiaren deiari erantzun diotenak 59 dira. Eta behar bada gehiago izanen ziren ez baginu epe labur bat ezarri. Orotarat 60 artikulua eta 923 orrialdeko liburu gotor bat. Bazena zuretzat eskaintza hoberik? Ez dut uste. Eta berriz oixtian aipatuari noa. Makila bat edo beste eskaintza bat egiten zaiolarik norbaiti, eskaintzen zaio ofiziale batek eginikako lana-amodiozko lana dudarik gabe-bainan dirutan erosia.

Liburu hunekin aldiz, idazle bakotxak (eta errepikatzen dut 59 direla) eskaintzen dautzu bere buruzko lana, egiten dituen ikerketen fruitua, oren luzeak eta asko buru hauste pasatu dituela artikulua mamitsu baten lantzeko.

Iker 2 deitzen da liburua. Lehena agertu zen duela orai urte bat eta erdi, euskalarien nazioarteko jardunaldien aktak azaltzen zituela: 545 orrialdeko liburu eder bat.

Erran dudan bezala zure omenaldirako liburuak 923 orrialde dauzka, erakusten baitauzku zertan diren ez bakarrik Euskal Herrian bainan mundu guzian euskal ikerketak.

Bada hortan orotarik, bainan leku gehiena dauka gramatikak: 34 artikulurekin.

Aditzaz 4, hiztegiak 1, morfo sintaxiaz 6, elebitasunaz 2, onomaztikaz 5, etimologiaz 4, euskalkietaz 6, erran zaharretaz 1, liturgia eta bertsogintzaz 3, XVIII eta XIXmendeko euskaraz 4, bibliografiak 2.

Literaturak ere bere eremua badauka 6 artikulurekin, seiak ipar Euskal Herriko ikertzaleetarik etorriak. Lafitte eta Lafitten obra aipatzen dute 5 idazleek.

Eta gero, nahas mahas, ezartzen ditut besteak, edergintzaz, hixtoriaz, etnologiaz ari direnak, gutunak azaltzen dituztenak, ahanzi gabe gure olerkariak Gandiaga eta Iratzeder.

“Mélanges” deiturikako liburua da *Iker 2*, edozoin unibertsitatek bere kide bati eskaintzen dion bezalakoa, lagunkideak elgarretaratzen direlarik omenaldi baten egiteko.

Liburu honekin errege bidea hartu du Euskaltzaindiak, edo oraiko hiztegia baliatuz, autopista, bide zabaletan zabalena. Alabainan, erakusten du liburuak zer lan baliosak egiten diren Euskaltzaindian, zer ikerketa motak hizkuntzari buruz, sekulan ahanzi gabe euskalkiak.

Nork, gure Euskal Herrian, hobeki aztertzen ditu euskalkiak, ez balinbada Euskaltzaindia eta hor dago *Iker 2* lekuko.

Nork hobeki, gure Euskal Herrian, lantzen ditu eta ikertzen gramatika eta hiztegia, halaber literatura, ez balinbada Euskaltzaindia, eta hor dago *Iker 2* lekuko.

Nork hobeki, gure Euskal Herrian, biltzen ditu mundu guziko euskalariak gure hizkuntzaren inguruan, ez balinbada Euskaltzaindia eta hor daude *Iker 1* eta *Iker 2* lekuko.

Egia erran, *Iker 2* hau 6 hizkuntzatan agertzen da: Euskarak toki lehena dauka, erdia baino gehiago euskaraz idatzia baita, eta bestek dauzkatela espainolak 15 lan, frantsesak 12, errusoak 2, alemanak eta ingelesak bat bakotzak.

Duela hamabost hogoi bat urte ez ginituen aurkituko hainbeste unibertsitateko erakaslerik: hor daude agertzen direnak Gasteiz, Bilbao, Donostia eta Iruña, Salamanka ere, Frantziakoak Nancy, Metz, Tolosa, Pau, Bordele eta Bordelek duen umea Baionan, eta gero Liverpool, Tbilissi, Mosku, Autrixiako Viena, Alemanian Tübingen.

Orotarat 17 euskaltzain osok eta 24 urgazlek parte hartu dute omenaldi huntan. Halere nahi nuke azpimarkatu Ipar Euskal Herriko ikertzaileek hartu duten tokia, bereziki berrikitan sortu den C. N. R. S.eko E. R. A. 1052-ko kideak. Ikus daiteke Lafittek badituela segitzaileak.

Eskerrak zor diozkagu Iruñako Aranzadi irarkolari lan ona egin duela-kotz liburu hunen inprimatzen. Har dezatela merezi dutena bai zuzendariek, bai langileek.

Ez nuke mintzaldi hau bururatu nahi eskerrak bihurtu gabe Gipuzkoako Foru diputazioari eta hemen dagoen Aizarna diputatu nagusiarri. Zuri esker Jauna, eta zure lagun kideeri esker, agertzen da Piarres Lafitten omendaldirako liburu eder hau. Erakusten duzue nola laguntzen eta sustatzen dituzuen euskara, euskal kultura, euskal ikerketak. Har bezate bestek zuetan etsenplu.

Eta olerkariak azken hitza bere ukan dezan, irakurtuko dautzuet, hemen dagon andereño batek, Mari Jane Minaberri-k Aita Lafitti eskaintzen dion olerkia.

Lafitte jaun kalonjeari

Euskal Herriko mendia
Haritzez da apaindua.
Itzal haundiko zuhaitza,
Neurri gabeko jakintza,
Zabal ta suhar bihotza,
Zu zira gure haritza.

Euskal Herriko mendiak
Harrokan ditu erroak.
Sort dadin mundu berria,
Aska gure aberria,
Bizi guzia borroka,
Zu zira gure harroka.

Euskal Herriko mendiak
Ez daki nungo urxoak
Hazkurri haren ezkurak
Hazi dituen umeak.
Zuri esker zonbat lagun
Euskal-seme dira egun?

Bihotzez beti zuri so,
Agurtzen zitut, aitaso.

IKER 2 ETA ESKERRIK ASKO

Uztaritze, 1983-V-23 ()*

Piarres Lafitte

P. Lafitte jaunaren amaiera hitzak

Aditzale adixkideak, ohore handi bat zait zuen guzien aintzinean agertzea egungo besta hunen karietarat. Atsegin dut, zeren denak baitzarete euskal kulturaren aldekoak eta euskaltzale adituak. Orori doakizuela ene bihotzetikako agurra.

Jadanik txunditua eta aztoratua bezala nago bai jaun auzapezak, bai Aita Villasantek, bai Haritschelhar euskaltzain buru ordeak egin dauzkidaten goresmenez. Banuke urguluz hanpatzeko aski estakuru, ez banaki nehorik bezain ontsa neure mugen eta eskasen berri. Eskerrak diozkatet halere, beren onezia zabala erakutsi dautatelakotz.

Berdin parada huntaz balia, kazeta eta irrati batzuek goraipatu naute eta karta batzu ere eskuratu ditut ele goxoz bete naute. Jakin bezate estimatzen dutala heien guzien ikustatea.

Nahi nuke azpi-markatu atsegin berezi bat zaitala Uztaritzen iragaitzen baita egungo ospekunde hau, ene burua Uztariztar senditzen baitut.

Ene ama zena Uztaritzen sortua zen, eta nihaue Luhuson sorturik ere, ez nintzen han egon, ama eri handi izanez eta Senpereko amañotarik landa Uztaritzeko Buxtingorin eman nuen ere haur ttipi denbora ene apitxi eta amixirekin. Ene ama-eskola bortz garren urteraino orai giren gaztelu huntan berean zen goitirako eskuin aldean. Duguine anderea zen gure errietsa.

Oroit naiz oraino kanpo aldean biltzen ginela muttiko eta nexkak eta eskolan sartzeko, bi lerrotan emaiten ginela eta kantuz egiten ginuela sartzea. Erdarazko kantu bat zen. Ez banintz erlastua, kantatzen ahal naukezue. Hona zein ziren errepika eta bi koplak:

(*) P. Lafitteren hitzaldi hau, Maite Mendiburuk transkribatu du.

Oui, marchons, marchons, marchons,
entrons tous à l'école

Oui, marchons, marchons, marchons
courons à nos leçons!

A nos leçons soyons dociles,
Écoutons bien ce qu'on nous dit,
Et si parfois c'est difficile,
Soyons vaillants, soyons hardis!

Lisons, lisons avec constance,
Soignons, soignons, tous nos devoirs,
Rien n'est plus beau que la Science,
Rien n'est plus doux que le Savoir!

Ez dut uste orduan jakitatearen ederraz eta gozoaz axola handirik baginukeen. Bainan nork jakin hitz mixteriozko horiek ez ote zatzaizkitan azpi-oharmenera jautsi eta han sustraitu! Beharbada luzara haurreko kantu horrek piztu zautan goiz danik hartu nauen ikasteko gose gorria.

Baditake beraz Duguine andereari zor diotan parte segurik egun hemen izaitea.

Egia erran, izan dut Uztaritzen geroxago euskararen erakusle hoberik. Hogeita-bi urtez Hiriberrian ukan dut bil-etxe eta ihes-leku: Anaiz Olhagaray andereak, ene ama zenaren oroitzapenetan seme bat bezala artatu ninduen, eta Milafrangako euskalki berezia maisuki bazerabilkan.

Uztaritzen apez euskalzale andana batek sustatu naute euskaldungoan. Aipa dezazket Blaise Adéma, Michel Iriart, Blazy.

Laikoetan nola ez izenda Luis Dassanoe euskalzale buru famatua. Souberbielle miriku eta juje bi anaiak, gaztegoetan ezin ahantz dezazket Uztaritzen Aintzina kazeta sortu ginuen urtetako lagun suharrak: Amocain, Jean Dubosq, Labéguerie bi anaiak eta abar. Berrogoi-ta-hamabortz urte huntan bainago Uztaritzeko Semenarioan, hor ere ukan ditut laguntzale ederrak: Matthieu, Garat, Aranart, Lassalle, L. Pochelu, Bidondo, P. Narbaitz, P. Etchemendi, A. Lamarque, Bascans...

Badut naski nahikoa erranik adiarazteko zergatik hain dohatsu naizen Uztaritze huntan egin baitzait liburu eder hunen eskaintza.

Ordu bide da zerbait erran diezazuedan eskaini dautaten liburu gotor hunek egin-arazi dauzkitan gogoetez.

Haritschelhar jaunak hartaz eman dauzkitzuen xehetasun zenbait errepi-katuko ditudala badut beldurra. Otoi barka dezadazue.

Obra hunek badauzka 923 orrialdetan, 28 lan euskaraz, 14 españolez, 14 frantsesez, biga rusoz, batto alemanez, bertze bat ingelesez.

Hastapenean da Alfontso Irigoyen jaunak eskuz eginikako ene potret bat. Hiru eskaintza. Ene biziari buruzko zenbait puntu. Ene idazkien titulu zerrenda bat eta Iratzederen olerki hunkigarri bat.

Gaiak sailka daitezke hiru zatitan. Zati handiena euskarari dagokio: lan andana batek aditza dute ikertzen; zenbaitek hiztegia, leku-izenak, ahaide-izenak, joskera puntu batzu, euskararen usaia lehen eta orain, eratzik-hitz batzu, musika eta euskera ritmoen kidetasuna, zenbait euskalkiren berezitasunak.

Bertze zati batek badauzka literatura gaiak: idatzi zahar batzu ezagutzerat emanak zaizku; bertsolaritza eta olerkaritza aipu dira, idazle zenbaiten hizkera aztertua.

Hirugarren zati batean arras bertzelako lan batzu ezar daitezke: frantses literaturari buruz, irarkola bati buruz, dialektologiari edo ixtoriari dagozkien ixtorio orokor batzu eta abar.

Lan horiek guziak arras berriak dira, ederki idatziak eta jakitate-ekarleak. Unibersitario kategorikoak.

Aintzinamendu handi bat salatzen dute eta euskal ikasgoak goiti ari direlako seinale sustatzaile bat da.

Ez zait itsusi ikertzaile eta jakintsun horien guzienganik etorri baitzait liburu balios hau. Eskerrik minenak diozkatet orori batean egun, bakotxari hitz bat igorriko diotan artino.

Zerbaitek nau gehienik hunkitu azken denbora hauetan: euskalari gazte multzo bat heldu zaizkigula, kar berriz, begi berriz, lan-molde berriz mintzaiaren ikertzerat, ez gaingiroki, baina sakonki eta zabalki. Primadera eder horri ohartu nitzai ez bakarrik liburu hau irakurtzean, baina berdin tesis edo gramatika-txosten batzu iragaitean, egileak izan ditzen gizon ala emazte.

Aurrerapen horrek gogoan eman daut San Lukas-ek aipatzen duen Simeon xaharra. Agure horrek Jesus Israelen salbatzaile beharra zela igarri zuen pondutik erran zion Jainkoari "oraitik zure ganat biltzen ahal nauzu!".

Aditzaile maiteak, nik ere otoitz bertsuaren egitera nago: "Jainko jauna, ene aldia egintzea daukat. Zure ondorat biltzen ahal nauzu. Ondokoak hor ikusten ditut hasi nuen euskal ildoari lotuak! Heiek iduri zait bururatuko dutela euskal kulturaren salbamendua.

Gora gazteak! Hala-biz!

GAI LABURRAK

EDWARD LHWYD-EN HIZTEGI POLIGLOTA (1703)

Patrizio Urkizu

1981. urteko uda oporraldietan Ingalaterran nengoelarik, Pierre d'Urteren hiztegiaren urratsen atzetik Oxford hiriko Bodleian Liburutegian, bi miloi t'erdi liburu eta eskuzkiribuen artean, harri eder bat, altxor berezi bat ediren nuen. Edward Lhwyd-en hiztegi poliglota, 1703. urtekoa, bertan euskarak leku duelarik. Bitxi hau bere eskutitzen zazpi liburuen artean, Reliquiae Lhuydianae MS. Ashmole 1817 a bezala katalogaturik dagoen eskuzkiribuaren barne topatu nuen 494.orrialdean.

Nola zitekeen euskara hantxe ere aurkitzea?

Galdera honi bederen laburki erantzuten saiatuko gara hemen, hala nola eskuzkiribuaren berri ematen, transkripzioa egiten, fotokopiatzen eta argitaratzen.

Ingalaterrak XVII. mende bukaeran eta XVIII. mende haseran zientzia gizon jakintsuak ukan zituen, garaiko aztergai orotaz serioski arduratzen zirenak. Honela, egunean zeuden filosofo eta humanisten artean jakintza guztiak biltzen zituzten enziklopediak, Polymathia deitzen zirenak. Era berean filologo eta jakintsu protestanteek Biblia ahalik eta hizkuntza gehienetara itzultzen zuten. Adibidez, William Bedel-ek 1685.urtean Testamendu zaharra Londresen irisherara itzuli zuen (1), eta B. Lhoyd gotzaiaren ardurapean 1690.urtean Oxford-en welsherara itzuli zen ere (2).

Bibliaren itzulpenak ez ezik, ingelesa ez ziren beste hizkuntzetako gramatikak, hiztegiak, poeten olerki bildumak egiten zituzten. Horrela, Thomas Jones-ek welsh-ingeles hiztegi lehenetarikoa idatzi zuen 1688.urtean (3).

Moses William-ek welsh poeten bilduma luze eta eder bat eman zuen argitara zortzi liburutan (4), eta beste lan eta ikerketa askoren artean breizhtar gramatika bat eta hiztegi bat prestatu zituen ere (5).

(1) W. BEDEL: The books of the old Testament, translated in to Irish, by... bishop of Kilmore. London, 1685.

(2) B. LHOYD: The Bible in welsh, printed under the inspectio of bishop Lhoyd. Oxford, 1690.

(3) T. JONES: Wels and English dictionary. London, 1688.

(4) M. WILLIAMS: Repertorium poeticum, sive poetarum walicorum. London, 1778. 8 Vs.

(5) M. WILLIAMS: The breton grammar and vocabulary of Manoir in Archoelogia Britannica. Oxon, 1707.

Pierre d'Urteren euskal eskuzkiribuak honen eskuetatik Williams Jones, matematiko, irakasle, jakintsu ospetsuaren eskuetara iragan ziren. Honen obra matematiko famakoa bezala aski ezaguna da (6). Eta azkenik honen ikasle izan ziren jaun noble batzuen gazteluko bibliotekara, alegia, Tomas Parker eta George Parker, earls od-t Macclesfieldtarrek Oxford ondoan, Watlington-en duten Shirburn Castle izeneko gaztelura iritsi ziren.

Garaiko jakintsuen artean xit ezagunak dira noski Sir Isaac Newton (1642-1727) matematiko britanikoa bere izena daraman legearen sortzaile eta edireile, Jhon Rays natur zientzizalea eta landareen historia baten egilea (7); baina, ezin ahantzizkoak dira ere Edward Lhwyd (1660-1709), eta Hans Sloane (1660-1753). Azken honek 50.000 liburu eta 3.500 eskuzkiribu biltzea lortu zuen, orain gehienak Londreseko British Museum-ean daudenak.

Edward Lhwyd-ek munduko jakintsu askorekin zegoen harremanetan gutunak medio, eta bai Estokolmo-tik, bai Amsterdam-etik, bai Frantziatik, bai ia leku guztietatik, bai latinez, bai frantsesez, bai welsheraz, bai ingelesez idazten zizkieten kartak beren jakintzak, ikerketak eta edirenak ezagutaraziz. Horrela 1708.ean W. Baxter jakintsuak kantabroetaz mintzatzen zaio greken zenbait aipamen erakarriz (Ptolomeo, etabar) (8). Edward Lhwyd-ek Hans Sloane-ri idatzirikako beste gutun batetan esaten dio nola argitaratu den euskal hiztegi baten bila dabilen, eta nola ia zoraturik dabilen liburu saltzaileak bitxi arraro horretaz gutxi arduratzen direlako (9):

"I am told there's lately printed some sort of Gasgoigne Vocabulary, but our book-sellers here seldome trouble us with such like foreign curiosities..."

Beraz, ikus dezakegu hemen nola Edward Lhwyd interesaturik dagoen euskal hiztegi horretan, E. Lhwyd politikaz aparte (panfleto bat idazteagatik gartzelaratua izan baitzen ere), garaiko zientzia guztietaz kezka eta ezagutza handiko gizona zen. Britaina Handia batetik bestera aztertu zuen eta ibili antzinako gauzen bila, oro ikerturik, bai hizkuntzak eta bai muskuiluak. Adibidez, 1699.urtean lehen aipatu dugun Williams Jones matematikoarekin, Robert Wyne eta David Parry beste bi zientifikoekin Cronwall-eko bazterrak aztertu ibili zen (10). Eta egiten zituen aurkikundeak liburuetan argitaratzen zituen bai fosilak zirela, bai naturalezaren gorabeherak eta bai arkeologia, batipat (11).

(6) W. JONES: *Synopsis Palmatorium Matheseos or a new introduction to the Mathematics*. London, 1706.

(7) J. RAYS: *Historia plantarum*. London, 1686-88.

(8) E. LHWYD: *Reliquiae Lhuydianae*. MS Ashmole 1817, a, 474.

(9) Letter to Dr. Hans Sloane from Mr. Edward Lhuyd. Oxford, 20-Fbr-1703. Catalogue of the manuscripts relating to wales in the British Museum. Part. 4,865, n.º 4039.

(10) E. LHWYD: in *Dictionary national biography*. Vol. XI. edited by Leslie Stephen and Sidney Lee. London, 1890.

(11) E. LHWYD: *Eduardii Luidici lithophylaci Britannici. Ichnographia*. London, 1699. *Adversaria de pluviorum, montium, urbium*. London, 1719.

Urte bat hil baino lehen argitaratu zuen bere obrarik nagusia Archæologia Britannica (12) eta izendatu zuten ere The Royal Society-ko partaide.

Obra honetan euskararen etorkiaz ideia xit bereziak dakartza, honela baitio:

“The scotish language (which by a large liste of words in the basque and Irish is here sufficiently demonstrated to be a branch of the old spanish) he shews to be intermixt with the ancient gruyd-heleg or British-Irish (...). That there was a very numerous colony made in very early Times out of Great Britain into Vasconia; but also confirms by a large catalogue of British words in the present gasgoign...” (13).

Beraz dakusakegun bezala bere mendeko zenbait ideia jarraituz, esaten digu eskozesa, irishera, euskara eta espainera zaharra hitz zerrenda batetan nabarmentzen den bezala ahaide zirela edo bederen nahasi egin zirela, eta nola hori eman zen antzinan britaniar kolonia bat Vasconia-ra iritsi zelako.

Horrela bada honen adierazgarri eta lekuko euskal hitz zerrenda bat ipiniko du, aldamenean batzuetan latina, bestetan ingelesa, britaniera, hiberniera, gaztelania, itatera, arabera eta armorikera dakarrelarik. Haseran esan dudana bezala, ondoren emango dugun eskuzkiribu hau bere gutunen artean ediren nuen, MS Asmole 1817 a, 494. orrialdean. Eta beraz zenbait ohar argigarri emango ditugu oraintxe.

1. Lehenik laburduren zentzua eta esanahia emango dugu. Horrela An.(angelesa) da, Br.(britaniera, welsh edo galesa), Hib.(hiberniera, irish edo irlandera), Lat.(latina), Arab.(arabea), Hisp.(gaztelania), Arm(armorikera), eta It. (italera).

2. Euskal hitzak bi autoreetatik harturik daude: Buenaventura Vulcanius eta Rafael Micoletaren obretarik, hain zuzen.

Bonaventura Smet, Brujas-en jaio zen 1538.urtean, Ekainaren 30ean. Francisco de Mendoza kardenalarekin idazkari eta bibliotekari bezala 1559an Espainara etorri zen eta hau hil zenean 1566an bere anaia Fernando, Toledoko artxidiakonoaren zerbitzari izan zen, honen heriotza arte, 1570.urtean gertatu zena, hain zuzen. Hamaika urte Espainan iraganik, bere aberrira itzuli zen eta hemen, beste askok egin zuen bezala katolikotasuna alde batera utziz kalbinista hugonote edo eleiza erreformaturikoa bihurtu zen. Amberesen iragan zituen 32 urte greka irakatsiz, eta 1597.urtean liburu haxe argitaratu zuen:

“De literis et lingua Getarum sive Gothorum, item de notis Lombardicis, quibus acceperunt specimina variarum linguarum. Leyde, 1597. Speci-

(12) E. LHWYD: Archæologia Britannica. Giving some account/ Additional to what has been hitherto Publish'd of the/ Languages, histories and customs/ of the original inhabitants/ of/ Great Britain... by... M.A. of Jesus College. Oxford. Inprimatur apr. 9.1707.

(13) E. LHWYD: op. cit. 2. orr.

mens de textes en gotique, vieux haut-allemand, anglo-saxon, persan, basque, frison et tsigane" (14).

Hemen bada euskarak ere bere lekukotasuna utzi zuen: lumero zerrenda bat, "gure aita" Leizarragaren Testamendu Berritik hartua eta hitz mordo bat.

Buenaventura Vulcanius-ek biltzen eta argitaratzen dituen hitzak eta gero Edward Lhwyd-ek berridatziko dituenak, batzu bederen lehendik ere argitaratuta zeuden, eta hain zuzen Marineo Siculo-rengatik bere 1533.urteko "De rebus Hispaniae memorabilibus" (15) liburuan. Adibidez: "duermo": "lonaca", "veo": "bacûst", hala nola lumeroak "bat"-etik "eun"-era doazena. Hontaz aparte bademoigu ere euskarari eta euskal herriari buruzko zenbait berri.

Nabari da, Edward Lhwyd-ek ukan zuen edo zituen euskal informatzaileak ezagutzen zutela ere Rafael Micoleta-ren eskuzkiribua, alegia, "Modo Breve de aprender la lengua vyzcayna" deitu liburua, Bilbaon 1653an idatzia, zeren eta hiztegiako euskal forma gehienak bertan ere ageri dira (16).

Hans Sloane-ri Edward Lhwyd-ek bere gutunean aipatzen dion euskal hiztegia Micoletarena ote zen? Badirudi ezetz, argitaratu gabe egon baitzen Sir Thomas Brown-ek emanik British Museum-ean, 1897.urtean Sevillan E. Dodgson-ek moldiztegitatu zuen arte. Badaiteke hemen dakargun hiztegiak Rafael Micoleta-ren eskuzkiribua zuzenago jarraitzea Dodgson-en edizioak baino, zenbait hitzen transkripzioan grafia ezberdintasunak ematen direnez gero. Bestetik, Bonaventura Vulcanius-ek argitaraturiko euskal hitz zerrenda ote zen, edo beste batenbat, gero tamalez beste hainbat eta hainbat gauza bezalaxe galdu ote zaiguna, edo aurkitzailearen zain dagoena? Ez jakin, benetan. Aita Akesolo-k aipatzen duen eskuzkiribu euskara-irlandesa-eskozesa-galesa ote da? Gero bertan oinarriturik Bullet-ek bere euskal hiztegia "Mémoires de la langue celtique, 1755-1760" deritzan liburuan argitaratuko zuenaren harrobi? Badaiteke hala izatea (17).

Dena den, hemen dugu euskal hizkuntzarentzat eta linguistika konparatibarentzat xit interesgarri izan daitekeen perla bitxi hori, Edward Lhwyd-en hiztegi poliglota, 1703.urtekoa. Hizkuntzalariek dute orain hitza.

(14) J. GÁRATE: Juicios y glorioso vasco-latino de Buenventura Vulcanius. Euskera VI, 1961, 239. orr.

(15) L. MICHELENA: Textos arcaicos vascos. Madrid, 1964, 146. orr.

(16) E. S. DODGSON: Modo breve de aprender la lengua vizcayna... por el ldo. Rafael Micoleta... 1653. Sevilla, 1897.

(17) L. AQUESOLO: Un diccionario vasco inserto en Mémoires de la langue celtique, de Bullet (1755-1760). Boletín de la Real Sociedad Vascongada de Amigos del País. 1967, 145 orr.

ESKUZKIRIBUAREN TRANSKRIPZIOA

MS. ASM. 1817 a.494v.

1. De corpore humano
- 1.b. de meteora
2. (adject) animalia
3. Adjectiva
4. Verba
5. Quae cû Hib. conv-t.
6. Brit. affinia.
- &. Kindred
- &. Seasons

* * *

2. AHARDI: sus
 1. AHOA: os
 2. AKER: hircus
 - &. ALABA: filia
 - &. AMAR: mater (sic)
 2. ARDIA: ovis
 2. ARRAIA: piscis
 - &. ARREBA: soror
 2. ARETZE: vitulus
 5. BAQUEST: video. Hib.
 5. BEGUI: oculus. Hib.
 3. BELCA - NIGNI
 6. ARRURRA: nix
 3. BERRIA: novum
 1. BESSOA: brachiu. Brit.
 1. BIHOZA: cor.
 2. BILDOTZA: agnus
 2. ÇALDIA: horse
 - ÇAHAR: an old man. Br. Gwrach
 - CERU: caelum
 2. CHORI: avis. Br. Adar
 - &. (CUBAC) EMAZTHEA: Mulier
 3. CURIA: album. Br. Gwyn.
 1. ERHIAZ: digitus
 1. HERIOA: mors.
 3. HANDIRIC: magnu.
 - &. HAORTCHO: puer.
- Hi tu Hib. Tu quod inter loquendu pro more mutatur in hu.

&. HILEBETH: mensis. Br. Blwydh. per transpos. literarū.

IAINCOA: deus.

IAUNA: dominus.

1.b. IBAY: flumen. an. Br. uwy, wy, quia in m term. e pluviu flw, mayoru.

1.b. ITSASSOAC: ye sea.

4. LONACA: dormio, an forte a Br. Lonydh. ut kysky aquiesco.

1. (MIHIA: lingua), MINNA: Lingua

1. OGUIA: panis.

1. OHEA: lectus.

1. OINAC: pes.

1. SABELCO: venter.

1.b. URA: aqua. Gr. Br. on cantab. semper liquet. dh. in medio ut Hib.

&. URTHE: annus, convenit cu tout.

(P. unde fit q. vos/ vocabula in hac lingua incipiunt/ ab ar, ur, an forte fierit/ olim particula debeat q. scribi scrisim.)

MS. ASM. 1817 - 495 v.

1. Non diversa pro (bestiis) animalib. diversi sexus.

2. Mutant n. in r. et nomina appell. in *ua* terminare solent. Ex. gr. angelus; Urreguria: argentum; Arimea: anima.

3. Pleraq. nomina in *a* terminantur.

4. ar, er, ur et yr syllabae initiales sunt aliquanto ni fallor Bonntum / particulae et seorsim scribi debent ut erregue pro er regue: rex. Erreguina pro / () er Reguina: Regina devinak (sic).

5. Nonnulla faltem ex arabicu mutati sunt ut bizarra eguin ab. arabico-hisp. afeytar (); azefral; crocus; azucarea: sucurum; alcatea: gudex; atautea: a coffin, or tomb.

3. SUSCULDUA: burnt. 3.

4. YRIQUI: to open.

&. AYTA OBEA: a granfather.

&. AMANDREA: a grandmother.

6. DEMPORA ONEAN: seasons

5. QUERIC: to smok

6. EMEN: here

6. AN: there, thither, thence.

1.b. ACHURRÁ: a spade

ERROTEÁ: a water mill

(achicar) LABURTU: to lessen or diminish.

AURRA: before, beyond.

AURRATU: to lead ye way, to exceed.

MEATU: to make smaller, slender.

ADREDE: on purpose. Sic Hisp.

GOZOTU: to sweeten

BIZARRA EGIN: (ab arab. afeytarse),
to comb, trim or dresse.

- 3. LAGNENA: strange.
- 6. ORAIN: now.
- 5. GARRAZA: sharp, sour.
- 1.b. Cucu Sagarra (I. Cuckow aples).
- 1.b. INSAURRA: (1. nux) kernelsin ye troat.
- 1.b. URA: water.
- URIOLEA: an aqueduct.
- 1.b. ORRAZA: a peble.
- BURRUCORATCA: a pin.
- 4. SORROSTU: to whet or sharpen.
- 4. YATO: to choak.
- 4. URCATU: to hang.
- OR: there.
- 1.b. OGEA: the aer.
-
- 2. EGOA: a wing
- 4. LUCATU: to enlarge.
- XELSERUA: a gutter or sing.
- &. ALCATEA
- 4. GORATU: to lift up.
- 4. ARNASEA: to break.
- ARIMEA: the soul.
- BUSTIN GORRIA: vermiliū rei ok.
- ARGUI EGUIN: to lighten.
- UGASABEA: a servant.
- (YNUDEA): a nurse.
- (Ama de criados, a servant).
- &. YNUDEA: L añ. a nurse.
- 4. UGASABA: he hath love.
- ONERECHI: to love.
- ESCOATATI: on ye right hand.
- ESQUERETETI: on ye lifth. ab hisp. ysquierda.
- 3. BELLECURIA: white or pale.
- AREA YSARRI: to mold to bake.
- SARRI: Frequent.
- 2. ANSARRA: a duck.
- 5. EBILI: to goe, to walk, to march.
- ANGERRUA: an angel.
- 6. ELISTUNA: a zure cold. Br. Glas.
- &. BART. yesterday.
- &. YAZ: last year.
- LEN: before.
- &. UGAZUMEA: a slep sun.
- ARENEGUN: the other day.
- HAMUA: a fishhook.

- &. HURTEA: a year.
- GUREA: desire or appetit.
- gauls. LARRAN & LASTER: Quicly.
- 5. BURRUCAN EGUIN: to b(...)
- 1.b. ARRECHA: a tree.
- ARCUA: a bow. An hinc.
- 6. GORIA: Heat. Brit. G(...)
- GARIA: hot.
- AREA: Sand.
- GOYAN: Above.
- 1.b. ERREQUEA: a brock.
- 6. ALAN: so, thus.
- 6. DEMPORA ONEAN: (g...) season.
- 1.b. URRRA: a hazln (...)
- ORRIOA: oyl.
- 4. ERRE: to roast.

.....

MS. ASM. 1817.a.495

- 3. SURIA: white. Br. Guyn.
- 1. AOA: the mouth. Os, lat.
- &. ESTEGUAC: a wedding.
- 6. BURUA: a head. Arm. Bar. Hib. Barr. end also ye hair of the head.
- 2. AUNCA: a she goaf.
- 2. AUMEA: a kid.
- 1. OEA: a bed.
- VIDEA: ye way.
- 1. ARPEGUIA: ye face.
- 1.b. YCASA: a coal.
- 1. ARAGUIA: flesh.
- (ARGUEA: mutton)
- 2. GUELIA: beof. An, quasi buevina.
- 1. ESSEA: a house. Br. ys ty.
- 3. YSUA: blind.
- 1.b. ZERUA: heaven. Br. sêr ye stars.
- 2. BASAUNSA: a stag.
- 1.b. AZALA: ye bark of a trek.
- 5. ADARRA: a horn. H. Adhave.
- 4. SINISTU: to Belive.
- 5. VELEA: a crow. Nox, when. A wal. brun.
- 5. ESCOROA: ye thumb. H. Ordog.
- ARTESA: right.
- 4. URTU: to thaw. An. Biyrtodhi.
- 4. ECHI: to forsake.
- &. EGUNA: a day.

1. AGUINA: a tooth.
5. LOO EGUIN: to sleep. Hib. Codladh.
6. GOZOA: sweet. Bri. Chweġ.
4. YRAUN. to last or endure.
- 1.b. LEYA: frost.
- &. ANAXEA: a brother.
- &. ARREBEA: a sister.
1. CHUA: spisle.
- &. UDEA: summer.
1. BECOQUIA: ye forehead.
- 3.1. OSSA: cold.
- 1.b. SUA: fire.
- (OLLOA: a hen)
2. OLLARRA: a cock.
3. ANDIA: great.
- 1.b. ANASUSEA: hayl
3. LODIA: fat.
2. ARRA: a worm, teut.
4. ERDIRATU: to cleer.
3. EDERRA: fayr.
- 1.b. YRAGUIN: heat.
- 1.b. BURDINNA: yron.
1. GUIVELA: ye liver.
- &. SEMEA: a sonne.
- &. ALAVEA: a daughter.
- (...)
- 1.b. BARACHICOA: a museroom.
2. an bara
4. SULATU: to presse or bore. Br. tythy, s pro t mut.
- 1.b. ASUNNA. a nesse.
2. ARAUNCEA: an egge.
- 1.b. QUEA: smoak.
- ARDAZA: spindle.
- &. NEGUA: winter.
- &. EGUENA: thursday, enjoie. 2. U. Com. gwâr.
- &. GARAGARYLA: july.
2. BEORRA: a mose. Teut.
- 1.b. BERARRA: an herb. Lat. per transpos. literarū.
- 1.b. EREYNOSA: a pray tree,
2. ESNEA: milk.
2. CHARRIA: a sucking pig.
4. IRACURRI: to read.
1. MINNA: a tonque.
- &. EGURRA: breath. Teut.
- MIESSCA: linnen clouth.

2. OZZOA: a wolf.
- 1.b. ARGUIA: light.
- 1.b. YRARGUIA: ye moon&
GUILSEA: a key. Br. Agarria. alborydh.
4. NEGAR: weeping.
- 1.b. EURIA: rain.
- 1.b. SURRA: timber.
2. ARRA: ye male.
3. GUIERREA: lean.
3. DEUNGARRO: bad, nought.
- 1.b. ESCUA: ye hand. Br. Ysgwyd. Hn. merus.
- 1.b. YTSASOA: ye sea.
5. GUSURRA: a lye. Hib. Breay.
4. EROSI: to buy.
- &. YLA: a month. Hib. la a day.
4. BILDURRA: fear.
2. ESTIA: hony.
- (MUTILA: a boy servant)
- &. NESCATOA: a young mayd.
- &. NESCATILLA: a girl.
- &. MUTIL: a boy.
- 1.b. UGUERRA: mosse.
4. MUSTI: to wet or moisten.
4. CEATU: to goind.
4. UCEGUI: to bise.
4. YL: to dye.
2. (ast) MANDOA: a mule.
- 1.b. ARBIA: a turnep.
4. YAYO: to be born.
4. UGUER: swimming.
- () SURRA: ano (). Hib.
- ONSSA: a ship.
- LAIGNOA: mist.
- UQUEA: a review.
- GAUA: night.
1. SYLA: a navel.
- GUISONA: a man, gweisionyn.
1. BELARIA: ye ear. Br. klyst.
4. ASTU: to forget.
2. ARDIA: a sheep. Br. yrdâ, yrda/vala.
- 1.b. LASTOA: straw, shible praemissā / particula la 2.
1. ARRA: ye palm f ye hand. Hinc. Num poteas, digitus, palma,
manus/ pugnus.
2. USAMANDOA: a zudist. 4.5/ or ring dove.
- OGUIA: Bread.

- OXALA: cloath.
 ORMEA: a wall of a house.
 &. AYDEA: a kinsman.
 1. BETASALA: ye eyelid.
 2. CHORIA: a bird. ab hisp. paxaro. (p. in d. mut.).
 UAQUEA: peace.
 1. YLLEA: hair. Blew. Br.
 1.b. ACHA: a rock.
 2. CHACURRA: a dog, ab hisp. perro.
 3. ASTUNA: heavy.
 1. YDUNA: ye neck.
 1.b. ARRIA: a stone.
 1. SANCOA: a leg.
 (SERRIA: a pig, horse)
 URRESURIA: money. lat. argentum, n. in r. mut.
 ATEA: a gate. L. itus.
 5. YSORREA: child bearing. H. tortach. gravida.
 SUBIA: a bridge.
 2. CHARRIA: a hog. Gr.
 4. ERRE: to burn.
 2. LUQUIA: a he fox. Br.
 SAREA: a net. Teut.
 BIRIBILA
 ERREGUE: a king.
 ERREGUINA: a queen.
 5. BARRE: laughter. Hib. gaire.
 4. AUSI - URRATU: to break.
 5. GORRIA: red, H. dearg.
 1.b. GAZA: salt.
 1. ODOLA: bloud.
 YSAREA: asheet.
 ASTEA: a week (...).
 6. ASIA: Seed. Br. Had.
 XAUNA: (...) master.
 ANDREA: a lady.
 4. OVIA: a burial.
 1. BESAPEA: ye Arcupit.

MS. ASM. 1817 a 494 .v.

- IAINCOA: deus
 ANDRIA: lady
 CHAUNA-JAUNA: dominus
 4. GUISONA: (vir) homo.
 4.b. EGUSQUIO (EGUZQUIA): the sun.
 4.b. GUERISEA: a shadow. An. Cusgod. Br. r in s. mut.

4. PUZA: breath, Br. Chwsh.
4. AMESSA: Sleep.
5. GORRA: deuf. Hib. Bór. qd tamen scribunt Bodhar.
(YSERDITU: to seat).
3. YSERDIA: sweat. Br. chwŷs, ar in s. mut.
OLA: a table. An hinc. It. Tavola.
addendo t, in initio ut brit. Davad. a lat. ovis.
5. BILLDURRA: feur, Hib. Eogla. B. in g. mut.
4. EUGUI: to hold.
- &. ESECOA: an hunt.
- &. OSAVEA: an unkle.
- 5.6. LURRA: ye earth. Hib. lar; Brit. lhawr.
4. ARTU: to take. Br. herky to feth.
2. SATORRA: a mole. An Alat. q. si sub terra.
2. SESENA: a bull.
5. GARIA: wheat. Br. Guenish.
1. SANA: a vein. vide an Br. guythen.
derivetur a guy ten.
- &. EUDEA - UDEA: summer
ANSOY: a peighbour. Vide ergo an Brit.
nasa fia quasian anssa.
5. ÇAHAR - SARRA: old, Hib. Sean. r. in n. promose mutatâ.
- 1.b. AXEA: wind. Brit. chwth. H. Gaoth.
(1.b. ARDAOA: wine. Profertur CAHAGUI.
- 1.b. URIA: a town.

.....

1.6. ^{Chetumal, Yucatan, 4. Gules, 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841}

[illegible]

EN TORNO A UNA CARTA, HASTA AHORA INEDITA, DEL ESCRITOR VASCO P. P. DE AÑIBARRO

Fr. Luis Villasante

D. Fermín Ixurko, Pbro., miembro correspondiente de Euskaltzaindia, nos ha remitido fotocopia de una carta original del P. Añibarro, escrita en abril de 1801 desde Zarauz y dirigida a Don Mariano de Muguiro, que era a la sazón cura párroco de Aldaz, en Navarra. La carta ha sido hallada en la casa cural de esta localidad.

Al tratarse de un autor harto conocido en la literatura vasca y de un documento que testimonia la importancia y valor que él concedía a los trabajos vascológicos, creemos que sobran razones para su publicación en *Euskera*.

He aquí el texto de la carta en su tenor literal:

A dn. Mariano de Muguiro
q. Dios m. a.
Prior del Clero, y Abad de Aldaz

Lecumberri
Viva Jesus

Zarauz: Abril 11 de 801.

Mi estimado Amigo: salud, gracia, caridad con las enfermas, y paciencia en sus impertinencias. Hoi día de la fecha al punto que he leído su apreciable la he comunicado al Prelado para que encargue encomendar oraciones por las enfermas de esa, y es regular que esta tarde haga la proclama en el Coro, como se acostumbra en tales lances. Por muchos titulos estamos obligados a tener presente en nuestras oraciones a esa Casa Sindical, e Yo mucho mas que otros.

Nada han escrito sobre la vindemia Navarra: corria antes a cuenta del secretario anterior: el nuevo pidio una lista de los Pueblos predicados en este Pontificado; no see si continuara el methodo anterior.

Mucho me alegró la noticia del papel a 22 reales vellon; al punto escrivi al mercader de San Sebastian que havia de pasar a Bayona, que no se encargase de la Comision dada, supuesto que en Pamplona daban con mas equidad. Por considerar que por la distancia, seria a Vmd. mui molesto, o inco-

modo el agenciarme en Pamplona, escribí a Fr. Antonio de Azpeiti sacristan de nuestro convento que me solicitasse 50 resmas, y que echasse una propuesta al fabricante, que si soltava a 20 rs. y esperase un medio año, le tomaria 200 y más resmas; asegurado su Contingente en qualquier mercader de Bilbao, que me señalassen. No hai respuesta; y si no la hai en breve, no hai sino traer papel conforme se va gastando en la impresion. Si Muguiro viviesse en aquella Corte, cortaria y daria evasion a todo.

Al P. Fr. Jeronimo de Otamendi Decano octogenario le tenemos con veladores, y mui proximo a la inevitable hora de la muerte. Los demas buenos. Mi sobrino memorias, con gracias por los buenos oficios de la Hermandad de Lecumberri.

Sobre todos los empeños anteriores, tengo uno mui grande que solicitar de su bondad: he esperado a la evacuacion del precepto anual, para proponerlo. Se está para imprimir un nuevo arte con las Conjugaciones Bizcaynas y Guipuzcoanes (sic); es la mas bella ocasion para que Navarra tenga las suias de seguida a dichos dos Dialectos; y aunque en muchas sigue esta a Guipuzcoa, deseo saber dos cosas

1.ª Si rigen en Navarra los Dialectos 2os que pone Larramendi después de su general Conjugacion, y Dialecto 1 de Bizcaia, en Presente, y Imperfecto de Indicativo. Esta diligencia esta evacuada con notar en un papel, los que rigen, o no rigen en Navarra son n.n. de la pag. 8. 10. 12. etc.

2.^a Lo que hai de particular en Navarra y en donde no rige la Conjugacion Guipuzcoana son las siguientes.

pag. 66 del Arte dic: dut, duzu, du, etc.

pag. 67 jango: dic janen. etc.

Quando la variacion es mui poca, se puede omitir: pues en la misma Navarra la havra de un Pueblo a otro; como tambien la hai por estos Pueblos.

Este arte va dirigido al alivio de Parrocos, y Predicadores poco instruidos en el bascuence: y me persuado, que resultaran de ello mas bienes espirituales, que si se escriviessen otros libros. La causa por que hai tanta omision en explicar la Doctrina, y en echar exortos a los feligreses, en mucha parte consiste, en no poder explicarse, y explanar sus producciones e ideas mentales. Hasta mui tarde no he conocido quan necesario es el estudio de las Conjugaciones, para hablar corriente nuestro idioma. Como se estudiaran si no las hai ni en Bizcaya, ni en Navarra? Assi pues manos a obra tan santa, tan util, y necesaria: todo hombre nacio para servir a su Patria. Quando Vmd no pueda, dígame de quien podre valerme. Para un pobre enfermero va mui molesta esta carta; la concludo, con reiterar mi obediencia, y con encargar de caridad una visita en mi nombre a mi hija espiritual, y Ama temporal, en cuiu compañía desea a Vmd mucha salud, buena vista, buen pulso, y mucha actividad en emprender dicha Obra. Agur. Fr. Pedro de Añibarro (rubricado).

A. N. Mariano de Muguiro -
D. D. J. m. a. S.
Prior del Clero, y Abad de Adar
VIZCAYA
P. Secumberrri.

Larraz: Abril 11 de 60. Vivo Tarra.

Mi estimado Amigo: salud, gracia, caridad con las enfermas, y paciencia en sus impetunancias. Hoy día de la fecha al punto q. he leído su apreciable la he comunicado a A. Prelado ^{para q.} encargo oraciones por las enfermas de ella, y es regular q. esta tarde haga la proclama en el coro, con se acostumbra en Pader lancei. Por m. título estamos obligados a tener presente en m. oraciones a esa cara, y indicat. y lo mucho mal q. otior.

Nada han escrito sobre la viderma Navarra: corria ante a cuenta del secret.º anterior: el nuevo pidio una lista de los pueblos predicados en este Pontificado; no se si continuaria al methodo anterior. Mucho me alegro la noticia del papel a 22 x 300. al punto escribi al mercader del S.º Sebastian q. havia de pagar a f.º y f.º, q. no se encarga de la comision dada, supuesto q. en Pamplona daban con mas equidad. Por coniderar q. por la distancia, seria a V.º mui molesto, o incomodo en apenar m.º en Pamplona, escribi a Fr. Int.º de S.º petri sacristan de N.º.º Con.º q. me solicitare. So Herman, y q. echare una propuesta al fabricante, q. si soltava a 20 x. y esperare un medio año, le tomaria 200 u. mas Herman, asegurado su contingente en qual quier mercader de Bilbas q. me señalaren. No hai rept.º, y si no la hai en breve, no hai sino traer papel conforme se va partiendo en la impreion. Si me pudiese ir a ella cortaria y daria evasion a todo.

A. P. Fr. Jesomino de Otamendi Decano octogenario lo tenemos en veladores, y mui proximo a la inevitable hora de la muerte. Los damos buenos. Mi buena memoria, con gracias por los buenos oficios del aterm.º de Lecumberxi.

Sobre todos los empeños anteriores, tengo q. uno mui grande q. solicitar de su bondad, he operado a la evacuacion del precepto anual, para proponerlo. Se esta para imprimir un nuevo arte con las conjugaciones Bizcaynas, y Guipuzuanas; es la mas bella oracion para q. Navarra tenga la suya seguida a otros dos Dialectos; y aunq. en muchas rige esta a Guipuzcoa, deseo saber don con.

1.ª Si rigen en Navarra los Dialectos 2.ª q. pone Larrazmendi de puer de su general conjugacion, y Dialecto 1.º de Bizcayna, en presente, y Imperfecto del Indicativo. Este dil.º esta evacuada con notar en un papel, los q. rigen, o no rigen en Navarra son N. N. de la pag. 4. to. 12da.

2.ª Lo q. hai de particular en Navarra y en donde no rige la conjugacion Guipuzcuana son las siguientes.

pag. 66 del Arte dic: dut, duzu, duha.

67. fango: dic: janen. Da.

Quando la variacion es mui poca, se puede omitir: puer en la misma Navarra.

ra la hazaña de un Pueblo a otro, como tambien la hai por estos Pueblos.

Este arte va dirigido al alivio de Parrocos, y Predicadores poco instruidos en el barcuense: y me persuado q^{ue} resultaran de ella mas bienor espirituales, q^{ue} si se escribieren otros Libros. La causa por q^{ue} hai tanta omision en explicar la Doctrina, y en echar exortos a los feligreses, en mucha parte consiste en no poder explicarse, y explanar sus producciones, o ideas mentales. Hasta muy tarde no he conocido quan necerario es el estudio de las Conjugaciones, para hablar corriente nro idioma. Como se estudiavan si no las hai ni en Bizcaya, ni en Navarra? Asi pues manea a Odra tan, tan, tan util, y necerario: todo hombre nacio para servir a su Patria. Quando Vmo no pueda, digame de q^{ue} podre valerme. Para un pobre enfermero va muy molesta esta Carta, la concluyo, con reiterar mi obediencia, y con encargal de caridad una visita en mi nombre a mi hija espiritual, y Ama Remonal, en cuya Comp^{ania} desea a Vmo mucha, feliz, buena vida, buen pulso, y mucha actividad en emprender esta Obra. *Agur.*

Fr. Ledro de Anibaxeo.

P.P. Guanoⁿ ha encargado a todos en el Coto la Situacion de estado de esta Casa, y la Suplica q^{ue} ha dirigido el Sr. Mueyito: por pronto se ha rezado de Comunidad, y se continuara. Dios haga suelta voluntad, y cumpla nro deseo, y peticiones, si convienen. En esta misma hora ha muerto el sobredito P. Otamendi. Requiescat in pace. Amen.

El P. Guardian ha encargado a todos en el Coro el estado de esa Casa, y la suplica que ha dirigido el Sor. Muguiro: por pronto se ha rezado de Comunidad, y se continuara. Dios haga su santa voluntad; y cumpla nuestros deseos, y peticiones, si convienen. En esta misma hora ha muerto el sobredicho P. Otamendi. Requiescat in pace. Amen.

Breve comentario al documento

No nos debe extrañar demasiado que el P. Añibarro, fraile franciscano vizcaino, que vivía en el convento de Zarauz, tuviera estas relaciones con el Abad o Párroco de Aldaz (Navarra). En aquellas fechas el convento de Zarauz, como es sabido, era Colegio de Misioneros populares. Sus moradores se dedicaban a dar misiones por los pueblos y su campo de acción se extendía a todo el territorio de habla vasca de la parte de España. Sabemos que el P. Añibarro, en concreto, aunque su dialecto nativo fuera el vizcaíno, no sentía embarazo alguno para predicar, ya sea en Vizcaya, ya en Guipúzcoa o Navarra, y que efectivamente trabajó mucho en el viejo reino. Por todo el contexto y modo de expresarse de la carta se trasluce que era muy conocido y familiar en la casa del abad de Aldaz. Es curioso también que en la carta se denomine "corte" a Pamplona, aunque hacía ya varios siglos que no tenía reyes.

En esta carta el P. Añibarro se muestra interesado por adquirir papel a buen precio. Teniendo en cuenta que la carta está fechada en 1801 y que al año siguiente apareció su *Escu-liburua*, impreso en Tolosa en la imprenta de La Lama, no parece descaminado pensar que el papel que trataba de agenciar nuestro autor era con destino a dicha impresión.

Pero en la carta hay más. Dice también que tiene casi a punto de imprimir un libro sobre las Conjugaciones Vizcainas y Guipuzcoanas, y con el fin de poder incluir también las Navarras, solicita la colaboración del destinatario.

¿De qué obra se trata? Indudablemente, de la que él mismo tituló *Gramática Bascongada para el uso y alivio de Párrocos y Predicadores Bizcaynos, Guipuzcoanos y Navarros*. A pesar del título *Gramática*, en realidad se ocupa casi solo del verbo. Las Conjugaciones vizcainas y guipuzcoanas están tratadas en la obra con mucha prolijidad; las navarras muy brevemente. Esto puede deberse a que no halló la colaboración deseada y en parte también a que, como él mismo advierte, el verbo de muchas zonas de Navarra es muy similar al de Guipúzcoa.

Las indicaciones bibliográficas que el P. Añibarro hace al destinatario en esta carta se refieren, como es obvio, al *Imposible Vencido* del P. Larra-mendi.

La obra de Añibarro quedó inédita. Para comprenderlo, bastará recordar las grandes convulsiones que padeció España en la primera mitad del siglo XIX: la guerra de la Independencia (que supuso también la dispersión de los frailes), las cortes de Cádiz, el restablecimiento del absolutismo, el levantamiento de Riego, la intervención de los cien mil hijos de S. Luis, la guerra carlista, la exclaustación de los religiosos, etc.

Por todos estos avatares, sin duda, la Gramática del P. Añibarro —el cual murió en 1830— quedó inédita y fue a parar —no sabemos cómo— a los PP. Jesuitas de Loyola. Pudimos obtener una copia fiel del original y en 1969 editamos esta obra en el *Anuario del Seminario de Filología Vasca "Julio de Urquijo"*.

En la carta hay un bello testimonio del encendido amor que sentía el autor por los trabajos en pro del euskera y de la importancia que atribuía a los mismos para la labor pastoral. Pero creemos que sería un anacronismo interpretar sus palabras en el sentido de un abertzalismo que es muy posterior a los días de Añibarro. Bastaría consultar otro texto del mismo autor, que dimos a conocer en nuestra *Historia de la Literatura Vasca*, para convencerse de ello (o. cit., n.º 274).

Finalmente, la carta sirve también para datar la fecha de composición de la Gramática del P. Añibarro. Nosotros, al publicarla, decíamos que está escrita hacia 1820; pero parece que hay que adelantar la fecha, pues en esta carta, que es de 1801, se dice de esta obra que está a punto de imprimirse.

Damos gracias a nuestro amigo Ixurko por su valiosa aportación.

**EUSKALTZAINDIAREN
BATZAR-AGIRIAK**

Donostiako Diputazio Jauregian, 1983.eko urtarrilaren 28an arratsaldeko lauetan bildu da Euskaltzaindia. Etorri dira: Luis Villasante euskaltzainburua, P. Altuna, J. Hiriart-Urruty, A. Irigoyen, E. Knörr, F. Krutwig, P. Lafitte, E. Larre, F. Ondarra, J. San Martin eta J. M. Satrustegi euskaltzainak. J. A. Arana, J. M. Aranalde, M. Atxaga, J. Etxaide, P. Goenaga, X. Kintana, J. L. Lizundia, J. M.ª Torrealdai, M. Ugalde, A. Zatarain eta J. J. Zearreta euskaltzain urgazleak.

J. Haritschelhar eta X. Diharce jaunek ezin etorria adierazi dute.

Ohi den otoitzarekin hasi da batzarra.

Aurreko bi agiriak onartu dira.

Juan Inazio Goikoetxea "Gaztelu" euskaltzain urgazlearen hil berria eman du Euskaltzainburuak, eta J. San Martin jaunak egin du haren bizi eta idazlanen aipamena.

Norbert Tauer Pragako euskaltzale eta gure euskaltzain ohorezkoa oso gaixorik dagoelako berria eman du J. M. Satrustegi idazkariak.

Luis Mitxelenak jaso beharra duen OSSIAN saria aipatu du L. Villasante jaunak, eta zorionak emateaz beste alde, datorren martxoaren hamarrean, Gasteizen, saria emango zaion ospakizunetan antolatzaile eta partaide izatea eskaintzen dio Euskaltzaindiak bere Ikersail-buruari.

Goizeko bilkuraren berri

Goizeko batzarraren berri eman du idazkariak. Bi gai azpimarratu ditu: azken urteko lanen Memoria eta Gramatika batzordearen bilera. Memoria edo oroit-idazkia ikuspegi orokorrean eman du eta bi ataletan banatu ditu gaiak: 1982.eko egin-kizunak alde batetik, eta eskuartearen diren lanen ildotik 1983.eko ardura nagusien aurkezpenean.

Memorian aipu diren zenbait barne arazo bideratzeko jardunaldi batzu aurtengitea birronartu da.

Gramatikaren Iruñeko Kongresoa antolatzeari buruz egin da bigarren bilkura. Batzordearen txostenak "*Perpaus bakunen Gramatika*" hartu du gaitzat. Eskema antzera, noski, eta gero letorkekeen beste lan batzuren bultzagarri. Batek egiteko gai zabalegia denez zenbait lankide arduratuko dira, bakoitzak bere atala aztertuz.

Batzarre Nagusia 1984.eko irailean izango da. Lanen aurre-zirriborroa aurtengitean urte azkenerako aurkeztu behar da, eta 1984.eko ekainerako azken emaitza aski landua. P. Goenagak eman du batzorde honen berri. Bertan dira: P. Lafitte, buru, J. Haritschelhar buru-ordea, P. Altuna, J. A. Mujika eta Miren Azkarate, batzarkide, P. Goenaga, idazkari, eta M.ª Pilar Lasarte, idazkari-ordea.

Batzordeen azalpena

Maileguzko hitzei buruz Uztaritzen egindako jardunaldien berri eman du bere txostenean Euskaltzainburuak.

Herri Izendegi batzordea bildu dela esan du J. L. Lizundiak. Arazo nagusia, eztabaida zenbait zuzendu eta eskari ofizialei erantzuna ematea da.

Azkue Biblioteka. J. A. Aranak eman du urteko lanen kontu eta oroit-agiria batzordeak bere bileran onarturik aurkeztu du.

Espasa-Calpe argitaldarekin izan dituen harremanak aipatu ditu J. M. Satrustegik. Azkue-ren "Euskalerriaren Jakintza" birrargitaratzeko hitzaurrea eskatu dute eta Satrustegi izendatu du horretarako Euskaltzaindiak.

Dialektologia. Grabaketak nola egin diren ikusteko egin du batzordeak bere bilera. J. M. Etxebarriak agertu du oraiko asmoen berri. Pundu hauek aipatu ditu: orain arteko lanen akatsak aztertu, zinta guzietatik atal batzu aukeratu eta traskribapena egitea. Datorren hilerako erantzun bat emango dute.

Pertsona Izendegia. Hirugarren argitalpenerako izenak aurkeztu ditu J. M. Satrustegik. Zerrenda horien kopiak banatu dira euskaltzainen artean eta otsailaren azkenera arte bidal daitezke oharrak.

Txostenak

P. Altunak beste lanbide batera joan behar zuen eta hasieran eman du, "Leizarragaren zenbait izen sintagmari buruz", bere txostena. Argibide askorekin eta euskara mintzatuan adineko pertsonak erabili ohi dituzten esaerekin oinarritu du lana.

J. San Martin literatura sorketarako laguntzak banatzeko epai-mahaian egona da Madrilan, eta bere esperientzia aurkeztu du gaurko txosten honetan. "Kultura Ministeritzak autoreei ematen dien laguntzaz" mintzatu da. Baliagarri gerta daiteke noizbait guretzat.

Besterik gabe amaitu da batzarra.

Euskaltzainburura
Fr. LUIS VILLASANTE

Idazkaria
JOSE M.ª SATRUSTEGI

Lakuntzako Udal-zineman, 1983.eko otsailaren 19an, Blas Alegria euskal idazle zenaren jaiotzako mendeurrena ospatuz, arratsaldeko lauretan bildu da Euskaltzaindia batzarre irekian. Etorri dira: L. Villasante euskaltzainburua, A. Irigoyen, E. Knörr, E. Larre, F. Ondarra, J. San Martin eta J. M. Satrustegi euskaltzainak. J. Apecechea, J. A. Arana, P. Diez de Ulzurrun, M. Lasa, J. L. Lizundia, M. J. Urmeneta eta J. J. Zearreta euskaltzain urgazleak, J. M. Satrustegi idazkari dela.

J. Haritschelhar eta P. Lafitte jaunek ezin etorria adierazi dute.

Sarreran "Agur Jaunak" abestu dute Lakuntzako kantariak.

Lizartzako Kasiano eta Txomin Garmendia bertsolariek egin dute gero festaren eta Blas Alegria zenaren aipamena bertsotan.

Juan M. Ganboa herriko alkate jaunaren ongi-etorriarekin hasi da batzarra. Mahai buruan, E. Ulayar eta L. Igeltz hizlariarekin batera eseri da.

Pragan, Norbert Tauer euskaltzain ohorezkoa hil delako berria eman du J. M. Satrustegik bere bizi eta lanen aipamen laburra eginez.

Era berean, J. San Martin jaunak Fernando Artola "Bordari" euskaltzain urgazle zenduaren gorazarrea irakurri du.

Goizeko bilkuraren berri

Eguerdia aurrean egin dute euskaltzain osoek hileroko bilera, bi gai nagusi egitarauan direla: 1) Diruzaintzaren 1982.eko balantzea. J. J. Zearretak aurkeztu du batzordearen txostena. Oro-har, 89.893.962 peseta izan da gora-behera guzieren kopurua. Dagoen dirua ia hamalau milioi, eta existentzien atalean hogeita bi milioi. Nabarmenena, behar bada, liburuen salmenta izan da: 56.684 ale, zortzi milioi pasatxoren balioarekin. Patrimonioa aipatu da, baina ez da erraza neurketa zehatza egitea. Zenbat balio, esate baterako, "Azkue Biblioteka-ko" liburuketak?

2) Izendapenak. Bi urtetik behin egiten diren urgazle eta ohorezkoen izendatzeaz ez da zehaztasunetan sartu Euskaltzaindia. Egin beharra ikusten da eta arauetako dagozkion artikuloak gogoraraziz datorren batzarrerako deia egitea erabaki da.

Txostenak

Eugenio Ulayar, Lakuntzako erretore jaunak aztertu du Blas Alegria zenaren bizia. Euskaltzale sutuari denbora txarretan bizitzea gertatu zitzaion, eta hainbat aldiz saritua izan arren, bere lan gehienak galduak ditugu. "Olive" saritzaleen artxi-

boetan ez da bere lanik agertu, bere ahaideek zaku bat bete izkribu itsasora bota zuten Getarian, eta Lakuntzan zirenak, erre.

Txistularien saioak erdibitu du Ulayar jaunaren hitzaldia, epai mahaikoek eta beste idazle batzuk Blas Alegriari buruz zer zioten esanez amaitzeko. Idazlari trebea bezain hizlari zorrotza agertzen da omendua.

Luis Igeltz jaunak Elizako artxiboan dauden liburu eta esku-izkribu euskaldunen berri eman du. Sermoi en artean badira 47 Alegriarenak. Euskarari iraunarazteko gomendio beroa eginez amaitu du txostena.

L. Villasante euskaltzainburuaren hitzek batzarra Sakanan egitearen garrantzia azpimarratu dute. Euskaltzaindiaren lana adierazi du gero eta Iruñean datorren urtean egitekoa den Gramatika Kongresoaren berri ofizialki eman du.

Lakuntzako Udalak herriko Seme-kuttun izendatu duela Blas Alegria, jakinera zi du alkateak, eta bere egunean kale bati haren izena emango zaiola.

Eta kantarien azken saio batekin amaitu da batzarra.

Euskaltzainburua
Fr. LUIS VILLASANTE

Idazkaria
JOSE M.ª SATRUSTEGI

Donostiako Diputazio Jauregian, 1983.eko martxoaren 25ean arratsaldeko hiru t'erdietan egin du Euskaltzaindiak hileroko bilera. Bildu dira: L. Villasante burua, P. Altuna, A. Irigoyen, P. Lafitte, E. Larre, F. Ondarra, J. San Martin eta J. M. Satrustegi euskaltzainak. J. A. Arana, M. Atxaga, P. Charritton, J. Fdez. Setien, X. Gereño, X. Kintana, J. L. Lizundia, A. Zatarain eta J. J. Zearreta urgazleak, J. M. Satrustegi idazkari dela.

J. L. Davant, X. Diharce, J. Haritschelhar, J. Hiriart-Urruty, E. Knörr, P. Larzabal eta L. Mitxelena euskaltzainek ezin etorria adierazi dute.

Ohi den otoitzarekin hasi da batzarra.

Azken aldietako bi agiriak onartu dira, urtarrilekoan idazkariak irakurritako Memoriaren aipamena kenduz.

Goizeko bilkuraren berri

Euskararen Normalizapenerako legeari buruz Madrilgo Gobernuak hartu duen bidea ikusirik, Euskaltzaindiak bere kezka larria agertu dio gutun baten bidez Felipe Gonzalez buruzagiarri. Hiltzeko zorian dagoen euskararen aldeko lagungarriek ezin diotela inola ere egoera onean dagoen gaztelaniari atzeramendurik sortu, esaten zaio; eta erdal Akademiako jaun ospetsuek aipatutako, España osoan mintzo diren hizkuntza guzien aldeko plangintza zehatza beharrezkoa ikusten duela.

Urgazle berriak. Araudiaren ildotik eta horretarako ezarritako epea beterik, urgazle berrien izendapenak egin ditu Euskaltzaindiak. Agiri buruan aipatu diren euskaltzainekin batera beste zazpi lagunak idazkiak jaso dira bozketarako ahala ematen: E. Knörr eta L. Mitxelenak, Villasanteri; X. Diharce, J. Hiriart-Urruty jaunek, Lafitteri; J. L. Davant, J. Haritschelhar eta P. Larzabalek, Larreri. Hamabost botz-emaile, beraz eta gehiengoa osotu da. Honako hemeretzi izen hauek onartu dira: Adolfo Arejita Oñarte-Etxebarria, Miren Azkarate Villar, Rikardo Badiola Uriarte, Manex Erdozaincy-Etchart, Ana M.ª Etxaide Itharte, Joxe M.ª Etxebarria Lejarraga, Juan Luis Goikoetxea Arrieta, Bernard Goity, Jon Kortazar Uriarte, M.ª Pilar Lasarte Zubitur, Anjel Lertxundi Esnal, Beñat Oihartzabal, Karlos Otegi Lakuntza, Jose M.ª Sanchez Carrion, Arantza Urretavizcaya Bejarano, Jose M.ª Velez de Mendizabal Azkarraga, Xarlex Videgain, Nicolas Barrenetxea Uribasterra "Aita Julen Yurrekoa" eta Mikel Zalbide Elustondo.

Pertsona Izendegia. Euskaltzainei zabaldutako zerrendari egin zaizkion oharren berri eman da eta azken bilduma prestatzeko eskatu zaio arduradunari. Hiru edo lau Euskaltzaindikoren artean azken begiratua emango zaio.

Batzordeen azalpena

Hiztegigintzarako batzordea bildu dela Gasteizen, adierazi du R. Badiolak. Aste Santua igaro arte lanean hasterik ez dago. Liburuez jabetzen hasiko dira gero eta fitxategia egiten. Mitxelenak bere fitxen kopia ateratzeko baimena emana du.

San Prudentzio inguruan Euskaltzaindiko barne-arazoei buruz egingo diren jardunen berri eman du J. L. Lizundiak: Apirilaren 27an, asteazkenean, batzarra eta Gamiz-en liburuaren aurkezpena Gasteizen. Gero, 28 eta 29an, ostegun eta ostiralez, barne-arazoen jardunak Angoston.

Txostena

Pello Salaburu-k, Baztango azpieuskalkiaren fonetikaz eman du bere txostena. Kontsonante batzuren inguruan gertatu ohi diren ahozkatzeko erak, hala nola S-X-Z-renak, adierazi ditu.

Azkenik, *Ertzaina* eta *Ertzaingoa* hitzei dagokienez, Bidasoako Beran 1980.eko Uztailaren 31an hartutako erabakia gogoratzea, komenigarri ikusten da.

Eta besterik gabe amaitu da batzarra.

Euskaltzainburua
Fr. LUIS VILLASANTE

Idazkaria
JOSE M.ª SATRUSTEGI

Gasteizen, Arabako Diputazio Jauregiko areto nagusian 1983.eko apirilaren 27an, arratsaldeko lau t'erdietan, ospatu du Euskaltzaindiak Gamiz-en liburua aurkeztuz bere batzar irekia. Mahai buruan L. Villasante, Emilio Guevara diputatu nagusia, P. Martin eta J. M. Satrustegi eseri dira. Bertan zegoen Patxi Ormazabal Batzarre Nagusien lehendakaria ere. Batzarrera etorri dira: P. Altuna, A. Irigoyen, E. Knörr, P. Lafitte, E. Larre eta J. San Martin euskaltzainak. Odon Apraiz euskaltzain ohorezkoa. L. Akesolo, J. A. Arana, I. Baztarrika, P. Goenaga, J.L. Lizundia, J. Oleaga, J. A. Retolaza, M. Ruiz Urrestarazu, P. Uribarren eta J. J. Zearreta euskaltzain urgazleak, J. M. Satrustegi idazkari dela.

X. Diharce, J. Haritschelhar, P. Larzabal eta L. Mitxelenak ezin etorria adierazi dute.

Euskaltzain buruaren hitzekin hasi da batzarrea. Orintxe dela hamar urte Sabandon idazleari egindako omenaldian hartu zela, esan du, Juan Bautista Gamizen lanak argitaratzeko xedea. Arabako hizkeraren lekuko baliotsua gertatu zaigu J. Goikoetxeak prestatu duen bilduma. Erdaraz eta euskaraz datoz XVIII. mendeko idazle honen bertsoak. Diputazioari eskerrak eman dizkio.

Goizeko bilkuraren berri

Gasteizko ordezkaritzan **Euskera** eta argitalpenen batzordea bildu dela goizean, aditzera eman du idazkariak. Aurkeztutako gaien artean, datorren **Euskeraren** zenbakian sartuko diren lanak banatu dira. Aldizkari honen gerra aurreko aleak birrargitaratzeko lana aurrera doa, eta 1936. urtera arteko bilduma Bilbon ekainean aurkezteko moduan egongo dela, esan da. Falta diren batzar-agiri eta Euskaltzaindiari dagozkion berri jakingarri batzurekin gehituko da gerra ondoko lehen alea. Birrargitalpen honen asmoa 1968. urteko alearekin burutuko da oraikoz. Toribio Etxeberria zenaren Eibarko hiztegiari ale-berezi mordo atera eta Eibarren salgai ezartzeko gogoia agertu du San Martin jaunak.

Azkue-ren **Euskalzale** hiru zenbakiak Euskaltzaindiko argitalpenen katalogoan sartzea ongi ikusi dute batzartuek. Euskaltzaindiaren historia laburra bost hizkuntzetan —euskara, gaztelera, frantses, ingeles eta aleman— aurrera doa, eta Bilboko egoitzarekin batera heda litekeela ikusi da. Lafitte jaunaren omenezko IKER-2 prest dago eta lehen aleak ikusi ahal izan dituzte batzarkideek. JAGON-1 bertsolarietako buruz egitekoa dena ere aurrera doa. Hizlarien lanak aldatuak dira paperera, eta laster igorriko zaizkie heuronek egileei.

Merkatalgo Izendegiaren milaren bat ale-berezi ateratzea ordezkaritzetan saltzeko, beharrezkoa ikusten da. Liburu azoka guzitara joateak sortzen dituen eragozpenak aipatu dira gero.

Txostenak

“Juan Goikoetxea Maiza eta Gamizen argitalpenak” izenburuarekin agertu du E. Knörr jaunak bere txostena. Garrantzitsu ikusten du maitasunez eta jakinduriatz hornitutako liburu txukuna. Bi mende t’erdiko epe luzea ixten duela Gamizentzat, Arabako Diputazioaren laguntzari esker J. Goikoetxeak burututako lan txalogarriak. Lehen mailako olerkaria ez bazen ere, hizkuntzalari eta irakurleentzat jakingarri dira bertso hauek. Nola aurkituak diren esana zuen aurretik, baina Loiolako gutundegira nola joanak diren ez jakin.

J. Goikoetxea Maiza gaixorik dago eta etortzerik ez du izan. Patxi Altunak irakurri du, beraz, biltzailearen aginduz txostena. Gamizen berri ematerakoan, Iruñeko egoera aipatu du, bere sorterriko mintzaira Nafarroako esaera eta hiztegiarekin kutsaturik dagoela adierazteko. Larramendiren eragina ageri omen da erdarazko bertsoetatik euskarazkoetara jotze honetan, eta Lope de Vega-ren kutsua ere aipatu du. Jesulagunen erbesteratzeak Italiara bota zuen arabarra eta han hil zen.

L. Mitxelena bere hitzaldia ematerik ez du izan. Azken orduan, eztarria hartua zuela adierazi du. Bere txostena idazkariak irakurri du. Gamiz eta idazlearen garaia aztertu ditu ohi duen ohar eta argibideak emanez.

Urgazleen agiriak

Euskaltzain urgazle berriei izendapen txartelak banatu zaizkie gero. Hegoaldeko jaun-andere hauek etorri dira: Adolfo Arejita, Miren Azkarate, Rikardo Badiola, Ana Maria Etxaide, Joxe M.ª Etxebarria, Juan Luis Goikoetxea, Jon Kortazar, M.ª Pilar Lasarte, Anjel Lertxundi, Karlos Otegi, Jose M.ª Sanchez Carrion, Arantza Urretavizcaya, Jose M.ª Velez Mendizabal, Nikolas Barrenetxea “aita Julen Yurre”, eta Mikel Zalbide.

Emilio Guevara eta Luis Villasantek eman dizkiete agiriak. Euskararen alde egindako lanaren aitormena dela, esan die euskaltzainburuak; eta euskaltzain-aulki baino merezimendudun gehiago badelako, ez dela erraza aukera egitea.

San Prudentziotan Euskaltzaindia Araban bildu delako poza agertu du Arabako Diputatu Nagusiak. Kimu berriekin gazteturik ikusten duela Euskaltzaindiaren zuhaitza, eta iragan historia ala hizkuntza aztertuz nahi lukeela Arabarentzat euskara birreskuratzea iritsi. Gamizen hitz hauek errepikatu ditu gero: “Agindu, babazorroak beteko du eta”.

Eta besterik gabe amaitu da batzarrea.

Euskaltzainburua
Fr. LUIS VILLASANTE

Idazkaria
JOSE M.ª SATRUSTEGI

Uztaritzeko Herriko Etxean, 1983.eko Maiatzaren 23an, goizeko hamaika t'erdietan, P. Lafitte euskaltzainaren omenez egin du Euskaltzaindiak bere batzarre irekia. Etorri dira: L. Villasante burua, J. Haritschelhar buruordea, P. Altuna, J. L. Davant, J. Hiriart-Urruty, A. Irigoyen, E. Knörr, P. Lafitte, E. Larre, F. Ondarra, J. San Martin eta J. M.ª Satrustegi, euskaltzainak. S. Onaindia eta J. Riezu euskaltzain ohorezkoak. L. Akesolo, G. Alfaro, J. Allières, J. L. Alvarez "Txillardegia", J. A. Arana, M. Azkarate, R. Badiola, R. Camblong, J. Casenave, P. Charritton, J. B. Dirassar, M. Erdozaincy-Etxart, J. B. Etxarren, J. M.ª Etxebarria, J. L. Goikoetxea, M. Goienetxe, B. Goity, M. Hegiaphal, R. Idiart, M. Itzaina, D. Landart, M.ª P. Lasarte, J. M.ª Lekuona, J. L. Lizundia, M. J. Minaberri, B. Oihartzabal, Tx. Peillen, M. Ugalde, P. Uribarren, X. Videgain eta J. J. Zearreta, euskaltzain urgazleak, J. M.ª Satrustegi idazkari dela.

X. Diharce, P. Larzabal, L. Mitxelena eta A. Zavalak ezin etorria adierazi dute.

B. Dassance jaun auzapeza mahai buruan dela hasi da batzarrea.

Martxoko batzar agiriari buruz A. Irigoyen euskaltzainak, *Pertsona Izendegia* aipatzen denean osoko zuzenketa egitea idatziz aurkeztu zuela esatea, eskatu du. Oharra egungo batzar agirian sartzea onartu da.

Goizeko bilkuraren berri

Eusko Jaurilaritzako Hezkuntza eta Kultur Sailetik jasotako gutunari erantzunez, erdarazko *Defensor del pueblo* esaldiaren kideko, euskaraz ARARTEKO hitza gomendatzea onartu da. Beste gutun baten bidez, Nafarroan eta, bide batez, Iparraldean egingo diren azterketetan, EGA —Euskararen Gaitasun Agiria— lortzeko ezarri den ereduaren antzekoa erabiltzea eskatzen da, Euskal Herri guzirako konbalidazioari begira. Horrela erabaki da. Azkenekoz, Bizkaiko Irakaskuntzan joskeraren arazoak bideratzen joateko lantalde bat izendatua dela, adierazten zaio Euskaltzaindiari. Joskeraren arazoak ez dira Bizkaiko euskalkiarenak bakarrik, eta garrantzitsua bezain zaila denez lan hori, kontuz ibili behar dela deritzo, eta tradizioari zor zaion begiramenduarekin. Azken hitza, nola nahi ere, Euskaltzaindiari dagokio.

Madrilgo Kultur Ministeritzatik bi eskari jaso dira: Literatur sorketako laguntzak banatzeko epai mahairako ordezkaria izendatzea, eta Itzultzaileen sari banaketarako izendapena. Lehenengoaz A. Irigoyen arduratuko da, eta bigarreneira J. San Martin joango da.

Ordoren, Gipuzkoako Aurrezki Kutxa Probintzialaren gutun bat irakurtzen da, zeinetan, Akademi Elkargo honen aldetik, Kontseilari orokor bat izendatzea eskatzen da. Aho batez, Juan San Martin Ortiz de Zarate euskaltzaina izendatzea erabaki da.

J. M.ª Velez de Mendizabal euskaltzain urgazlea Kultur Kontseilariorde izendatu berri dela jakin dute batzartuek, eta zorionak ematea erabaki da.

Batzorde eraberritzea. Angoston proposatutako batzorde eta batzordekideen zerrendak ikusi ondoren, honela gelditu dira:

I. Iker Sailekoak. 1) *Hiztegitintza*. L. Mitxelena buru, I. Sarasola, buru-orde, M. Zalbide idazkari, R. Badiola idazkari-orde, X. Kintana, L. M.ª Mujika eta Tx. Peillen. Batzorde honen eginkizunetan sartzen dira, Mitxelenaren hiztegia, Euskaltzaindiaren hiztegiak, maileguzko hitzen finkapena eta hitzen normalizapenerako ikerketak. 2) *Gramatika*. P. Lafitte buru, J. Haritschelhar buru-orde, P. Goenaga idazkari, M.ª P. Lasarte idazkari-orde, P. Altuna, M. Azkarate, J. A. Mujika eta K. Rotaetxe. Honen gain egongo da, gramatika ikerlanen ardura eta, une honetan, Euskaltzaindiaren X. Kongresoaren prestaketa. Aditzaren batzorde suntsikorra ere bertan sartzen da. 3) *Euskalkiak*. F. Ondarra buru, J. M.ª Etxebarria idazkari, A. Irigoyen, A. M.ª Etxaide, J. A. Letamendia, X. Videgain. Lehengo Dialektologia batzordearen ekin tzak eta Atlas-erako lanak eramango ditu. 4) *Onomastika*. L. Mitxelena buru, J. L. Lizundia idazkari, J. L. Davant, P. Charritton, A. Irigoyen, E. Knörr, E. Larre, J. B. Orpustan, J. San Martin eta J. M.ª Satrustegi. Herri Izendegia, Pertsona Izendegia, Toponimia lanak, izen ikerketak eta diktamenak hartzen ditu.

II. Jagon Sailekoak. 5) *Literatura*. F. Krutwig buru, A. Lertxundi idazkari, X. Diharce, J. Hiriart-Urruty, J. Kortazar, K. Otegi eta A. Urretabizkaia. 6) *Bertsolaritza*. A. Zavala buru, J. San Martin buru-orde, A. Aranburu idazkari, J. M.ª Aranalde, J. M.ª Etxezarreta, A. Irigoyen, J. M.ª Iriondo, M. Itzaina, E. Larre, J. M.ª Lekuona eta A. Muniategi. Batzorde suntsikorrak: *Oinarrizko Euskara*. J. San Martin buru, I. Unzurrunzaga idazkari, R. Badiola, J. L. Goikoetxea, P. Uribarren, G. Aurrekoetxea eta N. Agirre. *Etsaminak*. A. Irigoyen buru, J. J. Zearreta idazkari, P. Altuna, P. Goenaga, P. Arregi, P. Charritton, J. Fdez. Setien, X. Kintana, P. Uribarren, J. M.ª Aleman, G. Aurrekoetxea, M. Azkarate, J. L. Goikoetxea, J. M.ª Azpizroz eta A. Ariznabarreta.

III. Egiturazkoak. *Ekonomia*. E. Knörr buru, J. J. Zearreta eragile, X. Gereño kontulari eta J. M.ª Velez de Mendizabal. *Argitalpenak*. L. Villasante buru, J. Haritschelhar buru-orde, J. M.ª Satrustegi idazkari, R. Badiola eragile, P. Altuna, J. A. Arana, A. Irigoyen, P. Lafitte, L. Mitxelena, J. San Martin eta I. Unzurrunzaga. *Azkue Biblioteka*. A. Irigoyen buru, J. A. Arana liburuzain-orde, J. San Martin, X. Kintana eta J. J. Zearreta.

Batzar irekia eta hitzaldiak

Uztaritzeko auzapez den B. Dassance jaunak eman dio ospakizunari hasiera. Ohoretzat dauka Euskaltzaindia herrian biltzea, gainera, ez du ahanzi euskaltzain zela bere aita. Amodiozko hitzak ditu euskararentzat eta denon indarraren beharretan dela gure hizkuntza bere apalaldian, esan du. P. Lafitte omenduari buruz aditzera eman du, bertan sortu ez bazen ere, han eman dituela bere biziko urterik gehienak eta bere jakintzaren emaitza sakonak. Horregatik, ongi deritzo omenaldia Uztaritzen egiteari eta bihotzez eman dizkio zorion eta milesker.

Euskaltzainburua mintzatu da gero. Harrera onagatik eskerrak eman ondoren, alkate jaunaren aita zen L. Dassance euskaltzainaren izena eta lana aipatu ditu, idazle herri-kirolzale eta euskal kantu biltzale bezala.

P. Lafitteren festari buruz, leku aproposagorik ezin zela aurkitu, esan du. Hitzaldi batean omenduaren merezimendu eta lan guztien aipamena egiterik ez dagoelarik, bere bizitzako zenbait ezaugarri aipatu ditu. Euskaltzaindiari dagokionez, batzarrei jarraitua. Ez da aherentzi behar, une larrietan berak eta bere lagunek salbatu zutela Euskaltzaindia, batzarreetara joanez. Gaur bertan ere, Gramatika batzordearen buru da omendua.

Fede haundiko gizona, bestalde, bere idazlanetan ongi agertzen denez, eta euskaltzetasunean gizon ospetsuen zuzia jaso eta bizirik ondorengoei uzten diela, esan du.

Urgazle-agirien banaketa. Iparraldeko urgazle berriei izendapenen agiriak eman zaizkie. Lau dira oraingoan izendatuak: M. Erdozaincy-Etxart, B. Goity, B. Oiharzabal eta X. Videgain. Ez direla merezimendudun bakarrak, aitortu du Villasante jaunak, baina ezin denak batera aurkeztu.

J. Haritschelhar jaunak, ezin etorria adierazi dutenen gutun ta telegramak irakurri hasi du bere mintzaldia. Euskaldun zaharrek urrezko huntza edo ohorezko maki-la eskaini ohi zutela omenaldietan, esan du gero. Euskaltzaindiak 59 idazleen burulanak eskaintzen dizkio bere lankide ospetsu P. Lafitteri. Lan batzuren berezitasunak eta zenbait idazleen eskaintzat aipaturik, IKER-2 liburuarekin autopista ireki duela Euskaltzaindiak, esan du, eta euskal ikerketak mundu guzian nola diren agertzen duela. Sei hizkuntzetan eginak dira lanak, baina erdiak baino gehiago euskaraz. Gipuzkoako Diputazioari bere diru laguntzagatik, eta Aranzadi argitaletxeari eskerak emanez, amaitu du bere mintzaldia.

Mari Jean Minaberriek Lafitteri eskainitako olerkia irakurri du gero, hala nola, liburuan den Iratzederren hasierako *irri-karkailaren* poema.

Liburuaren eskaintza. IKER-2, omenezko liburua, eman dio eskura Lafitte jaunari euskaltzainburuak, Udaletxeko aretoa betetzen zutenen txalo beroen artean.

“Xutitu gabe, finitzen ari naizelako marka”, hasi du P. Lafitte jaunak bere hitzaldia. Txunditurik bezala dagoela entzundakoez, eta eskerrak bihurtzen dituela denei, esan du. Haurtzaro eta bere gazte denborako berriak eman ditu lehenik, kantuz urratsak emanez eskolan sartzen zireneko hitzak errepikatuz: “eta kanta nitzake erlats ez banitz”, esan du irri zabalarekin. Izan dituen maisu haundien aipamena egin du, Seminarioan iragan 55 urteak aherentzi gabe.

Eskaini zaion liburuaz mintzatzean, ikerlanen goren-goreneko maila duela, azpimarratu du. Berriak dira lanak, eta metodo berriaz eginak, esan du. Nolako lanak! Gazteen laudorioa egitean, badakitela lanean aitortu du. Hori dela eta, Lukas ebanjelariak Simeon agurearen ahoan ezarritako *Nunc dimittis* hitzak gogoratu ditu, gazte horien ahalmena ikusten duelakoz eta, esku onetan utziz, euskararen salbamena etorri delakoz.

Auzapezaren hitz labur batzurekin amaitu da batzarrea.

Euskaltzainburu
Fr. LUIS VILLASANTE

Idazkaria
JOSE M.ª SATRUSTEGI

Iruñean, 1983.eko Ekainaren 24ean, arratsaldeko lauretan egin du Euskaltzaindiak bere hileroko batzarra. Bildu dira: L. Villasante, P. Altuna, J. Haritschelhar, A. Irigoyen, E. Knörr, P. Lafitte, F. Ondarra, J. San Martin eta J. M. Satrustegi euskaltzainak. J. Apecechea, J. A. Arana, R. Badiola, A. M. Etxaide, J. M. Etxebarria, P. Goenaga, F. Ixurko, M. P. Lasarte, J. L. Lizundia, K. Rotaetxe, P. Urizarren, P. Yrizar, J. Yurre, P. Zabaleta eta J. J. Zearreta, euskaltzain urgazleak, J. M. Satrustegi idazkari dela.

J. L. Davant, X. Diharce, J. Hiriart-Urruty eta P. Larzabal jaunek ezin etorria adierazi dute.

Maiatzeko batzar-agiria onartu da.

Euskaltzain urgazle zen Uztapide bertsolariaren hil-berria eman du Euskaltzainburuak. J. San Martin jaunak egin du zenduaren goratzarrea. Bertsolarien eskola zaharreko eredu, egoera txarrean herriz-herri beste batzurekin egindako lana aipatu du, teknika onez eta bizitasun askorekin bertsoak egiten zituela esateko.

J. Caro Baroja, euskaltzain ohorezkoak, "Príncipe de Asturias" saria jaso berri du eta zorionak ematea erabaki da.

Goizeko bilkuraren berri

Nafarroako ordezkaritzan bildu dira goizeko hamaiketan euskaltzainak. Akademia arteko harremanen kontu eman du, lehenik, J. San Martin *JAGON*. Sailburuak. Madrilgo azken bilera ondorean, gauzak honela daude: harremanen jarraipena beharrezkoa ikusten da, alde batetik. Asmoa guregandik sortu denez gero, eragile Euskaltzaindia bera izatea eskatu zaigu. Datorren bilkura irailean egingo da eta, behar bada, Erregeren bisita elkarrekin antola dezakegu.

Itzulpenen lehiaketa Madrilen epaitzeko, arduradunen eskariz, ordezkaria izendatu da, eta P. Altunak egingo du.

Canada-ko hizkuntza ofizialen komisari den Maxwel Yalden Euskal Herrira etortzekoa da, eta euskaltzainekin mintzatzeko asmoa agertu duenez, datorren uztailaren 6an, eguerdiz, Durangon bilduko da Euskaltzainburugoa bertara datozen euskaltzainkideekin M. Yalden jauna agurtzeko.

Azken orduko gaietan, uztailleko batzarra azken-aurreko ostiralera aurreratzea aipatu da. Horretarako, **Euskeraren** lehen urteetako birrargitalpenak gertu egongo diren ikusi beharko da, egun horretan aurkeztu nahi baitira.

Gramatika batzordea

Euskaltzaindiaren X. Batzarrari dagokionez, Gramatika batzordeko idazkari den Patxi Goenaga mintzatu da. Lehengo eskema berari jarraituz, azken aldi honetan izan dituzten harremanen berri eman du. Puntu nagusien artean, txostenak aurkezteko epea, Batzarrak izan dezakeen diru kostuaren kopurua, eta egunen mugaketa ukitu ditu. Azken gaiari buruz, 1984.eko irailaren 25etik 29ra bitarteko egunak ikusten dira, oraikoz, egokienak.

Lehen eguneko arratsaldean, A. Campion-en goratzarre ospakizuna egingo litzateke, hiru egun gramatika gaietarako utzi eta, 29an Batzarraren ondorioak har daitezke.

Euskal gramatika guzien erakusketa ere aipatu da eta interesgarri iduritu zaie batzartuei, bibliografia zehatz batekin batera. J. A. Aranak egingo omen du zerrenda, bakoitzaren oharrekin osotzeko.

Batzarrean parte hartuko dutenen arazoa ukitu da gero. Batzordekoek landa, edozein euskaltzainek bidali dezake lan bat. Gramatika batzordearen esku gelditzen da, noski, azken erabakia hartzea. Atzerritarrei buruz, zera esan da: komeni dela, izen ospetsuren batzu kontutan harturik, gomitaren bat edo beste geure aldetik egitea. Norkerien arriskua baztertzeko, dei orokorra denentzat berdina egitea, eskatu da, eta lehen-bait-lehen egin ere. Zer erantzun duen ikusi ondoren, gomita antzeko bigarren deia egin daiteke, zenbait pertsonen zerrenda mugatuagoa aurrean dela.

Hizkuntz batzordea, Gramatika batzorde bera izango da, L. Mitxelena buru dela. Antolakizun batzordea, berriz, honako hau: J. M. Satrustegi buru, J. L. Lizundia idazkari, J. Apecechea, P. Diez de Ulzurrun, A. M. Etxaide eta J. J. Zearreta.

Batzarraren inguruan festagairen batzu antolatzeako asmoa agertu da: musika, antzerki, dantza eta Nafarroan zehar txangoren bat edo beste.

Ordu bat et'erditan, prentsaurrekoa egin da.

Txostenak

Aresti zenaren gutunak aipatu ditu J. M. Satrustegik. Pragatik ekarritako hama-bi gutun, eta N. Tauer jaunak egindako beste horrenbeste erantzunen kopiak baliatuz, hiru gai nagusi ikusten ditu: a) Euskaltzaindia eta euskaltzainekin lotura dutenak, b) Literatur gaiak, eta c) Arestiren bizia eta familia gaitzat daukatenak. Lehen mailakoak dira txosten honetarako aurkeztu dituenak.

J. Apecechea jaunaren txostena, J. Lizarraga Elkanokoaren bertso bilduma ugaria zer eta nola den aurkezteko izan da. 13.500 bertso lerro, lau ataletan banatuak: Ama birjina, Jesus, Sakramentuak, eta Doktrina Christoa. Txostengileak denen bilketa egina du eta Euskararen Lekukoetan argitaratzea erabaki da.

J. Yurrek bere txostenean, Zeanurin jasotako *San Martinen kanta* aurkeztu du. Aldez aurretik, L. Villasante euskaltzainburuak ongietorria eman dio, China-n misiolari eta Euskal Herrian idazle izan den euskaltzaleari, euskaltzain urgazle izendatu berri bait da.

Eta besterik gabe amaitu da batzarra.

Euskaltzainburua
Fr. LUIS VILLASANTE

Idazkaria
JOSE M.ª SATRUSTEGI

BATZAR TXOSTENAK

LITERATUR SAILA

BATASUNAREN ALDEKO ARESTIREN GUTUNAK

Iruñea, 1983-VI-24

J. M. Satrustegi

Hogeitabi urte zituen G. Arestik lehenengoz N. Tauer euskaltzaleari idatzi ziolarik. "Nik bedorri idaztea behar bada, ausartzia haundia irudiko zaitzu nauski", aitortzen dio apalki. Hizkuntzak ikasteko harra zuen barnean sartua eta txekera nahiz hungaroaren gramatikak eskatzen dizkio. Horrela sortu ziren 1956.eko maiatzean, hamabost urte iraun behar zuten bien harra-manak. Zehatzago esateko, 1971.ekoa da Tauer-ek bilbotarrari zuzendu eta, itxuraz, erantzunik gabe gelditutako azken eskutitza.

Bien arteko dozena pare bat gutun eskuratu nituen, beste askoren artean, 1982.eko udazkenean Pragara egindako joan-etorrian. Hauetatik hamaika Arestirenak dira, eta Tauer-enak beste hamahiruak. Idazkeraz, ez dira berdinak. Arestik bizkaiera erabiltzen du batzutan, baturantz jotzen du gehienetan eta, maila honetan ere, hasieratik azkenengora bada diferentzia. Lau gutun eskuz idatziak ditu olerkariak, lau makinaz, eta beste hiru kopiak dira, ez bait nuen hauen orijinalik aurkitu.

Txosten labor honetan sartzeko gehiegi direnez, banatu egin ditut. Gaia kontutan harturik, Euskaltzaindia eta euskaltzainak aipatzen dituzten idazkiak batean emango ditut; eta bere biziari buruz emandako berriak, nahiz literaturari zuzenean dagozkionak, beste lan batean agertuko dira.

Lehen gutunaren gaia bi multzoetatik kanpo gelditzen da, aurkezpenak mugatzen bait du giroa. Hala ere, abiada adierazten duenez, bere garrantzia badu eta, idazkera aldetik, bilduma honetako zaharrena da. Horregatik sartu dut txostenean.

Gutunaren berezitasunak hauek dira: makinaz idatzi zuen eta eskuz izenpetu. Hegazkinez bialtzeko erabili ohi den paper arinean dator eta orriak puska kendua du. Izenaren lehen hizkia eta abizena bereizten ditu eta denak minuskulekin emanak dira. Gero ikusiko dugunez, batzutan *garesti* izenpetzen du; hitz batez, alegia.

Honela dio, hitzez-hitz, Aresti gaztearen eskutitzak:

Bilbon, 1956-Maiatze-31an.

Norbert Tauer iaunari, Pragara.

Nire iauna:

Nik bedorri idaztea behar bada, ausartzia haundia irudiko zaitzu nauski. Baina hain hospetsua da gaurko egunean bedorren izena euskaldunon artean, zer badirudi guk guztiok dugula bedorri iotzeko eskubidea.

Utzit lehenik aurkez dezadan nire burua: bilbotar naiz, euskaldun berria, Gabriel Aresti izeneko. Bedorrek behar bada ezagutuko nau izenez, zer bospasei lantxo egin baititut euskeraz, eta argitaratu Eusko-gogoan eta Ameriketako beste errevisa batzutan.

Mesede bat eskatu nahiko nioke: bedorren ama-hizkuntza ikasi nahiko nuke, eta hemen Espainian ezin tapatu dezaket metodu apropos bat; beraz guztiz eskartuko nioke bidali balit hortik txekozko metodu Ollendorf edo Berlitz bat, edo zerbait antzekoa. Ingles, frantzes eta aleman dakit, eta eztit ardura beraz hizkuntza erakuslea hautarik bat izatea. Posible balitz, hungarozko bat nahiko nuke, Lajos Zilahyn hizkuntza Ikasteko.

Pagatzeko eztut uste izango dela posible eta ez komeni, dirua horra bidaltzea, baina igorriko dizkiot truke, gura badu, hemengo euskal edo erdal liburu batzuk, bedorrek nahi dituenak.

Beste gabe, hemen nagokio prest edozertarako.

g. aresti.

Praga'tik 1956'gko Garagarrillaren 21'ean.

Idazkilario naiz-idazki au 178 garrena da

Aresti'tar Gabirel jaunari.

Bilbo'n.

Nere adiskide maitea:

Joan den illaren 31'gko zure euskerazko idazkia artu dut eta pozik zurekin elkar-idaztean sartzen ari naiz. Zure izena, euskal-idazle ta olerkari aspetsuarena bezela, aspalditik ezagutzen dut. Zure olerki eder-ederrak Euzko Gogoa'n irakurri ditut eta asko gustatu zaizkit.

Zure idazkitik ikusten dut gure izkuntza ikasteko asmoa duzula. Zure eskaera betetzeko, batean, impreso certificado bezela, bialtzen dizkizut:

1. Sedláček: Lehrbuch der tschechischen Sprache ta
2. Boronkay: Einführung in das Ungarische.

Nire ustez liburu biak zuretzat egokiak izango dira gure ta Hungria'ko izkuntza-ren astapenak ikasteko.

Liburu bien saria 18,20 korona da, eda gutxi gora bera 30 laurleko.

Nere aldetik eskatzen dizut niri Menendez Pidal'ek egindako liburu berri bat bialtzeko, euskeraren edatzeari buruzko mapa bat dakarrena. Liburu onen izena ez dakit. Instituto Americano de Estudios Vascos 'en Deian agertzen den "Las Fronte-ras del Euskera en las diversas épocas" izeneko irakurgaiaren idazleak aitatzan du liburu berri du. Idazki onen barnean bialtzen dizkizut liburu arri doazkon lerroak. Bialtzearengatik aurrez nere eskerrik onenak ematen dizkizut.

Onar itzazu, adiskide ona, nere agurrik beroenak eta agindu nai duzun guzia zure menpeko.

Tauer'tar Norberta'ri.

Baionako biltzarraren ondotik (1954), beste bilkura batzu egin ziren Arantzazun eta, egia esateko, oso gutxi dakigu 1956.eko batzarre horietaz. Euskaltzaindiak ez zuen gertakizun horien agiririk jaso eta bertan zirenek ere ez zieten zabalkunderik eman. Hori dela eta, Arestiren berriek garrantzi bere-zia dute. Urte horretako abenduan idatzitako gutunean xehetasun jakinga-riak dakartza, bere ikuspegitik sortutako gatz eta piper bereziarekin.

Lehen eguneko pasaizo nagusia erdalkadarena da. Haserrez dardara-tzen omen zeuden entzunle batzu, hizlarietara euskararen arazoak erdaraz azal-tzen ikustean. "Debekatu genuen aurrerantzean euskal Biltzarretan erderarik egitea", aitortzen du berak. "Egia garratza da..., eta egia dioenak eztauka edukantzarik. Gurago dut egia, besteen eritzi baldarra baino."

Bigarren egunean beste bide bat hartu zuen eztabaidak. Euskararen etorkizuna larria zela ikusirik, gure hizkuntza ikertu eta aztertu beharra bes-terik ez omen zitzaion gogoratzeko hizlariari. Ateraldi honek eta gero agertuta-ko eritziek, esaldi oso zorrotzak aterarazten dizkiote idazleari. Bizitasun haundiko lerroak dira bereak.

Dirudienez, iraileko biltzarrearen ondotik beste dei bat egin zuten eta urrian berriz elkartu omen ziren. Zaitegi eta batzartuen arteko eztabaida garratza azpimarratzen du Arestiren eskutitzak, "oraindio gorritzen baitzaiz-kit lotsaz eta ahalkez matelak haren oroitzapenean".

Zoritxarrez, gutun luze honen orijinalik ez nuen aurkitu. Nekez irakur-tzen zuen, itxuraz, Tauer jaunak Arestiren eskuizkribua eta makinaz kopia bat atera zuen berak. Hori dela eta, hutsune batzu aurkitzen dizkiot eta, ba-tzutan, berak ere zalantzan uzten ditu zenbait hitz eta esaldi. Dauden era berean utzi ditut nik eta ohartxoren baten bidez zuzenketak egin.

Bi orriko paper mehe eta arinean dator eskutitza. Izena, Garesti, maki-naz idatzirik dago, kopia bezala, eta barkamen eskatzen dio egileak eskuz izkribatzeagatik.

Hona zer dioen:

Bilbon, 1956 Abenduko 19an

Nere jaun prestua:

Errazebitu nuen zure azken tarjeta, eta alaso eskertzen dizut gabon eta urteberri zoriontsu batzuk gutziazten dizkidazulako. Uste nuen zure azkenari erantzun niola, baina ez naiz oroitzen segurutik, nere burua txar-txarra baita: baina denpora alperrik pasatzen utzi baino lehen, azken honeri ihardetsten (1) laster egiten dut.

Gainera asti gutxi dakat, ze bizi garen parabisu urdinean, asko lan egin behar dugu, gutxi jateko. Endemas (...) nire ikaskizunak eta eskribuak aurrera atera behar ditut, eta honek antsia guztiak kentzen dizkit.

Arantzatzun egin genituen euskaltzaleak biltzarrak birritan: lehenbizi Irailean, gero Urrian/edo Zemendian/, ez naiz alkordatzten. Nere Aitak beti dio hau: euskaldunak elkarrekin konforme ezkaudela ikusita gero, se levanta la sesión. Bueno, erderaz dio, berak euskerarik ezpaitaki. Ainbeste buru, ainbeste aburu.

Eta beste gauza bat, Bilbotarrak eta Arantzatzuko fraileki batzuk zeunden bazterrean, haserrez dardaratzen ziren, entzutean nola euskaldun jator batzuek, Aita O. frantzeskorak, eta Aita X. jesuistak bereziki, baztertzen zuten bere hitzaldietan gure hizkuntza maitatua, estakurua eginda gero, eta jotzen zuten erderara eta Balentinek eta biok/Aurraitzek, alegia/debekatu genuen aurrarantzean euskal Biltzarretan erderarik egitea. Egia garratza da, eta labio, esan zuen lehenagoko paramiloguak. Eta egia dioenak eztauka edukantzarik. Gurago dut egia, besteen eritzi baldarra baino.

Hau izan zen Euskaltzaindiak antolatutako batzarreko lehenengo egunean. Bigarren egunean Ibar zen mintzatzeko. Apaiz eskolapio hau, bera gizon jakintsu eta zentzuduna, eztaikit nik nondik dabilen eta zer gura duen. Bere aurpegi argalarekin, batek pentsatzen du Wilderen esfinjea bezala dela: eztuela bat ere enigma gordetzen. Baina sakonago begitzen bada, bat konturatzen da zer-edo-zer dagoela hondarrean. "Hil edo biziko hauzia" titulatu zuen hain jatorki euskeraz bere mintzaldia. Gizagai-soa (2) odolezko izerdia bota zuen aurreneko egunean. Aurrek eta biok gure ateraldi-txoa eduki genuenean, eta hain larritu zen koitadue, zer mahainburuari/Mitxelena euskaltzaina, noski/eskatu zion, aitzakia mehe bateki bere berbaldia eragozteko.

Katedrara igon zuenean, esan zuen gure gainean, zer-edo-zer barkazioa eskatzeko asmoarekin edo, eta laster aitzakia baten ondoan jo zuen erderara. Bere hitzaldia, duda gabe, garrantzia handikoa izan zen. Salatu zuen euskera hil-zorian dagoela, eta gero, itzul-inguruetan ibilli bazen ere, esan zuen aztertu behar dugula, hil baino lehen, eta bildu bere erlikia guztiak. Nik aitaren eta semearen askotan egin nuen. Gizon hura (3) larretu gabe ikusten zuen gure nortasunaren ezagugarria eta otutzen zaion bakarra haxe izan zen: ikertu eta aztertu.

Aiteak (4) galdu nituen: Esan nuen Bizkaian behintzat euskera gurekin hilen dela. Zergatik Bizkaian jende gazteak jakin-arren, ezto egiten euskeraz, eta gerra-osteko genderazioak jakin ere eztute egiten.

(1) Ihardesten.

(2) Gizagaisoak.

(3) Iluna da esaera hau. "Gizon *harek* larritu gabe ikusten zuen...?".

(4) *Aiteak*. Ulertu ez duelako ezaugarri bat ipini dio eta azpimarratu, Tauer jaunak.

Akabatu nintzanean beste bat aitzatu (5) zen mintzatzera Seijo Zarrandikotxea, agure bat, euskerari buruz liburu bat idatzi ta daukana, euskal herriaren orijinak bilatuz, hainbeste txotxolakada etzituen Gardiel Ponzelak berak bere liburu guztietan esan; esan zuen berak hemeretzi iloba zeduzkala eta denak euskaldunak eta hil artean, gutxienez etzela euskera hilgo inola ere.

Hori da gure kaltea. Lafittek ongi adi-arazi zuen: han Frantzian, gutxi egingo dugu baina gertatzen ditugun bazkariak haiek eztira makalak. Estriminuek dioten bezala, gure etxean jan eztugu egingo, baino barre egin, hori bai, ugari!

Urrileko lehenengo domekan, urte guztietan bezala, euskal klaseek urteroko eskursioa prestatu zuten Urbiara. Arratsaldean, Santuarioko organua inauguratzen zen eta kontzertua ondoren, Peli Ugalde Aretxabaletarra etorri zitzaigun, Alpontsori eta biori, esaten beste biltzar bat antolatu beharko genuela, lehenengoa antolatu genuen legez, euskal idazleen elkartadea lortzeko. Peli hori, Zaitegi abadearen lehen-gusu bat da, bere lehenegusina batekin ezkondua. Handik hamabostera, euskaltzale guztieri geitu (6) genien, eta Arantzatzun talde egoki bat batu zen. Mahainean eseri ziren, buru Villasante frantzizkanua, alboan ezkerrean Aita Intza euskaltzaina eta eskuinaren Zaitegi, eta bazterretan azkenean Irigoien eskuina, Zaitegiren aldean eta bestean Zinkunegi idazlea. Esan zuen Villasantek, nere bizitzan ezagutu ditudan gizonetarik apalenak, Irigoienek eta Zaitegik mozio bana aurkeztu nahi ziotela batzarrari. Biak ziren adineko, zentzukoak, neurtuak eta komenigarriak: Irigoienek, aurrenez Bilbon lasaiki kontsideratu genuenak, errealidadeari hobeki erantzuten zion; hemen bizi garenari zigorrak naharo eman baitigu eskarmentu franko.

Zaitegi jauna berriz Ameriketatik etorri berria da, sinisten du berak libertadean, edo berak dioten bezala, azkatasunean, han gozatzen den libertadean ohiturik, honera etortean ez zuen ukusi arlotetatik (7) dingilizka urkatu bat ere, eta horregatik amets-kimeretan abiatu da, edegi nahi ditu euskal-idazleen etxe baten ateak, eztakit nolako asmoekin edo zertarako. Baina mozioak alde batera utzirik esango dizut zer pasatu zen gero, araindiko gorritzen baitzaizkit lotsaz eta ahalkez matelak haren oroitzapenean. Zergatik Irigoienek eta Zaitegi (8) ezin ikus dezakete elkar, badakit zergatik, eta Zaitegik agindu zion Alpontsori isiltzeko, esan zion bera etzela inor. Euskaltzaindiaren morroi bat baizik; Aita Intzari berriz, hau jaiki baitzen jenioak naretzeko asmoarekin, gizon buru-zuriak eztaukatela batere zuhurtzia, gero Irigoieri (9), defenditu zuelako agureen zuhurtzia eta eskarmintua, deitu zion hipokrita eta abar, eta abar. Esan zuen karta bat bidaliko zigula bakaitzari (10) bere asmoen esplikazioarekin, baina eztakit zoritxarrez edo zorionez eztigu igorri. Bilbon eztugu gure asmoekin aurrera segitu, nagiak garelako, eta bide batez Azkue zanaren amenaldia gertatzen hari garelako.

Hurrengo baten esango dizut zer izan den/hile honetako hogetamarrean eta errege-egunean izango baitira jaiak/. Eskari bat: zurean esan ezaidazu zure hizkuntzaren berri batzuk, ea egia den hil zorian aurkitu dela eta nola altzatu duen burua.

(5) Altzatu.

(6) Deitu.

(7) Arboletatik.

(8) Zaitegik.

(9) Irigoieni.

(10) Bakaitzari.

Beste gabe agur. Barkatu ezaidazu eskuz eskribatzea, eta zure kartaren zai zure zerbitzaria nauzu

Garesti

P. S. Eguberri on eta urteberri zoriontsua.

Esandakoetan agertzen da egun haietako zenbait harremanen garraztasuna. Pertsona batzuren izpirituan zauri sakonak utzi zituen batzarrak, eta bizirik diraute. Oraintxe bertan, hogeitasei urteren buruan, jaso berri ditugu gataska haren oihartzunak. Aita Intzak egunkari bati agertu dionez, gazte batek modu txarrean ihardun omen zion Arantzazun, zahar baten eritzia besterik ez zela esanez (11). Arestiren testiguantzak beste ikuspegi bat ematen du. Historia da eta alderdi bietako berriak jasotzea aberasgarri dela uste dut.

Bizkaian egiteko antolatzen ari ziren biltzarraren berri ematen dut 1957.eko beste eskutitz batean. Ordu arte izan dituzten traba eta eragozpenak kondatzen ditu, egoera politikoaren lekuko. Euskaltzaindiari dagokionez, euskaltzain berrien izendapenak aipu ditu, berea barne dela, eta hitz gogorrak ditu euskaltzaleen jokabideaz: "Nik pentsatzen dut, dio berak, euskaltzale guztiak ergel batzuk garela, eztaukagula zentzurik batere". Euskararen salbatzeko egiten diren ahaleginak ahulak direla salatzen du.

Aita Berriatuarentzat ditu goresmen-hitz benetazkoak. "Gure artean nondik dabillen dakien bakarra, eta nola zuzeneko bidetik dabillen, inork eztio hori barkatzen, eta denek diote ergel bat dena, izanik / nola dan / euskaltzaleen artean zentzudun bakarra".

Egoeraren azterketa honetan, Bizkaia du begien aurrean. Bilboko kapitalismoa jotzen du gure hizkuntzaren etsai bakarra, "eta gañera, klaro, Madrileko zer hori, izenik eukiteko eskubidea eztaukana". Euskara ez zela beharrezkoa ikusten du, ogia erdararekin irabazten dela eta gainera euskara ez omen da atsegina.

Liturjiaren itzulpenak egiten ari ziren une hartan, eta arazo honi buruz ere bere eritzia ematen du. Elizaren jokabidea gaitzesten du, bere irakaskintza hizkuntza arrotzetan egin izan duelako eta, bere ustez, eliza eta komentu guztiek ateak itxiko balituzte euskaldunek ez omen lukete beren kristautasuna aldatuko.

Gutun honen bi kopia aurkitu ditut. Lehenengoa, erdizka aldatua eta hutsune askorekin. Eskuz zuzenduak ditu gauza asko. Bigarrena osoagoa, baina huts ugari badu hala ere. Hau hartu dut eredutzat.

(11) Aita Intzaren elkarrizketaren pasartea: "¿Qué opina del euskara batua? No hay tal batua. Cuando yo regresé de América hacia 1950 asistí a una asamblea extraordinaria de la Real Academia de la Lengua Vasca en Aránzazu. Fue la primera vez en la que oí con mucha extrañeza cómo dos oradores abogaban por la unión de todos los vascos en base a la unificación del euskara por medio de la H... Rápidamente me levanté y expresé mi discrepancia porque en los últimos 200 años nunca la H había estado presente en nuestro idioma. Un chico me replicó de malas maneras que eso era tan sólo opinión de un viejo. Yo no dije nada más" (DEIA, 1983, abuztuaren 7an).

Bilbon, 1957, Iraileko 3ean.

Norberto Tauer jaunari, Pragara.

Nere jaun estimatua:

Zure azkenengo postala garaiz allegatu da gure eskuetara. Oraindik nitzaz oroi-tzen zarela/ni hain ardura-gabea izan arren/jakiteak asko poztu nau.

Hemengo berri batzuk igorri nahi dizkizut esperuan nagoelako oraindik maiteko duzula errezibitzea. Uda delako-edo, jenteak eztu lan gehiegi egiten, gehienak herrietan, berotasunez aldatzeagatik, daudelako.

Aurten ere Biltzar bat egingo da, ihaz Arantzatzun egin zanaren antzekoa bider honetan Bizkaian, Durangon-edo. Bizkaiko gobernadorearen (12)zai gaude, zeren azkena hil zenetik honera gobernadore gabe egon gara Bilbon, eta horregatik egon gara orain arte kangresuko gora-beherak erabaki gabe.

Euskaltzaindiak orain hogetalau urgazle berri izendatu ditu. Lehendabizi Orixe numerozkotzat. Ixaka Mendizabal deduzkotzat eta Urkijoko kondea/RIEV aldirikariaren zuzendariaren iloba/ urgazle. Eta gero hurrengo hilean beste hogetalarak. Hauen artean gogoratzan naizenen izenak esango dizkitzut: Alfonso Irigoien/inork merezi izan baldin badu, izendatzea, hau da/ Josu Arenaza, Bilboko medikua, Moko-roa eskolapioa/Ibar/, Aita Zabala jesuita, beste jesuita bi: Etxeberria eta Mujika, gero beste fraile-apaiz batzuk, Donostian Txillardegia eta Dolores Agirre; azkenean guztirik apalena ni ere. Aita Jakoba Onaindia ere bai/Orain Zornotzako Larrean dago nagusi hau/eta Irunen Valentin Berriotxoa ania salletarra/beatu martiria ez/eta Loidi Bizkarrondo. Besterik etzait akordura etorten.

Nik pentsatzen dut euskaltzale guztiak ergel batzuk garela eztaukagula zentzu-rik bat ere. Gure aurrean ikusten dugu nola hiltan zaigun hizkuntza eta eztugu egiten aleginik salbatzeko, eta norbait (13) ezer egin nahi duenean beste guztiak haren kontra (14) izugarri batekin ziria, ezpata baina zorrotzagoa, bomba atomika baino askoz indartsuagoa, beti burlaka eta zirika.

Adibidez hor dago Aita Berriatua gure artean nondik dabillen dakien bakarra, eta nola zuzeneko bidetik dabillen, inork ezti hori barkatzen, eta denek diote ergel bat dena, izanik/nola dan/euskaltzaleen artean zentzudun bakarra. Zuk ezin imajina dezakezu nolako hiltzori hertsian dagoen euskerea. Nik askotan egiten ditudala nire joan-etoerriak Bizkaiko herrietatik badakit ongi nola Aita Imanolek ere badakien.

Pasaturiko egunean Zornotzako hauzo botera joan nintzen hango jaiak zirelako, San Antolin. Hangoa da nire aitaren familia, eta han dauden geienak ezagutuz joan nintzen, baita ere nire (15) datorren etxea. Bospasei etxe baizik eztago baserrian, eztago eskolarik baina jente gazteak gurago du erderaz egitea, euskeraz baino. Jose Martin nere lehengusuak ere, soldautzara joan ezpada ere, honela esan zidan; bana nik tinko eutsi nion euskerari, ta nai-ta-ez euskeraz eragin nuen.

Orain Bizkaiko jente geyenak laborantzeari itzi deutsa. Baserriko gobernuan bakarrik enbrak geratzen direz, gizonetakoak barriz fabriketara doaz. Orain arte

(12) Gobernadorearen.

(13) Norbaitek.

(14) Zuri utzia zuen Tauer-ek hitza ezin ulertuz. *Amorru* edo horrelakoren bat zitekeen.

(15) ¿Familia?

euskereak iraun badau ezelango ofizialeko laguntasun barik, izan da baserritarra lurrari, soloari lotuta egon dalako. Len atxurretan eta (...) zabizan arloetan, orain pinuak landatu dabez: eztago bape atxaki euskerari eusteko. baserriko gau aspergarriak baino gurago dabez Zornotzako edo Galdakoko (16) zineak jantzan egin baina oba da baltsugoa, Zornotzako Plazan edo Bilboko Gazte-Lekuan edo (...). Nik Bizkaiko euskaldunak millaka ezagututen dodaz, eta orain arte euskaldun garbi /erderaz ezta kitenak/ bakarrik topau ditut. Akats hau zuzentzeko bidea badago, eta batek/indirektoki/hasi du Elorrión. Euskal baserritarra berez komunista da /alkarzalea/kooperativista-edo. Auzo-lanak betidanik egin dira hemen. Quieren hacer cooperativas de trabajo, Andoni Espartak Trojas de Elorrio fabrikarekin egin duena bezalakoak. Cooperativa hoietan maketuak eztira deituak izango, eta ongi zuzentzen bada, baserritar helburu hori, honela gordeko da euskera. Horregatik euskera (17) etsai bakar bat dago, Bilboko kopitalismoa, eta gañera klaro Madrileko zer hori, ize-nik eukiteko eskubidea eztaukana. Dana (19) libertade piska bat egon arte ezin egin izango dituzte normalki lankidetasun horreik. Ordurarte bide bat dago bakarrik, Eskaldunari bai atsegina egitea bere hizkuntza /atsegina eta uler-erreza/ zein dan Aita Imanolek hasi zuen bidea, eta guk Bilbotik lagundu dioguna. Urrengo egunean San Antolingo hermitara nindoanean, Amorebietako /Zornotzako/ estazioan Aita Onaindiarekin egin nuen topo; bera beste Sanantolinne (19) batera zioan. Pena (...) Esan zidan Epaltzako Sanantolinera beste fraile bat bialdu zuena (...) bere sermoia bota eban, ederki nik ulertzeko moduan. Bana nik bakarrik/ eta Atxanoko abade gazteak ere meza esan zuenak/ entenditu nuen. Preguntatu nien herriko guztieri /dandanak senideak/ eta inok ere etzion ulertu sermoi erreze eta alt (20) bakoa izan arren. Nora goaz hemendik? Euskera ezta beharrezkoa, ogia erderarekin erabazten da eta gainera euskera ezta atsegina. Hori bai, denak (21) egin zuela. Eta beti itzultzen gara lehengo topikura: bape aditu ezbelako zan euskera hori ona. Euskera ona da entendietan ez tauena? Erderaz batek berba eiten badau inok ez aditzeko moduan, denak esango dute pedante dala. Euskeraz aldrebes. Anaitasunaren gainean ere gauza berbera esan zitzaidan. Txarra dala Anaitasuneko euskerea dena entendietan dalako. Nora goaz holan? Badirudi zoroetxe batean gaudela. Euskaldunak eztaukagu zentzu-nik.

Jakingo duzu liturjiaren berriztasunarekin (22) baita ere kristinau dotrinea aldatu dala. Bilboko Obispaduak bialdu eutsen Euskaltzaindiari itzuli dezan euskerara. Euskaltzaindiak Manterolari eta Villasanteri/biak bizkaitarrak, baina batek be ezta euskeraz Bizkaiko moduan/eman zion itzultzeko enkargua. Eta egin dute erraz baino errezagor, baña ez bizkaieraz, ez iñola, erdi bizkaieraz erdi kiputzez, solezismoz eta neologismoz beteta. Ateo bat baño geiago poztu egingo da, zeren alan mutiko mutiko (23) euskaldunak eztira kristau onak izango. Euskaldunak kristauak gara oiturgatik.

(16) Galdakaoko.

(17) Euskeran.

(18) Bana. Horrela dio beste kopiak.

(19) Sanantolinne.. (beste Sanantolin batera zioan, dakar bigarren kopiak).

(20) Altura bakoa. (Honela, beste orrian).

(21) Zioten ongi egin zuela. *Ongi* hitza beste kopian jasoa da.

(22) *Berriztatzarekin*, dio beste kopiak. *¿Berriztatzarekin?*

(23) Beste kopian behin bakarrik agertzen da *mutiko* hitza.

Baña opaizak aide batera utzita inork ez zu ententitzen kristautasuna. Katezismoan ezta ikasten bape, ez talako ikasten amaren izkuntzan, eta loritoak dirudie mutilak. Liturgia latinez. Sermoiak /Jainkoaren berbea berbea esanekoa/ inork ez zu aditzen. Eliza eta komentu guztiak ateak itxiko balituzke (24) euskaldunak ezgenuke gure kristautasunean aldatuko. Kondizio hauetan Eliza Erromakoak obligazioa dauka Espainiko euskalduneri erderaz katekizetako.

Uste dut ezen gutxi gora bera nirekin batean etorriko zarela eritzi onetan. Ezen maite baduzu euskera, egizkizu aleginak zure euskaldun adiskideak /Batez ere bizkai-koak!!/konorte onera itzul-arazteko! (...) zaiezu "otoi" arrazoin guzti hauk explika-tzen, ezen zu/ zarion bezala/ audientzia haundia daukazu. Bilboko euskaldun-berri gazte, ardao-zale eta neska-zale bateri kasu gutxi egingo diote, baña zure hitzak duda gabe oyartzuna aurkituko dute euren belarrietan.

Honela egiten baduzu, zure memoria oroitzapen atseginezkoa izango da etorki-zuneko Euzkadi euskaldunean.

Zure zerbitzaria, denetarako:

Garesti

Gutun honen erantzunik ez nuen aurkitu eta ondoko bi urteetako berri-rik ere ez. 1959.eko Gabon agurraren arabera, ez du iduri harremanak moztu zirenik, baina Tauer-en bilduman bien paperak falta dira.

Orain emango ditudan bi eskutitzak 1961.ekoak dira eta Orixe zenaren hil-berria aipatzen dute. Arestik, bestalde, alaba gehienaren jaiotza jakineraz-ten dio bere adiskideari, eta euskal izena ezartzeko izan zituen trabak.

Eskuizkribua da bilbotarrarena, eta honela dio:

Llaudion, 1961, Irailaren 21 egunean.

Norbert Tauer jaun agurgarriari, Prahara.

Nere jaun eta adiskide maitagarria.

Zure bigarren txartela heldu zait honera. Asko estrainiatu naiz erderaz (gaztela-niaz) eskribiturik ikusi dudanean, ezpainenkien hain ongi zenekienik; poliglota trebea zarela ikusten dut, eta horregatik nire zorionak eskeintzen dizkitzut. Dena den beza-la, euskeraz eskribitu bazenit, nik nahiago ukanen nuen, euskera mila bider maiteago baitut, gaztelania baino.

Txillardegiren liburua bidali nizun (nire ahorezkoa ematen dizut), baina zoritxa-rraz etzaitzu heldu. Zuk kontseilatu zenidan bezala, hemengo korreoetara joan nin-tzen, baina bertan etzidaten batere argibiderik eman. Espainiako afizial enplegatuen artean, giza legea eta maitagarritasuna eztira gauza oso ohituak. Beraz ihardetsi zida-ten, haek ez tirela paketeekin geratzen, liburua korreoan jarri banuen, bere destinora helduko zela, eta galdu bazen bidean galdu zela. Nik, honekin, naikoa eduki nuen; hasarratzearekin ez nuen ezer irabaziko, eta alde egin nuen. Eztira hemen gauzak behar bezala izaten.

Beraz, berriz ere bidaltzea erabaki nuen. Baina zoritxarrez (zoritxar gehiegi dirudi egon dela gure liburuaren afer honetan) eznuen liburua Bilboko ezain dendatan aurkitu. Honela utzi nuen gauza, zure tarjeta hartu nuen arte. Joan den hilean Donostitik agertu nintzen behin, eta parte zaharreko liburu denda batean aurkitu nuen, eta erosi ere. Baina berriz erosi nuenetik gertatu zaizkidan gauza batzurengatik, osorik ahaztu zait bidaltzea. Gaur Bilbora heltzen naizenean egingen dudana aurreneko egingiza hau izanen da, zertifikatu eta dagoen segurantzaz guztiak harturik, luzamentutan ibili gabe, liburua bidaltzea. Bider honetan galtzerik egonen ezteela espero dut.

Joan den hilaren azken egunean, nire andrea haur batez erditu zen. Erdiera, luzea eta mingarria izan zen, baina aso normala, eta orain nire primua (neskatxaño bat), osasun osoarekin (eta biri bortitzekin) etxean dago, negarrez eta zotinka, gu biok gauletan lo egiten utzi gabe. Jainkoak benedikatu dezala! Bataiatu, Kordoban parroko dagoen nire lagun on eta apaiz euskaltzale zutsu Martin Arrizubieta jaunak bataiatu zidan. Euskal izen bat imini nahi ukan nuen. Elizan eztago eragozpenik (gehienetan), baina juzgatuan ezture uzten, ezin liteke. Zer egin? Maiatzaren eztaikit ze egunean San Nereo ahaztu bat dago; haren andre-izen erderazkoa Nerea da, ta bada-kizu zer esan nahi duen honek euskeraz. Honela nik deitzen diot: Nerea, alaba *nerea*. Beste alaba bat badadukat, izena badago hautatua: Zuria, hortik eztaikit nungo Santa Zúria bat dagoelako. Holako tranpetan ibili behar dugu, libertatearen aurkientza honetan. Jainkoak barkatuko gaitu!

Nere anaia nagusia sendatu da, Alemaniatik orain ekarri duten medizina berri bati eskerrak. Orain bere fabrikari lan egiten du, bere kimik-analisietan. Pizkat mugitu behar izan naiz, zindikatuetatik eta mutuetatik, lehengo eskubideak eduki zitzan.

Orixen hil zen (jakinen duzunez), eta haren heriotzearen berria Madrileko arrodio ofizialek eman zuten. Gauza batzuk ez dira konprenitzen. Galera haundia izan da hori euskal literaturarako. Badirudi bere etxean paper eskribitu asko topatu direla. Hea etorkizun hurbil batean euskaltzaleok paper hoek liburu inprimitu batean irakurtzeko egokiera dadukagun. Orixeren heriotzea penagarria da, baina hau da biziak eta asturuak deklaraturikako legea. Zaharrak doazi, gazteak gatortza. Gaurko gazteok beste problema diferenteak ikusten ditugu, eta lehengoak ere bestela ikusten ditugu. Baina gure fedea eta esperantzak betiko berberak dira. Betiko bidean goazi, baina guri aldapa gora eta harritsua tokatu, eta ezin jautz dezakegu kaleko zapata dotorerik, ez plaza jantzako apreta arinik, zapata haltu eta burdinazko iltzedunak erabili behar ditugu. Gaurko denporan beste erremediorik gure euskera erdal kutsuduna baizik. Eskandalo hartzen dute zaharrek, baina etorkizunak judikatuko du. Dena dela, oker bagaude, kulpadunak bagara, aringarri bat bilatuko zaigu: gure fede ona eta malizia falta.

Euskaltzaindiaren aurtengo literatur sariak epaitu dira. Nobelakoa, bigarrenez, Eusebio Erkiagari eman zaio. Lehengo saria oraindik dago argitaratu gabe. Biak batera agertuko direla igurikitzen da. Teatrokoa berriz niri eman zait. Laster argitara dadin, aleginak egingen ditut. Nere komediak “Mugaldeko herrian eginikako Tobera” deritza, eta oso teatro moderno eta zelaia da. Beste bat presentatu nuen: “Etxe aberatseko seme galdua eta Maria Madalenaren seme santua”. Orain nire nobela zahar bat akabatuko dut: “Kibernia eta Jesus”, eta beste baten asmoa dadukat: “Lehen ilargitarak”. Datorren urteko sariketara presentatuko ditut, hea fortuna dadukadan.

Gainera Blas Oteroren olerki guztiak euskeratzen hari naiz. Hau da erdal poeta bilbotar bat (aurten zuen artean egon da), oso euskal arimakoa, gaurko gaztelatar

poetarik famatuena. Lehengo egunean erregalatu zidan bere liburu baten txekozko itzulpena (Rezny Vitr, uste dut dela). Ahal baduzu, irakur zazu, euskal herriko aire bat bezalakoa baita. Lehengo egunean galdetu nion Oterori, hea dakien Vitezslav Nezval nor den, eta ezetz. Dena dela, zuk bidalirikako liburuan ikusi nuenez ezta hain poeta ugaria (behar bada antolojia naikoa eskas zelako). Zuk bidali zenidan liburua oso karioa izan zen, eta nirea oso merke (naiz eta birritan eros). Beraz zure zorrean aitortzen naiz. Eska zaidazu beste liburu bat, eta bidaliko dizut.

Idatz zaidazu karta luze bat, txartelak oso laburrak baitira. Mintza zakizkit hor-ko gauzen gainean, nola garbitu diren horko nazio-problema, eta batez ere ze har-eman dagoen amankomuntasunaren eta naziotasunaren artean. Anartean badakigu nun dagoen zure zerbitzari leial bat, garesti.

Aresti'tar Gabirel jaunari.

Praga'tik 1961'gko Urrillaren 26'ean

Llaudiu'n.

Eskutitz au 1.630'garrena da

Nere adiskide maitea:

Joan den illaren 21'gko zure eskutitz luze ta maitekorra bere egun egokian nere-gana eldu zan. Egun batzuek geroago zuk niri bialdutako "Peru Leartza'ko" izeneko liburua ere artu nuen. Bialtzearengatik nere eskerrik onenak ematen dizkizut. Damu dut liburu orren lenengo ijekia galdu dela bidean. Bainan "certificado" bezela bialdu ba-dezu, reklamaziño bat egin dezakezu orko idazketxean eta galtzea egiztatuta, ordainketa bat pagatu bearko dizute.

Eskatzen dizut niri barkatzeko ez dizudala lenago idatzi, bainan nere udatetik Praga'ra itzulita, lan asko izan dut nere etxean eta orain asi naiz nere adiskideei erantzuten.

Aur bat sortu zaitzuelako berria atsegiñez beterik irakurri dut. Eskatzen dizuet zuri eta zure emazteari bere zorionik bizienak onartzeko. Uste dut zure emaztea ta umea ongi daudela. Izen eder bat euskerazkoa eman diozue zuen umeari eta ziur nago euskaldun zintzoa izango dela.

Orixe'ren il-berriak asko illundu du nere biotza; ongi dakit zer nolako impor-tantzi aundia izan du gizon ospetxu orrek euskal literaturan eta jakintzan. Nere libu-rutegian berak egindako liburu asko dauzkat eta aren olerkiak eta artikulua euskal-al dizkarietan beti arretaz eta atsegiñez irakurri ditut. Benetan galtze aundia da aren eriotza Euskalerrarentzat eta itxadon bear dugu aren lekua gazteak beteko dutela. Auxe bada munduan gertatzen dena: Urtedunak dijoaz eta gazteak datoz. Pozik ikusten dut azkeneko demboran euskal-soroan gazte asko agertzen diralata ayen artean zu ere lenengo lerroan zagoz. Zure lanari buruz zure azkenekoan idatzi dida-zuna arretaz irakurri dut. Ikusten dut azkarki lan-egiten duzula. Atzo artu nuen "Egan" zenbaki berrian zuk egindako gauza batzuek arkitu ditut. Orain asiko naiz irakurtzen.

"Olerti" izeneko aldizkaritxoaren bidez badakit datorren igandean "Olerti-Egun" bat egingo dela Larrea'n. Bertsoetan egindako agur bat ara bialdu dut jaian irakurtzeko.

Zure eskutitzaren azkeneko lerroetan aitatzen dituzun problemari buruz ezin dezaket idatzi. Uste dut konprenituko duzula nere ixiltasunaren zioa.

Nik zuri bidaldutako liburuaren prezioa 20 korona da /80 peseta/. Zuk bialduta-ko ijeki biak prezio berdina daukate.

Ar itzazu, adiskide maitea, nere agurrik beroenak eta agindu nai duzun guzia zure.

P. S. Nere goraintziak zure emazteari.

Tauer'tar Norberta'ri.

Txostena amaitzeko, Aresti eta Tauer-ek Batasunaren Kutxako zinari buruz idatzi zutena ekarriko dugu. 1971.eko abuztuaren amaieran, Vicente Talón Ortiz kazetariak Tauer jaunari egindako ikustaldiaren berri eman zuen Bilboko egunkari batean. Eritzi hauek haserre bizia piztu zioten Aresti-ri eta "Anaitasuna" aldizkarian erantzun zion. Pragako euskaltzaleak irakurri zuen Arestiren izkribua eta harriturik idatzi zion egileari. Tauer-ek esan zidanez, erantzunik gabe gelditu zen bere gutuna, eta horrekin moztu ziren bien arteko harremanak.

Goazen orain gertakizunen harira. "Arba" izenordearekin argitaratzen zituen Talon-ek euskarari buruzko lanak. Europan zehar ibili ondoren, bere itzuliaren berri eman zuen, lehenik egunkarian eta, gero, lan horiekin osotuta-ko liburuan. Ez dakit, orain, hitzez-hitz jasoa den egunkariko lana liburuan, ala zerbait orreetua ote duen. Nik esku artean daukadana, liburua da. Hara zer dioen Tauer jaunaren euskarari buruz:

"El profesor Tauer, gracias a su correspondencia y a las revistas que recibe, está al día en los problemas que se le plantean al vascuence. Y, como es lógico, la disyuntiva ortográfica surgida entre los que defienden a la "h" y los que desean borrarla por completo, ocupa también su atención. Preguntado sobre el tema me contesta:

— *Es curioso las pasiones que ha desatado este asunto. Yo, cuando escribo, debo de fijarme bien si me dirijo a un partidario o a un detractor de la "h", al objeto de no crearme complicaciones. De todas maneras, opino que la cosa no es tan grave. Ahí está el castellano, que tiene la "h", sin que, por ello, se dificulte en absoluto su expansión. Y cabe recordar que en algunas zonas del País Vasco francés la "h" se pronuncia aspirada, por lo que no pueden prescindir de ella. A mí me parece que lo importante no es que la "h" perdure o desaparezca, sino que se llegue a una unificación del vascuence que aparte, de entrada, las discusiones bizantinas (25).*"

Horixe da, gutxiz gora behera, iaz neri esan zidana ere. Batasunaren alde zegoen, zalantzarik gabe, Tauer jauna. Ez zion inolako etorkizunik ikus-

(25) VICENTE TALÓN ORTIZ. *Vasconiana a los cuatro vientos*. Edit. La Gran Enciclopedia Vasca (Bilbao, 1975), pág. 174. (Cap. Periplo por la Europa del Este. Checoslovaquia, pág. 169-176).

ten euskarari, batasunik gabe. Bazekien, bestalde, arazo honek sortu zituen istilu larriak euskaldunon artean eta beharturik zegoen adiskide bakoitzari atsegin zitzaion eran gutunak idaztera.

Zina haustea iduritu ote zitzaion Arestiri? Horrela dirudi bere lerroak irakurtzean: *“Talon-ek euskararen esistentziaren berririk eduki baino lehen, bagenedukan guk Tauer-ekin har-emana. Beraz, ez dauku gurutze zeltikoa-
ren eramale horrek ezer berririk ekarri ezagutzara. Baina bai harri eta lur
utzi gaituen irain bat, Norbert Tauer-en kontrako irain itsusi eta nardagarri
bat. Zeren, beti iruditu baitzaiku, txeko idazlearekin urte askotako adiskide-
tasun luzean, hura prestutasunaren eredu bat. Eta orain honela diosku
Talon-ek, edo aditzera ematen dauku behintzat, behin Tauer-ek egin zuen
zina (Euskaltzaindiak Arantzazun hartutako erabakiak beteko zituela; ikus
Batasunaren Kutxa bertan agertzen baita zinaren sinatzaileen artean) dese-
goki eta itsusiro apurtzen duela.*

Orrialde hauetatik atera nahi dut gure urrutiko lagunaren aldetan, Talon-ek “El Correo Español”eko erdal orrialdeetatik dioskuna edo aditzera ematen daukuna, ez dugula sinesten. Asunto honetan maliobra itsusi bat ikus-
ten dugu... (26).”

Berri hauekin larriturik, Talon jaunak idatzitakoaren berri eskatzen dio Tauer-ek Arestiri, nola ezagutu zuen aditzera eman ondoren. Eztabaidako liburuaren bi ale bazituen eta neuri eman zidan bat, eta Pragako bion adiskide bati utzi nion.

Hau da, Aresti eta Tauer-en arteko harremanen azken gutuna:

Gabriel Aresti jaunari.

Bilbao-n.

Nere adiskide maitea:

Gaur bertan “Anaitasuna” izeneko aldizkariaren 218-garren zenbakia eskuratu zait.

“Nork dio gezurra?” izena duen zure artikulua irakurri dut eta asko harrituta gelditzen naiz artikulua hontan esaten duzun guztiaz.

Neronek Tolon Jaunaren artikulua ez ditut irakurri eta horregatik ez dakit zer-
tan “apurtu” dutan nere zina. Ikusten duzunez euskera batuan “Batasunaren Ku-
txa”-ren arauera idazten saiatzen naiz eta euskera batuaren alde zahal dudana guztia
egiten dut.

Niri ezezaguna zait. Talon jaunak nere adiskide ta euskal idazle Berriotxoat-
ar Balendin Anaiaren eskutiz bat ekarri dit; berarekin eta bere emaztearekin hemengo

(26) ARESTIAR. *Nork dio gezurra?* “Anaitasuna” (Bilbo) 218.alean, 1971.9.15.

hotelean hitz-egin eta nere etxera eraman dut berari nere euskal liburutegia erakusteko asmoz, Berriotxo Anaiaaren eskariaren arauera.

Nere aldetik eskatzen dizut Talon jaunaren artikulua niri bidaltzeko. Har itzazu, adiskide maitea, nere agurrik bizienak eta agindu nahi duzun guztia zure menpeko:

Egileak beretzat egina zuen kopia denez, izenpetu gabe dago. Hitz-erdika besterik ez bada ere, gertakizun honek nahigabe haundia eman ziola, adierazi zidan. Horretaz mintzatzeko gogorik ez zuela sumatu nion, eta bertan utzi genuen arazoa. Estimua haundian zeukan Arestiren hileta-oroigarria, eta niri erakusteko eskuan zuelarik, honako ohar hau jalgi zitzaion: hil aurretik gertatu zuena!

Beste aldi baterako utziko ditut, hasieran esan bezala, literaturgintzako asmo, kezka eta nahigabeak agertzen dituzten gutun mamitsuak. Liburuetan esan ohi ez diren gogapenen altxorra da, askotan, gutunen bilduma.

Aresti jaio zeneko 50 urtekari, oroigarritzat eskaintzen dizkiot lerro hauek.

JOAKIN LIZARRAGA, ELKANOKOA, “KOPLAK”

Iruñea, 1983-VI-24

Juan Apezetxea

Dakizuen bezala, orain dela hamar bat urteaz geroztik Elkanoko Lizarragari lotua nabil, beraren bizitza, idazlanak eta literatur nortasuna ezaguterazteko asmoarekin. Lehenbizi bere bizitzaren gorabeherak ikertu nituen eta horri buruz liburu bat prestatu eta argitaratu. Berehala Cateximaren lehenbiziko zatia argitaratu nuen, kristau fedeari dagokiona alegia, edo egileak dioen bezala, “*Fede christioaren gáin*”. Beste hiru zati gelditzen dira zinzilik argitaratu beharrean: bigarrena Mandamentuei buruz, hirugarrena Sakramentuei buruz eta azkenekoa Otoitzari buruz.

Lan honetan irauteko asmoa nuen nik, eta bigarren zatia prestatzen ere hasia nintzen. Baita ere Gasteizko Teologi-Fakultateko “*Scriptorium Victoriense*” delako aldizkarian laugarren zatia, Otoitzari dagokiona, argitaratzen hasia naiz aurtten. Hala ere, egia esan, eginkizun honen harian atzeratu egin naiz, Lizarraga beraren beste idazlan batek aurrea hartu diolako.

Izan ere orain dela lau bat urte bere *Koplak* aztertzen hasi nintzen, Satrustegi adiskideak eginkizun honetara bideratuta. Dakizuenez, Lizarragak alor honetan egin zuen lana harrigarria da. Hamahiru mila eta bostehun bat bertso-lerro utzi dizkigu bere eskuiskribuetan barreiatuak eta zazpiko edo lauко koplatan eratuak. Materiale ugari hau Nafarroako Artxibu Generalean gordetzen da orain gehienbat eta hiru eskuiskribuetan batez ere bildu zituen egileak berak. Eduki aldetik, kristau mezuari dagozkion gaiak erabiltzen ditu beti Lizarragak kopletan, bere gainerako obra guztian bezala.

Nire lehenbiziko lana materiale guztia biltzea eta ordenatzea izan da. Egileari jarraituz, lau gai nagusitan sailkatu dut guztia. Hauek dira gaiak:

Ama Birginaren bizitza eta debozioa;
Jesusen bizitza edo historia jaiotzetik hasi eta berbiztu arte;
Eukaristi misterioa;
eta azkenik, kristau doktrinaren egiak.

Gai hauen herrenkadari jarraituz, lau ataletan sailkatzen dut obra guztia; eta atal bakoitzak egileak berak ipinitako titulua darama.

Lehenbiziko titulua da:

"Ama Virginaren gloriaġan".

Bigarren: *"Cembait copla Jesus onaren honra ta amoretan"*.

Hirugarrena: *"Copla-guisa batzuc gozatzeco Sacramentu Sanduaren laudarioetan"*.

Laugarrena: *"Copla-guisa batzuc Doctrina Christioaren"*.

Jatorrizko sailketa hau errespetatuz, askaturik gelditzen ziren kopla batzuz aipatutako lau atalei erantsi dizkiet gehigarri bezala. Horretarako gaien elkarren arteko egokitasuna erabili dut erizpidetzat edo kriterio bezala.

Lau atal horien berri eman nahi nizuke orain laburki.

1. Ama Virginaren gloriaġan

Ama Birginari dagokiona da lehenbiziko atala titulu honekin: *Ama Virginaren gloriaġan*. Bi zati ditu: bata Maria Birginaren bizitzari buruz, eta bestea, berarenganako deboziari buruz. Lehenbizikoak lauhun bat kopla osatzen ditu eta, bigarrenak ehun eta bat. Atal honi erantsi dizkiot Ama Birginari buruz askaturik azaltzen diren beste kopla batzuz. Horrela, kopla bakoitzak zazpi bertso-lerro dituelarik, atal honek hiru mila eta seihun eta hoge eta hamazazpi bertso-lerro ditu denetara.

Metrika edo neurkera aldetik, "Sacris solemniis" latinezko goratzarrea dute eredu. Halaxe adierazten du egileak berak hitz hauekin: "Sacris solemniis" hymnoaren guisara. Beraz zazpi bertso-lerroko estrofak dira; sei lehenbizikoak sei silabakoak; eta azkenekoa, zortzikoa. Pareak beren artean eta pareak ez direnek ere, beren artean errimatzen dute. Gainerakoan kopla guztiak ederki kanta litezke "Sacris solemniis" goratzarrearen doinu ezagunenean.

2. Cembait copla Jesus onaren honra ta amoretan

Bigarren atala Jesusen bizitzari edo historiari dagokiona da, eta egileak ematen dion titulua hau da: *Cembait copla Jesus onaren honra ta amoretan*. Atal hau da guztietan luzerena eta Lizarraga berak bi zatitan banatzen du. Lehenbizikoak bostehun eta berrogei eta hamaika estrofa ditu eta bigarrenak ehun eta hirurogei eta bi. Bigarren zati honek, Jesusen kristauei egiten dizkien mesedeak deskribatzen ditu: *Jaunaren favore zembaiten oroipena*, adierazten du egileak azp tituluan. Bi zati hauek bost bat mila bertso-lerro dituzte denetara eta metrika aldetik, lehenbiziko atalekoak bezala, "Sacris solemniis" goratzarrearen gisara eratuak daude, zazpi bertso-lerroko estrofatan, alegia.

3. Copla-guisa batzuc Sacramentu Sanduaren laudarioetan

Hirugarren atala Eukaristi gaiari dagokiona da eta egileak berak ezarritako titulu hau darama: *Copla-guisa batzuc gozatzeo Sacramentu Sanduaren laudarioetan*. Titulu honetan adierazten digunez, Lizarragaren lehenbiziko asmoa aldareko sakramentuaren laudarioetan gozatzea da. Baina bazter batean agertzen digu baita ere beste helburu historiko bat, Independentziako gerrategi artean jasan zituen nahigabeak arintzea alegia. Hitz hauekin adierazten digu: *Eguinac guerra dembóran etsaien ertéan, naigabeen eta tristuren arintzeo ta ematzeko*. Poema honek zazpiehun eta hogeita bederatzita estrofa ditu, metrika aldetik gaztelaniazko “cuarteta” delakoa eredu dutelarik. Beraz bertso-lerro bakoitzak zortzi silaba ditu eta, ia beti, lehenbizikoa hirugarrenarekin eta bigarrena laugarrenarekin erimadunak. Kopla hauek argitaratu zituen Bonapartek aurreko mendean. Horietaz gainera sakabana-turik azaltzen diren beste eukaristi kopla batzu ere atal honi erantsi dizkiot. Horrela kopla-sail honek hiru mila eta seiehun bertso-lerro inguru ditu denetara.

4. Copla-guisa batzuc Doctrina Christioaren

Laugarren atala kristau doctrinari dagokiona da eta egilearen titulu hau darama: *Copla-guisa batzuc Doctrina Christioaren*. Kopla hauetan esplikatzen ditu Trentoko Cateximaren lau zatiak: Kredoa, Mandamentuak, Sakramentuak eta Otoitza. Sakelarako dirudien liburutxo batean aurkitzen da kopla-zerrenda hau eta, metrika aldetik, oso desberdina da. Izan ere ez bertso-lerroen zenbaki aldetik, ezta ere errima aldetik egileak ez du eredu mugaturik edo finkaturik erabiltzen. Mila eta hirurehun bertso-lerro inguru ditu denetara atal honek.

Bukatu baino lehen esan nahi nizueke, beste ekarpen edo aportazio bikain bat ere egin digula Lizarragak, bere itzulpen-lana, alegia. Latinezko goratzarre ezagun batzuren itzulpenak utzi dizkigu bere eskuiskribuetako bazterretan sakabanatuak. Horrela “Pange lingua” eta “Sacris solemniis” hiru aldiz eta “Dies irae” eta “Magnificat” bi aldiz itzultzen ditu. Nahiz berdintsuak izan beren artean itzulpen hauek, ba dituzte zenbait aldaera ere; eta azterketa konparatibo baterako interesgarriak izango dira noski. Utzi dizkigu baita ere testu bibliko franko bidenabar euskaratuak eta, bitxi bakar bat bezala, sanda Teresaren poema baten itzulpen ederra. Gaien egokitasunari begiraturik, lehen aipatutako ataletan sartu ditut itzulpen batzu, osagarri bezala; eta beste batzu bukaeran ezarri ditut gehigarri bezala.

Lan hau prestatzerakoan, nahita alde egin dut edozein balioztapenetik, hizkuntzaritzako edo literatur balioztapenetik. Azterketa hau egitea beharrezkoa da, noski. Baina besterentzat utzi dut eginkizun hori, horretarako trebe

direnentzat, alegia. Nola nahi dela, aldez aurretik esan dezakegu, desberdintasun nahiko nabari dela kopla batzu eta besteren artean, kalitate edo nolakotasun aldetik. Edozein balioztapen egiterakoan ez da ahaztu beharko bestalde, herri-poeta baten aurrean gaudela. Nire helburu soil soil hainbeste koplen bilketa egitea izan da eta ia ia bi mendez gehienbat ezkututa zegoen materiale bikain hau argitara ematea.

Oraindik erabaki gabe dago noren bidez argitaratu edo inprimatuko den. Nola nahi dela, norbaitek argitaratuko ahal du lehenbailehen, edo Euskaltzaindiak edo “Príncipe de Vianak” edo biok elkaturik.

SAN MARTIN'EN KANTA (*)

Iruñea, 1983-VI-24

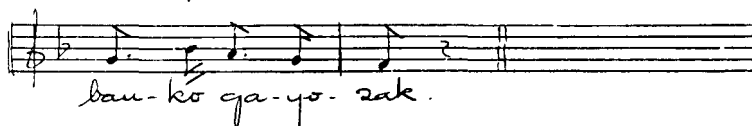
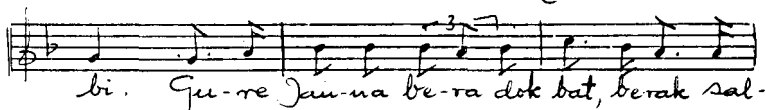
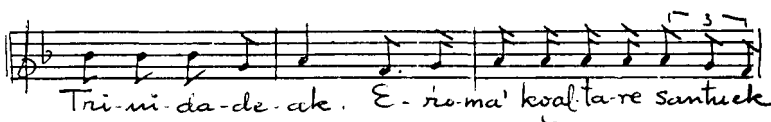
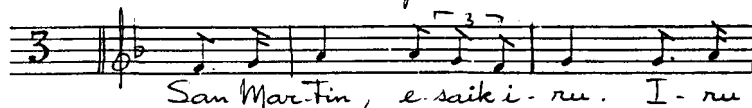
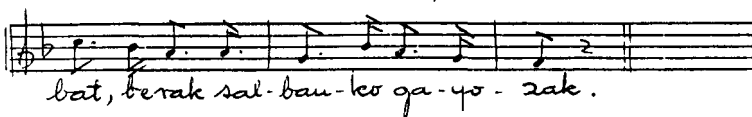
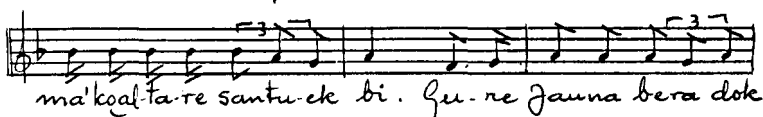
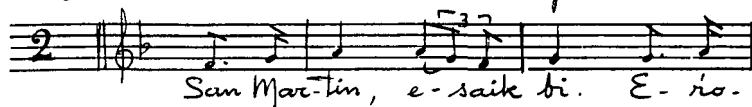
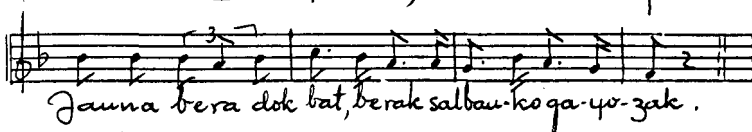
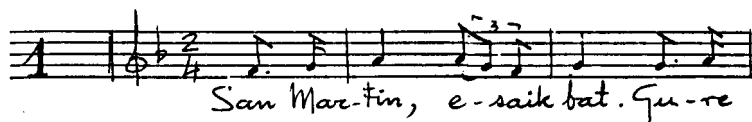
A. Yulen Yurre

“Yurre-tar Julian Aita Kaputxinoa euskaltzain urgazle izendatua izan da aurten (1983. urtean). Izendapen honekin Euskaltzaindiak aitortza bat egin nahi dio euskararen alde burutu dituen lanengatik. Nahiz eta bizitzako zatirik ederrena Txinan mixiolari bezala igaro, anitz idazki, eliz lan etab. eginak ditu euskaraz Aita Yurrek. 1960an Loramendiren olerkiak eman zizkigun liburu sotil batean; 1965ean, berriz, bi liburu Batikanoko Kontzilioari eskainiak. Eta ez goaz aldizkarietan sakabanaturik dagoen lan-piloa aipatzera.

Doniane egunean Iruñeko batzarrean herri-kanta hau —San Martinen kanta—, berak Zeanur in bildua, ekarri zigun Aita Yurrek. Guztiz berria eta ezezaguna ez izanarren, zertzelada berri jakingarri batzuekin dakarkigu. Ongi etorria zorionak urgazle berri eta euskaltzale zaharrari!”

(*) Fr. Luis Villasante, Euskaltzainburuaren sarreratxo da hau.

San Martin'en kanta

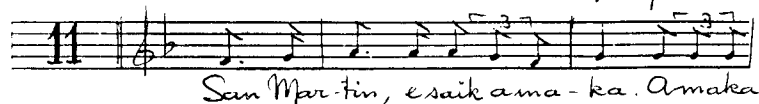
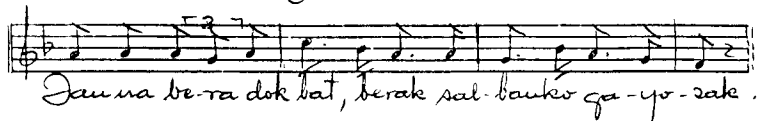
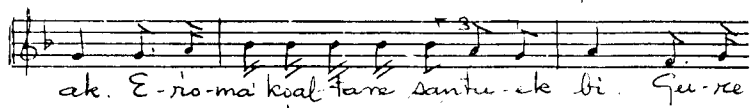
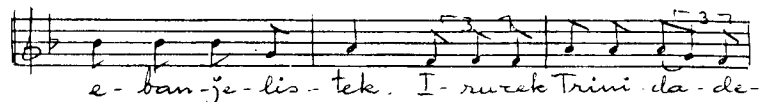
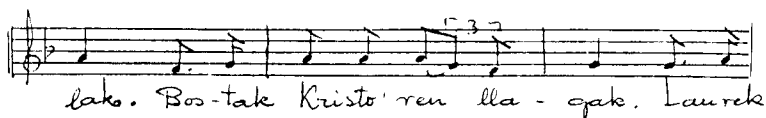
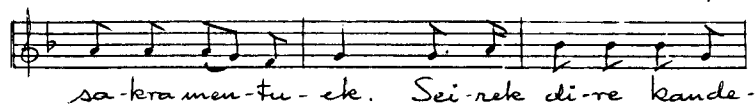
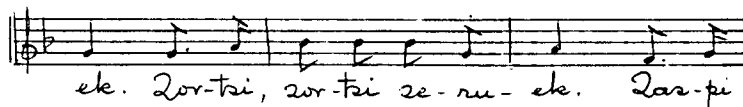
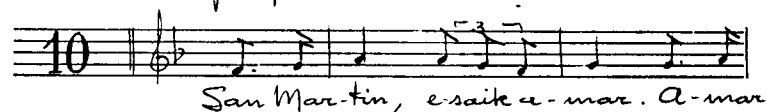
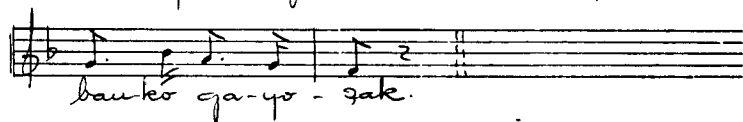
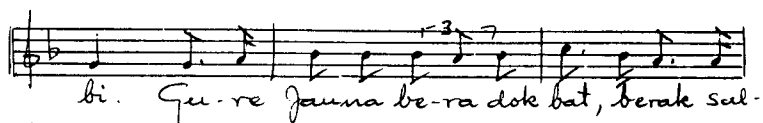
e-ban-je-lis-tek. I-nur-ek Tri-ni-da-de-
 ak. E-ro-ma'koal-tare santu-ek bi. Gu-re
 Jauna beradok bat, berak sal-bauko ga-yo-zak.
 5 San Mar-tin, e-saite bost. Bos-tak
 Kris-to'ren lla-gak. Lau-rek e-ban-je-lis-
 tek. I-nur-ek Tri-ni-da-de-ak. E-ro-
 ma'koal-tare santu-ek bi. Gu-re Jauna beradok
 bat, berak sal-bauko ga-yo-zak.
 6 San Mar-tin, e-saite sei. Sei-rek
 sei-rek kande-lak. Bos-tak Kris-to'ren lla-
 gak. Lau-rek e-ban-je-lis-tek. I-nur-ek

Tri-mi-da-de-ak. E-ro-ma'kaal-ta-re santu-ek
 bi. Gu-re Jaun-a bera doka bat, berak sal-
 bau-ko ga-yo-zake.

7 San Martin, esaike zor-pi. Zor-pi
 sa-kra-men-tu-ek. Sei-rek di-re kande-
 lak. Bos-tak Kristo'ren lla-gak. Lau-rek
 e-ban-je-lis-tek. I-rurak Tri-mi-da-de-
 ak. E-ro-ma'kaal-ta-re santu-ek bi. Gu-re
 Jauna bera doka bat, berak sal-bau-ko ga-yo-zake.

8 San Martin, esaike zor-tei. Zor-tei,
 zor-tei ze-ru-ek. Zor-pi sa-kra-men-tu-

ek. Sei-rek di-re kan-de-lak. Bos-tak
 Kristo'ren lla-gak. Lau-rek e-ban-je-lis-
 tele. I-rurek Tri-ni-da-de-ak. E-ro-
 ma'koal-tarre santu-ek bi. Gu-re jauna beradok
 bat, berak sal-bau-ko ga-yo. Sake.
 9 San Mar-tin, ezuk bedra-tzi. Bedratzi,
 bedratzi ko-ru-ek. Zor-tzi, zor-tzi ze-ru-
 ek. Jaspi sakramentu-ek. Sei-rek
 di-re kan-de-lak. Bos-tak Kristo'ren lla-
 gak. Lau-rek e-ban-je-lis-tele. I-rurek
 Tri-ni-da-de-ak. E-ro-ma'koal-tarre santu-ek

mi-lléain-ge-ru - ek. A-mar mandamen - tu-
 ek. Be-dra-tzi, be-dra-tzi ko-ru - ek. Zor-tzi,
 Zor-tzi ze-ru - ek. Zor-tzi sa-bera-munt-
 ek. Sei-rek di-ru kan-de - lak. Bos-tuk
 Kris-to' ren lla-çak. Lau-rek e-ban-ge - lis-
 tek. I-rurek Trini - da-de - ak. E - ro -
 ma'koal-ta-re santu-ek bi. Gu-re jauna bera dok
 bat, berak sal-bau-ko ga-yo - zake .
 12 San Mar-tin, e-saik ama-bi. A-ma-bia-
 ma-bia-pos-to-lu - ek. A-ma-ka mi-lléain-ge-ru-
 ek. A-mar mandamen - tu - ek. Be-dra-tzi,

bedratei ko-ru-ek. Zor-tzi, zor-tzi ze-ru-
ek. Zor-tzi sakra-men-tu-ek. Sei rek
di-re kande-lak. Bortak Kristo'ren lla
gak. Lau-rek e-ban-je-lis-tek. I-rurek
Tri-mi-da-de-ak. E-ro-ma'koal-ta-re Santu-ek
bi. Gu-re Jau-na bera dok bat, berak sal-
bau-ko ga-yo-zak.

PENTAGRAMA

San Martin'en kanta

1) —San Martin, esaik bat.
—Gure Jauna bera dok bat,
berak salbauko gayozak.

2) —San Martin, esaik bi.
—Erroma'ko altare santuek bi,
gure Jauna bera dok bat,
berak salbauko gayozak.

3) —San Martin, esaik iru.
—Iru Trinitadeak.
Erroma'ko altare santuek bi,
gure Jauna bera dok bat,
berak salbauko gayozak.

4) —San Martin esaik lau.
—Laurek ebanjelistek.
Irurek Trinitadeak.
Erroma'ko altare santuek bi,
gure Jauna bera dok bat,
berak salbauko gayozak.

5) —San Martin, esaik bost.
—Bostak Kristo'ren llagak,
laurek ebanjelistek.
Irurek Trinitadeak
Erroma'ko altare santuek bi.
Gure Jauna bera dok bat,
berak salbauko gayozak.

6) —San Martin, esaik sei.
—Seirek dire kandelak.
bostak Kristo'ren llagak.
Laurek ebanjelistek.
Irurek Trinitadeak.
Erroma'ko altare santuek bi.
Gure Jauna bera dok bat,
berak salbauko gayozak.

7) —San Martin, esaik zazpi.
—Zazpi sakramentuek
Seirek dire kandelak.
Bostak Kristo'ren llagak.
Laurek ebanjelistek.
Irurek Trinitadeak.

Erroma'ko altare santuek bi.
Gure Jauna bera dok bat,
berak salbauko gayozak.

8) —San Martin, esaik zortzi.
—Zortzi, zortzi zeruek.

Zazpi sakramentuek.
Seirek dire kandelak.
Bostak Kristo'ren llagak.
Laurek ebanjelistek.
Irurek Trinitadeak.
Erroma'ko altare santuek bi.
Gure Jauna bera dok bat,
berak salbauko gayozak.

9) —San Martin, esaik bederatzi.
—Bederatzi, bederatzi koruek.

Zortzi, zortzi zeruek.
Zazpi sakramentuek.
Seirek dire kandelak.
Bostak Kristo'ren llagak.
Laurek ebanjelistek.
Irurek Trinitadeak.
Erroma'ko altare santuek bi.
Gure Jauna bera dok bat,
berak salbauko gayozak.

- 10) —San Martin, esaik amar.
—Amar mandamentuek.

Bederatzi, bederatzi koruek.
Zortzi, zortzi zeruek.
Zazpi sakramentuek.
Seirek dire kandelak.
Bostak Kristo'ren llagak.
Laurek ebanjelistek.
Irurek Trinitadeak.
Erroma'ko altare santuek bi.
Gure Jauna bera dok bat,
berak salbauko gayozak.

- 11) —San Martin, esaik amaika.
—Amaika mille aingeruek.

Amar mandamentuek.
Bederatzi, bederatzi koruek.
Zortzi, zortzi zeruek.
Zazpi sakramentuek.
Seirek dire kandelak.
Bostak Kristo'ren llagak.
Laurek ebanjelistek.
Irurek Trinitadeak.
Erroma'ko altare santuek bi.
Gure Jauna bera dok bat,
berak salbauko gayozak.

- 12) —San Martin, esaik amabi.
—Amabi, amabi apostoluek.

Amaika mille aingeruak.
Amar mandamentuek.
Bederatzi, bederatzi koruek.
Zortzi, zortzi zeruek.
Zazpi sakramentuek.
Seirek dire kandelak.
Bostak Kristo'ren llagak.
Laurek ebanjelistek.
Irurek Trinitadeak.
Erroma'ko altare santuek bi.
Gure Jauna bera dok bat,
berak salbauko gayozak.

NIRE OARRAK

- 1) Lenengoz, Zeanuri'ko errian bilduak.

Zeanuri'tik urbil, "Billaro"rako aintzineko errege-bidean,, "Olabarri" auzoa dago, eta emen, errota.

Errotako etxeko andrea, Simona Intxaurbe, an urbil, mendien barruan dagoen "Uribe" auzoan jaioa eta azia; eta gero, "Olabarri"-ra ezkondu zena.

Ori, etxeko andrea. Eta etxeko jauna, Benigno Pujana.

- 2) Benigno Pujana onek, esaten zidan:

"Neure amama eta emengo jende asko, Kolaziñoko jendeagaz batera, "Linpias'ko Santo Kristo'ra" joan gintzazan, ni txiki nintzanean; eta bidean, beste kanta batzuen artean, "San Martin'en kanta" au, kanta eta kanta oi eben jendeek. Orduan ni mutiko txikia nintzan."

3) Azkue jaunaren *Cancionero popular vasco*, Retanak argitara emana bi tomo aunditan; eta *Euskalerrriaren yakintza*, Madrilleko "Espasa Calpe"-k argitara emana lau tomo aunditan, bietan dago kanta orren olerkia edo letra. Baina musikarik ez dago; kanta guztien musikak onekin guztiz ezberdinak dira.

4) Gorka Knör, Gasteiz'ko abeslariak, *Zeruko Argia*'n "Araba'ko kantu zaarretaz" lan polit eta irakurgarria atera zuen. (Ikusi Z. A. 1974, Abuztuak, 4-11, 596-597 zenbakian, 16 garren orrialdean).

"Araba'n kanta zaar asko zela, dio; baina ez zituztela bildu.

Kanta zaar orrein artean, bazela bat, esaik bat", Legutio'n bildua.

* * *

Orain galdetzen dut nik:

"Nik Zeanuri'ko Olabarri auzoan jaso. Azkue'k bere bildumetan ez dakarrena, ez al da Knörr jaunak dioen, Araba'ko kanta zaharren bat izango...?"

Ez da Legutio'n kantetan zen ura bera izango?

Kontura gaitezaz Araba'ko euskalkia bera bizkaiera zela. Eta gainera, Legutio eta Zeanuri ez daudela ain urruti elkarrengandik.

5) Esaik bat = esan egik bat.

Salbauko gayozak = salbauko gaitu.

GRAMATIKA SAILA

LEIZARRAGAREN ZENBAIT IZEN SINTAGMA

Donostia, 1983-I-28

Patxi Altuna

Euskal gramatikaz arduratzen garen guztiok maiztxo aritu ohi gara geure artean eztabaidan, honako edo halako esakera ongi esana dagoen ala ez edota gaztelerazko esaldi hau edo hura euskaraz nola esan behar den. Baina eztabaidan eta ikamika geure eritziaren arabera. Ez noski eritzi hutsal eta oinarririk gabekoaren, baizik haurretandik ikasi genuen euskararen senak eta hor edo han entzun eta ikasi ditugun esaerenak irakasten edo idarokitzen digunaren arabera. Horri gehiegixko loturik, ordea, beste euskalkietako lagunek eta batez ere geure eta beste euskalkietako idazle zaharrek halakorik esan zuten ala ez edota dudazko zaiguna nola esan zuten ikasten neke gehiegi hartu gabe. Premiarik handieneko eginbeharra dugu, nik uste, autore zaharren liburu guztiak larrutzea eta hustutzea —eta ez noski hiztegiaren aldetik baka-rrik—, morfosintaxizko zalantza puntu horiek finkatu eta erabaki nahi baldin baditugu.

Esakera zailtxo horietako bat dela uste dut beste gehiagoren artean izen zenbakaitzez kantitatea euskaraz adierazi behar dugunekoa. Nola esan euskaraz, esate baterako, “un bocadillo de tortilla de jamón caliente” edo “una botella de vino añejo y costoso” edo “una mixtura de casi cinco litros de vino y vinagre” edo “una taza de café solo caliente”? Izan ere *ardo botila* edo *ur boltsa* guztiok esaten dugu mila bider eta guztiok ontzat emango genuke hori dudarik gabe; baina hitz konposatu diren izen sintagma horietako lehen hitzak har al dezake bere ondoan adjetiboa eta esan *ardo gorri botila* edo *ur bero boltsa*? Gure arteko zenbait gramatikolari gazte bezain trebek, zuek eta nik oso ixtimatu ditugunek, duda larriak dituzte, gaurko Linguistikaren ikuspegiz gauzak ikerturik, sintagma horien jatorriasunaz eta horiezaz elkarrekin mintzatu garenoro txartzat ematera makurtu izan dira.

Gramatika batzordea, dakizuen bezala, perpaus bakunaz txostena pres-tatzen ari da, Kanpion jaunak bere *Gramática de los cuatro dialectos literarios de la lengua euskara* argitara zuenetik datorren urtean ehun urte bete-tzen direla eta, Euskaltzaindiak antolatu gogo duen biltzarrerako. Hor beste hamaikatxo punturen artean bat izen zenbakaitzezeko kantitatearena eta ares-tian aipatu dudan izen konposatuena denez gero, Leizarragaren Testamentu Berria osorik ikertu dut ea horri buruz ezer jakingarririk zekarren ala ez.

Ebanjelioan, izan ere, honelako esaldiak ageri dira, dakizuenez: “el que diere un vaso de agua fresca tan sólo”, “llevando un frasco de alabastro de nardo puro costoso”, “más de doce legiones de ángeles” eta abar. Leizarragak nola euskaratu zituen ikasteak argitasun pixka bat eman ziezakedala pentsatu nuen. Hona han bildu ditudan perpaus polit eta bitxi batzuen sorta.

Diodan oinarri gisa, guztiok nik baino hobeki dakizuen arren, gaztelezko eta hizkuntza gehiagotako, baita latinezko ere, esan moldeak biziki arriskugarri direla puntu honetan euskaraz adierazi nahi ditugunean. “Una botella de vino”, alegia, ez da euskaraz beti modu berean esaten. Inork hori eskatzean *botila bera* nahi baldin badu, nahiz eta hutsa, hartan, esate baterako, tomate zukua sartu edo gorde nahi duelako, orduan euskaraz *ardo botila bat* eskatu behar du. Ostera, botila bera ez, baizik botilak hartzen duen adina *ardo* nahi badu edateko, orduan *botila bat ardo* eskatu edo esan behar du dudarik gabe eta hari bost axola zaio botilan eman beharrean, dendarik pitarrean edo txarroan ematen badio. Lehen kasuan *ardo botila* hitz konposatua litzateke; bigarreanean, aldiz, izen zenbakaitzezko kantitate perpausa genuke aurrean. Batari eta besteari dagozkion galderak ere ez dira euskaraz berdinak; lehen kasuan *nolako botila?* galdetu behar lioke bezeroari ongi entzun ez duen dendarik gorra; bigarreanean, aldiz, *zenbat ardo?*

Hori horrela delarik, ikus ditzagun lehenik Leizarragak dakartzan lehen erako perpaus batzuk. *Errota harri bat* (Mk. IX, 42; Lk. XVII,2); *guiçon aralde bat* (Akt. V,36). Konposizio hori hiru hitzetakoa ere izan daiteke: hala nola *asto errota harri bat* (Mt. XVIII,6) edota *mustarda haci bihi bat* (Mk. IV,31). Izen konposatu horrek —bizpahiru hitz horiek izen konposatu bakarra osatzen bait dute gaurko Linguistikaren irakatsien arabera— har dezake noski hura kalifikatzen duen adjetiborik; esate baterako, *oihal pedaçu latz bat* (Mt. IX,16) edota *errota harri handi bat* (Apok. XVIII,21). Bi enxemplu horietan bigarren izenak, hobeki esan, izen konposatu osoak hartu du adjetibo eta hori egunoroko hizkeran ere gauza arrunta dela ez luke inork ukatuko. Zenbait gramatikalarik, ordea, gorago esan dudanez, ukatu egiten du edo oso dudan jartzen gutxienez, gaurko Linguistikari jarraituz, bi osagaietatik lehenari ere adjetibo gehi dakiokela, izen konposatua definitzerakoan eman ohi den kriterioetatik bat hori omen delako, eta ez euskaraz bakarrik noski, eta hainbestez *ur bero botila* bezalako sintagmak ez oso jatortzat jotzen. Ikus halere Leizarragaren honako hau: *arrain erre çathi bat* (Lk. XXIV, 42). Hor *erre* adjetibo baino gehiago partizipioa dela esan dezake norbaitek eta horrelakoak geurok ere maiz esaten ditugula; hala nola *ur bedeinkatu ontzia*. Entzun, ordea, besteok: *liho fin crespá* (azken Hiztegian, ikus *cetâ*); eta are harrigarriago dirudien beste hau: *armada celestial multzo bat* (Lk. II, 13).

Izen konposatuaren bi hitzek batera ere har dezakete adjetibo Leizarragarengan: ikus *membro eyhardun mulço handia* (Io. V, 3). Enxemplu hau ez da halere guztiz fidagarria, egia; hor lehen izena ez da, izan ere, *membro* soilik, baizik *membro eyhardun* osorik (“multitudo magna... *aridorum*” dio Vulgatak; hots, *aridi* = *membro eyhardun* edo *elbarri*; ez *arida membra*).

Lehen izenak kasu mugagabeen agertu ordez har dezake ere noski -zko atzizkia; hala nola, *Legionea cen gendarmesezco banda bat* (ikus *Legionea* azken Hiztegian), *gendarmes banda bat* esan beharrean lehen aipaturiko konposatuen arabera. Eta beste hau ere bai: *myrrhazco eta aloesezco quasi ehun liberataco mixtione bat* (Io. XIX, 39).

Bigarren kasua, izen zenbakaitzezko kantitatearena alegia, zailagoa eta nahasiagoa da euskaraz ematen. Gogora itzazu hasieran aipatu ditudan gaztelarazko esaldi haiek: “un bocadillo de tortilla de jamón caliente”, “una taza de café solo caliente” eta abar. Zailago eta nahasiago dela esan dut, baina ez da hori kontua, egunoro esaten bait ditugu nola edo hala. Kontua hau da: esan al daitezke *katilu bat kafe* moldearen bidez eta kopulatiba gisa adjetiboak elkarri *eta*-ren bidez lotu gabe, izen determinatuari zuzenean adjetiboak erantsirik?

Hona hasteko Leizarragaren exenplu soil batzuk: *beire bat ur* (Mk. IX, 41); *pegar bat ur* (Mk. XIV, 13; Lk. XXII, 10); *boeita bat unguentu* (Lk. VII, 37); *ehun barril olio* (Lk. XVI, 6); *ehun neurri ogui* (Lk. XVI, 7); *hirur chenica garagar* (Apok. VI, 6); *hirur neurri irinetan* (Lk. XIII, 21); *hirur neurri irinen barnean* (Mt. XIII, 33).

Hemen ere kuantifikatua gelditzen den bigarren izena izan daiteke, noski, hitz konposatua; hala nola *chenica bat ogui bihi* (Apok. VI, 6). Baina askoz diskutigarriago dena eta batzuek ukatu edo dudan jartzen dutena: har al dezake bigarren izen horrek adjetiborik? Esan al daiteke, alegia, *katilu bat kafe huts bero*? Leizarragak garbiro erakusten digu baietz. Hona nola dioen latinezko “calicem aquae frigidae tantum” delako hura: *beire bat ur hotz huts* (Mt. X, 42).

Beste adibidea: nola esaten da, nola esan behar da euskaraz, “ha bebido más de cinco litros de vino”? Gaur kalean honako hauek entzuten dira: *bost litro ardo baino gehiago edan du*. Utz dezagun alde batera horrek besterik ere esan nahi izan dezakeela: hanbat ardoz gain txanpaina ere edo whisky edo beste zernahi edari edan duela. Beste honako hau ere entzun dut: *bost litro baino ardo gehiago*. Leizarragak nola lioke? Honek konparaziozko perpaus txiki hori (*baino gehiago*) erdian txertatuko lioke izen zenbakaitzezko kantitate perpaus soilari eta determinatua gelditzen den izena azkenean ezarriko. Honela esango luke, alegia, horko hori: *bost litro baino gehiago ardo*. Entzun hark dakarrena: *hamabi legione baino guehigo aingueru* (Mt. XXVI, 53).

Jakingarria dela uste dut honi buruz agerian jartzea Duvoisinek ez Olabidek ez Orixe-Kerexeta-Zuastik ez Kerexetak ez Liturjia itzultzaile taldeak ez dutela pasarte hori Leizarragak bezala itzuli, baizik bostek egungo egunean kalean entzuten dela esan dizuedan bi modu hauetako batean: *hamabi aingueru aralde baino gehiago* (Duv.); *amabi aingeru talde baño geyago* (Olab.); Olabidek bezalaxe Orixe eta Kerexetak, eta azkenik *hamabi aingeru talde eta gehiago* (Liturjia itzultzaileek).

Are jakingarriago da, ordea, laurogei urte baino gehiagoko bi amonek, nork bere aldetik eta bereiz noski, nola euskaratu zidaten lehengo batean hitzetik hortzera gaztelerazko esaldi hau: “bebió más de cinco litros de vino”. Lehen saioan biek ardorik aipatu gabe, honela: *edan zituen... bost litro baino gehiago*. Baina zer edan zuen, ardoa ala ura, esan gabe utzi zutela aditzera eman nienean, segundu batzuk isilik egon eta biek Leizarragak bezalaxe bota zidaten: *bost litro baino gehiago ardo*.

Horrelako perpausak nahasiago bilakatzen dira, jakina, izen determinatuek berekin izenlagun bat edo bi edo hiru hartu behar ditunean. *Litro bat ardo prezio handitako* ala *litro bat prezio handitako ardo* esan behar da, aurreko hartan konparaziozko perpausa bezala hemen izenlaguna artean txertatzen dugularik? Leizarragak, jakina, gure *harrizko sei kuba*-ren ordeztu *sey kuba harrizcoric* (Io. II, 6), adjetiboa atzean eta partitiboan, esateko ohi-tura duenez gero, *litro bat ardo prezio handitakorik* esango luke eta hala dio ere horren antzeko hau: *boeyta bat unguentu precio handitacoric* (Mt. XXVI, 7) (“alabastrum unguenti pretiosi”); baina ez dirudi gure esateko erara beste hau, *litro bat prezio handitako ardo*, gaizki legokeenik.

Eta horri berorri oraindik beste adjetibo bat erantsi nahi badio? Esate baterako, Ioanek (XII, 3) dakarren “libram unguenti nardi pistici pretiosi” delako hura, lehengo perpausari “nardi pistici” gehituz. Honela dakar Leizarragak: *libera bat unguentu* (honaino lehenaren gisara) *aspic finez* (hau da berria) *precio handitacoric*. Hor sartu duen *aspic finez* hori gogor samarra egiten zaigu; agian ondoko adjetiboak ere -ko atzizkia duelako (handitaco-) esan du *finezco* gabe *finez* soilik.

Badirudi hala dela; perpaus hori bera edo horren arras antzekoa, izan ere, Markosen Ebanjelioan (XIV, 3) bestela eman digu. Vulgatak honela dio Markosena: “alabastrum unguenti nardi spicati pretiosi”. Eta Leizarragak honela itzuli: *aspic garbizco* (ez *aspic garbiz*, lehen *finez* bezala) *unguentu precio handitaco boeita bat*.

Honen eta aurrekoaren arteko bereizkuntza ez da, halere, *garbizco* eta *finez* horien artekoa bakarra. Hori baino larriagoa da beste honako hau: han *libera bat unguentu* osorik eta printzatu gabe eman digu; hemen, aldiz, perpaus luze horri inguruko izen-lagunak ken badiezazkiogu, *unguentu boeita bat* gelditzen zaigu, ez *boeita bat unguentu*. Bestela esan, *ardo botila bat* dugu hemen azpi egituran eta *ez botila bat ardo*, han bezala. Haren arabera hau esan beharko zukeen: *boeita bat unguentu aspic garbiz precio handitacoric*. Edota hemen bi -ko agertzeak bortxatu badu hitzen ordena aldatzera, gutxienez esan beharko zukeen: *aspic garbizco boeita bat unguentu precio handitacoric*, gorago Mateorenean (XXVI, 7) *aspic garbizco* hori gabe *boeyta bat unguentu precio handitacoric* esan digun bezala.

Zergatik, ordea, batean *libera bat unguentu* eta bestean *unguentu boeita bat*? Lehenak izen zenbakaitzezko kantitatea adierazten duelako (“libram

unguenti” *zenbat unguentu?*); bestea, oster, izen konposatu soila delako (“alabastrum unguenti” *nolako boeita?*). Baina ez dago batere garbi bigarren honetan, Markosenean, zergatik eman digun “alabastrum unguenti...” izen konposatu gisa, kantitatea adierazten ez balu bezala, eta Mateorenean latinezko hitz berak kantitatezko perpaus bezala (*boeyta bat unguentu*). Guk ere “Quandoque bonus...” aitortu behar ote dugu?

Bai ote? Ohar gaitezen Markosenean eta Joanenean, Mateorenean ez bezala, bi izen sintagma ditugula batera: izen konposatuarena eta izen zenbaitzezko kantitatezkoarena; batetik “unguentum nardi...”, izen konposatua, eta bestetik “alabastrum unguenti”, kantitatezkoa (ikus Mateorena). Biotatik lehena hemen, Markosenean, gorago aipatu ditugun... *gendarmesezco banda bat* eta *myrrhazco... mixtione bat* haiek bezala -zko atzizkiak eman digu, eta ez beste *liho fin crespá* haren arabera era honetan: *aspic garbi unguentu*. Horrenbestez Markosenaren itzulpen horren lehen zatia, *aspic garbizco unguentu precio handitaco*, inolako esankizunik gabeko izen sintagma jator eta z. zena da alde guztietatik eta aldi berean hitz andana bakar eta osoa. Horren gunea, beraz, *unguentu* da, aitzin-gibetan izenlagun bana duenak. Izan ere, latinak ez gerkerak argitzen ez badigute ere gramatika bidez zein den prezio handitako, gantzua ala aspika —bi izenok gerkeraz, ez latinez, jenero desberdinetako izanik ere, “prezio handitako” esan nahi duten adjetibo-jenitiboak hiru jeneroetan berdinak bait dira, *polytímu* eta *polytelús*—, halaz ere zentzuari osoro zor zaio gantzua izan dadin balio handitakoa, ez aspika.

Izen konposatuaren ordezkari dagoen izen sintagma oso horri gero, ordeak, beste determinazioa, hots *zenbat* “aspic garbizco unguentu precio handitaco”, erantsi behar zion Leizarragak, *boeita bat* alegia. Non ezar, ordeak, izen sintagma berri hau? aurrean ala atzean? Atzean ezarri du. Aurrean ezarritik *botila bat ardo* eskema gordeko zukeen, Joanenean bezala, hartara kantitatezko izen sintagmari lehentasuna emanik; hots, *boeita bat aspic garbizco unguentu precio handitacoric*, esango zukeen. Eman digun eran, atzean ezarritik, aldiz, izen konposatuari eman dio lehentasuna, kantitatezkoaren ordena urratuz, Joanenean eta Mateorenean ez bezala. Zergatik? Ez dakit.

Beste puntu bat ere, aposizioari dagokiona, nahi nuke orain laburkiro ukitu. Nola esan behar da euskaraz gaztelerazko “se fue con su amiga Isabel”? Gazteleraz bestela ere esan daitekeela ez ahanztz: “se fue con Isabel su amiga”. Euskaraz nola? *Isabel bere lagunarekin joan zen?* Gaizki ulertzeko arrisku nabarmena du horrek, bai bait dirudi *Isabel* joan zela bere lagunarekin. Egia da hitz andanak ez direla bata eta bestea esan nahi denean berdinak: [Isabel bere lagun-] izango litzateke batean eta [Isabel] [bere lagun-] bestean; baina, jakina, hori gehienez ere mintzatzerakoan eman daiteke aditzera, *Isabel*-en ondoan geldiuenerik egin gabe edota eginik. Baina irakurtzerakoan adieraren jabe izan behar da lehenik, geldiuenea egin behar den ala ez jakiteko.

Bere lagun Isabelekin joan zen esanez gero, berriz, gaizki ulertzeko arrisku hura erabat txuliatzen da, egia. Ez ordea beti; ez, alegia, lagun izan beharrean, -a itsatsia duen anaia edo ahizpa edo besterik baldin bada.

Nola erabiltzen du Leizarragak aposizioa, izen nagusiaren aurrean ala ondoan ipinirik? Bietara eta exenplu piloa dugu. Hona bakar batzuk: *Dauid reguea* (Mt. I, 6); *Israel ene populua* (Mt. II, 6); *Herodes Iudeaco regueren egunetan* (Lk. I, 5); *Elisabeth eure emaztea* (Lk. I, 13); *Elisabeth hire lehen gussua* (Lk. I, 36); *Maria haren ama* (Mt. I, 18).

Baina atzekoz aurrerakoak ez dira gutxiago: *bere senhar Ioseph* (Mt. I, 19); *regue Herodesen denboran* (Mt. II, 1); *bere ama Mariarequin* (Mt. II, 11); *bere aita Herodesen lekuan* (Mt. II, 22); *haren emazte Elisabeth* (Lk. I, 24); *bere aita Dauid-en thronoa* (Lk. I, 32).

Ordena bat az ala besteaz baliatu deklinabideko kasuaren baitan ote dago? Lehen sailekoak, nik bakar batzuk baizik bildu ez ditudan arren, nominatiboan daude guztiak, bat izan ezik: *Herodes Iudeaco regueren egunetan*, eta honek bigarren sailekoen arabera *Iudeaco regue Herodesen egunetan* beharko zukeen. Aitzitik bigarren saileko guztietatik, hor aipatu ditudan gutxi horietatik noski, bat ere ez dago nominatiboan. Puntu hau halere bestek aztertu beharko luke edo neronek beste batean.

* * *

Txostenean barrena agertu diren izen sintagmak Leizarragak ez ezik gero beste Biblia itzultzaileek ere nola itzuli dituzten jakinerazitzeari intergarri deritzat, irakurleak elkarrekin erkatzeko parada eroso izan dezan; hemen ipiniko ditut osagarri gisa, beraz, itzultzaile batzuek, ez guztiek, eman dizkiguten izen sintagma horietako batzuen, ez guztien, itzulpenak. Autore hauek aukeratu ditut: Duvoisin, Olabide, Orixe, Kerexeta eta Liturgia itzultzaile taldea Iparraldekoa bai Hegoaldekoa eta Olariaga. Bi gauza nabari dira gehiagoren artean: 1) izen sintagmak zenbat soilago, hanbat bateratsuago eginak itzulpenak; 2) izen sintagmak adjetiboz nahiz izenlagunez horniturik daudenean, Leizarragak alde handia kentzen die gainerako guztiei aipatu ditugun bi molde (*botila bat ardo* / *ardo botila bat*) haiei ahalik zintzokiaren atxikitzen. Hona horien itzulpenak:

mola asinaria (Mt. XVIII, 6): asto errota harri bat (Leiz.); ihara harri bat (Duv.); asto igararria (Olab.); asto errotarria (Orixe); astoak darabilen orretariko errota-arri bat (Kerex.); errotarri bat (Lit. taldea); eihera harri bat (Belloc); errot arri bat (Olar.)

granum sinapis (Mk. IV, 31): mustarda haci bihi bat (Leiz.); mustarda bihia (Duv.); yeben-azia (Olab.); ziape-azia (Kerex.); mostaza-hazia (Lit. taldea); mustarda hazia (Belloc); ziape azia (Olar.)

commissuram panni rudis (Mt. IX, 16): oihal pedaçu latz bat (Leiz.); oihal berrizko pedachuric (Duv.); oyal zailezko zatalik (Olab.); oial gogorrezko ipingirik (Kerex.); oihal gordinezko adabakirik (Lit. taldea); oihal gordinezko petaxurik (Belloc); adabaki jo gaberik (Olar.)

partem piscis assi (Lk. XXIV, 42): arrain erre çathi bat (Leiz.); arrainki errea (Duv.); arraiki erre (Olab.); arraiki errea (Orix); arrain erre zati bat (Kerex.); arrai-erre puska bat (Lit. taldea); arrain erre poxi bat (Belloc); arrai erre puska bat (Olar.)

multitudo militiae coelestis (Lk. II, 13): armada celestial multzo bat (Leiz.); zeruko armadako aralde handi batzu (Duv.); zerutar-talde aundi bat (Olab.); zerutar saldo aundi bat (Orix); zeruko talde aundi bat (Kerex.); zerutar talde bat (Lit. taldea); zerutiar andana handi bat (Belloc); zeruko gudatalde aundi bat (Olar.)

mixturam myrrhae et aloes quasi libras centum (Io. XIX, 39): myrrhazco eta aloesezco quasi ehun liberataco mixtione bat (Leiz.); mirra aloesarekin baltsaturik ehun liberaren heina (Duv.); eunen bat libra mirra ta lerdamin (Olab.); eun bat libera mirra ta lerdamin (Orix); mirraz eta lerdamiñaz egindako eunen bat librako naaste bat (Kerex.); mirraz eta aloezco nahaste batetik ehun bat libra (Lit. taldea); mirra belar mintzarekin nahasirik ehun bat liberaren heina (Belloc); ehun librako edo mirra lerdamin nahasi bat (Olar.)

calicem aquae (Mk. IX, 41): beire bat ur (Leiz.); baso bat ur (Duv) antuxin bat ur (Olab.); edontzitxo bat ur (Kerex.); baso bat ur (Lit. taldea); baso bat ur (Belloc); baso bakar ur (Olar.)

lagenam aquae (Mk. XIV, 13): pegar bat ur (Leiz.), pegar bat ur (Duv.); lusuila (Olab.); lur-suilla (Orix); edarra bete ur (Kerex.); ur-suila (Lit. taldea); pegar bat ur (Belloc); lusuil bat ur (Olar.)

alabastrum unguenti (Lk. VII, 37): boeita bat unguentu (Leiz.); albatrazko untzi bat gantzugailuz bethea (Duv.); ontzian gantzurrian (Olab.); ontzian gantzurriñ bat (Orix); usaingarriz beteriko artzuri ontzi bat (Kerex.); gantzu usaigozodunez betetako ontzi eder bat (Lit. taldea); untzi bat usain on (Belloc); arzurizko eltzetxo bat uringozo (Olar.)

centum cados olei (Lk. XVI, 6): ehun barril olio (Leiz.); ehun hordi olio (Duv.); eun arratz olio (Olab.); eun arratz olio (Orix); eun negurri olio (Kerex.); ehun upel olio (Lit. taldea); ehun untzi olio (Belloc); ehun barrika olio (Olar.)

in farinae satis tribus (Mt. XIII, 33): hirur neurri irinen barnean (Leiz.); hirur sato irinetan (Duv.); iru lakari irintan (Olab.); iru negurri urunetan (Kerex.); iru lakari irinetan (Lit. taldea); iru gaitzuru irinen barnean (Belloc); iru arrobako zaku-irin barruan (Olar.)

calicem aquae frigidae tantum (Mt. X, 42); beire bat ur hotz huts (Leiz.); ur hotz chorta bat bakharrik (Duv.); antuxin bat ur otz (Olab.); pota bat ur ere (Orixe); txolet bete ur otz besterik ezean (Kerex.); baso bat ur hotz (Lit. taldea); baso bakar bat ur hotx (Belloc); baso bat ur otz, besterik ez bada ere (Olar.)

plus quam duodecim legiones angelorum (Mt. XXVI, 53): hamabi legione baino guehiago Aingeru (Leiz.); hamabi aingeru aralde baino gehiago (Duv.); amabi aingeru talde baño geyago (Olab.); amabi aingeru-talde baño geiago (Orixe); amabi aingeru talde baiño geiago (Kerex.); hamabi aingeru talde eta gehiago (Lit. taldea); hamabi aingeru-talde baino gehiago (Belloc); amabi aingeru legio baino gehiago (Olar.)

alabastrum unguenti pretiosi (Mt. XXVI, 7): boeyta bat unguentu precio handitacoric (Leiz.); albatrazko untzi bat (eskuan) balio handitako gantzugailu batez bethea (Duv.); gantzuki ederra (Olab.); gantzuki ederra ontzian (Orixe); artzuriontzi baten usaingarri oso baliotsua (Kerex.); ontzi eder batetan gantzu usaigozodun baliotsua (Lit. taldea); harri xurizko untzi baten bete usain on balios bat (Belloc); arzurizko ontzi bat usain gozo eder ederra (Olar.)

libram unguenti nardi pistici pretiosi (Io. XII, 3): libera bat unguentu aspic finez precio handitacoric (Leiz.); nardo hoberenetikako gantzugailu balios batetik libera bat (Duv.); libera bat akaruriñik bikañen (Olab.); libera bat akar-urin bikaiñenetik (Orixe); libra bat akara usaingarri jator eta onenatarikoa (Kerex.); libra bat nardo jatorrezko gantzu usaigozoduna balio haundikoa (Lit. taldea); libera bat usain on garbi garbia eta balio handikoa (Belloc); libra bat akara urin eder on-ona (Olar.)

alabastrum unguenti nardi spicati pretiosi (Mk. XIV, 3): aspic garbizko unguentu precio handitaco boeyta bat (Leiz.); albatrazko untzi bat (zakharla) nardo buruzko gantzugailu balios batez bethea (Duv.); akarurin uts ta bikaiña ontzian (Olab.); akar-urin garbi ta bikaiña ontzian (Orixe); artzuri-ontzi baten balio aundiko akara-usaingarri onenatarikoa (Kerex.); ontzi eder batetan nardo jatorrezko gantzu usaigozodun baliotsua (Lit. taldea); harri xurizko untzi batean nardo garbiz egin usain on bat (Belloc); arzurizko eltzetxo bat akara urin garbi eder-eder (Olar.).

DIALEKTOLOGI SAILA

BAZTANGO KONTSONANTISMOA (*)

Donostia, 1983-III-25

Pello Salaburu

Nik dakidala, ez da ikerketa zuzen gehiegi egin euskararen fonetikari buruz, denok aipatzen ditugun klasikoak (LARRASQUET eta N. TOMAS batez ere) kenduz gero. Horrela, beti ari gara iturri berberetako ura behin eta berriz edaten, kontutan hartu gabe euskalki batetan egindako oharrek ez dutela, beharbada, beste euskalkietarako balio edo ahoskerak ere —zergatik ez— aldakorrak direla eta orain duela mende bat entzuten zen “s” soinua ez dela gaur egun ahozkatzen dena. Gauza guzti horiek gerta litezke. Horregatik, liburuek diotena kontutan hartzekoa bada ere —kontutan hartu behar da, nahi ta ez—, ezin bestekoa zaigu tresnabidezko lanaz baliatzea, tresneriak ere bere muga zehatzak dituela aldez aurretik ongi aski baldin badakigu ere. Horrela, ordua da espektrografia erabiltzeko (orain badira ekipoak Euskal Herrian) bokalak nola ebakitzen diren eta kontsonanteen zenbait xehetasun jakin nahi baldin badugu. Berdin, kontsonanteen ahoskunea ere palatografiaren bidez azter daiteke. Kontu horiek argituko lukete baita, zalantzarik gabe, euskal azentuaketari buruz hainbeste aldiz izan dugun eta oraingoz ere amaitu gabe dagoen eztabaida.

Beste lan luzeago baten zati txikia den lan honetan aurkezten ditut palatografiako teknikak erabili ondoren Baztango kontsonantismorako atara ditudan konklusioak. Ikusiko den moduan, zeharo baztertzen naiz zenbait puntutan orain arte esandakotik. Hala ta guztiz, hemen diodana ez da bere errotik atera behar:

hizkuntza bateko soinuaren deskribapen fonetikoak egin nahi dugunean, soinu horien deskribazio ideiala egiten da eta deskribazioa ez dagokie inoiz ere bete betean errealitatean entzun daitezkeen soinuei, edo fisikoki azter daitezkeen hotsei. Goazen, bada, besterik gabe, soinu horien azalpena ematera.

Leherkariak (/p/, /b/, /t/, /d/, /k/, /g/)

“p”: Leherkari, ezpainetako, ahoskabea. NAVARRO TOMASEk dioen moduan, ez da gehiegi erabiltzen fonema hau, beste fonemen erabilerarekin

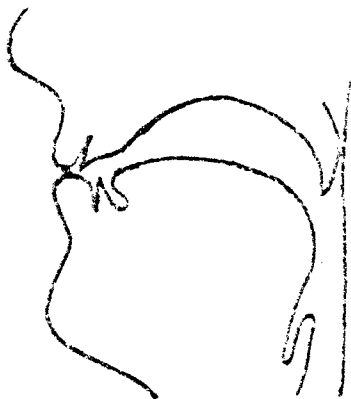
* Lan hau, neurri batetan, Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza Sailak emandako dirulaguntza bati esker burutua izan da.

konparatzen baldin badugu. Mailebuetako hitz askotan —zenbat eta zaharra-go hobeki gorde da lege hau— ahostun egiten da hitz haseran baldin badago. Horrela “bake”, “bekatu”, etab., baina ez, ordea, “prezio”, “puntu” eta bes-teetan. Ohi den legez [p] traskribatuko dut.

Dakigun moduan eta betidanik esan izan den bezala, soinu hau ez da ugari ageriko bokal artean. Ematen den hersketa “t” eta “k” soinuen kasuan bezala, tinkatua dugu eta berehala darraion leherketa laburra izanen da. NAVARRO TOMASen (1925, 603) ahostuna, silaba haseran baldin bada. Nik ez dut horrelakorik aurkitu.

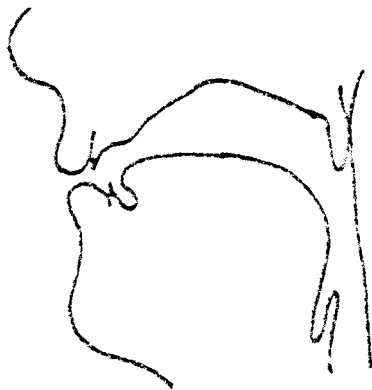
Terminologian aldaketa bat egin dut. Hemendik aurrera “ahostun” deituko ditut orain arte “ozen” deitu izan ditugunak, nire ustez aise egokiago baita lehenbiziko hitza (ingelesez ere “voiced”). “Ahoskabe” dira, berriz, ahoskorden dardararik gabe ebakitzen ditugunak (orain arteko “gorrak”).

“b”: Leherkari, ezapainetako, ahostun: [b]. Askotan igurzkari ahozkatzen da eta batzutan hersketa hori guztiz desager daiteke, fonema bera ere desagertzen delarik.

[p] eta [b]

Euskaraz, ahoskabeak ebakitzen ditugunean giharreen tinkadura ahos-tunetan baino handiagoa da, geroago ikusiko den moduan. Irudian agertzen denez, soinu hauek ezpainenak ebakitzen dira eta denbora berean mihiak ondotik ahozkatu den soinuaren ahoskunea hartzen du. Ingurune berezi batzutan, bokal artean batipat eta ahoskordakuntu daudelarik, ezpainak ez ditugu hersten behar bezala eta arteka horretatik haizea gelditu gabe ateratzen da. Kasu honetan ([b] igurzkaria) tinkadura muskularra ere [b] arron-tean baino eskasagoa dugu:

[b̥] igurzkaria

Leherkari hauek (“b”, “d”, “g”) sudurkari baten ondotik datozenean, laburtu egiten dute hersketa denbora (“abendua”, “ganbara”, “ongi”) sudurkariak asimilatzen duelako leherkariaren hersketaren parte bat.

Igurzkariaren kasuan ([b̥]) berriz, ezpainen parada nahiko aldakorra da, irekiago edo hertsiago jartzen direla hiztunaren arabera.

“La misma consonante —señalatu zuen NAVARRO TOMASEk—, en una palabra determinada, aparece en la pronunciación de L, según las circunstancias de cada caso, con abertura casi vocálica, con estrechez más o menos cerrada o con oclusión completa” (NAVARRO TOMAS 1925, 609).

Ohar honek balio digu Baztango kasuan ere.

(leherdakariak: “bada”, “yanba”; igurzkariak: “abria”, “aberatsa”, “arbie”).

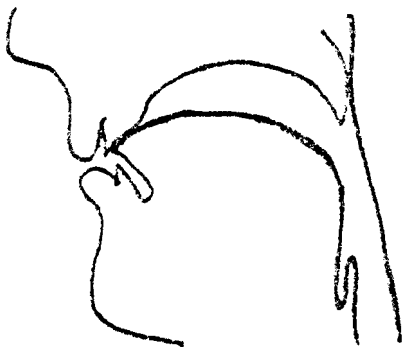
“t”: Leherkari, hortzetako, ahoskabea. Gaztelaniaz gertatzen den bezala, mihi puntak goiko hortzen kontra jarritz hertsu egiten du haizearen bidea. Fonema hau, fonetikoki [t], ahostun egiten da hitzegiterakoan bokalen artean edo bokal aurrean gertatzen baldin bada, [p̚]ekin gertatzen den bezala.

(“Torri”, “atorra”, “traketsa”).

“d”: Leherkari, hortzetako, ahostun: [d] . [b̥]ri buruz egindako ohar bera egin behar dugu hemen ere. Gainera, sudurkari baten ondotik baldin badator, sudurkariak asimilatu egiten du horzkariaren hersketaren parte bat, NAVARRO TOMASEk (1925) egindako lanetan argi ikusten den moduan. [d] eta [t], biak, apikariak dira eta mihi puntak gaineko hortzak oso osoan jotzen ditu hortzen hasieratik hasita, espainolez egiten dugun antzera. Ebake-

ra hain azpitik hasten denez, mihiaren azpiko aldeak beheko hortzak ere jo-tzen ditu, bi hortzlerroak oso hurbil baitaude. Ingelesezk horzkaria, adibidez, ebakera diferentez egiten da, aise gorago eta azpiko hortzak mihiak ezertara-ko ukitu gabe.

Aitzineko kasuan artikulazioaren organoa ezpaina zen: oraingoan, berriz, mihitxapala. Kasu honetan, mihiak hersketa egiten duen bitartean, ezpainak hurrengo soinua artikulatzeko joeran paratuko dira.

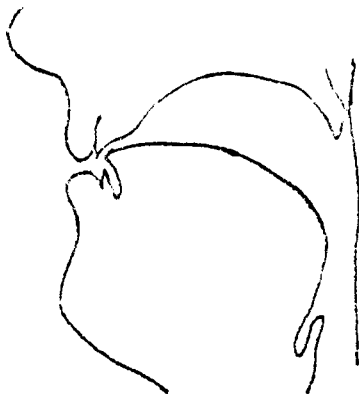

[t] eta [d] hortzetakoak

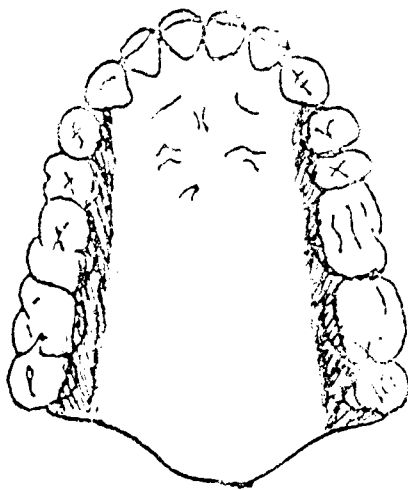
Hauxe da neuk egindako palatogramak eman didana:

Horzkari ahostuna, ezpainetako kontsonanteak bezala, igurzkari bihurtzen zaigu zenbaitetan:

[θ] igurzkaria

(Leherkariak: “doike”, “duzu”; Igurzkariak: “ardie”, “ordotsa”, “bada-
kit”).

“k”: Leherkari, belarreko, ahoskabea. Beste hizkuntzetan bezala, ahoskunea aurreratu edo atzeratu egiten da ondoko bokalen eraginez. [k]ren eba-

kera ez da [p] eta [t] leherkarien bezain garbia eta batzutan, hitzaren azken soinua denean, edo hurrengo kontsonantez hasi, inplosiokari dugu leherkari baino. Horregatik, erdaldunek ez dute “k” hau guk bezain erraz aditzen, MITXELENak seinalaztatu zidan moduan. Hala ere, K. MACMURRAUGH (berak esana) ez dago honekin ados eta haren ustez, “k” leherkari dugu beti euskaraz.

NAVARRO TOMASEk ere (1977, 138) hauxe bera dio gaztelaniazko “k”ri buruz:

“La *k* es final en algunas palabras de origen extranjero; esta *k* se pronuncia también completamente implosiva y relajada, llegando a veces a oírse como una [g] más o menos sorda.”

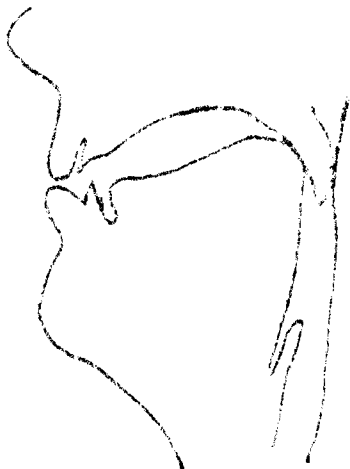
Hiru leherkari ahoskabe hauek, nik egindako oharpenei dagokienez behintzat, beti aspiraziorik gabe ebakitzen ditugu. Jakina, Frantzia aldeko euskalkietan —eta Baztango azpieuskalkia lapurteraren hurbilekotzat hartzen da— ez da horrelakorik gertatzen. Hala ta guztiz, “k”ren kasuan batez ere gertatzen da hau, hitz amaieran baldin badago eta ahoskabe ebakitzen denean, aspirazio puntu batek jarraitzen dio, sonogramek erakusten duten moduan. Hauen arabera, baita, sarri askotan ahostun gisara ebakitzen dira berezko ahoskabe hauek bokal artean daudelarik: “ja|g|in”, “harri|d̥u”, etab.

(“Kolkua”, “kopeta”, “kokine”).

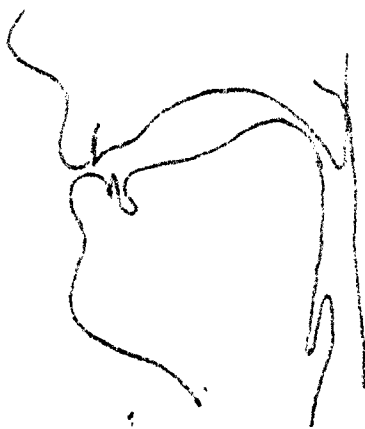
“g”: Leherkari, belarreko, ahostun: |g|. Aurreko |b| eta |d| kideen antzera, fonema hau ere aunitzetan igurzkari da guretako: Baztango euskara guztiz laxoa, kasurik egin gabe bezala ahozkatua da. Arrazoirik handienetako bat orain aztertzen ari garen fonema hauen igurzketa eta desagerpenean aurki daiteke, zalantzarik ez.

Gipuzkoan, eta beti NAVARRO TOMASEn lanari narraiola, “l”ren ondotik “d” soinua leherkari dugu. Nire ustez, lege hau ez da hain gertuki mantentzen Baztango mintzoan, zeren eta “balin”, “galetu” eta horrelako bakar batzu ere entzuten baitira noizbehinka.

Soinu belarrak ebakitzerakoan mihi gorputzaren atzekaldeak (bizkarrazeak) ahosabai biguna jotzen du aire pasa guztiz hertsiz (leherkariak direnean) edo zirrito estu bat utziz (igurzkariaren kasuan |g|). Ebakera ematen den bitartean, mihi puntta beheratu egiten dugu azpiko hortzen oietaraino, batzutan. Bestaldetik, mihi gorputza aurreratu edo atzeratu egin daiteke, belarrarekin batera artikulatzen ditugun bokalen arabera. Horrela, “a”, “o” eta “u”rekin benetazko belarrak diren bitartean, “i” eta “e”rekin ahoskunea aitzindu egiten da pixka pixkat: sabaiekoak dei genitzake azkeneko kasu honetan.

[k] eta [g] leherkariak

[g] igurzkaria

(Leherkariak: “gu”, “goizian”, “hangua”; Igurzkariak: “argie”, “agua”, “ageri”).

Orain arte deskribatu ditugun soinuetan agertzen zaizkigu CHOMSKY-HALLERen sistema bitarreko ezaugarri nagusienetako zenbait:

1. Soinu batzutan ahoskorden dardara ematen da: ahostunak deitu ditugu horiek. Gure kasuan, [b], [d] eta [g]. Besteak, terminologia ingelesa —MITXELENAREN ustetan aise egokiagoa— jarraituz “ahoskabe” deitu ditugu. Terminologia klasikoa ere horrelaxe deitu izan dira.

2. Soinu batzutan ahogingilak surtuloetako pasabidea hersten du eta orduan, sudurra osatzen duen kaxak ez luke inolako durundi akustikorik edukiko. Hauxe dugu orain arte deskribatu ditugun soinuaren kasua.

Bestalde, soinu batzu jarraikiak dira (soinua ematerakoan ez dago eten garbirik) eta beste batzu, berriz, ez. Azkenengo kasu honetan hersketa bat dago: haizea gelditu egiten da nonbait gainditu ezin duen eragozpen batekin topo egiten baldin badu. Eragozpen hori delarik, soinu “garbietako” kaxa akustiko bakarra (zintzurretik ezpainetaraino) bitan —edo gehiagotan— bana daiteke eta ebakera horiek direla bide, ateratzen den soinuaren kalitate akustikoa guztiz aldagarria da. Horrela ebakitzen dira igurzkariak (jarraikiak) eta besteak (trabariak).

3. Soinuak ebakitzeko organu eragikor eta independenteez baliatzen gara:

ezpainez: [b] eta [p]

mihitxapalaz: [d] eta [t]

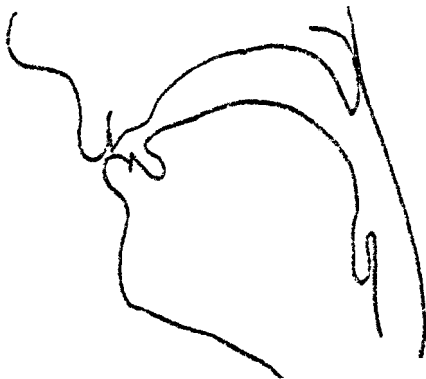
mihigorputzaz: [g] eta [k]

Mihitxapalaz (“blade”, “pala”) ebakitako soinuak koroariak deitzen ditugu. Mihigorputzak, berriz, goiko, beheko eta atzeko soinuak bereziko ditu, bokal eta kontsonante ez-koroari (mihitxapalaz egiten ez direnak) eta ez-aurrekoen (hartzobietatik atzerago ahozkatutakoak) artean. Geroago zehaztuko dut puntu hau.

4. Lekuak, h. d., ahoskuneak, azkenek, aurrekoak eta ez-aurrekoak berezten ditu. Horrela [b] eta [p] aurrekoak ditugu: baina [k] eta [g] ordea, ez. [t] eta [d] ere aurrekoak ditugu eta koroariak gainera. Ezpainetakoak eta belarrak, noski, ez-koroari izango ditugu.

Ezpainhortzetako igurzkaria (/f/)

“f”: Igurzkari, ezpainhortzetako, ahoskabea: [f]. Konturatu naizenez, eta soinuak oso gaizki entzun ez baditut behintzat, beti ezpainhortzen artean ahozkatzen dugu hau Baztanen, goiko hortzek azpiko ezpaina barneko alde-tik ukituz. Ez dut inoiz ere bi ezpainez bakarrik ahozkatzen entzun, beste lekuren batean gerta daitekeen moduan. N'DIAYEK (1970, 20) “labiodentale” deitzen du: “kafi”, “kafaka” eta horrelako hitzak.

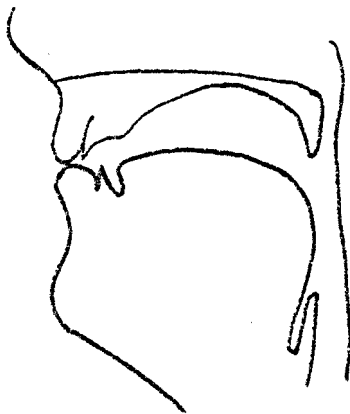
[f] igurzkaria

Irudian ikus daitekeen moduan, ahovingila goratuta dago surtzuloetako iraganbidea hertsiz eta mihia, berriz, kasu honetan organo pasiboa denez gero, hurrengo artikulazioaren parada hartzeko prest dago. Airearen pasa gaineko hortzek eta azpiko ezpainak hersten dute baina hersketa hau ez da osoa, airea atera egiten baita, ezpainenetako saihetsetatik batez ere. Horrengatik deitu dugu igurzkari.

(“Afaldu”, “aifetu”).

Sudurkari eta Isurkariak (/m/, /n/, /ɲ/, /r/, /ʁ/)

“m”: Sudurkari, ezpainetako, ahostun: [m]. Soinu hau, [b] bezala ebaikitzen dugu, baina ahovingila beheratuz eta surtzuloetako iraganbidea irekia

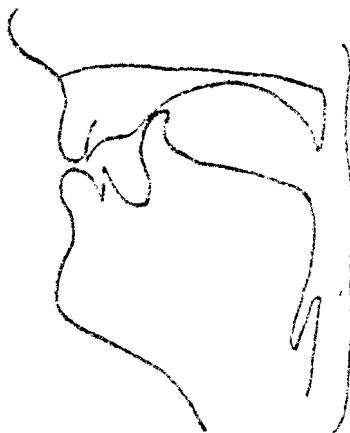
[m]

utziz. Hori dela ta, erredundantzia kaxa aberastu egiten da (maiztasunen neutralizazioak baldin badaude ere) bikoitza dugulako orain: sudurrean eta ahoan. Ahoari dagokionez, ezpainetan trabatzen da soinua; sudurrari dagokionez, berriz, soinua jarraikia dugu.

(“Mingaña”, “ametsetan”, “amaberkine”).

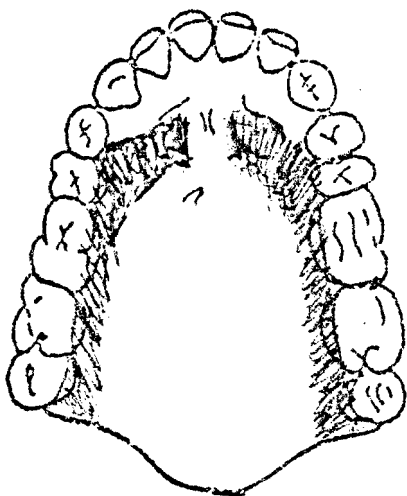
“n”: Sudurkari, hortzobiatzeko, ahostun: [n]. Ahogingila beheratu egiten dugu, airea surtzuloetatik pasa dadin. Mihitxapalari dagokionez, soinu honen ebakera Baztango mintzoan ez da gaztelaniazkoa bezalakoa, ez eta NAVARRO TOMASEk deskribatzen duena bezalakoa ere. Alde batetik, soinu hau ez da hortzobietan (albeoloetan) ebakitzen, gibeltxoago baizik. Atzerago artikulatzen dugunez gero, ez-aurreko dugu (palatogramek erakusten diguten moduan). Bestaldetik, gailurkari edo iraulia dugu fonema honen ahozkerak, ebakera amaitzen dugunean mihipunttaren azpikoak ukitzen baitu ahosabaia. Beraz, bada, soinu honen ebakera ingelesezko /r/ erretroflesuekin konpara dezakegu: mihitxapalak hortzobien atzeko partean egiten du hersketa eta gero, ebakera laxatu gabe, atzeratu egiten da. Horrelako kontsonanteak ez dira oso arrontak inguru hauetako hizkuntzetan baina bai suedieraz eta norvegieraz, Indiako zenbaitetan eta Ameriketako hizkuntza indiarren artean ere. Hala ta guztiz, mihipunttak egiten duen atzerakada ez da euskaraz beste hizkuntzetakoa bezain handia: pixka pixkat mugitzen da baina nahikoa palatogrametan garbi garbi agertzeko mihipunttaren azpia pintatzen bada.

Nik dakidala, fenomeno hauetaz jabetu den lehen hizkuntzalaria K. MACMURRAUGH dugu, Euskaltzaindiak antolatutako “Euskalarien nazioarteko jardunaldiak”etan agertu zuen bezala (ik. EUSKALTZAINDIA 1981, 78). Artikulaketa hau berau seinalatzen du “l” eta “ts” soinuendako ere. Nik egindako palatogrametan ere haxe agertzen da:

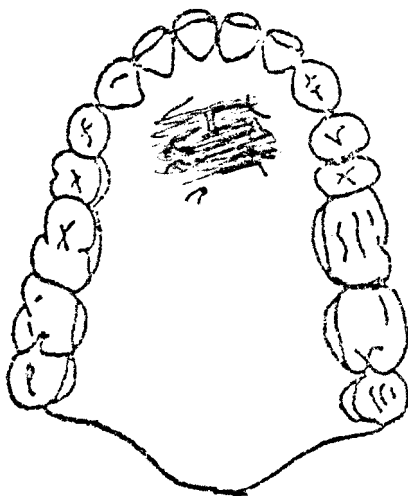

[n] hortzobiatzekoa

Palatogramek hau ematen digute mihiaren gainekoa edo azpikoa pintatuz:

[n] hortzobiatzeko (iraulia)

[n] hortzobiatzeko (iraulia)

Dena den, sudurkari honek aurreratu edo atzeratu egin dezake ahoskunea, hurrengo kontsonantea nolakoa den: ezpainetako egingen dugu “b”ren aitzinean eta belarra, “g”ren aurrenean. Sudurkaria dugu benetazko kontsonante homorganikoa edozein artikulagune hartzen duelako. Alboko “l”a ere homorganikoa izanik, kontsonante koroariekin bakarrik batzen da eta ez bestela: ezpainetakoen aurrean, esaterako, jatorrizko ahoskune bera mantentzen du. Ez da, esan dudan moduan, “n”rekin horrelakorik gertatzen.

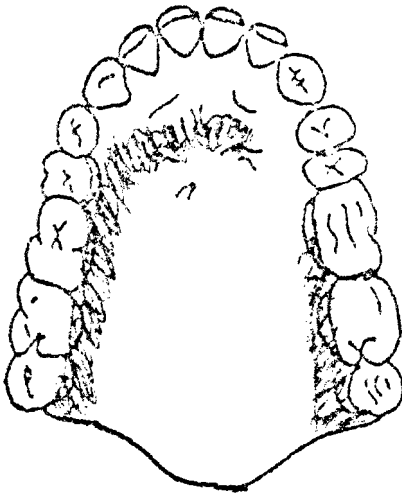
Hala ere, begira zer dioen AZKUEk (1906, 59, II. lib.) puntu hau dela ta:

“Cuando le sigue uno de los labiales plosivos B y P, el sonido N pierde su carácter de linguolabial para convertirse en nasolabial o más bien mera resonancia; y generalmente se ha transcrito (por mera imitación de lenguas vecinas) como si fuera M. No suena así. ANBOTU no percibimos como AMBOTU, sino como A, una resonancia o zumbido, BOTU. Pronúnciese bien la M de LEMBESTE, DUMBOTS, LAMBARRI y se notará lo duro, lo ineufónico de MB, opuesto a una regla fonética nuestra según la cual “sonido que no puede terminar una palabra, está incapacitado para ser final de una sílaba”.

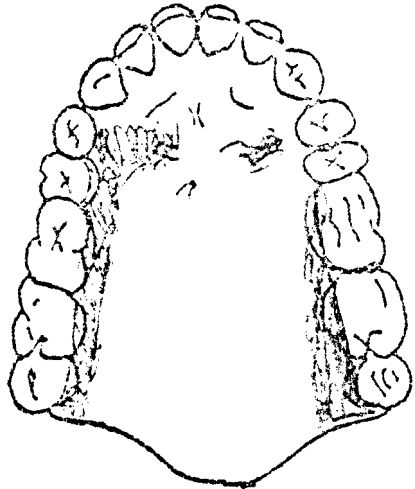
Dena den, eritzi hau NAVARRO TOMASEk (1925, 629) zuzentzen du eta GAVEL (1920, 288) ere guztiz kontrakoa dugu.

(“Noiz”, “norbaiti”, “anka”, “hau”).

“l”: Hortzobiatzeko, albokari, ahostun. Ahogingila goraturik, airea ahotik bakarrik pasa daiteke. Nik eginikako palatogrametan, eta kasu batean izan ezik, iraulia agertu zitzaidan:

||| hortzobiatzeko
(mihia gainaldea pintatuz)

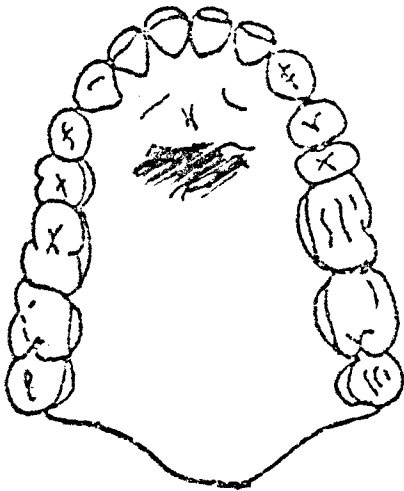
||| hortzobiatzeko
(aldaki igurzkarria)

Isurkariak ebakitzen ditugunean mihitxapala dugu organo eragikorra: horrela, ezpainak nola diren hurrengo soinuak irekitzen dira. Mihitxapala, |n| ahozkatzerakoan bezala gaztelerazko |l| baino atzerago jartzen dugu baina haizepasa ez da guztiz hersten: mihia alderdi batetik (hrregatik albokari) edo bietatik —nola diren hitzunen ohiturak— zirrito bat geratzen da eta ahoarteka horretatik ateratzen da aira presioian, igurzpen bigun bat eginez.

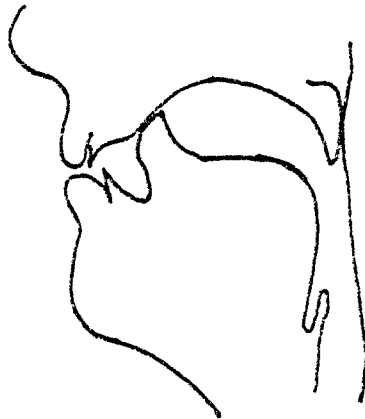
Hori horrela delarik, Baztango |l|a ez-aurreko dugu; bestalde, albokari hauek, haizepasa guztiz trabatu egiten ez dutenez gero, jarraikitza joko ditugu. Hala ere, ez da ematen duen bezain erraza albokoaren karakterizapena. Dakigun moduan, kontsonante trabari berezitasunadugu ahoaldeko erdialdean traba zerbait jartzea aireari. Albokarietan ere, ikusi dugunez, traba hori hortxe dago, mihitxapalaren medioz. Ikuspuntu honetatik “l” ez-jarraiki litzateke. CHOMSKY-HALLeren ustez (1968, 318) aipatzen dituzten hizkuntza diferenteetako zenbait prozesu fonologikok sostenga lezake teoria hau. Hala ere, prozesu fonologiko horiek guztiz arrotzak direnez gero Baztango mintzairan, hemen jarraikitza hartuko da “l”.

Alboko honek badu aldaki garbi bat Baztanen, palatogramek erakusten duten moduan eta batzutan aise laxoago ebakitzen dugu, mihipunttak hortzo-

bien atzekaldea pixkat ikutu baizik egiten ez duelarik, haize ebakera osoa eman gabe (ez nahasi, dena den, Katalanaren “l”-rekin, guztiz desberdina baita).

[I] mihiatzpia pintatuz

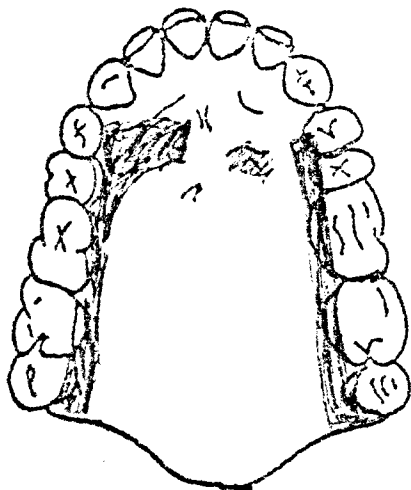
[II] hortzobiatzeko

(“Lepua”, “alkia”, “aulkie”, “galbariua”).

“r”: Hortzobiatzeko, dardarkari bakuna, ahostuna: [r]. Fonema hau NAVARRO TOMASEk deskribatzen duen gaztelerazko “r”a baino atzerago ebakitzen dugu Baztanen. Hala ere, “r” eta “l” edo “n”ren palatogramak nahiko antzekoak ian arren, mekanismo artikulatzailea diferentea dugu, kasu honetan ez bainuen “r” irauli baten errestorik ere aurkitu.

Nola ahozkatzen dira dardarkari bakunak? NAVARRO TOMASEk deskribaketa hau ematen digu, erdararako: mihipuntta mehetu ondoren bildu egiten dugu barruko aldera eta bapatean goratu. Mugimendu honetan mihiak hortzobien atzekaldea ikutu egiten du gelditu gabe. kontaktu bigun honek benetazko hersketa egiten du astiro hitzegiten bada. Ebakeraren ondotik, mihiak hurrengo artikulazioaren parada hartuko du.

CHOMSKY-HALLeren ustez, dardararen arrazoi fisikoa “Bernoulli-
ren efektuan” datza. Mihipuntta eta ahosabaiaren arteko pasabideko presioia erori egiten da haizea indarrez pasatzen denean handik. Horrek mihipunttari eragiten dio eta dardaraka hasten da “without actually blocking the flow of air” (SPE, 318). Dardara hori, bada, bigarren mailako ondorioa dugu. Azken

|ri hortzobiatzekoa

batean, “r”ren aldaki guztiak jarraikiak ditugu. Fenomeno hau NAVARRO TOMASEk (1977, 122) honela deskribatzen du:

“En el mismo instante en que la punta de la lengua toca los alvéolos, es empujada con fuerza hacia fuera por la corriente respiratoria; rápidamente, su propia elasticidad le hace volver al punto de contacto; pero de nuevo es empujada hacia fuera con igual impulso, repitiéndose varias veces este mismo movimiento, que viene a ser como el aleteo de los bordes de una bandera desplegada y sacudida por el viento...”

Bibradura anizko dardarkaria ari da deskribatzen.

CHOMSKY-HALLEk seinalatzen digute “r” ahozkatzeko beste modu bat ere, nahiz eta oso antzekoa den: “mihi kolpea”. Kasu honetan “r”ren artikulazioa horzkariak ebakitzeko erabiltzen dugun artikulazioarekin erlazionatzen da, lekua aldatuz, noski. Horzkari bat bezala ebaki daiteke, gibelago eta eragiketa muskular beraz baliatuz. Dena den, kasu honetan mihi kolpea arinago ematen da eta tinkadura ere aise bigunagoa da.

Nire ustez, Baztango mintzoan, deskribatu dudaz azken artikulazio hau ematen da eta horregatik aunitzetan kanpoko jendeak ez du ongi berezten |d| edo |r| baten aurrean dagoen. Bestalde, hango jendeak ere maiz kara nahasiko ditu “edo” eta “ero”, “ideun” eta “ireun” aldizkatuz. Batere tinkatu gabe ahozkatzen denez gero aztertzen ari naizen estilo arin honetan, aunitzetan desagertu egiten da: “geo” adi daiteke “gero”ren ordainetan. Mihitxapala, bada, bildu egiten da azkeneko hortz eta lehen haginaren pareraino eta hor,

palatogramak erakusten duen moduan, hersketa garbia eman gabe, aitzineko aldera eramaten dugu. Ahogingilak surtzuloetako pasabidea trabatzen du.

[r] eta [r̄] soinuen ahoskunea

(“Hari”, “erakutsi”, “iriertia”).

“rr”: Hortzobietako, dardarkari anizkun, ahostun: [r̄]. Goian deskribatutako mekanismoa. Zein da bi dardarkarien arteko desberdintasuna?

Alde batetik, NAVARRO TOMASEk dioen moduan, “r”k dardara bakarra duen bitartean “rr”k bi edo gehiago du (hiru eta lauekoak ere aurkitu ditut eginikako sonogrametan); “r” bapatekoa dugu, “rr” berriz iraunkorrago; mihia kanpotik barrura doa “r”ren kasuan baina barnetik kanpora —behin eta berriz— “rr” ebakitzerakoan; “r”ren kasuan tentsio muskularra bibradura anizko dardarkarien baino eskasagoa da.

MITXELENA (1977), C. ZARABOZO (1972, 715) eta K. ROTAE-TXEK (1978, 127), besteak beste, gauzak antzera ikusten dituzte: bi dardarkariak tinkaduraren erak berezten ditu. CHOMSKY eta HALLEren ustez, ordea, bien arteko diferentzia presio indartuan datza:

“The distinction between the tap [r] and the trilled [r̄] is produced by a difference in subglottal pressure: the trilled [r̄] is produced with heightened subglottal pressure; the tap [r], without it” (SPE 318).

“Tinkadura” eta “glotazpiko presio indartu” tasunak, erlazonaturik baldin badaude ere, (normalean elkarrekin dabilta) ez dira berberak, SPEn pixka bat aurrerago azaltzen den moduan. Hala ere,

“It must be noted that heightened subglottal pressure may be used in the production of a speech sound without involving tenseness (in the supraglottal musculature) (SPE 326).

Dena den, CHOMSKY-HALLEk ez dute arrazointzen zergatik [r] eta [r̄]ren arteko diferentzia tasun batean, eta ez bestean, bilatu behar dugun. Han ematen diren adibideak (hindieraren trabari ahostun hasperenduak) ez dira dardarkariarenak.

Gauzak honela, HARRISek eta SCHANEk [± tenso] tasunaz baliatuz desberdintzen dituzte, baina OTEROk (1981) [± represidad] erabiltzen du (SPEn markatutako ildotik eta izena aldatuz). Gure lanean [± tinkatu] erabilliko dugu.

(“Erre”, “arrazoña”, “zorrizue”, “harpatu”).

Igurzkariak (/s/, /ś/, /š/)

“z”: Euskararen fonetika deskribatu nahi izan denean, igurzkari eta afrikatuek planteiatu dituzte prolema-rik berezienak:

“Donde la lengua despliega un cierto lujo es en las sibilantes, porque hay una “s” apical, de tipo español, que se escribe “s” y otra predorsal, pronunciada con la punta de la lengua baja...” (MITXELENA 1977b, 32).

Fonema hau, [s] traskribatuko da, eta ondotik datozen biak (“s” eta “x”) bereziki landuak izan dira AMADO ALONSOk (1922, 57-64) egindako lan batetan eta horretaz gainera, aurkezten dituzten berezitasunengatik edo izango da, NAVARRO TOMASEk (1925, 612) ere aparteko lekua eskeini zien bere istudioan.

Inon baldin badago kontsonante hauek argi argi zaintzen den lekurik, Baztan da. Komentario hau kanpotik heldu den bat baino gehiagori entzuna diot. Aipatutako lan honetan, xehetasun guztiekin ematen digu fonema hauen deskribapena AMADO ALONSOk. Lan horiek makina eta tresneria guztiaz baliatuta eginak daudenez gero, ez ditut hemen zalantzan jarriko berak egindako esperimentuak. Hala ere, bi gauza gerta liteke beti esperimentuak egite-rakoan, eta maizkarago berriz, aztertu nahi dugun hizkuntza ondo ezagutzen ez badugu:

a) Gure informanteak “hobeki” nahi du hitzegin. Hau ez da gerta daitekeen gauza, beti gertatu egiten dena baizik. Baztandar batek, orain dela berriki, “telefono” hitza irakur zezan (azentua bilatzeko) eskatu niolarik, “urrutitza” esan zidan. Ez dakit, beragandik kanpo, nork erabil dezakeen hitz hori. Era berean AMADO ALONSOk ematen dizkigun adibideetan, hauek irakur daitezke, idazkera normalean jarrita: “zanguék”, “zanguak”, “píxa”, “píxauntzia”, “gauxagoxua”, “txoria”, etab., beste batzuen artean. Nire ustez, horiek ez dira horrela esaten Baztango mintzoan, hizkera “elegante” bat egin nahi ez bada behintzat. Hitz horiek, beste honetara entzungo ditugu: “zan-goak” edo “zanguak”, “píze”, “pizuntzie” (baliteke “píxe” eta “píxuntxie”

haur ttar batekin ari bagara, baina ez “pixauntzie” eta “pixauntzia”), “gauze goxua” edo “gauxe goxua”, “xorie” edo “zorie” (ez, “txoria”), etab.

b) Azterna palatografikoak lagun batekin bakarrik egin zituen, Madril-en bizi zen lekaroztar batekin.

Goikoa esaterakoan ez diot deusik ere kendu nahi balio handikoa den lan horri: aitzineko lerroak paratu baldin baditut, berak baieztatzen dituen gauza zenbait zalantzazkoak izan daitezkeela adierazi nahiean ipini ditut.

CAMPIONen eritziaren kontra, AMADO ALONSOk dioen moduan, Baztango “z” (gure traskrizioetan /s/ ohi den moduan, KILBURN MAC-MURRAUGHeK hain ongi ikusten ez badu ere) ez da, nik dakidala, horrenbestetaraino urruntzen Gipuzkoako zenbait lekutan ahozkatzen denetik. Fonema hau igurzkari, ahoskabe, bizkarralbeolare eta mihia beheko hortzen kontra jarritz ebakitzen dugu. AMADO ALONSOk eginikako deskribaketa honela laburtuko dut:

Ahosingila goraturik eta ahoskordak irekiak, mihitxapala aurreratzen dugu azpiko hortzak ukitu arte. Bizkarraurreak (predorso) hortzobiak ukitzen ditu hersketa osoa eman gabe (igurzkaria da soinua) zirrito biribildu bat eginez. Hobietatik aitzineko aldera zirrito hori zabaldu egiten da. Mihipunttak azpiko hortzen amaiera bilatzen du, eta ez sorrera (beste euskalkietan gertatzen den maneran), fonema hau ebakitzen denean. Gainera, beheko baraila aurraratu egiten da eta azpiko hortzlerroa gainekoa baino aitzinatua go gelditzen da. Horrela, goiko hortzek mihikoroarekin egiten dute igurzpena. Arrazoi horiengatik, nahiz eta “z” artikulatzeko mekanismoak beste lekuetako mekanismoaren antza duen, akustikoki “erdaratuago” entzuten dugu, nahiko aldatua. Hortzobien pareko igurzpena biribildua da, beste lekuetan bezala; baina zirritoaren biribila desegiten da gaineko hortzlerroaraino iristen deneko eta belarriak entzuten duena, azken batean, bigarren igurzketa luzatu (eta ez biribildu) honek emandako soinua da.

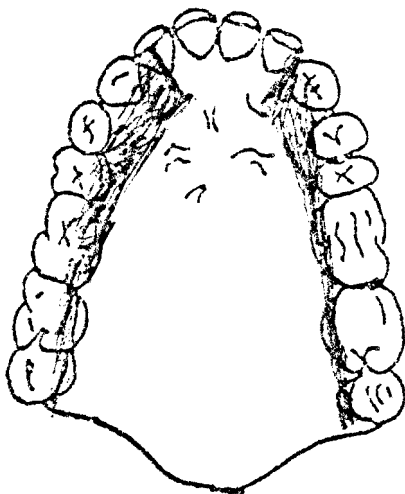
“Desaparecido el acanalamiento lingual, la estrechez linguodental ya no será redondeada, sino alargada, lo cual da a la articulación ese timbre áspero que recuerda a la “z” castellana, de fricación también alargada” (AMADO ALONSO 1923, 58).

Fonema hau ebakitzerakoan, bada, mihialbeoloen pareko igurzpena biribildua dugu; mihihortzeko igurzketa, berriz, luzatua eta latza:

“cuya impresión domina en el oído.”

“Ahora pues, podremos definir este fonema como una articulación sorda, predorsal, fricativa, alveolodental, de fricación redondeada en los alvéolos y alargada en los dientes.”

Hau da ematen duen palatograma, hemen erabiltzen ari naizen eredura moldatu ondoren:

[s] A. ALONSOren arabera

Lagun desberdinekin egin nituen nik palatogramak Arizkun eta Erratzun, eta, nire ustetan, AMADO ALONSOren eritziak aldatu beharrean daude xehetasun batzutan. Fonema honek bi ahozkera du han: bata, hizkuntzalari honek eman duena eta oraintxe deskribatu dudanaren antzekoa. Hala ere, nik ez nuen azpiko hortzlerroaren aurreraketa nabarmenik aurkitu: mihipunttak azpiko hortzen puntta ukitzen du (barnekoaldetik, noski) baina gaineko hortzetan ematen den hersketa hedadura A. ALONSOk aipatzen dituen 13 mm baino handiagoa da: “z” hau oso latza da.

Beste zenbaitek, ordea, akustikoki desberdina zen “z” bat ahozkatzen zidaten, hitz berean eta gela berean, gainera. Bi kasutan aurkitu nuen anaia zaharrenak “z” biguna ebakitzen zuela (“z” arronta, nolabait esateko) eta gazteenak, berriz, “z” latza (AMADO ALONSOrena). Nere ustetan, lehen “z” (hau da, ez A. ALONSOk deskribatzen duena, bestea baizik) aise hedatuago dago Baztanen, diferentzien bila ibiltzen diren hizkuntzalariak edo fonetistak honekin konforme egon ez arren. “z” bigun hau ahozkatzeko, mihipunttak azpiko hortzak oso osoan (oietatik) jotzen ditu, egindako proba bereziek argi aski utzi zidaten bezala, Beste mekanismo guztia, berdin. Hona hemen palatogramak:

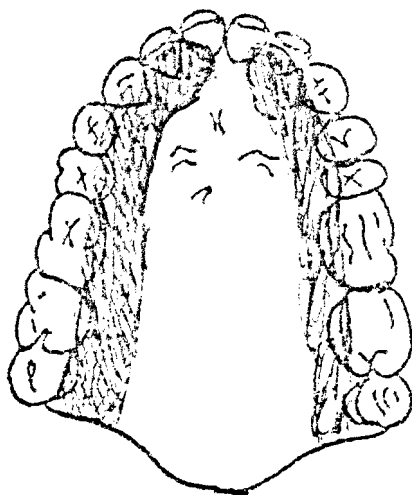

|s| azpiko hortzlerroa oietan
ukituz (nire palatograma)

|s| azpiko hortzlerro puntta
ukituz (nire palatograma)

NAVARRO TOMASEk Tolosa aldean egin zuen palatogramekin antza handia dute nire palatogramek:

|s| NAVARRO TOMASen arabera (neuk moldatua)

Ikus daitekeenez, ebakera hobietatik aise aitzinago egiten da edozein kasutan ere. Alde honetatik, soinu honen artikulazioa aurrekoa dugu. Bestalde, ebakera hertsizkoa denez gero, hedatua dela esan behar (ikus tasunen definizioa geroago). Mihitxapalak, bai kasu batean bai bestean, artikulatzen du fonema hau, bi “z” horien artean gradu diferentzia txiki bat egon arren. Bigarren “z” hartuko dut analisi honetan errepresentagarri: beheko baraila zertxobait —beharbada— aurreratuz egiten duguna eta akustikoki beste lekue-takoen antzeko: aurreko, hedatu, eta koroari. Lehen “z” latza ahozkatzen zuen bati buruz haxe esan zidaten: “Bai, horrek halako mintzo zezela du”. Esan bezala, nere ustetan, beste “z” biguna arrontagoa da han; nik neuk ere, horrela egiten dut.

|s| biguna eta arrontena

|s| latza

|s| biguna

(“Zato”, “zakurre”, “zurruke”, “zerrie”, “aza”, “zopa”, “zikine”).

“s”: Ahogingila goratua, ahoskordak irekiak (ahoskabea, orduan), igurzkari eta goian “z”ri buruz eginikako ohar bera kontutan hartuz |s| aurkeztuko duguna.

Baztango mintzoko “s”a ez da beste euskalkietakoetatik gehiegi urruntzen. Are gehiago, NAVARRO TOMAS eta A. ALONSOren ustetan soinu bera aurki daiteke Espainiako Ifarraldeko leku askotan:

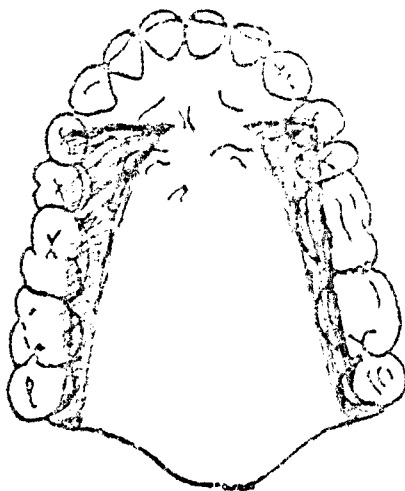
“Y digo s norteña, porque esta pronunciación se extiende por casi todo el norte de España” (A. ALONSO 1923, 59).

“En el norte de España, entre vascos, navarros y riojanos, la s suele ser pronunciada con un matiz chicheante, más o menos desarrollado, que la distingue de la s española normal” (NAVARRO TOMAS 1977, 110).

Fonema hau hortzobietan ahozkatzen da A. ALONSOk eta nehorrek hartutako palatogrametan ikusten den moduan, honek pixka bat atzeratuago aurkitu bazuen ere. Nik, gazteen artean (40 urtetik behera) egin ditut probak eta baliteke zaharragoek gibelago ahozkatzea gaur egun ere. Hala ere, bi palatogramak antza handikoak ditugu.

[ʃ]
nire palatograma

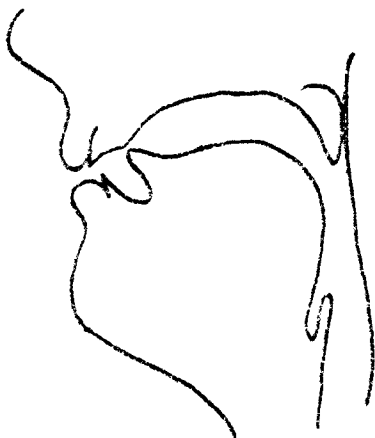

[ʃ]
A. ALONSOren palatograma, neuk moldatua

[ʃ] NAVARRO TOMASen arabera, neuk moldatua

Mihipuntta bildu egiten dugu igurzpena hortzobien parean egiteko, bizkarraurrea gaztelerazko “s”an baino gorago edukiz eta igurzpena hor ere eginenez, baina mihitxapalak egiten duenarekin parekatuz gero, aise bigunago. Hortik atzera, igurzpena urratzen hasten da eta A. ALONSOk seinalezatzen duen moduan, laugarren haginaren parean, mihiak hagin punta bakarrik ukitzen du. Ahosabai bigunean berriz ere estutzen da zerbait arteka. Hizkuntzalari berak dioten moduan, gazteleraz gertatzen ez dena, fonema hau ebakitzekoan erresonantzia kaxa handitu egiten dugu ezpainak apur bat aurreratuz. Beharbada arrazoi horregatik aurkitu du zenbaitek (TXILLARDEGI, N'DIAYE, etab) “s” irauli bat —beraz, “s”a iraulia izango balitz, hortzobietatik atzerago ebakiko genuke erresonantzia kaxa handituz eta orain deskribatzen dudana “s” horren antzeko (akustikoki) zerbait ahozkatuz—. Ez dut uste kontua hori den: egin ditudan palatogrametan ez da inoiz ere “s” iraulirik atera. Fonema hau, bada, aurrekoa da, hersketa ez da “z”an bezain hedatua (apikariekin hori gertatzen da beti) eta mihitxapala goratzen dugunez gero, koroaria. Jarraikia, jakina.

[s] hortzobietakoa

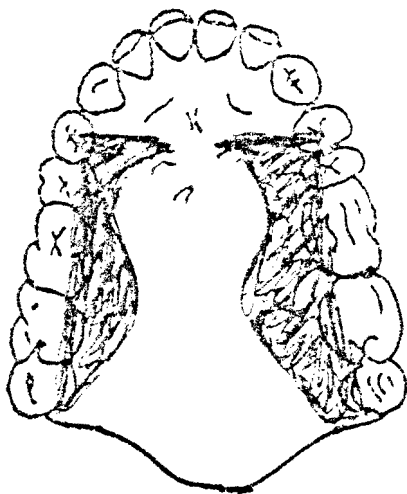
(“Osasune”, “osua”, “hasi”, “sarri”, “soka”).

“x”: Fonema honi buruz oso gutxi dio A. ALONSOk. Aurrekoak bezala, igurzkari eta ahoskabea dugu. Baina,

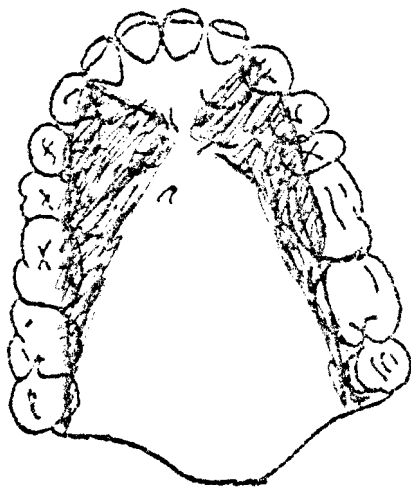
“No se trata de un matiz más palatal de la s que acabamos de describir, sino de una articulación bastante diferente. En efecto, nos hallamos frente a una articulación fricativa, cuya mayor estrechez es de unos 4 mm en el principio de los alvéolos; las cuerdas vocales abiertas; la punta de la lengua se apoya contra las encías y nacimiento de los dientes inferiores; y se apoya fuertemente,

como lo indica el ligero abarquillamiento predorsal que corre de canino a canino y que ha dejado su huella en el palatograma. Al oído, como al análisis, presenta gran semejanza con la *ch* francesa, y se diferencia claramente de la *s* o *x* del vasco vizcaino, que es una fuerte y extensa palatalización de la *s* apical" (A. ALONSO 1923, 60).

A. ALONSOk egiten duen deskribaketa honek ohar batzu merezi ditu. Kontura gaitezen, lehenengo ta behin, aitzineko igurzkarietan mihitxapala genuela organo eraginkorra (horregatik esan dugu koroariak direla). Kasu honetan, mihiko giharre diferenteek egiten dute ebakera: mihitxapalak, alde batetik eta bizkarraurreak, bestetik, frikazio puntua atzerago eramanez. Goian jarri dudan testu horretako esaldi batek utzi nau harriturik: "la punta de la lengua se apoya contra las encías y nacimiento de los dientes inferiores; y se apoya fuertemente". Nik neuk honela ahozkatzen ez nuelako, h. d., nire mihipunttak ezer ere ukitzen ez duelako, hori egia den ikusteko proba bereziak egin nituen. Zenbait lagunengatik mihiaren puntta puntta pintatu nuen eta "xo" hitza esan arazi nien: inork ere ez zuen markarik utzi hortzetan. Beraiei galdetu nienean ea gaineko ala azpiko hortzak ikutzen zituzten, denek esan zidaten, salbuespenik gabe, ez zutela ez bata ez bestea jotzen. Egindako palatograma arrontetan ere gauza berbera ateratzen zidazidan. Igurzpen puntua aise gibelago ikus daiteke nire palatogrametan A. ALONSOk eman zuenean baino:

|š| (nire palatograma)

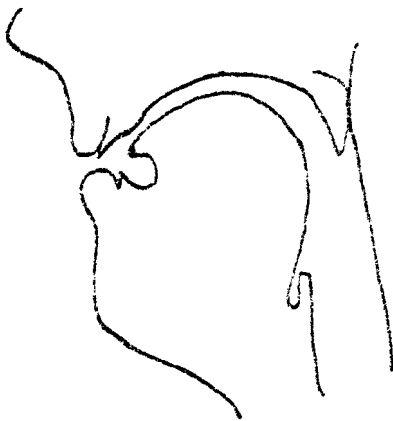

|š| A. ALONSOren palatograma)

Bi kasuetan, nahiko hedadura handia dugu: jakina, ikus daitekeenez, A. ALONSOren hitzunak hertsia ebaikitzen zuen soinu hau, berak dioen bezala, 4 mmko zirritoa utziz haizea pasatzeko.

Nere ustez, bada, soinu hau honela ahozkatzen dugu: ahoskordak ireki, ahogingilak surtzuloetako pasa hersten du eta mihigorputza parada neutrotik (geroago azalduko da hau) zerbait gorago. Horrela, bizkarraurreak ahosabai gogorren parean egiten du hersketa baina baita mihitxapalak ere hortzobien muga mugan. Zentzu honetan, “s” soinuaren aldakiekin konparatzen badugu, ñabardura palatala hartzen du eta ez da hura bezain aurreraturik ebakitzen. Ikusten denez, hersketa ere handiagoa da, azkeneko soinu hau ez baita mihi gailurraz (apice) bakarrik ebakitzen. Esan bezala, mihipunnta —lodi lodi— airean dago ezer ere ukitu gabe, behekoaldera zerbait bihurturik baldin bada- go ere. Deskizio hau NAVARRO TOMASEk eman zuenari hurbiltzen zaio gehiago A. ALONSOk emandakoari baino.

Hiru soinu hauek (/s/, /s̺/, /š/) ahostun bihur daitezke bokal artean dau- delarik.

[š]

Fonema hau baino aitzinago ahozkatutakoak aurrekotzat hartzen dituz- te CHOMSKY-HALLEk. Beraz, bada, soinu hau ez aurreko, goiko (mihigor- putza goratu da), koroari eta hedatu dugu. “z”rekin konparatuz gero, biak dira hedatuak (hersketaren hedadura handia da bietan), baina akena “z” bai- no atzerago ebakitzen da. Bestalde, “z” ahozkatzerakoan mihi gorputza ez da organo eragikorra eta alderdi horretatik, tasun honi dagokionez, neutroa da. Deskribatzen ari naizen soinu hau “s”rekin konparatu nahi baldin bada, atze- rago ebakitzen dugu “x”, eta “s” en kasuan hersketa ez da hemen bezain han- dia, apikariago baita.

Soinu hau, fonema “aurreko” eta benetazko sabaikarien artean ebaki- tzen dugu eta beste hizkuntzetan aurkitzen den antzeko zerbaitekin konpa-

ratzekotan (*ch* frantsesa atzenduz) FANTek (1970, 163) deskribatzen dituen isurkari sabaikalduekin (palatalizatuekin) konpara liteke, zentzu batean bada ere (aurreko eta goiko direlako azkenok):

[r] sabaikaldua
(errusieraz)

[l] sabaikaldua
(errusieraz)

Oharra: Soinu hauek ez dira benetazko sabaikariak, sabaikalduak baizik.

Balio adierazkorra eman nahi diogunean hizketari erabiltzen dugu gehien batean fonema hau, baina horretaz gain lesikoiko morfema batzutan ere zuzenean txertatua aurkituko dugu: “hauxe”, “haundixe”, etab., adierazkortasuna aurkezten duten legeetatik kanpo. Horregatik, hain zuzen, sartu dugu hemen.

(“Xo”, “xuketu”, “xaona”, “perexile”, “prexitu”, “xorie”).

Afrikatuak (/c/, /č/, /č/)

“tz”: Orain arte ikusi ditugun hiru igurzkariak kide afrikatuak ere badi-tuzte. Hau dugu, hain zuzen ere, “z”ren kidea. Igurzkari eta afrikatuen arteko desberdintasuna zera dugu: igurzkarietan frikazio bat ematen da, kontaktu osoa egin gabe. Horregatik entzuten dugu “zuztu” hori. Afrikatuek, alabaina, bi une dute: lehenengoan, trabariekin gertatzen den moduan, benetazko hersketa egiten dugu, baina kolpean laxatu beharrean (Horzkarietan, adibidez, horixe egiten dugu) pixkanaka pixkanaka libratzen da traba. Hori dugu bigarren denbora.

Lehen unean egiten den hersketa ez da beti leku berean egiten eta nola-koa den bigarren parteko igurzkariaren ahoskunea, aurreratu edo atzeratu egiten da. Bestalde, trabari leherkari eta afrikatuen arteko desberdintasuna, bigarren mugimenduan aurkitu behar da: azkenekoetan, kontsonantearen laxaketa pixkanaka egiten da (frikarietan bezala) eta ez kolpean, leherkariak egiten dutena. Horrela begiraturik, afrikatuek —ortografian aurkezten dugun moduan— leherkariekin dute antza, alde batetik, eta frikariekin, bestetik.

Bi mugimendu bat bateko horiek direla eta, soinu hauen izaera mono edo bifonetikoaz eztabaida izan da eta K ROTAETXEK (1978, 87 jar) monofonematismoaren alde argumentatzen du, argumentazio zehatza erabiliaz eta gaur egun oro har onartuta dagoen eritzia beste ikuspuntu batetik finkatuz. Euskarazko hiru afrikatuek, bada, hiru fonema osatzen dute. Hirurak ahoskabe ditugu nahiz eta, bakan batzutan, erdaraz ere entzun daitekeen “zas!” horren kidea aurki daitekeen Baztanen, oso gutxitan erabilia: “dza!”. Soinu hau ez da mutua (ahostuna da) eta sistima fonikoan guztiz bazterrekoa da.

“tz” fonema [c] sinboloaz aurkeztuko dut lan honetan. Ahogingila goraturik eta ahoskordak irekita, bizkarraurreak hortzobietan egiten du hersketa osoa baina ebakera laxatzerakoan hortzlerroak banatzen ditu pixka bat bata bestetik mihiaren parada aldatu gabe. Hortzobietako hersketa bizkarraurreak egiten du eta gaineko hortzak, berriz, mhipunttak bigunki ikutzen ditu. Elkarrizketa arrontean hersketa egiten den une berean laxatzen da, ebakera biguna emanez. Hona hemen A. ALONSOren eta nire palatogramak, parez pare:

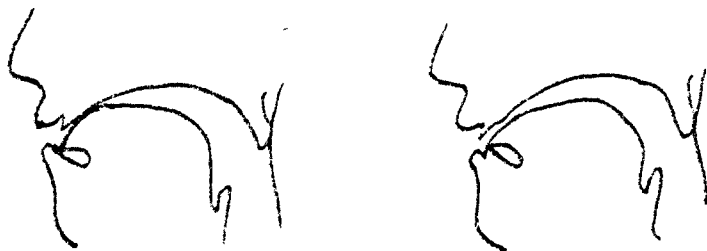

[c] (nire palatograma)

[c] (A. ALONSOren palatograma)

A. ALONSOk nik baino aurreratuago ebakia aurkitu zuen. Ikusi dugun bezala, haren ustetan Baztango “z” ahozkatzerakoan mhipunttak azpiko hortzen gaineko bazterra nahi zuen (nire palatogrametan beste ahoskera “biguna” agertu zen hedatuago, lehen esan dudan moduan) eta mhipuntta hain goraturik izaki, mihitxapalak gaineko hortzen kontra egiten zuen ebakera. Horrek azal lezake bi palatogramen arteko diferentzia. Dena den, bai kasu batean nola bestean, soinu hau aurrekoa dugu.

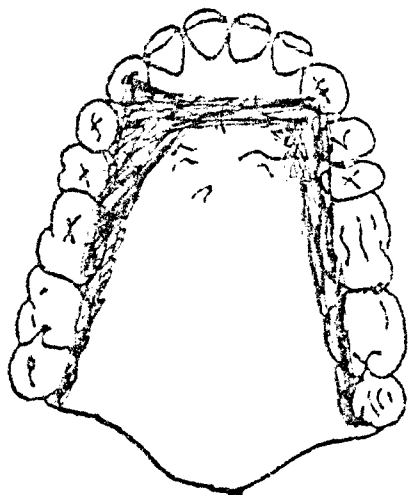
[ç] ahozkeraren bi uneak

(“Hotza”, “atzo”, “Urritzate”, “Aritzakun”, “atzaparrak”, “behatzak” “arrantzari”).

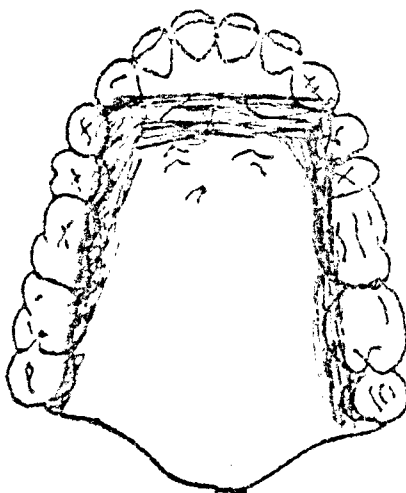
“ts”:

“Hemos llegado a uno de los sonidos más interesantes del vascuence, que el Sr. Campión llama “característico”, refiriéndose, sin duda, no a la ausencia de este sonido en cualquier otro idioma, sino en los que tienen contacto con el vasco” (AMADO ALONSO 1923 60-61).

Goian “tz”ri buruz esandoak balio digu hemen ere: fonema hau [s̺]ren kide afrikatua dugu: [ç]. A. ALONSOK seinalaztatu zuen bere garaian ebakera apikaria egiterakoan oso ebakera mehe eta zehatza zela, Gipuzkoako alderdietan egiten dena baino garbiagoa. Ikus daitekeenez, nire palatograma ere haren palatogramaren antzekoa da:

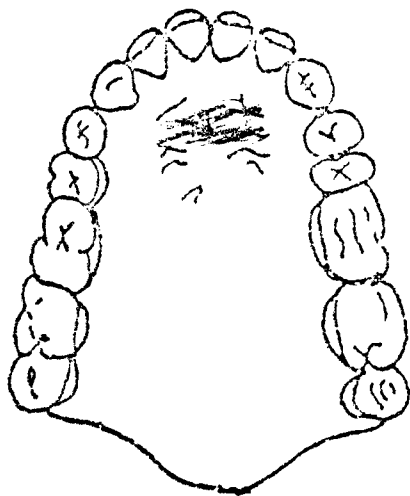

[ç] nire palatograma

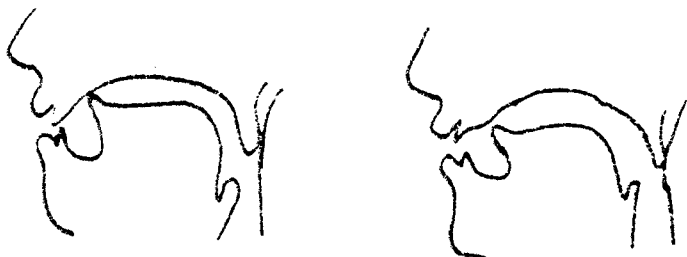
[ç] A. ALONSOREN palatograma

Bestaldetik, aipatutako lanean, K. MACMURROUGHek iraulia dela esaten du. Ni ez nator berarekin bat puntu honetan: mihitxapalaren azpiko aldea pintatu nienean berri emaleei, batzuk bakarrik utzi zidaten marka zer-bait hortzobietan eta marka hori “n” eta “l” fonemetan baino aise bigunagoa zen, indarrik gabe bezalakoa. Seguraski ere, mihipunttak utzitakoa, ez mihi-puntta azpiak:

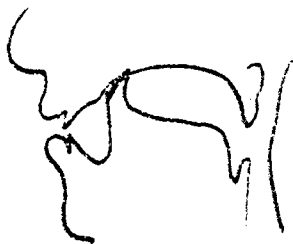
[c] iraulia (?). Batzuk bakarrik utzi zuten marka eta oso bigun.

Interpretazio hau A. ALONSOk ematen duenarekin bat dator. Beraz, bada, ahoko giharreak “s” bat ebakitzeko bezala paratzen ditugu eta hersketa osoa eman bezain laster, laxatu pixkanaka.

[c]ren ahozkeraren bi uneak

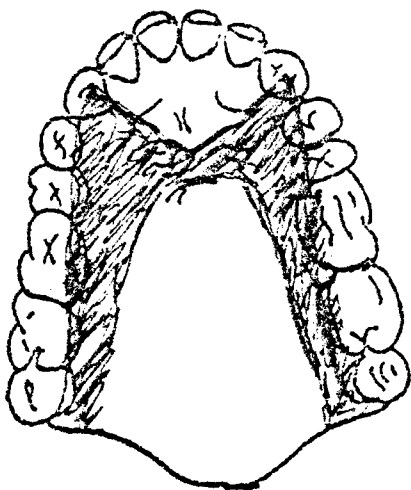
Ebakera hau, kontsonante irauliekin konparatzen baldin bada, nahiko desberdina dela kontura gaitzke:

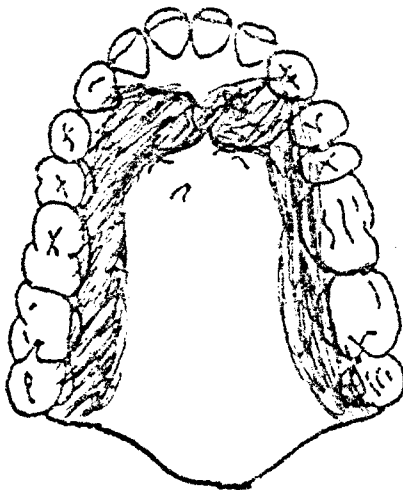
[n] hortzobiatzekoa

(“Itsasua”, “eltsuntse”, “oraintsu”, “otsua”, “atsikie”).

“tx”: Hirugarren afrikatu hau ([č] traskribatuko dugu) “x” fonemaren kidea da eta han deskribatu dugun artikulazio berbera da, hersketa osoa emanez, oraingoan. Soinu hau gazteleraz ere agertzen da eta “x”rekin gertatu zaidan moduan, A. ALONSOK ematen duen palatograma eta nik hartu ditudanak ez dira berdinak:

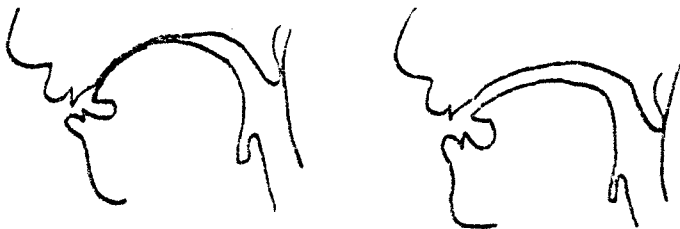
[č] (nire palatograma)

[č] (A. ALONSOREN palatograma)

Nire ustez, aldakiak baldin badira ere, Baztango ebakera beste lekuetakoa bezalakoa dugu. NAVARRO TOMASEk honela deskribatzen du erdarazkoa:

“La punta de la lengua no desempeña en este caso función esencial, quedando generalmente libre y como suspendida frente a los incisivos superiores, o bien, como ocurre en la pronunciación de algunas personas, apoyándose más o menos contra los incisivos inferiores sin que por esto haga variar sensiblemente el timbre de dicha articulación” (NAVARRO TOMAS 1977, 126).

[ɸ]ren ahozkeraren bi uneak

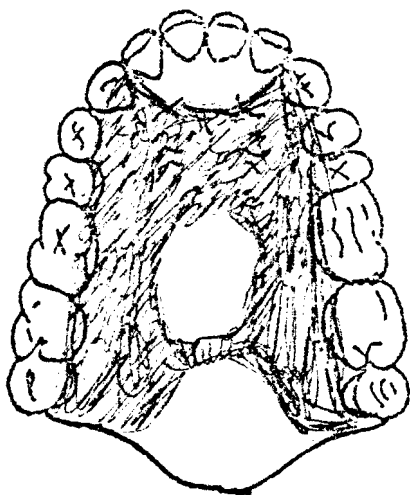
(“Urtxintxe”, “etxia”, “atxikie”, “txarra”).

Sabaikoak (/d/, /t/, /l/, /ŋ/)

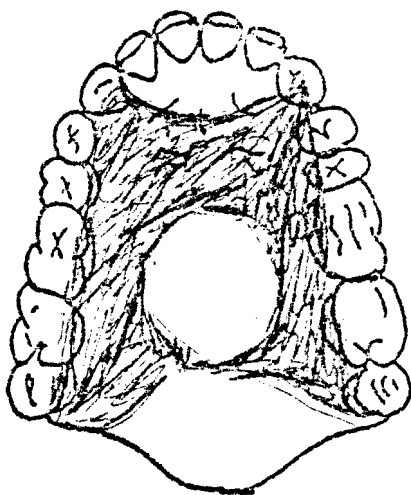
“dd” eta “tt”: “dd” eta “tt” kontsonanteen diferentzia ahoskorden dardaran aurkitu behar da: lehena (ÿ) aurkeztuko dut) ahostuna den bitartean, bigarrena ([t] fonetikoki), ahoskabea dugu.

Kontsonanteok ahosabai gogorraren kontra hersketa osoa eginez ebakitzen dira: organo eragilea, kasu honetan, mihigorputza dugu (bizkarraurrea) eta mihia bere parada neutrotik aldatuz ematen ditugu soinuok. Ahoskunea, bada, “tx”ren kasuan baino pixka bat gibelago dago eta mihipuntta, airean gelditu beharrean, azpiko hortzen kontra jartzen dugu. Konturatu ahal garenez, “z” ebakitzerakoan ere mihipunttak parada bera du baina “z”ren kasuan mihitxapala dugu organo eragikorra. Beste kontsonantearen kasuan, ordea, mihigorputza.

Ortografian “dd” (“ddago”) eta “j” (“jo”) erabiltzen da. A. ALONSOK hartutako palatograma eta nik egin nituenak oso antzekoak dira:

[ɣ] leherkaria
(nire palatograma)

[ɣ] leherkaria
(A. ALONSOren palatograma)

Soinu hau ez da afrikatua, benetazko leherkaria baizik, A. ALONSO ongi konturatu zen moduan.

Egin dudak deskribaketa hau, dena den, ez dator guztiz bat A. ALONSOk egin eta NAVARRO TOMASEk (1925, 625) laburtzen duenarekin:

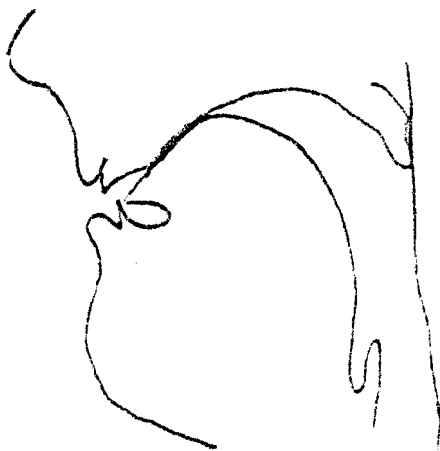
“En pronunciación baztanesa, la *ɣ* es predorsoalveolar. Los dientes superiores aparecen ya en esta variante libres del contacto de la lengua. La punta de la lengua queda suspendida frente a dichos dientes, sin tocar en ellos ni en los inferiores. Esta posición del ápice se da en guipuzcoano, como en español, en la articulación de la *č*. En la *ɣ* baztanesa, la adherencia del dorso no se manifiesta solamente sobre los alvéolos, sino también, con relativa extensión por la parte de los molares a ambos lados del paladar. Su distensión, según el énfasis con que se pronuncie, varía entre la explosión y la africación.”

Sabaikarien ebakera orain arte ikusitako beste soinuen ahozkeratik urruntzen da: belarrak eta bokalak kenduz gero, beste soinuak ezpainez edo mihitxapalaz ahozkatzen ditugu eta horren arabera koroariak edo ez-koroariak izan daitezke. Ahoko hortzobietatik aitzinago ebakiz gero, aurrekoak deituko ditugu. Sabaikariak, ordea, mihigorputzaz ahozkatzen direnez gero, goikoak edo ez-goikoak izanen dira, mihigorputzarekin erlazionatzen diren tasunen arabera. Soinu guzti hauen artean, [ʃ] eta [č] ditugu “mistoak”, mihitxapalak eta bizkarraurreak ebakitzen dituztelako. Orain arte deskribatzen ari naizen benetazko sabaikarien kasuan mihiaren bizkarrak ebakitzen ditu.

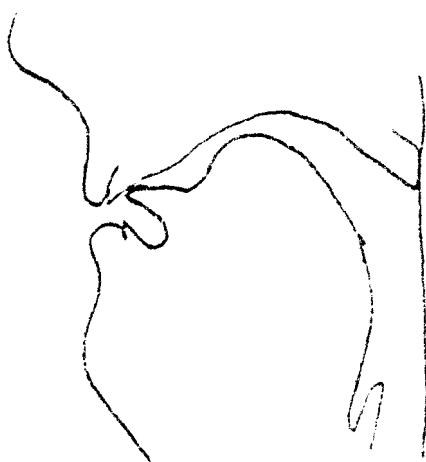
Fonetikako literaturak “sabaiko” (palatal) eta “sabaikaldu” (palatalized) kontzeptua berezi izan ditu: lehenak ditugu benetazko sabaikariak baina bigarrenak artikulaketa laguntzailei dagozkie. Euskarazko kasuan lehen kontsonanteen aurrean gaude. Kontsonante “sabaikalduetan” bi ahoskune daude: lehena, garrantzizkoena; berehala bigarrena, bokal antzeko artikulaketa gainditzen diogula lehenengo artikulazioari.

“The subsidiary articulations consist in the superimposition of vowel-like articulations on the basic consonantal articulation. In palatalization the superimposed subsidiary articulation is [i] like” (SPE, 306).

“*Palatalization* is the addition of a highfront tongue position, like that in [i], to another articulation. Russian and other Slavic languages have a series of palatalized consonants that contrast with their nonpalatalized counterparts” (LADEFOGED 1975, 207).

[t̪] eta [t̪i] leherkariak

[t̪ʲ] sabaikaldua, hersketa egi-
terakoan (ez dago euskaraz)

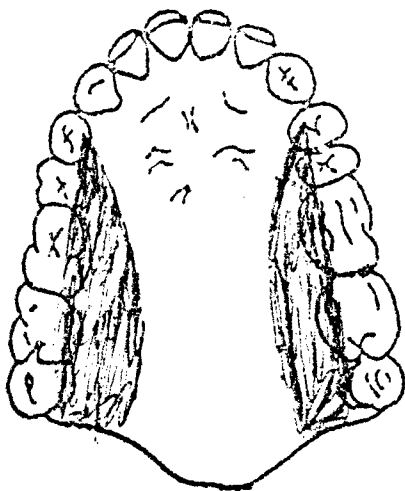
[t̪] eta [t̪i] leherkarien berezitasunak:

- ez dira aurreko
- ez dira koroari
- goikoak dira.

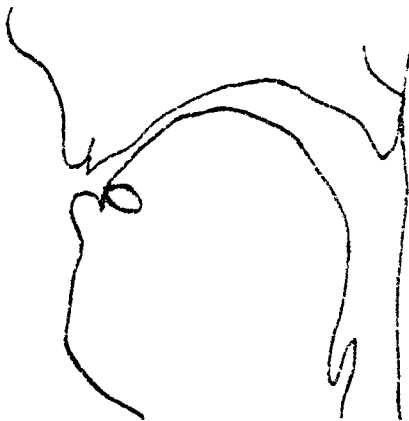
[t̪ʲ] sabaikalduaren berezitasunak:

- aurrekoa
- koroaria
- goikoa.

Leherkari hauek badute beren kide igurzkaria ere, palatogrametan ikusten den moduan.

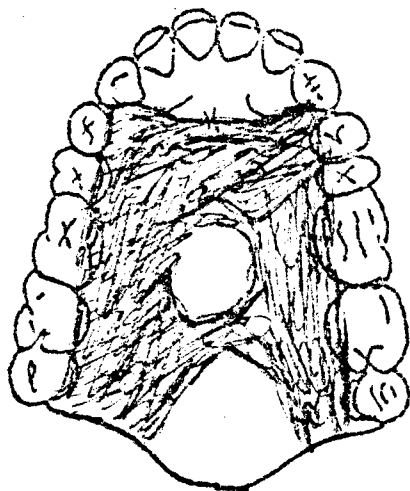
[y] igurzkaria

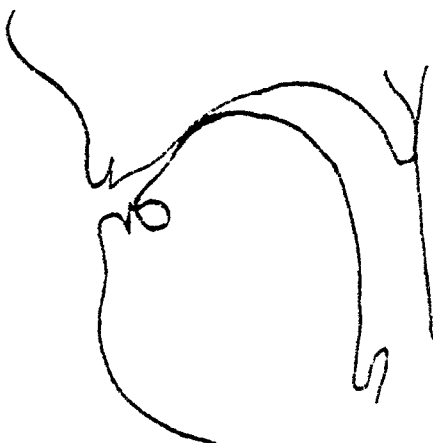
[y] igurzkaria

("Talla", "tarrar", "ttañtta", "yakin", "onddo", "uyue", "yorie", "yoka").

"ll": Sabaiko, albokari [l] aurkezten da. Ahogingila goraturik, ahoskor-dak dardaratuz, aitzineko soinuak bezal bezala ebakitzen da, baina mihiaren alde batetik edo bietatik, nola diren hiztunaren ohiturak, zirrito bat utziz haizea pasatzeko. Berriz ere hemen, ondoko sudurkarian bezala, kontsonante sabaikari eta sabaikalduek berezi behar dira. Euskaraz eta gazteleraz benetazko sabaiekoak dira, NAVARRO TOMASEk (1977, 134) ongi aski seinatu zigun bezala. Hauxe da nik hartutako palatograma:

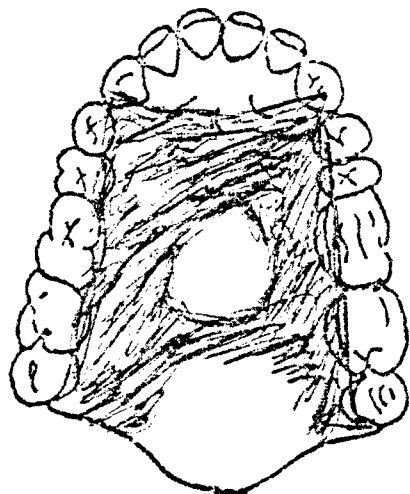
[l̥] sabaikoa

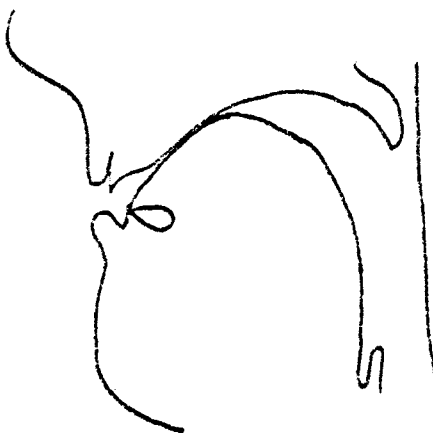
[l̥] sabaikoa

("Ttalla", "ollarra", "ollua", "ollakie").

"ñ": Sabaikoa hau ere, "ll" bezal bezalako ahoskunea du, baina oraingoan, noski, ahogingila beheratu egiten dugu, haizea surtzuloetatik iragan dadin. Palatograma:

[ɲ] sabaikoa

[ɲ] sabaikoa

("Iñor", "iñoiz", "iñautiak", "iñezture", "gañe", "artzañe").

AIPATUTAKO BIBLIOGRAFIA

- ALONSO, A., 1923: "Consonantes de timbre sibilante en el dialecto vasco-baztanés" in *III Congreso de Estudios Vascos*. S. Sebastián: Eusko Ikaskuntza.
- AZKUE, R. M., 1906: *Diccionario Vasco-Español-Francés*. Paris: Paul Geuthner.
- CHOMSKY, N.-HALLE, M., 1968: *The Sound Pattern of English*. New York: Harper and Row.
- EUSKALTZAINDIA, 1981: *Euskalarien nazioarteko jardunaldiak*. Bilbo: Euskaltzaindia (Iker 1).
- FANT, G., 1970: *Acoustic theory of Speech production*. The HAGUE: Mouton.
- GAVEL, H., 1920: *Eléments de Phonétique Basque*. Paris: Edouard Champion.
- HARRIS, J., 1975: *Fonología generativa del español*. Barcelona: Planeta.
- LADEFOGED, P., 1975: *A Course in Phonetics*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, Inc.
- MITXELENA, K., 1977a: *Fonética histórica vasca*. S. Sebastián: Diputación de Guipúzcoa.
- MITXELENA, K., 1977b: *La lengua vasca*. Durango: Leopoldo Zugaza.
- N'DIAYE, 1970: *Structure du dialecte basque de Maya*. The Hague: Mouton.
- NAVARRO TOMÁS, T., 1925: "Pronunciación guipuzcoana" in *Homenaje ofrecido a Menéndez Pidal*, Tomo III (593). Madrid: Librería y Casa Editorial Hernando.
- NAVARRO TOMÁS, T., 1977: *Manual de pronunciación española* (19. edición). Madrid: CSIC.
- ROTAETXE, K. 1978: *El euskera estructural de Ondárroa*. Durango: Leopoldo Zugaza.
- TXILLARDEGI, 1980: *Euskal Fonología*. S. Sebastián: Ediciones Vascas.
- ZARABOZO, C., 1972: "Two borrowed Sound Changes in Basque" in *ASJU*.

BERRIAK

**Euskaltzaindiak Felipe González Márquez - Espainiako Gobernu Buruari
"Euskararen normalizazio legeaz"**

Excmo. Sr. D. Felipe González Márquez, Presidente del Gobierno.

Madrid

Excmo. Señor:

La Real Academia de la Lengua Vasca —Euskaltzaindia— —institución encargada de velar por esta lengua—, reunida en el día de hoy en sesión ordinaria en el Palacio de la Diputación Foral de Guipúzcoa, ha acordado dirigirse a V. E. con el mayor respeto para manifestarle su grave preocupación por las consecuencias que pudiera traer una posible derogación de la "Ley Básica de Normalización del uso del euskera", aprobada por el Parlamento del País Vasco el 24 de noviembre de 1982.

No es nuestro propósito, ni de nuestra incumbencia, el entrar en disquisiciones técnico-jurídicas ni en dimes y diretes sobre derechos, agravios y competencias. Bien conocemos el antiguo adagio "Summum jus summa injuria". Tampoco es propio de esta institución organizar manifestaciones de protesta ni tomar parte en ellas. Bien sobrado anda de todo esto nuestro asenderado país.

Únicamente queremos manifestarle nuestra honda preocupación ante el temor de que la cuestión del vascuence se convierta en arma arrojadiza en manos de unos partidos o grupos en contra de otros, lo que no serviría en definitiva más que para acentuar aún más la división y para convertir algo que es de todos en monopolio de parte. Ello no beneficiaría en modo alguno a la lengua vasca ni a la convivencia ciudadana.

Por otra parte —y ya que se ha vertido especies en este sentido— queremos expresar nuestra firme persuasión de que no hay peligro alguno de que el castellano pueda ser desbancado del país por una posible revitalización del euskera. Tales temores son totalmente infundados, dada la sólida y profunda implantación del castellano en esta tierra. Se nos antoja que imaginarse esto es algo así como tomar los molinos de viento por jayanes. No es ciertamente el castellano el que está amenazado en Vasconia. Es, por el contrario, la lengua vasca la que corre peligro, y grave peligro de morir, por lo que el tratar de ayudarla y dotarla de un "status" legal que la ampare, parece justo y acertado.

Con ello nos limitamos a hacer nuestras las denuncias de falta de planificación lingüística y de mutuo entendimiento que han expresado recientemente en apoyo de las lenguas del Estado ilustres académicos, colegas nuestros, de la Lengua Española.

Confiamos de su buen sentido, tacto político y patriotismo que sabrá arbitrar la solución que mejor salvaguardar los altos intereses de la paz y unión de todos y los sentimientos de un pueblo que quiere preservar de la muerte este legado cultural recibido de sus mayores.

San Sebastián, 25 de marzo de 1983

KULTUR MINISTERITZAK AUTOREEI EMATEN DIEN LAGUNTZAZ

Donostia, 1983-I-28

Juan San Martin

Axularrek ongi zion: “Mihian da ezagun nor den batbedera”, eta guziok ondo dakigu herri bezala hizkuntzak ematen digula nortasuna. Hizkuntzak ordea literatura du bere ondasuna. Hori bai du bere edukina. Eta gure herriari bere nortasuna hizkuntzak ematen badio, literatur ondasunez arduratu beharra dugu.

Autonomiak ematen dizkigun ahalmenen laguntzaz, euskara berpizteko eta hedatzeko langintzetan sartuak gabilta eta biderik aski urratu da hezkuntza mailan, euskararen normalizapeneko mailatan eta euskal telebista sortzen. Baina kreaizozko literatura, nonbait atzerako utzia da edo inor ez da arduratzen hortaz. Literaturak gizartean duen funtzioa bera ez ote da ulertzen? Nik, nere zalantzak ditut; baina, esango nuke ezetz, edo hortaz arduratu behar direnak ez direla konturatzen literaturak herri batentzat duen ondasunez. Horregatik, berriz ere esan beharrean naiz, literatura indartzen ez duen herriaren hizkuntzak ez duela etorkizunik.

Gurea bezalako hizkuntza tipi batean, literatur sariketak gehitzea ez da aski. Hortik ez dugu soluzio biderik. Zerbait konsagratuak edo izen entzute-tsua lortu duten idazleek, gehienez zer galdurik gehiago dute sariketa batean, eta gazte berrien promoziorako egokiagoak badira ere, alde zuretik dakite hedakunde tipiko hizkuntzan liburu salmentaren eskubideetatik ezingo direla bizi (eta gure artean eskubide horiek ere oraindik ez dira errespetatzen), eta bizi beharrerako: gogo hutsak, hegoak labur.

Beraz, soluzio bideak beste nonbaitetik lortu behar dira. Hortarako, aski dugu jakitea autore sortzaileei zer nolako laguntza ematen dioten Eskandinabiako hizkuntzetan adibidez. Laguntza hori, azken batez, ondasunen erosketa bai da; herri baten patrimoniorako aberastasuna denez. Aberastasuna liburu, aldizkari, irrati eta telebistan erabiltzeko, baina literatura indartu eta behar bezala jantzi ondorean, baita itzulpenez herbestera saltzeko ere. Hala ere, eta gezurra badirudi ere, gure artean guti batzuk baizik ez dira konturatzen hortaz, edo, bestela, teitlatutik ari gara etxegintzan.

Literaturgintzarako ahalmena dutenen langintzarako doainak ahalik eta neurririk zabalenean aprobetxatzen ez badugu, gure etorkizunaren kaltetan

ari gara. Obra dexente bat lortzeko, egileak urte osoa behar du eta hortarako aukerarik ematen ez bazaio, urteak ihes egin ondorean alperrikakoa izanen da. Bai, utziko digu eleberri, antzerki edo saiakeraren bat. Baina, hori, bat hamar edo gehiago utzi beharrez. Euskal kanta zaharrak, herri ipuiak eta autore zaharren obren oinordeko gara eta gure kultura, hein batean, ondasun horren errentaz bizi da. Baina, kultur ekintzak, etorkizunera begira, sorketa bizkortzea eskatzen digu, hizkuntzaren iraupena nahi baldin badugu.

Eta, laguntzak sortzeko, maiz ez dugu urrutira joan beharrik ere, Espainian egiten bai da. Beraz, 300.000.000 hiztun dituenak egiten badute, guk zergatik ez? Behar bada, Espainiakoa ez da izango eredugarriena, baina sari-
ketak baino hobeto letorkio gure hizkuntz egoerari eta horren adibideak eskainiko ditut.

Egile sortzaileendako laguntzak Kultur Ministeritzak sortu zituen 1980. urtean eta bere xehetasunak B. O. E. núm. 166, uztailaren 11koan (1980) publikatu zituen. Bere bete beharra autoreei beren sorkuntza lanetara gehiago arduratzeko asmoa da, era berean gazte berrieri lanerako eta promozionatzeko aukera eskainiaz. Dei idekia da, nornahik parte har dezan.

Lehen deiak harrera ona izan omen zuen eta ondorean bigarren eta hirugarren deiak ezagutu dira. Eta, horietako baten ekintza esperientzien berri emango dut nere txosten honetan, zeren erderari berez hain zabalkunde handi duenez holako deia interesgarria bazaio, zer esanik ere euskara bezalako hedakunde tipiko hizkuntza batentzat askoz ere interesgarriagoa iduritzen zaigula.

Lehen laguntza deian L. Mitxelena joan zen Euskaltzaindiaren izenean (uste dut E. Knörr-ek egin zuela ordezkio, baina legez ezin dute ordezkorik onar). Bigarrengoan ni joan nintzen.

Deiaren arabera, honako laguntzak ziren 1981ean: saiaera, eleberri eta poesiaz, jenero bakoitzean hamabina laguntza eta itzulpenetan hamar. Laguntza bakoitzerako 500.000 pezeta.

Laguntza jasotzeko eskaria nornahik egin dezake. Hortarako, egileak bere *curriculum vitae* aurkeztu behar du; presentatu nahi duen lanaren memoria, bere eskema adieraziz; eta lanaren muestra idatzi bat, bi planatarkoa, idazkera erakutsiz.

Hautaketa egingo duen epaimahaia honako hauek osatzen zuten: Buru, liburu eta zinematografia promoziozko zuzendaria; aholkulari: Real Academia Española-ko izendatutako bi pertsona, Real Academia Gallega-ko bat, Real Academia de la Lengua Vasca - Euskaltzaindiatik beste bat, Institut d'Estudis Catalans-dik beste bat, Idazleen Elkarteko bi eta Itzultzaile Elkartetik (A. P. E. T. I.) beste bi. Ministeritzak berak idazkaria eta beste aholkulari bat jartzen ditu, baina hauek bozik gabe.

Erabakiak epaimahaikoen botoz hartzen dira. Eta holako beste zenbait xehetasun edozein sariketetan ohi den bezala.

Diru laguntzaren erdia, laguntza nortzuri eman erabaki bezain azkar egiten da, beste erdia ordea lana bukatzean. Lanak urte beteko epean bukatu behar dira. Baina, lanak bukatzean, bekak ematen ohi diren bezala, epaimahaia berriz bilduko da eta hartu diren lanak egileek agindutakoa eta onartua bezala dauden ikusiko dira. Lana bete ez duenari laguntza ukatzen zaio, lehen aurreratutako erdia ere itzularaziz.

Egileek, laguntza irabaztearekin, beren egile eskubiderik ez dute galtzen. Egile batek, laguntza irabazi duen lan hori nonbait argitaratzen duelarik, Kultur Ministeritzak 200.000 pezetara arteko liburu aleak erosiko dizkio, edo beretarik 500 ale.

Epaimahaikoek Kultur Ministeritzan biltzen direnean, presentatutako lan proposamenak aurkezten dira, eta lanak aztertzeako taldeak hautatzen dira, bizpahiru epailari jenero bakoitzerako jarriaz, azkenean guzien artean berriro begiratzeko. Hautaketarako aburuak ere markatzen dira, orientabide. Adibidez: Hamabi lanetatik erdiak baino gehiago, lautik hirukoa edo, autore konsakratuen alde jokatzeko, horiek laguntza izan dezaten eta era berean kalitatearen mailari eutsi; gainerakoan gazteak promozionatzeari begira, autore ez ezagun edo entzute gutikoen artean, gazteagoen alde jokatzuz.

1981eko urrian eta azaroan egin genituen presentatu ziren lanen hautaketak. 133 lan ziren saiaeran; 99 eleberrian; 118 poesian; eta, 65, itzulpenetan. Saiaera aztertzeako eskaini nuen nere lankidetzak, usterik erdal literatura nik baino hobeto ezagutzen zutela han ziren guziek edo gehienek. Eta, gero ikusi nuen, ongi hautatu nuen.

Onartu ziren lanen artean, poesian, katalanezko bi hautatu ziren eta gailagoz bat. Euskarazko lanik, bat baizik ez zen presentatu: eleberri bat. Baina hara aurkeztu ziren erdarazkoen aurrean, ene iduriz, ez zuen aski maila. Hartarako izendatu zen lan taldeak eleberriaren eritzia eskatu zidan eta idazkiz azaldu nuen; gero, azken onartzen egunean lan guziak epaimahai osoak banan bana begiratzean ere berriz agertu nuen nere iritzia.

Iragan azaroz eta abenduz (1982), lan bukatuen azterketa egin zen eta saiaera bat, bi eleberri eta hiru itzulpen ez ziren onartu, alde aurretik eskaini zutena bete ez zutelako.

Autoreen laguntzarako Kultur Ministeritzak erabilitako arauak euskararentzat baliagarriak derizkiot. Holako zerbaiti hur ematen dion bekak sortu ditu Gipuzkoako Diputazioaren Hizkuntza Zerbitzuak, baina ezta iristen Kultur Ministeritzak eratzen duenaren mailara.

Holako ekintza bat nolabait burutzeari beharrezkoa deritzat eta han erabilitako agiri eta materialak hemen uzten ditut Euskaltzaindiaren agiritegirako, horretaz interesatzen denak, zehatz ezagutu dezan. Hala ere, era honetako ekintza bat lortzeko, ongi iduritzen zait Eusko Jaurlaritzako Kultura sailari eta behar bada gure Diputazioei ekintza horretaz arduratze eskaria egitea, 1980ko uztailaren 11.ean Boletin Ofizialak (166 zenb.) argitaratua aditzera emanez.

AZKUE BIBLIOTEKA 1982 MEMORIA

Iragandako 1982. urtean Azkue Bibliotekak hartu duen abiadura urte askotan gogoratzekoa izango da. Bibliotekak izan duen aitzinkontu ugariak (hiru miloi terdi) zabaldu dio liburu baliotsuak erosteko bidea alderdi batetik, eta harremanak, bestetik, lortu dute hainbat liburu dohainik erakartzea. Azken hiru urteetan (1979-1981) 3.700 liburu eta aldizkari urtero sartu baziren, aurtan 7.494 sarrera erregistratu dira eta horietatik 3.991 dohainik hartuta, hots, % 53 ordaindu gabekoak.

Erosketak

Urtarrileko bileran erabaki zuen Batzordeak Enziklopedia hauek erostea: *Encyclopédie de Diderot et D'Alembert* (Paris, 1751-1772) bigarren argitalpen berezia, *Encyclopaedia Britannica*, eta *Encyclopaedia Universalis*. Limako Karmeldarren Bibliotekatik 162 liburu baliotsu ekarri ziren. Eta Donostian, Barkaiztegi jaunaren liburutegia orraztu ondoren, 354 liburu erosi ziren, *Diccionario de Pascual Madoz* eta *Gipuzkoako Batzarren Agiriak* tartean zirelarik, 439 mila peseta ordainduz 800 mila pezeta inguru balio zuena. *Vida Vasca* aldizkariaren artxibo eta atzeratutako aldizkari pila era 50 mila pezeta ordainduz ekarri ziren Azkue Bibliotekara. Hauetatik aparte hainbat liburu zahar eta baliotsu erosi dira Madrilen, Barcelonan, Zaragozan eta Euskal Herriko liburu saltzaileen etxeetan: Manterola, Zabaltzen, Zuretzat, Llano, Iratxe, Goyaz, etabar. Guztira 3500 liburu dira aurtan erosi diranak. Liburu hauek eta bulego-gaiak erosteko 3.393.449,30 pezeta ahitu dira.

Dohainik hartutakoak

Bereziki aipatu behar dena da Arrasateko Eskola Politeknikoak altxabiran utzi duen Juan Carlos Guerraren liburutegi eta artxiboa. 2.383 liburu dira liburutegi hau osatzen dutenak eta Katalogoa egina da. Irailean eta Urrian egin zen liburuaren fitxategia eta Azaroaren hasierarako egina zen Katalogoa. Liburu guzti hauek Azkue Bibliotekan daude 1983.eko Urtarrilaren 26an ekarrita. Artxiboa taiutzen ari da momentu honetan Bibliotekari ordea eta hilabete barru edo bukatua izango da Katalogoa. Liburutegia baliotsua bada —lau inkunabile daude— ez da merkeagoa izango artxiboa, XIV. gizalditik hasita daude agiriak eta. Artxibo hau ere Urritik hona Azkue Bibliotekan datza. Beste 1.608 liburu jaun hauen eskuetatik dohainik hartu ditu Bibliotekak:

Juan San Martin	522 liburu
Goñiko elizatik	361 liburu

Donostiako Ordezkaritzatik	112
Markinako Arriaga jauna	102 liburu
Tolosako Inazio Ugarte	83 liburu
Bilboko Luis Angel Gainza	68 liburu
Xabier Gereño	55
Nafarroako Diputazioa	55 liburu
Bizkaiko Diputazioa	49 liburu
Jose Antonio Arana Martija	37
Eibarko Paulino Larrañaga	26
Ediciones Mensajero	25 liburu
Jose Luis Iturrieta	25 liburu
Miarritzeko Libreria Maite	15 liburu
Eibarko Dionisio Murua	14 liburu
Auñamendi Argitaletxea	14 liburu
Erein Argitaletxea	13 liburu
Jose Maria Satrustegi	12 liburu
Juan Antonio Garmendia	10 liburu
Udako Euskal Unibertsitatea	8 liburu
Federiko Krutwig	8 liburu
Endrike Knörr	5 liburu
Xabier Kintana	3 liburu

Nafarroako Diputazioak eman zuena *Catálogo del Archivo General de Navarra* da. Eta Bizkaiko Diputazioak emandakoen balioa 80 mila pezetatik gorakoa da.

Hemeroteka

Orain arte bezala, *DEIA* eta *EGIN* egunkariak hartzen eta koadernatzen jarraitzen da. Egunkarietan agertzen den euskara kontrolatzeko, Donostiako *HOJA DEL LUNES* ere 1980an hasita lortu da eta koadernaturik dago Bibliotekan; Bilboko *EL CORREO ESPAÑOL* ere 1981. hasieratik hartzen da *Euskera* agerkariaren trukean. Hartzen diran astekeriak ere pila bat dira, Euskal Herri osotik hain zuzen. 250 aldizkari desberdin hartzen dira Azkue Bibliotekan. Beraz, nahiz eta toki problemak sortu, hemeroteka baliotsu bat egiten ari dela Euskaltzaindia aitortu beharko da.

Bestelako lanak

Tokiaren problema da larriena egunotan. Azken lau urteotan, lehen zeuden baino hiru bider gehiago sartu dira liburuak, eta apalak gainezka jarri dira. Horrez gainera, Guerraren liburutegia sartu behar zenez, apalategi gehiago jartzea erabaki zen eta egunkari eta aldizkariak denak atera dira zeuden tokitik Bibliotekaren sarreran jarri diren apalategi berrietara, gela bat Guerrarena sartzeko hustuz. Baina tokirik gabe dago Biblioteka eta premiazkoa da egoitza berria hainbat arinen lortzea.

Bibliotekako sekretaria den Nerea Altunak umea egin zuen Apirilaren azken egunetan eta Josune Olabariak bete zuen hutsunea Nerea Altuna berriz lanera etorri arte. Juan Carlos Guerraren liburutegia Arrasaten bertan sailkatu eta fitxatu egin behar zenez, Irailetik hasita bien laguntzarekin baliatu da Biblioteka, hots, Nerea

Altunak Bibliotekan egin du bere betebeharra eta Josune Olabarriak eman du Arrasateko lana burutzeko laguntza.

Aldizkarietan agertzen diren lanen fitxak egin dira milaka eta horrez gainera Bibliotekaren Katalogoa prestatzen ari da Bibliotekari ordea, sailka lan hori eginez. Gramatiken fitxak eginak dira eta laster bukatua izango da sail honen Katalogoa. Linguistikako liburuena izango da hurrena.

Bonaparte Printzearen argitalpen eta eskuizkribuen Katalogoa ere burutu du Jose Antonio Aranak, Lafitte jaunaren omenezko liburuan —IKER-2— agertuko dena.

ANGOSTOKO JARDUNALDIAK

1983. Apirilaren 28, 29 eta 30ean

Jose M.ª Satrustegi

Angoston, Arabako lurraldean, 1983.eko Apirilaren 28, 29 eta 30ean egin zituen Euskaltzaindiak bere III. Barne-jardunaldiak. Bataz beste, honako pertsona hauek etorri ziren, L. Villasante buru eta J. M. Satrustegi idazkari zirela: P. Altuna, J. Haritschelhar, J. Hiriart-Urruty, A. Irigoyen, E. Knörr, P. Lafitte, E. Larre, eta J. San Martin euskaltzainak. J. A. Arana Martija *Azkue Bibliotekako* buruordea, R. Badiola argitalpenen eragilea, M. P. Lasarte Gramatika batzordeko idazkari ordea, J. L. Lizundia idazkari ordea, Imanol Unzuurrungaza oinarritzko euskararen idazkaria, J. M. Velez Mendizabal Literatura batzordeko idazkaria eta J. J. Zearreta Ekonomi batzordeko eragilea, denak euskaltzain urgazleak. Federico Gonzalez eta Alberto Garate jaunak etorri ziren diruzainaren aholkulari.

Apirilaren 28, osteguna. San Prudentzio. Goizetik, Arabako zaindariaren basilika ikusten izan ginen euskaltzainok Armentian. Eliza erromaniko hau izan da, hain zuzen, Araba, Bizkaia eta Deba ibarreko Eliz-barruti ohiaren egoitza. Festa-giro polita sumatzen zen inguruan.

Arabako lurraldeak ezagutu nahian, erromatarren denborako *Iruña* hiri-aztarnei ingurua eman ez, Añana-Gesaltza eta Tostako eliza erromanikoa ikustera joan ginen. Bazkaria Angosto Santutegiko fraile-etxean prestatua ziguten.

J. B. Gamiz, XVIII.mendeko arabar idazlearen bertso liburua aurkeztu zuen bezpera arratsaldean Euskaltzaindiak, Arabako Foru Diputazioaren jauregian, batzar-agirian esan bezala.

I. Jardunaldien aurkezpena

Arratsaldeko lauretan hasi zen Jardunaldien lehen saioa. L. Villasante, euskaltzainburua, mintzatu zen lehenik, zertarako bildu ginen aditzera eman ez. Euskaltzaindiak hazkunde haundia lortu du eta horrek bere problemak sortzen dizkio. Bizi-legea da. Aurrera begira, gaurko egoera aztertu eta zailtasunak bideratzea zen, beraz, jardunaldion helburu nagusia. Arautegiari jarraitzea izango da bidea, eta denon borondate onak gaindituko ditu sor daitezkeen ikusmolde ezberdinak. Oinarritzko agerpenaren ondoren, gure artean nabarmentzen diren tirabira eta legezko hutsune nagusiak aipatu zituen euskaltzainburuak.

A. Irigoyen jaunak, aurreko batzar-agiriaz oharren bat egiteko hitza eskatu zuen. Hileroko batzarrean aurkezteko gelditu zen.

Eskuarteko arazoen artean, batzarrera ez datozen euskaltzainen egoera aipatu zen. Denon beharra luke Euskaltzaindiak ekintza guziei buru ematen joateko, eta hutsarte hori nabarmena da, noski. Irtenbide batzu aurkeztu ziren, eta beste Akademia batzutan baliatzen duten ordaina izendatzea ere aipatu zen. Egoera honetan, inolako erabakirik ez hartzea ikusten zen komenigarriena. Gero ere, bakarka ikusi daiteke zenbaitzuren harrera ona, irtenbide bat aurkitzen joateko.

II. Egoitza eta ordezkarietzen egitekoak

Atsedenalditxo baten atzetik, arratsaldeko zazpi etan, J. San Martin Jagon Sailburuaz bulego-lanak eta lengileen eginkizunetaz egin zuen txostena, irakurri zuen. Azken orduan eskatu zitzaioela lana eta presaka prestatu behar izan zuela, esan zuen. Ordezkaritza bakoitzaren eginkizunak agertu zituen lehenik. Lanen plangintza zehatzagoa beharrezkoa ikusten zuela. Gauza gehiegi metatzen da, batzutan, pertsona baten gain eta denbora berean lanik gabe aurkitzen da bere laguna.

Elkarrizketa luzea sortu zen arazo honetaz. Itzulpenen zerbitzua aipatu zen lehenik. Beti etorriko dira zenbait hitz eta esaera laburren itzulpen - eskariak, eta geutako bakoitza ahaleginduko gara erantzunak ematen, orain arte bezala. Baina itzulpen luze eta liburu edo liburuska kontuan, Euskaltzaindiaren eginkizuna al da itzultzaileen zerbitzu bat eskaintzea? Hau zen kezka nagusia. Itzultzaileen eskola bada eta, jadanik, hartu izan dituzte zenbait lan. Administralgo gaietarako hor dago Oñatiko eskola.

Erantzunek, batzutan, garrantzi handia dute. Eusko Jaurlaritzatik, esate baterako, "Defensor del pueblo" euskaraz nola esan daitekeen, galdetzen zuten. Hitzaren edukia kontutan harturik, inguruko herrialde eta euren hizkuntzetan erabilitako esae-rak ikusi ziren. Beste askoren artean, *Ararteko* hitza aukeratu zen, Euskaltzaindiaren batzarrean proposatzeko.

III. Batzordeen egoera

Apirilaren 29, ostirala. Ekonomi batzordeak prestatua zuen aintzinasmoen txostena gerorako utziz, Euskaltzaindiko batzordeen egoera aztertu zen goizeko bedratzi t'erdietan. Batzordeen egitekoa eta berorien arteko eremuen mugak agertu zituen J. L. Lizundiak. Batzorde iraunkorrak eta suntsikorrak berezi zituen txostenean, eta kopurua gutxitzea proposatu zuen. Horretarako, antzeko gaiak elkarretaratu behar ziren, eta hau izan zen goiz hartako lana.

Argitalpenak. Argitalpen batzordea izan daiteke egitura mailako bakarra. Ber-tan batuko dira: a) *Euskera* agerkaria. b) Lekukoak. c) IKER eta JAGON. d) Beste-lako liburu eta argitalpen guziak.

Iker Saileko batzordeak lau izan daitezke:

Hiztegi-gintza. Batzorde honetan sar daitezke: a) Maileguzko hitzak. b) Mitxele-naren hiztegia. c) Euskaltzaindiaren beste hiztegiak. d) hitzen normalizapenerako lanak.

Gramatika. Orokorki hartuz, gramatika-lan guziek hemen izango lukete beren lekua, alde batetik. Une honetan, gainera, Euskaltzaindiaren Iruñeko Kongresoa gra-

matika gaietaz izango denez, batzorde honek hartu du bere gain lanen ardura. Aditzaaren azken atala burutuko duen batzorde suntsikorra ere hemen sar daiteke.

Euskalkiak. Orain arte *Dialektologia* lanen batzordea zena, eta Atlas egingo dutenena elkarrekin doaz.

Onomastika. Batzorde honen eginkizunak hauek izango dira: a) Diktamenak. b) Izen ikerketak. c) Herri Izendegia. d) Toponimia lanak eta e) Pertsona Izendegia.

Jagon Saileko batzorde iraunkor bakarrak har ditzake bestelako ekintza guztiak:

Literatura. Azpi-batzorde hauek osa dezakete: a) Literatur-batzordearen eragintza. b) Bertsolaritza. c) Herri jakintza.

Azkenekoz, *Diruzaintza* eta *Azkue Biblioteka*, batzorde berezien bidez eraman-go dira.

Oraingoz, gelditzen diren beste batzorde suntsikorrak bi dira: *Oinarritzko euskararena* eta *etsaminak* egiten dituenak. Azken hau Nafarroako azterketei begira, batez ere.

Euskalarien harremanetarako sortu zen batzordea desagertzen da.

Ondoren hauek Euskaltzaindiari proposatzea erabaki zen eta, era berean, batzorde bakoitzerako zenbait izen jaso ziren. Pertsona bakoitza batzorde askotan egotarik ez dela komeni, esan zen.

Eskuarteko gaietan, bi puntu ukitu ziren: *Euskararen Gaitasun Agiriari* buruz (E.G.A.), Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza Sailburuak eskari hau egiten du: Nafarroan eta, bide batez, Iparraldean egingo diren euskararen azterketak E.G.A.-ren antzekoak izan daitezela, Euskal Herri osorako baliagarri gerta daitezela. Euskaltzaindia eta Hezkuntza Saila harremanetan egotea komeni da eta agiria lortu duten guzaien zerrendak bata besteari bidaltzea. Oso ongi iduritu zitzairen batzartuei.

Hezkuntza Sailburuak bidalitako bigarren gutun bat ere eztabaidatu zen goiz honetan. Gaia: *Euskararen Erabilkera Bizkaiko Irakaskuntzan*. Bizkaieraren idatzizko ereduak zaintzeko Lantalde baten izendapena jakinerazten zion Euskaltzaindiari. Izenen eta aditz-jokoaren lana kontutan harturik, eta jokamolde berdinari jarraituz, joskeraren alorrean leudekeen zereginari erantzun nahi diete, oraingoan, guzti horren emaitza Euskaltzaindiari aurkezteko, gero. Gai garrantzitsua denez, hileroko batzarrean erantzuna emateko utzi zen.

IV. Ekonomi batzordearen txostena

Hamabietan, atsedenditxo baten ondoren, hasi zen goizeko bigarren saioa. E. Knörr, diruzainak, eskuarteko gaien berri eman zuen lehenik eta ekonomiaren egoera ikusi zen. Euskal parlamentariaren bidez Madrilgo erakundeei diru-laguntza eskeztu egin dako jestioa azaldu zuen. Gasteizko bulegorako langile berri bat hartu dela ere esan zen.

Euskal Herrian zehar egindako liburu-azokei buruz, iaz ikusitako akatsak eta ondoreak kontuan izanik, erakusketa garrantzitsuenetara bakarrik agertzea erabaki dutela, jakinerazi dute arduradunek. *Azkue Bibliotekaren* asegurantza aipatu da gero. Gaurkotu beharra ikusten da dugun poliza, baina bere balio osoaren neurketa egiten ibili gabe. Balio gehiena, ale arraro eta bakarrek dute, eta hauek erretzen badi-

ra berriz erosterik ez legokeenez, ez du merezi hauen asegurantzan diru gehiegi xahutzerik. Hobe ikusten zen suaren aurkako neurri zenbaitetan diru hori sartzea: arramaio bereziren batzu erosi daitezke edo Bankoetan egon ohi diren kutxa-sendoetara hoberenak eraman. Idatz-gordailu eta Biblioteka, egoitza berriaren sotoan kokatzerik ez da komeni, hezetasunik ez eta kanpoko haizea maiz aldatzea eskatzen bait dute paper-gauzek.

Eta bazkal garaira heltzean, besterik gabe amaitu zen lansaioa.

Arratsaldeko hiru t'erdietan, gai berarekin jarraitu zuten batzartuek. *Campion-Broussain*, legezko azpi-elkargoa aipatu zuen diruzainak. Arazo honetan aholkulari diren Federico González eta Alberto Garate eseri ziren mahai buruan eta euskaltzainen asmo eta eritziak jaso nahi zituztela beren lana egin aurretik, aditzera eman zuten. Elkarrizketa luzea sortu zen orduan. Gai berria zela beretzat, esan zuen Iri-goyen jaunak eta erdal Akademiak arazo horiek nola bideratu dituen jakin nahi zuela, agertu zuen.

Espainiako Akademiaren egoera arras desberdina dela, erantzun zion J. San Martín Jagon Sailburuak. Ildo beretik ihardetsi zion J. J. Zearreta ekonomia eragileak. Egoitza bakarra du Madrilgo Akademiak; Euskaltzaindiak, aldiz, Bilbon bertan hiru solairu ditu, eta lau ordezkariak bestalde. Madrilgoa hiru langilez baliatzen da eta Gobernutik ordaintzen dizkiote. Hiztegegintzako lana —fitxak eta abar— ikasleen laguntzaz egiten dute, zer-edo-zer ordaindiz.

Gailegoek arduradun bat eta bi langile besterik ez dute Akademiaren harreman guzitarako. La Coruña-ko Udalak ordaintzen ditu pertsona hauen kostuak.

Oso berezia da, bestalde, Catalunya-ko kasua. *Institut d'Estudis Catalans* erakundearen barnean mugitzen da hizkuntzaren ardura duen saila, beste lansailek batzuren inguruan. Hirurehun milioien xahuketa izan ohi du denentzat, urtearen buruan. Barzelonako Diputazioak emandako "Hospital de la Santa Creu" delakoan dauka bere egoitza Elkargoak. Euskaltzaindiak bere gain hartuak dituen ekintzak asko dira eta, eta denen finantziaketa lortu behar du egunetik-egunera.

Idazkaria mintzatu zen gero. Sortu nahi den azpi-elkargoa behar beharrezkoa ikusten duela esan zuen, ekonomia eta langile-alogera kontuan duela, legezko hutsunea betetzeko. Sortzekoa den azpi-elkargoak, halare, ez luke Euskaltzaindiaren bigarren indar bat izan behar. Erabakiak har ditzakeen buru bakarra Euskaltzaindiko Batzarra izango da, eta honen aginduz izenpetuko ditu ekintza guziak beste elkargoak. *Campion Broussain S. A.* elkargoaren zuzendaritza hiru bat pertsonaren esku uztea proposatu zuen, ez bait du erabaki bereziak berterik izango: Euskaltzainburua, Idazkaria eta Diruzainak, adibidez, osa dezakete.

V. Bi urterako ekintzen sailkapena

Arratsaldeko seirak inguruan, 1983-1984 urte-birako eginkizunen egitarau nagusia finkatzeko saioari hasiera eman zitzaion.

Euskaltzaindiaren X. Kongresoa. M. P. Lasarte, gramatika batzordeko idazkari-ordea, Iruñeko Kongresoaz mintzatu zen. Urte hauetan egin dituzten ikerketan lanen kopurua hor dago, alde batetik. Kongresorako oinarritzko txostenak agintzeko bilera batzu egin dituzte. Txosten nagusien ardatza finkatuxea dago, eta asmo

nagusiak bateratzen doaz. Txostenak eta agerpenak bialtzeko epeak ere mugatu dituzte.

Mailebuzko hitzak. Iaz hasitako lanari jarraipena emateko Jardunaldiak aipatu ziren. Ekainaren hondar egunak izan daitezke egokiak. Iruñean izango denez hilero-ko batzarra, egun horren inguruan saia gintezke maileguzko hitzen azterketa burutzen.

Dialektologia. Euskalkien bilketa-lanari jarraituz, Markina ikusten zen batzorde honen jardunaldiak egiteko toki ona, eta irailaren 22, 23 eta 24 eman ziren egun egokitatzat, ikastaroa hasi aurretik eta oporrak amaituxeak izan ohi direlarik. Gaiak: a) Euskalkiak eta batua. b) Batzordeak egin duen lanaren balantzea eta azterketa. c) Gerorako programaketa.

Azentua. 1984.eko Errege egunaren inguruan-edo berrikus daiteke gaia.

Apirilaren 30.Larunbata. Goizeko bedratziretan hasi zen Jardunaldi hauetako azken bilera. Maiatzaren 23an Uztaritzen egitekoa den ospakizunaz mintzatu zen J. Haritschelhar, buruordea. Hizlariak, ostatua, batzargela eta beste zehetasunak hitzartuak direla, esan zuen. P. Lafitteri eskainitako omenaldi honetan, IKER-2 aurkezteaz izango da ekintza nagusia. Denbora berean, Iparraldeko urgazle berriek beren agiriak jasoko dituzte.

Katalan eta gailegoekin Akademia mailan izandako harremanetaz mintzatu zen, gero, J. San Martin jauna. Katalandarrek ez dute hain behar gorria ikusten. Gailegoek, aldiz, oso ongi hartu dute asmoa eta prest daude aurrera eramateko. Hizkuntzaren egoera ere ez da, noski, herrialde guzietan berdina. Gailegoek % 80 erabiltzen dute euren hizkuntza Parlamentuan, eta katalanek % 100, euskaldunok ez bezala. Politika kutsua kendu behar zaiola hizkuntzari azpimarratu zuen Jagon Sailburuak.

Madrilgo agintariei diru-laguntza eske joaterakoan, Espainiako Akademia ere barne egon behar lukeela, aditzera eman zuen hizlariak. Datorren urteko aintzinkontuak Gobernuak onartu aurretik beste bilkura bat egiteko xedearekin amaitu zuen jestioaren aurkezpena.

Batzordeburu eta berorien idazkariei urteko eginkizunen egitaraua eskatuko zaiela gutun baten bidez, esan zuen J. L. Lizundia idazkariordeak. Urte azkenerako, berriz, egindakoen memoria igorri behar dutela, gogoratu zuen. Bulegoetan jasotako gutunen berri ez zuela Batzar eguneraino, gehienetan, jakiten, aditzera eman zuen idazkariak.

Eta besterik gabe amaiera eman zitzaion Barne-Jardunaldiei.

Txangoa. Goizaldi aldera, *Valpuestako* Kolejiata eta *Barahonatarren* Billanañe-ko gaztelua ikustera abiatu ziren denak. *Berberana*-n bazkaldu ondoren, Nerbioi ibaiaren iturburua eta bertako amildegia ezagutu zituzten, etxeetara itzuli aurretik.

MAILEBUZKO HITZEI BURUZKO JARDUNALDIETAKO KRONIKATXOA

Donostia, 1983, Urtarrilak 28

Fr. Luis Villasante

Uztaritzen bi egunetako bilerak izan ditugu (1983, Urtarrilak 7-8). Epea laburra, baina ongi baliatua izan dela uste dut. 25 bat lagun bildu ginen. Horietarik euskaltzain osoak 11 ziren; Iparraldetik 5, Hegoaldetik 6. Ez genuen izan aski denbora programa osoa aztertzeko. Horregatik beste txanda edo aldi bat egin beharko da, agian Bazko astean eta toki berean.

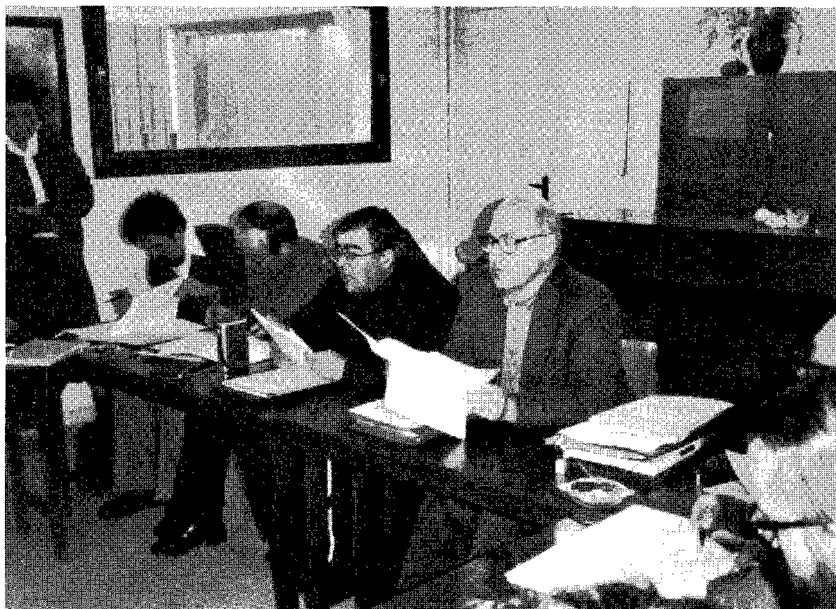
Urtarrilak 7. Goizean. Euskaltzainburuak egin zuen hasierako hitzaldia: “Mailebuzko hitzek sortzen dizkiguten istiluak”. Arazo honen ikuspegi orokor bat eman zuen. Ondoren Krutwig jaunak bidalitako lana irakurri zen (munduan ezagutzen diren kultur enbor nagusiei buruz). Krutwig berak behinola Euskaltzaindiari aurkeztutako beste lan baten berri ere eman zen: “Sobre ortografia vasca y el vascuence escrito”. Gero eztabaida luzea izan zen: ea kultur saileko mailebuetan aleman, ingeles eta frantsesak segitzen duten ortografia euskarak hartu behar ote duen. Badirudi gehienek ustea ezezkoaren alde agertu zela. Gehienek, alegia, uste zuten, bide horrek euskal ortografia gehiegi zaildu eta alferriko letrez zamatu egingo lukeela.

Arratsaldean. Haritschelhar jaunak izan zuen lehenengo txostena. R-kin hasten diren mailebuei protesi bat jartzen die euskarak (E, A edo I). Protesi hori gordetzearen alde agertu zuen bere eritzia. Eta berdin SP edo SC-kin hasten diren mailebuetan ere (izpiritu, ezpata, eskola). Hasierako gorrak ozendu behar diren ala ez: horretan euskarak ez du beti lege bat gorde. Oraingo hitzetan hobe ikusten zuen gorrak ozen-du gabe uztea. Gero eztabaida luzea izan zen.

Ondoren Luis Mari Mujika eta Xabier Kintanak txosten bana irakurri zuten hitz bukaerei buruz. Hitz kultoen bukaerak bana-banaka aztertu ziren, hitzok euskara egokitze bideak erakutsiz. Puntu asko ukitu ziren: A organikoarena, O edo U bukaerarena, S-kin bukatzen diren hitzena, etab.

Gero gauean beste bilera bat egin zen, bildutakoen artean akordio batera heltzen ginen puntuak jasotzeko.

Urtarrilak 8. Goizean. Xabier Kintanak txosten bat egin zuen X letraren arazoz. Segituan Rosa Miren Pagolaren beste lan bat irakurri zen gai berberari buruz. Jakinaenez, euskara arruntean X letrak badu balio jakin bat; kultur munduko mailebuetan, berriz, letra honi beste balio bat ematen zaio. Zer egin? X letra mantendu ala aldatu behar ote da mailebu horietan? Eztabaida luzea izan zen, baina eritzia ez zetozen bat.

Uztartitze, 1983-I/7-8-9. Ezkerretatik eskumatera: Resu Orbe andereñoa; Mikel Zalbide; José M.ª Satrustegi; Fr. Luis Villasante-Euskaltzainburua eta Jean Haritschelhar.

Gero X. Kintanak beste txosten bat irakurri zuen: noiz G eta noiz J idatzi; eta Y, I, HI hitz hasieran datorrenean zer egin? Ikusten da erizpideak eman eta gero zerrenda egin beharra dagoela salbuespenekin.

Arratsaldean. Ibon Sarasola jaunak hitz egin zuen hiztegitik den aldetik berak dituen erizpideak azalduz. Ondoren eztabaida bizia izan zen.

* * *

Azken bilera. Azken bilera honetan lehen eguneko gauean eztabaidatzen hasitako agerpen edo akordioa osatu, bukatu eta onartu zen. Ez da Euskaltzaindiaren erabakia, noski, Bilkuretan partaide izan direnen aburua agertzen da agerpen honetan. Eta bestetarako ez bada, Jardunaldi hauetako segida ematen zaienean, gauza berak errepikatzen ibil ez gaitezen balioko duela, uste dugu.

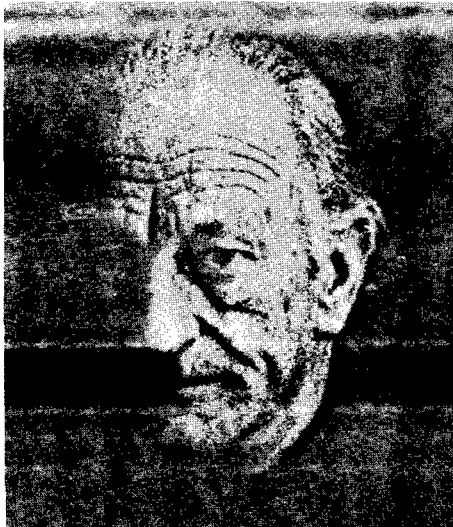
HILBERRIAK

JOAN INAZIO GOIKOETXEA OLAONDO “Gaztelu” (1908-1983)

Aurtengo Erregen egunez hil zen Donostian Joan Inazio Goikoetxea Olaondo jauna. Euskaltzaindiko urgazlea, gure artean “Gaztelu” bezala ezagunago zitzaigun euskal idazle jatorra.

Bereziki, olerkari bezala nabarmendu zen Gaztelu. Gai horren barnean, metri-kaz gainera, azentuaren doinuak ikertu zituen eta agindu zigun igazko ekainean Azkoitin egin behar genituen batzar haietarako bere iker lanen ondoriozko txosten bat aurkeztea, baina ordurako makalik zebilen gure gizona eta ez zuen izan harako adorerik. Tamalez, uste dugu (nonbait idatzirik utzi ez baditu) bere gorputzarekin hobiratu dituela guretzako hain jakingarri ziren ikerketak.

Gipuzkoako Gaztelun sortua zen 1908. urteko maiatzaren 5ean eta Kaputxino ordenan osatu zituen bere ikastaroak, Altsasu, Hondarribia, Lizarra eta Iruñean. 1934an hasi zen bere olerkiak *Yakintza* zeritzan aldizkarian argitaratzen. Baina, gerra zitalak barreiatu zituztenen artekoa genuen. Argentinara jo zuen eta han, apez bihurturik, baita ere aritu zen euskara irakasle eta Buenos Aires-ko *Euzko-Deia* eta Guatemala-ko *Euzko-gogoan* idazten. 1958an itzuli zenetik hemengo *Zeruko Argia*, *Egan* eta *Olerti*-n idazten jarraitu zuen.

Gure herriaren nortasunez Axularren esaldi hura hartu zuen beretzat: “Mihian da ezagun nor den batbedea”, eta honi erantzunez bere obrarik nagusienak liburuetan bilduak daude: Fray Luis de León eta San Juan de la Cruz-en olerkiak euskarara itzuli zituen *Musika ixilla* (1962) deritzan liburuan argitartzeko, Orixe zenaren hitzaurre aberats batekin eta euskal metrikaz Gaztelu berak ezarri zion eraskinakin. Hotsezko azentuat zituen zenbait teoria hor azaldu zituen. Bestalde, Bernardo Estornes Lasaren eragintzaz eta zuzendaritzapean Auñamendi Argitaletxeak emandako *Español-Vasco* (1965-1975) hiztegiaren antolaketa eta idazmoldea Gazteluri zor zaio. Lastima da sei tomo tipitan A letratik C-ra artekoa baizik ez dela argitaratu. Merezi luke Gazteluk egina utzi zuen guzia argitaratzea, hain taxuz bururatzen ari zen lana denez. Hala ere, nere uste apalean, Gazteluk olerkaritzan agertu zuen bere nortasunik handiena. Eta, horretan, *Olerti* aldizkarian argitaratu zituenez gainera oso gogoan edukitzekoak dira 1970 eta 1971. urteetan irabazi zituen Irun sariak, geroago liburuetan argitaratuko zirenak: *Gauean oihu* (1972) eta *Bizialaren erroetan* (1972). Lehenengokoaren gaia Vietnam-eko gudu zitalaren eraginez zuzenaren gogoetazkoak eta bigarrena berekiko gogoetak izadiaren eta gizartearen aurrez-aurre.

Guti irakurtzen den herrian nekeza da literaturaren zabalkundea eta Gaztelu ere horregatik ez da hain ezaguna, zeren bere merituz entzute handiagoa merezi bai zuen. Horregatik, bere olerkietan gizon etsipenduaren minberatasuna nabari bada, ezta harritzekoa. Baina, inork inoiz ukatuko ez diona, zera da, bere herri eta herriarren alderako leialtasuna, hizkuntza jatorraren bidez txukun eta sentibera agertua.

J. S. M.

NORBERT TAUER (1899-1983)

Urtarrilaren 28an bere gaixotasunaren berri txarra Euskaltzaindiaren batzarraren ematen nuen bitartean hil zen Pragan Norbert Tauer, euskaltzale oso ezaguna. Lau hilabete aurretik izana nintzaion bere etxean ikusten. Ordurako oso nekez zebilen aulki bati harrapatutik bere emaztearen laguntzarekin. 84 urte zituen.

Bere sorterriaz hau zioen 1956-an *Egan*-en idatzitako lan batean: “Nere familiako sehaska aitaren aldetik Bohemia sartaldeko mugaldean datza. Bavierako mugan zabaltzen den eskualde menditsu honek “Chodsko” du izena... Eskualde honen erdian Klenci izeneko herri eder bat dago; han errota zahar batean nere arbasoak XVI. mendetik aurrera bizi ziren”. Pilsen izeneko garagardo onagatik ezaguna da lurralde hori.

Berrogei urtez (1918-1948) Pragako Ministeritzan eta gero Udaletxeko diplomatiko zerbitzuetako eginkizunetan ibili zen. Hori dela eta, hamar urtez Madrilan egon zen (1927-1937) Enbaxadako canceller bezala. Etorri bezain laster ikasi zuen euskara Arturo Canpion zenaren gramatikaz baliaturik.

1955ean euskaltzain urgazle izendatu zuen Euskaltzindiak, eta azken aldi honetan ohorezko mailan genuen. Era berean, Buenos Airesko “Euskaltzaleak” elkargoan ohorezko lagun, eta “Instituto Americano de Estudios Vascos” delakoan bazkide zen.

Euskal idazle bezala aipamena merezi du. Bere paper eta aldizkari zaharren ataletan, Donostiako *Argia*n agertutako idazlana aurkitu nuen. 1928.eko urriaren 28an, “Txekoslovakia” izenburuarekin bere herriak egun horretan betetzen zuen askatasunaren Hamar-urteburuaz idatzi zuen. Estalki zurian sarturik, honela dio azalean: “Nire lehengo euskerazko artikulua”. 1935.ean, *Prehled* aldizkari katolikoak euskarari buruz ale bat atera zuen eta Tauer-ek badu bertan idazlan bat. “Baskové” izeneko lana “*Norodnostní obzor*” aldizkarian agertu zuen. Azken lan hauek ere jaso nituen.

Euskal Herriari dagokionez, *Zeruko Argia*, *Euzko Gogoa*, *Egan*, *El Bidasoa*, *Olerti*, *Euzko Deya* eta beste askotan agertu izan da bere izena. Mexiko hiriburuko Euskal Etxeak “Euskeraren pizkundea” izeneko lana saritu zion.

Milaka gutun idatzi zuen, beste alde, eta hau izan daiteke bere euskaltzaleatasunaren ikuspegirik zabalduena. Sei urtez (1955-1960) beste horrenbeste sari irabazi zituen Buenos Airesko “Euskaltzaleak” sortutako euskarazko gutun idazleen leihaketa horietan. *Bere Idazkiak* izeneko liburuska batean biltzen dira zenbait eskutitz. Une horretan eta gero ere, zenbatu egiten zituen, bana-banaka, bere gutun guziak. Neuk ere baditut seirehun bat gutun bilduak, eta lehenengoak honela zioen 1957-an: “Idazlea naiz. Idazki hau 449 garrena da”. Hamalau urtez jarraitu zuen horrela, eta

Norbert Tauer. 1936.ean Madrilen zegoelarik.

2.680-ra iristean, 1971.urtean, utzi zuen nere eskutitzak kondatzez. Geroztik eskuz idatzi izan dit.

Gutunlariak erantzun jakingarriak hartu ohi ditu beste alde, eta Norbert Tauer euskaltzaleak zuen bilduma altxorra da guretzat. Ez ditut hemen aipatuko aurkitu ditudan gauzak. Dakizuenez, Euskaltzaindiarentzat utzi ditu denak, hala nola bere liburuak.

Txekera egindako euskararen gramatika, eta euskal esaera eta atsotitz zerrenda luzea bere hizkuntzaraturik ikusi nuen eskuarteko lanen artean.

Idazkietan agertzen zuen euskaltzaletasuna bihotzetik zerion. Bere aberria izan balu bezala maite zuen Euskal Herria. “Geure sorterriari hainbat amodio damakio zuenari”, esan zidan gero kalean gu bion lagun batek. Eta beste ohar hau: “Nik ez dakit zergatik atsegin zaigun txekoei Euskal Herria. Geurearen antzera zapaldutako herri txikia delako edo?”.

Maitale sutsu eta akuilari aspergaitza galdu du Tauer jaunarekin euskarak, eta atzerriko adiskide leiala euskaldunok.

J. M. Satrustegi

MANUEL OLAIZOLA “Uztapide” (1909-1983)

Ekainaren zortzian hil zaigu Uztapide Euskaltziandiko urgazlea. Bere galera doluminezkoa izan da Euskal Herri guziarentzat, bereziki bertsozaleentzat.

Manuel Olaizola Urbietan, Endoia (Zestoa) auzoko Uztapide baserrian jaio zen duela hirurogeta hamalau urte. Gaztetxo hasi zen bertsogintzan eta Euskal Herriko txapeldun izatera iritsi zen. Beraz, goren mailako bertsolaria genuen eta hori, beste gabe, gizonaren doainen erakusgarri bada ere, hortik gora edo hortik aparte, Uztapide, zerbait gehiago zen gure egungo euskaldun gizartean: bertsolari eskola zahararren eredu eta zubi ondoko belaunaldieri begira.

Xenpelar errenderriak forma eman zion Gipuzkoako bertsolari eskolak izan ditu ondorengoetan jokera berezi batzuk dialektikaren aldetik eta eztenkadazko ateraldietatik, bertsoa osatzeko era ere tartean dela, Udarregi, Pello Errota, Txirrita eta beste zenbait bezala. Ba, era hortakoa genuen Uztapide ere. Baina, izakera horrek ez zion ezer kentzen bestelakoak egiteko ere.

Bertsolari berezia izatez aparte, bere emaitzak bazuen bestelako doairik ere. Gerra aurreko txapelketan agertu zen bertsolari eta gerraondoan, euskararentzat guzia hila zela uste zen garaian, Basarrik hartu zuen bere lagun bikotea eginaz Euskal Herriko plazetara gure hizkuntz zahararren lekukotasuna agertuz. Euskararen historian oso gogoan edukitzekoa da urte ilun haietan, Basarri eta Uztapide eremuko predikuetan, mila eratako jarrereri aurpegia emanaz, umiltasunik handienez, plazarik plaza azken titiriteroak izandu balitz legez.

Bertsokeraz taxura berezia zuen Uztapidek, Basarrik Otaiñoren jokera bazuen ere, beste hau Xenpelarren satira erekoetan zen mutila. Baina, satirazko ateraldiak soilik ez zuten osatzen Uztapideren bertsokera. Bazuen bestelako berezitasunik ere. Eredugarri har genezazkenak dira idea bati mugaturik eta ideia hori esaldi labur eta egoki batera errendituz egiten zituenak. Esaldira eroateko betegarritz egingo zuena, preparazio edo inguratze hutsa izango zen eta bertsolariaren intentzio guzia azkene-rako gordeaz esaldik egoki baten bidez agertu. Bere teknika eskema gordetzen zuen, bertsoa erraz eginaz eta grazia berezia emanaz. Horregatik, ofiziokoetan, elkarri erantzunezko dialektika eztenez kargaturik eramaten zekien. Hori eta bere itxura umila ziren publikoa bere alde eramateko armarik onenak. Jendea beti adi, ia Uztapidek zer nolako ateraldia zekarren. Hara honen adibide bat:

Bordari zena prestua zen gaitan gatz-ozpinduzko saltsa jartzen eta ofiziokoe-tan jarri zituen Uztapide alkate, Lizaso sekretario, Azpillaga maisu eta Basarri apez jaun, baina gu bizi garen herria zeharo nahastua omen, eta Uztapide karguetan lehen-bizikoa izateak berakin dituen ardurak zuritzeko hara nola maniatu zen:

*Dotriñarikan ez dakiena
jarri dute erretore,
maixutzat berriz hor da bestia
gure hizkuntzarik gabe,*

*sektretario hau eginda dago
bizio guztien jabe,
alkate onik ez da habentzat
edozein 'pinita're.*

Horrelako giltziak zituen Uztapidek besteak menperatuz publikoaren gogoia beraganatzeko.

Hara beste adierazgarri bat: Behin batian, elkarri erantzunezko bertsogintzan ari zirelarik, Azpillagak zirikatu zuen Uztapide eta laster zen honen txanda eztenkalaria:

*Gazte horrek argi dauka
bere memoria,
oraiñ e'karga nigana
baida eroria,
hemen konpondu ezinik,
hau da komerial
Azpillagan dotriñak du:
zu pekataria.*

Hor ikus bere erreplejoen bizkortasuna, bere etorria eta ekarria.

1962, 1965 eta 1967an Euskal Herriko txapeldun izatera iritsi zen. Baina laster izan zuen bere buruarentzat enbolia gaitza eta azken hamar urte hauetan ez zegoen kanturako. Hala ere, lehen Auspoa Liburutegiak argitaratu zion *Noizbait* (1964) bertso liburuaz gainera bere eskuz beste bi liburu trinko idatzi zituen, argitaldari berean kaleratzeko: *Lengo egunak gogoan* (1974), bi tomotan bere oroitzapenak prosaz agertuz, eta *Sasoia joan da gero* (1976), bertsoz osatua.

Gizon zuzena eta sentibera, sentiberadun guziak bezala bihotz handikoa. Joan zaigu, baina ez bere hilburukoa gure ondasunerako utzi gabe. Horregatik, gure hizkuntzaren historian eta une jakingarri batean, Basarri, Xalbador eta Mattienekin bertsolaritzaren zuzia pizturik gorde zuen, aintzinako belaunaldietatik zetorrena ondoko gizaldiari eskainiz gure herri literaturaren jarraipenean argi egiteko.

Orain, aspaldi ama zenari bertsoz agertu zion nahiaren garaia heldu zaio:

*Amak eman ziraden
lenengo bularra,
handik hartu nuen
bertsotako indarra,
geroztik bihotzera
datorkit su-garra;
egunsentia joan zan,
laister illunbarra,
gero ta beherago
Uztapide zaharra.*

*Ama oraindik ere
daukat nik goguan,
pena ez egotia
gaur nere onduan,
Jaungoikuak zerura
eraman zinduan,
laister izango zera
ia saminduan,
baiña ni ere hor nazu
laistertxo zeruan.*

Juan San Martin

FERNANDO ARTOLA SAGARZAZU “Bordari” (1910-1983)

Otsailaren 3an, San Bladi egunez, hil zen Hondarribian Fernando Artola “Bordari” euskal idazle ospetsua eta Euskaltzaindiko urgazlea. Hondarribian bertan sortua zen 1910. urteko otsailaren 14an.

Aspalditik eri zen, ebakuntza ere izan zuen baina gaitzak menderaturik, poliki-poliki itzaliz joan zen. Igazko uztailaren 16an, bere sorterriaren omenaldi apal baina maitasunez beroa jaso zuen, eta, besteak beste, han ginen hizlari euskaltzainburuordea eta ni. Tamalez, eritasunak ordurako bere partea egina zuen eta Fernando berari ezinezko bihurtu zitzaion omenaldi egun hartan presente egotea.

Fernandok, bere lehen ikastaroak Hondarribian bertan egin zituen, gero Irungo Lasalletarretan jarraitzeko. Hemen ezagutu zuen Anai Iñaki Olabeaga irakaslea (Bordari baino bederatzi urte zaharragoa, eta egun berdinean Donostian hila, eta biharamunez, ordu berean, bataren hiletak Hondarribiako Santa Maria parrokian eta bestearenak Irungo Lasalletarren kaperan), nonbait hark txertatu zuen lehenik euskaltzaitasuna Bordariren baitan; baina, baita ere, 1925. urtean Hondarribian ospatu ziren Euskal Lore-jokoak ere eragin handia izan zuten beregan. Hamazazpi urterako bizitzaren ikasketa latzetan sartu zen, bulego laneri ekinaz, langileriaren arazoez kezkatuaz eta parrokiako Kerizpe elkartearen irakurketak eta antzerki saio gertaketak eginaz. 1931. urtean ordea, Hondarribiako Batzokia idekitzeaz, Fernando Eusko-Alderdiaren bazkide sartu zen eta inguruko lagunak bultzaturik, *El Día* eta *Argia*-n idazten hasi zen.

Anaiarteko gerra etortzeaz mugaz bestaldera jo zuen eta zenbait lan desberdinetan aritu ondorean Belokeko beneditarretan kokatu zen inprimaria lanetan. Han ezagutu zituen ihesik joandako euskaltzale batzuk eta orduan sartu zitzaion euskal literaturgintzarako zioa. 1940.ean itzuli zen Hondarribiara eta handik zortzi bederatzi urtera hasi zen *El Diario Vasco* egunkarian erdaraz euskal gaien zabalkundez idazten “Bordari” izenpean. Geroxeago, irratiz euskaraz ere aritu zen. Euskarako lehen irratsaioak aipatzean gogoan edukitzekoa da bere izena. Baina, batez ere euskaraz idazteari gogor eman zion eta sari aipagarriarik ere jaso da. Olerkigintzan eta sariketara aurkeztean Klaudio Sagarzazu “Satarka” izan zuen bultzatzaile.

Gerraondoko literatur ekintzak asko zor badio, bertsolaritzak ez gutiago. Gipuzkoan, bertsolari Txapelketen berbizitzaileen artekoa genduen, saio asko antolatua, gai jartzaile aparta, eta epai-mahaikoei txapeldun hautaketarako bide hobeak proposatzean asmatu zuen orain “kartzelakoa” deritzagun saioa, bertsolariak entzun ezinako toki batean sartu ta banan-bana gai berdina kantatzera ateraez egin ohi dena.

Aipatu ditugun gerra aurreko publikazio eta Hondarribian jaietan ateratzen ziren programa haiez gainera, euskaraz, beste honako hauetan idatzi du: *Euzkogo-goa*, *Zeruko-Argia*, *Egan*, *Aránzazu*, *Olerti*, *Euskera* eta abar.

Horrez gainera, erdaraz ere badu hor-hemen lan sakabanaturik, *El Diario Vasco*-n garai batean idatzi zituen gai pizgarriez gainera. Historia gaietaz ere aski jantzia zen eta bere herkide Florentino Porturen *Santuario de Guadalupe-Guadalupe'ko Ama* (1978) deritzan monografiari hitzaurrez egin zion "A modo de comentario" hartan agertu zuen hura dugu bere erudizio eta jakintzaren neurgarri.

Hala ere, Bordariren lanik gehienak eta hoberenak igazko urtean argitaratu zituen *Bakoitzak berea* (1982) izenburuz bi tomotan bilduak: bere bizitzaren zertzeladak hitzaurrez dituela, ipui, kondaira, gertakari, antzerki bat (bakarrizketazkoa) eta olerkiak. Olerkien sailean sartua da lehenago argitaratu zuen *Goraintzi* (1968) deritzan ere. Horrez gainera, bere anai Rafaelekin elkarlanean burutu zuen eleberri gisara idatzitako oroitzapenen liburu bat, *Aritz beraren adarrak* (1982).

Fernandok, etsimenduz eraman zuen bere eritasun luzea, berekiko fede sendoan oinarriturik eta neurri handi batean pozik, eternitateko zorionean Jainkoaren aurpegia ikusteko eta bere bizitzako Henriette maitearekin laster elkartzeko esperantzan, olerkiz azaldu zuen bezala:

*Eta
Orain banoa.
Gainean dut epea
Zer poza nerea!
Banoa:
Ikustera ene begiz
Jainkoa
ta
Maitea!*

J. S. M.

**EUSKALTZAINDIKO D ETA B
TITULUDUNEN ZERRENDA
(jarraipena)**

EUSKALTZAINDIAREN D MAILA TITULUDUNEN ZERRENDA
(jarraipena)

Durango, 1981-V-16

- 4563. Acarregui Uskola, M.ª Begoña.
- 4564. Agorria Burgoa, Juan Bautista.
- 4565. Almgren Margareta.
- 4566. Ameza Albizu, Josu.
- 4.567. Arregi Diaz de Heredia, Rikardo.
- 4.568. Arostegi Rodrigo, Olaia.
- 4.569. Barrenechea Egiguren, M.ª Eugenia.
- 4.570. Barrenetxea Urkiola, Jesús M.^a.
- 4.571. Bernaola Bengoetxea, M.ª Angeles.
- 4.572. Bollain Arando, Joan Gurutze.
- 4.573. Busto Aginalde, M.ª José.
- 4.574. Campo Lasuen, M.ª Jesús.
- 4.575. Dieguez Baraona, Kepa.
- 4.576. Escobal de Miguel, M.ª Luisa.
- 4.577. Fernández de Larrinoa Pablos, Pedro M.^a.
- 4.578. Garmendia Larrañaga, Joxe Pernand.
- 4.578 (bis). Gutiérrez Menaizabal, M.ª Asún.
- 4.579. Intxaurtieta Otxoantesana, Pedro.
- 4.580. Iriondo Urbistazu, Leire.
- 4.581. Landaluce Moraza, José M.^a.
- 4.582. Larruzea Murga, Luis María.
- 4.584. Leibar Uribarren, Laureano.
- 4.585. Lizarralde Trojaola, Amaia.
- 4.586. López Ortiz de Landaluce, Ramón.
- 4.587. Lorente Bilbao, José Ignacio.
- 4.588. Mallea Reyزابال, M.ª Angeles.
- 4.589. Markaide Sampedro, Elena.
- 4.590. Mauleón Crespo, Luis M.^a.
- 4.591. Mentxaka Torrealedea, M.ª Isabel.
- 4.592. Ormaza Agirre, Josu.
- 4.593. Ortiz de Landaluze Goikolea, Agurtzane.
- 4.594. Robredo Villaluenga, Jaime.
- 4.595. Sampedro Martínez, Juan Ignacio.
- 4.596. Sopelana Basauri, Goiuri.
- 4.597. Ugalde Gorostiza, Ramón.
- 4.598. Ugarte Telleria, Xabier.
- 4.599. Uriarte Elorriaga, Begoña.
- 4.600. Villamor Fz. de Retana, Patxi.

- 4.601. Zaballa Tejada, M.ª Teresa.
- 4.602. Zubiaga Elordieta, Ana Maria.
- 4.603. Zubiaur Garrido, Miren Begoña.
- 4.604. Zulaica Galdós, Teresa.

Donostia, 1981-V-16

- 4.605. Aburuza Rezola, Lorenzo.
- 4.606. Agirre Beitia, Xabier.
- 4.607. Agirre Mendieta, Eva.
- 4.608. Agirrezabala Gorostidi, M. José.
- 4.609. Aizpurua Arocena, Félix.
- 4.610. Aizpurua Etxeberria, José.
- 4.611. Alberdi Lizarralde, Mikel.
- 4.612. Alberdi Mendizábal, Maite.
- 4.613. Aldai Agirretxe, Koldo.
- 4.614. Aldaz Ibarrola, Koldo.
- 4.615. Aldalur Hirigoien, Koldo.
- 4.616. Aldasoro Barandiarán, Idoia.
- 4.617. Altuna Ateka, Amaia.
- 4.618. Amesti Tellechea, Itziar.
- 4.619. Apalategi Mendizabal, Patxi.
- 4.620. Aranzadi Tellería, Feli.
- 4.621. Arin Agirre, Milagros.
- 4.622. Aristizabal Llorente, M.ª Pilar.
- 4.623. Aristizabal Oyarzabal, J. Bautista.
- 4.624. Aróstegi Martín, M. Amaia.
- 4.625. Arostegi Martín, Maite.
- 4.626. Arregi Ugalde, M.ª Lourdes.
- 4.627. Arregi Urrutia, Lourdes.
- 4.628. Arrese Erauskin, Arantxa.
- 4.629. Arrizabalaga Iturbe, José Francisco.
- 4.630. Arrue Segurola, Txaro.
- 4.631. Arzelus Abarrategi, M.ª Arantza.
- 4.632. Arzelus Larranaga, M.ª Jesús.
- 4.633. Astiazaran Sudupe, Iñaki.
- 4.634. Auzmendi Mujika, Ana.
- 4.635. Azpiri Markuerkiaga, Begoñe.
- 4.636. Balerdi Munagorri, Itziar.
- 4.637. Barahona Prol, Juan Domingo.
- 4.638. Belasko Lizarrondo, Lurdes.
- 4.639. Beraetxe Illarreta, Iñaki.
- 4.640. Berasategui Flores, M.ª José.
- 4.641. Berasategi Zurutuza, Iñaki.
- 4.642. Bergara Bikendi, Amaia.
- 4.643. Bergara Paskal, Juan Bautista.
- 4.644. Berridi Badiola, Gurutze.
- 4.645. Biain Salaberria, Mikel.
- 4.646. Bolinaga Arabaolaza, Miren Idoia.
- 4.647. Bujanda Onaederra, Itziar.

- 4.648. Eizmendi Zinkunegi, Inmaculada.
- 4.649. Elgarresta Urzelai, Arantzazu.
- 4.650. Elortza Gorrotxategi, Jabier.
- 4.651. Elortza Gorrotxategi, Prontxio.
- 4.652. Errasti Garmendia, Juan Ramón.
- 4.653. Etxabe Arkamendi, Xabier.
- 4.654. Etxebarria Epelde, M.ª Angeles.
- 4.655. Etxebarria Ezkurra, Miren.
- 4.656. Etxeberria Etxeberria, Josune.
- 4.657. Fernández Sanchez, Ana M.^a.
- 4.658. Galarraga Esnaola, José M.^a
- 4.659. Galarza Erasun, Nekane.
- 4.660. Garcia Gurrutxaga, M.ª Luisa.
- 4.661. Garikano Solabarrieta, M.ª Izaskun.
- 4.662. Goenaga Martin, Karmentxu.
- 4.663. Goia Arike, Josetxo.
- 4.664. Goikoetxea Gurrutxaga, Izaskun.
- 4.665. González Sagues, Mikel.
- 4.666. Grazenia Petrikorena, Alazne.
- 4.667. Hernández Irurzun, Txomin.
- 4.668. Ibanez San Román, Iñaki.
- 4.669. Igerabide Sarasola, Iñaki.
- 4.670. Illarreta Penagaricano, Joxepa.
- 4.671. Iraeta Marín, Olimpia.
- 4.672. Iruretagoiena Martín, Miren.
- 4.673. Iruretagoiena Odiaga, Koldo.
- 4.674. Isasmendi Azpiazu, Marije.
- 4.675. Iturbe Jauregi, Izaskun.
- 4.676. Iturralde Maisterra, Juan Jabier.
- 4.677. Iturria Lekuona, Ana M.^a.
- 4.678. Iturzaeta Gárate, M.ª Vicenta.
- 4.679. Izagirre Alustiza, Jokin.
- 4.680. Izagirre Balerdi, Juan M.^a.
- 4.681. Jorquera González, Trinidad.
- 4.682. Juaristi Galdós, Felipe.
- 4.683. Korta Saenz, Maite.
- 4.684. Larranaga Aranbarri, Angel Mari.
- 4.685. Larrañaga Gárate, Arantzazu.
- 4.686. Larranaga Lavaca, Gotzon.
- 4.687. Larrarte Iturbe, Guadalupe.
- 4.688. Larrea Sarasola, Arantza.
- 4.689. Lekuona Zubeldia, Marian.
- 4.690. Letona Olano, Koro.
- 4.691. Lizarraga Lizarraga, Miguel Angel.
- 4.692. López Atxurra, Sabina.
- 4.693. López Labrador, Luis Alfonso.
- 4.694. Lorente Loyarte, Lurdes.
- 4.695. Madinabeitia Ezquibel, Prudencio.
- 4.696. Martinez Sarasua, Lourdes.
- 4.697. Mendizabal Armendariz, M.ª Asun.

- 4.698. Mendizabal Letona, Arantza.
- 4.699. Mitxelena Enbil, Amaia.
- 4.700. Mitxelena Iparragirre, Jone.
- 4.701. Mitxeltorena Lasaga, Nikolas.
- 4.702. Moreno Iribas, Patxi.
- 4.703. Mujika Belamendia, Edurne.
- 4.704. Mujika Etxeberria, Alfonso.
- 4.705. Mujika Gallastegi, Eskarne.
- 4.706. Muniategi Bereziartua, Arantza.
- 4.707. Munoa Sodupe, M.ª Mercedes.
- 4.708. Muñoz Otaegi, Joan.
- 4.709. Munoz Segura, Juan Cruz.
- 4.710. Nazabal Iztueta, M.ª José.
- 4.711. Odriozola Astiz, Maite.
- 4.712. Olaciregi Arrieta, Arantza.
- 4.713. Olaetxea Elozegi, Carlos.
- 4.714. Olaskoaga Arrate, Koldo.
- 4.715. Olaskoaga Etxarri, Idoia.
- 4.716. Oruezabala Emezabal, Idoia.
- 4.717. Oyarzun Baraibar, M.ª Teresa.
- 4.718. Pérez Ocio, Ana E.
- 4.719. Poch Zatarain, Adela.
- 4.720. Presentación Barandiarán, Joseba.
- 4.721. Ramiro Amundarain, Jasone.
- 4.722. Rementería Txarola, M.ª Bernartine.
- 4.723. Rodríguez Delgado, Juan Carlos.
- 4.724. Ros Etxague, Juan José.
- 4.725. Sagastume Yubero, Izaskun.
- 4.726. Sanchez Larrarte, Amaia.
- 4.727. Santamaria Murua, Patxi.
- 4.728. Sanz Bello, María.
- 4.729. Solabarrieta Etxeberria Arantxa.

Donostia, 1981-X-17

- 5.386. Amenabar Zabala, M.ª Angeles.

Bergara, 1981-X-81

- 5.387. Acero Gastón, Isabel.
- 5.388. Agirre Odriozola, María Dolores.
- 5.389. Agirre Urkiza, Pilar.
- 5.390. Agirre Urkiza, Itziar.
- 5.391. Agirre Urteaga, Garbiñe.
- 5.392. Agirrezabal Idigoras, María Eulalia.
- 5.393. Aiastui Kortazar, Maria Aranzazu.
- 5.394. Aizpiri Larrañaga, Maite.
- 5.395. Aizpurua Egaña, Garbiñe.
- 5.396. Akizu Mujika, Elena.
- 5.397. Akizu Zabaleta, Arantza.

- 5.398. Alberdi Sasieta, Jesús María.
- 5.399. Aldekoa Urkijo, Belén.
- 5.400. Alkorta Arrieta, Montserrat.
- 5.401. Alkorta Etxabe, Joseba.
- 5.402. Alvarez Unanue, María Jesús.
- 5.403. Amilibia Urzelai, Mikel.
- 5.404. Andonegi Garzia, Rosario.
- 5.405. Andonegi Gurrutxaga, Begoña.
- 5.406. Antxustegi Igartua, Esteban.
- 5.407. Arana Oregi, Jaione.
- 5.408. Arandia Almandoz, Esther.
- 5.409. Aranguren Agirre, Jone.
- 5.410. Aranzabal Balzategi, Amaia.
- 5.411. Aranzadi Segurola, Karmen.
- 5.412. Areizaga Zabaleta, M. Lourdes.
- 5.413. Argoitia Urkiola, Idoia.
- 5.414. Aristegi Larrañaga, Maite.
- 5.415. Armendariz Pérez de Ciriza, María Camino.
- 5.416. Armendariz Saralegi, Axun.
- 5.417. Arrazola Arantza, Mikel.
- 5.418. Arregi Uriarte, Isabel.
- 5.419. Arrieta Beloki, Karmele.
- 5.420. Arriola Irizar, Agurtzane.
- 5.421. Arrizabalaga Alberdi, Antonia.
- 5.422. Askasibar Zendoia, Irene.
- 5.423. Astigarraga Albizu, Mertxe.
- 5.424. Azkarate-Askasua Barrutia, Guillermo.
- 5.425. Azkarate Garitano, Agurtzane.
- 5.426. Azkarate Llorka, María Angeles.
- 5.427. Azpiazu Elizondo, Virginia.
- 5.428. Azpiazu Sasiain, Agurtzane.
- 5.429. Azurmendi Auzmendi, Ana María.
- 5.430. Bakedano Etxanojauregi, Virginia.
- 5.431. Barrenetxea Aranguren, Idoia.
- 5.432. Barruso Lazkano, Ane.
- 5.433. Barrutia Guenaga, Ane Miren.
- 5.434. Bastida Irastorza, María Pilar.
- 5.435. Bazanbide Bidaburu, Elisa.
- 5.436. Belategi Okina, María Lourdes.
- 5.437. Berasaluze Iriondo, Aranzazu.
- 5.438. Berganza Larrinaga, Nerea.
- 5.439. Bergaretxe Mujika, Maite.
- 5.440. Berrizbeitia Ugarte, Esther.
- 5.441. Bilbao Gamboa, Nerea.
- 5.442. Bilbao Zorroza, Rosa Elena.

- 5.443. Bollar Mendikute, Gloria.
- 5.444. Bustinza Yurrebaso, Patxi Xabier.
- 5.445. Domínguez Salaberria, Koro.
- 5.446. Eizmendi Olaberria, Jesús María.
- 5.447. Elgarresta Atxukarro, María José.
- 5.448. Elorza Larrañaga, María Jesús.
- 5.449. Emaldi Bilbao, Ana María.
- 5.450. Enrike Galarza, Jon.
- 5.451. Etxabe Etxabe, Inaxio.
- 5.452. Etxaburu Arrizabalaga, Todor.
- 5.453. Etxaniz Aranburu, José María.
- 5.454. Etxeberria Etxeberria, Belén.
- 5.455. Etxeberria Mendiola, Julián.
- 5.456. Etxezarraga Ipiñazar, María Milagros.
- 5.457. Etxezarreta Arrizabalaga, Ana Luisa.
- 5.458. Fernández de Arroiabe Mendizabal, Ana.
- 5.459. Gabilondo Arriola, María Dolores.
- 5.460. Gabilondo Artano, Balentin.
- 5.461. Galarza Otaño, Nekane.
- 5.462. Gallastegi Agirre, Dámaso.
- 5.463. Gantxegi Gallastegi, Arantxa.
- 5.464. Garai Idoiaga, Milagros.
- 5.465. Garai Nafarrete, Arantxa.
- 5.466. Garate Bereikua, Itziar.
- 5.467. Gárate Bereikua, Arantza.
- 5.468. Gárate Errasti, José Luis.
- 5.469. Garmendia Azpiazu, Begoña.
- 5.470. Garmendia Garmendia, Agurtzane.
- 5.471. Garmendia Garmendia, María Angeles.
- 5.472. Garmendia Txakon, María Luisa.
- 5.473. Garzia Isasti, Prudentzio.
- 5.474. Garzia Isasti, Kristina.
- 5.475. Garralda Areizaga, Jesús María.
- 5.476. Gaztelurrutia Abaitua, Pedro.
- 5.477. Gilisasti Fano, Lurdes.
- 5.478. Gogenola Artabe, Eguzkiñe.
- 5.479. Gorosmendi Lazkano, Marivi.
- 5.480. Gorosarri Zubizarreta, Begoña.
- 5.481. Gorostegi Iturrioz, Nekane.
- 5.482. Gorritiberea Gorriti, Alberto.
- 5.483. Guerrero Yarritu, Jon.
- 5.484. Guridi Aldanondo, Karmen.
- 5.485. Gurrutxaga Zubia, Aitor.
- 5.486. Idiakez Alberdi, Gotzon.
- 5.487. Iñarra Leibar, Primi.

- 5.488. Intxausti Galarza, Ana Isabel.
- 5.489. Iparragirre San Sebastián, Gotzon.
- 5.490. Iparragirre San Sebastián, Joseba.
- 5.491. Irastorza Fernández, Karmen.
- 5.492. Irazabal Ormaetxea, Alazne.
- 5.493. Iruretagoiena Zubeldia, Lukas Andoni.
- 5.494. Irusta Oregi, Nerea.
- 5.495. Iturbe Leturiaga, Jaione.
- 5.496. Iturrikastillo Larrañaga, Itziar.
- 5.497. Izeta Arrese, Arantxa.
- 5.498. Jauregi Agirre, JoséMiguel.
- 5.499. Jauregi Aldasoro, Begoña.
- 5.500. Jiménez Gotxikoa, Mario.
- 5.501. Jiménez Gotxikoa, Karmen.
- 5.502. Kamiruaga Gogenola, Garbiñe.
- 5.503. Kareaga Cabañas, Inmakulada.
- 5.504. Laconcha Basabe, Mari Nieves.
- 5.505. Landa Muguruza, Amaia.
- 5.506. Larrañaga Garaikoetxea, Nerea.
- 5.507. Larrañaga Garitano, María Paz.
- 5.508. Larrea Arriola, Aintzane.
- 5.509. Larrea Azkuenaga, Begoña.
- 5.510. Laskurain Pagaegi, Nerea.
- 5.511. Legorburu Alzaga, Ana.
- 5.512. Lejonagoitia Agirregoitia, Karmele.
- 5.513. Letona Badiola, Julián.
- 5.514. Leturia Bengoa, Lourdes.
- 5.515. Linazisoro Azkue, Abelino.
- 5.516. Lizarralde Olabarria, Angeles.
- 5.517. Madinabeitia Garaikoetxea, Amaia.
- 5.518. Mangas Trigo, Aguasantas.
- 5.519. Marteatxe Etxebarria, Afrika.
- 5.520. Martínez de Gereñu Zerain, Miren Eukene.
- 5.521. Minguez Arrillaga, Juan Miguel.
- 5.522. Moreno Vicario, Inés.
- 5.523. Mugarza Basaras, Gregori.
- 5.524. Mujika Heriz, Amaia.
- 5.525. Mujika Lasagabaster, Lurdes.
- 5.526. Mujika Odriozola, Arantxa.
- 5.527. Munduate Aranburu, Koro.
- 5.528. Munduate Aranburu, Miren Eukene.
- 5.529. Munduate Jaca, María José.
- 5.530. Muñecas López, Angeles.
- 5.531. Muñoz Robles, Lydia.
- 5.532. Narbaiza Arrillaga, Idoia.

- 5.533. Oiharbide Orbe, Arrate.
- 5.534. Oiharzabal Garmendia, Teresa.
- 5.535. Oiharzabal Gallastegi, Maria Jesús.
- 5.536. Okina Latorre, Jesús.
- 5.537. Olaguenaga Arzuaga, Nelia.
- 5.538. Olaizola Alberdi, Arantxa.
- 5.539. Oleaga Madina, Maria Luisa.
- 5.540. Oregi Osoro, Felisa.
- 5.541. Oregi Pintado, Ramón.
- 5.542. Ormazabal Galarza, Basilio.
- 5.543. Ortiz Murua, Lourdes.
- 5.544. Osa Alzibar, Esther.
- 5.545. Pairo Agirre, Elisabete.
- 5.546. Puertas Soto, Kontxi.
- 5.547. Rekondo Mendiluze, Ana Belén.
- 5.548. Rubio Alonso, María Pilar.
- 5.549. Rubio González, Maria Begoña.
- 5.550. Sáez Salazar, Celso.
- 5.551. Sagarna Barrenetxea, Edurne.
- 5.552. Sagarna Ozerin-Jauregi, Gorka.
- 5.553. Salazar Sarasua, Uribarri.
- 5.554. Santamaria Saratxo, Marta.
- 5.555. Sasieta Leunda, José Maria.
- 5.556. San Torkuato Imaz, María Belén.
- 5.557. Sierra Pujana, Arantxa.
- 5.558. Solay Urlezaga, Belén.
- 5.559. Suina Goenaga, Iñaki.
- 5.560. Tapia Galarza, Clara.
- 5.561. Tellería Arrieta, Julite.
- 5.562. Toledo Kortabarria, Angeles.
- 5.563. Totorikagoena Solozabal, Amaia.
- 5.564. Txurruka Paredero, Mireia.
- 5.565. Ugarteburu Izagirre, Elena.
- 5.566. Ulazia Beristain, José Angel.
- 5.567. Uraga Donado, María Jesús.
- 5.568. Urbietta Beristain, Karlos Pernando.
- 5.569. Urdangarin Ibarzabal, Karmele.
- 5.570. Uriarte Artetxe, Garbiñe.
- 5.571. Uriarte Tellería, Isabel.
- 5.572. Urieta Olabarria, Ana María.
- 5.573. Urkiza Alberdi, Xabier.
- 5.574. Urteaga Elorza, Ana Isabel.
- 5.575. Urzelai Sagarna, Gema.
- 5.576. Yarza Urkiola, Begoña.
- 5.577. Zelaia Eizagirre, Iñaki.

- 5.578. Ziarsolo Ormaetxe, Zuriñe.
- 5.579. Zuazo Etxebarria, Juan.
- 5.580. Zubia Mugarza, Belén.
- 5.581. Zubiaurre Goena, Arantxa.
- 5.582. Zubillaga Azurmendi, Mariaxun.
- 5.583. Zubimendi Egiguren, Inmakulada.
- 5.584. Zubiria Goñi, Arantxa.
- 5.585. Zumalde Ibabe, Maixabel.
- 5.586. Zumalde Zumalde, Arantxa.
- 5.587. Zumarraga Izlar, Axun.

Iruñea, 1982-VI-12

- 5.588. Alonso Fourcade, Jon.
- 5.589. Aramendia Sanz de Galdeano, Javier.
- 5.590. Arrizabalaga Gereñu, Iñaki.
- 5.591. Baraibar Otxotorena, M.ª Mikaela.
- 5.592. Cabodevilla Eraso, Esther.
- 5.593. Cambra Contin, M.ª Jesús.
- 5.594. Ciganda Cilbeti, Juan José.
- 5.595. Elkano Gerendiain, Beatriz.
- 5.596. Etxegarai Agara, Jon.
- 5.597. Gil Segura, Gabriel.
- 5.598. Huarte Carrión, Carmen.
- 5.599. Huici Vaquero, José Antonio.
- 5.600. Igoa Etxarri, Sara.
- 5.601. Insausti Petriain, Gema.
- 5.602. Iriarte de Vicente, Esperanza.
- 5.603. Irigoien Paternain, Josetxo.
- 5.604. Juancorena Sedano, Begoña.
- 5.605. Lakasta Pérez Ilzarbe, Esther.
- 5.606. Lezaun Elbusto, Pilar.
- 5.607. Lorente Gracia, Begoña.
- 5.608. Lorza Arrondo, Emiliano.
- 5.609. Manterola Erro, Mattin.
- 5.610. Muruamendiaraz Oroz, Nicolás.
- 5.611. Nieto Baranda, Luis Miguel.
- 5.612. Oroz Bretón, Nekane.
- 5.613. Oviedo de Sola, M.ª Pilar.
- 5.614. Puebla Pikabea, M.ª Blanca.
- 5.615. Redín Rodríguez, José Jaime.
- 5.616. Remiro Ulibarri, M.ª Jesús.
- 5.617. Reparaz Leiza, Jesús M.^a.
- 5.618. Ruiz López, Juan Ramón.
- 5.619. Ugalde Ibáñez, M.ª Isabel.
- 5.620. Unzu Zuazu, Juan M.^a.

- 5.621. Urtasun Zaragueta, Maite.
- 5.622. Vicente Errea, Juan Miguel.
- 5.623. Villanueva Villanueva, Julio.
- 5.624. Zabaleta Aramburu, Nekane.

Iruñea, 1982-X-1

- 5.625. Amigot Remón, Mikel.
- 5.626. Arraiza Rodríguez-Monte, Eugenio.
- 5.627. Arza Ortuondo, Kontxa.
- 5.628. Azkárate Zabaleta, Kristina.
- 5.629. Barandalla Ronkal, Joseba Mattin.
- 5.630. Bayona Sáez, Carlota.
- 5.631. Etxeberria Sueskun, Ana M.^a.
- 5.632. Garzia Aizpun, Pello.
- 5.633. Gogorza Alcoz, Juan Martín.
- 5.634. Goñi Santamaria, Mikel.
- 5.635. Guerendiain Narvaez, Mentxu.
- 5.636. Ibáñez Iriarte, M.ª José.
- 5.637. Lasarte Baraibar, Sagrario.
- 5.638. Mariñelarena Zabala, Teresa.
- 5.639. Ochoa de Etxaguen Estibaliz, Marcelo.
- 5.640. Olazarán Rodríguez, José Migel.
- 5.641. Petirena Valles, Mikel Aingeru.
- 5.642. Prados Mangado, Enrique.
- 5.643. Rey Bakaikoa, Ion.
- 5.644. Rikarte Lezaun, Isidro.
- 5.645. Rincón Molina, Miguel Angel.
- 5.646. Sagaseta Sagaseta, José Félix.
- 5.647. Tabar Purroy, Lucio Antonio.
- 5.648. Urdin Soria, Francisco Javier.
- 5.649. Urroz Mutuberria, Corpus.
- 5.650. Zazpe Oyartzun, M.ª José.

Iruñea, 1983-6-25

- 5.651. Abarzuza Esparza, Victor.
- 5.652. Aizpun Cenoz, Isabel.
- 5.653. Agirre Goikoetxea, Mikel.
- 5.654. Ancil Civil, Ana.
- 5.655. Andueza Fernández de las Heras, Ana Isabel.
- 5.656. Anso Eguren, Carmen.
- 5.657. Apezetxea Escudero, Ane.
- 5.658. Aranburu Bergua, Esperanza.
- 5.659. Arana Alvarez, Maite.
- 5.660. Arangoa Zia, Josune.
- 5.661. Arangoa Zia, Maite.
- 5.662. Aranguren Urroz, Gaizka.
- 5.663. Arbila Gastesi, Maite.
- 5.664. Arbizu Larraza, Fko. Xabier.
- 5.665. Ardanaz Ilintxeta, Moisés.

- 5.666. Arrazubi Labiano, Josune.
- 5.667. Arricibita Legarre, Juan Ignacio.
- 5.668. Arroniz Lalinda, M.ª Teresa.
- 5.669. Artieda Arbizu, Edurne.
- 5.670. Asiain Yanoz, Miguel.
- 5.671. Astiz Landaribar, Idoia.
- 5.672. Astiz Nuin, José M.^a.
- 5.673. Auzmendi Alustiza, Arantza.
- 5.674. Azanza Ezkurra, M.ª Angeles.
- 5.675. Azkona Ezkurra, M.ª Jesús.
- 5.676. Bakaikoa Aristorena, José Ignacio.
- 5.677. Baleztena Santesteban, Natividad.
- 5.678. Barguilla Moreno, Gorka.
- 5.679. Barriola Baraibar, Juan.
- 5.680. Berruezo Salvo, M.ª José.
- 5.681. Braco Moler, Carlos.
- 5.682. Camino Caminondo, Peio.
- 5.683. Ceberio Maiza, Patxi.
- 5.684. Cemborain Jimeno, M.ª Concepción.
- 5.685. Delfrade Razkin, Margarita.
- 5.686. Echagüe Alcalde, M.ª Angeles.
- 5.687. Echaniz Goñi, Pilar.
- 5.688. Egin Sasiain, Miren Loredi.
- 5.689. Eraso Lizarbe, Mertxe.
- 5.690. Erasun Ariztegi, Ana Pilar.
- 5.691. Erauskin Barandiarán, M.ª José.
- 5.692. Errea Clizx, Inmaculada.
- 5.693. Etxetxipia Senosiain, Anunciación.
- 5.694. Ezcurdia Iruzun, M.ª Lourdes.
- 5.695. Fernández Ayestarán, Begoña.
- 5.696. Fernández Eraso, M.ª Paz.
- 5.697. Gamboa Garciandia, Manuel.
- 5.698. Garakotxea Maquirriain, Maribel.
- 5.699. Ginto Martínez, Susana.
- 5.700. Goikoetxea Irigoien, Arantza.
- 5.701. Gorricho Labiano, Fco. Jabier.
- 5.702. Herrera González, Fermín.
- 5.703. Horcada Goñi, Susana.
- 5.704. Ibarra Unzueta, Andoni.
- 5.705. Igoa Ezkutari, Gemma.
- 5.706. Iribarren Cia, Alfonso.
- 5.707. Juanikorena Juanikorena, Belén.
- 5.708. Kaiuela Iturriza, Ane.
- 5.709. Kintana López de Goikoetxea, Adelaida.
- 5.710. Kostanilla Velasco, Pello.
- 5.711. Lacar Tellechea, M.ª Carmen.
- 5.712. Lahidalga Lopetegui, M.ª Angeles.
- 5.713. Larumbe Razkin, Arantzazu.
- 5.714. Laskibar Agirre, Koldo.
- 5.715. Leach Lizón, Juan.

- 5.716. Lizarraga Lizarraga, Mattin.
- 5.717. Lizarralde Larraza, Pello.
- 5.718. Lizoain Osinaga, Carlos.
- 5.719. Lizundia Balenciaga, Susana.
- 5.720. López Mugartza, Juan Carlos.
- 5.721. Martiarena Bales, Battitte.
- 5.722. Martínez Aguado, Begoña.
- 5.723. Mayora Azaldegui, Isabel.
- 5.724. Meoqui Iturriria, Fco. Jabier.
- 5.725. Meoqui Iturriria, Sagrario.
- 5.726. Morras Pitillas, Anunciación.
- 5.727. Mugiro Sorabilla, M.ª José.
- 5.728. Mujika Antón, Itziar.
- 5.729. Murua Irigoyen, M.ª José.
- 5.730. Nagore Leoz, Mariluz.
- 5.731. Núñez Etxeberria, Joxe M.^a.
- 5.732. Ollo Ulzurrun, Rafael.
- 5.733. Ordoki Arrieta, Guadalupe.
- 5.734. Plaza Zugarramurdi, Martin M.^a.
- 5.735. Querejeta Seguroola, Arantzazu.
- 5.736. Razkin Lizarraga, M.ª Isabel.
- 5.737. Regaira Martínez, M.ª Pilar.
- 5.738. Ruiz López, M.ª Teresa.
- 5.739. Ruiz de Larramendi Aldaz, Andión.
- 5.740. Sagastibeltza Alduntzin, Andoni.
- 5.741. Sanjurjo Retegui, Rafael.
- 5.742. Satrústegi Gamboa, Inés.
- 5.743. Sestorain Cestau, M.ª Rosa.
- 5.744. Setièn Berakoetxea, Gorka.
- 5.745. Valenzia Tirapu, Joakin.
- 5.746. Yeregui Madoz, Migel M.^a.
- 5.747. Zubieta Garciandia, Maria.

EUSKALTZAINDIAREN B MAILA TITULUDUNEN ZERRENDA
(Jarraipena)

Donostia, 1980-6-7

- 358. Altuna Aspiazu, Erramun.
- 359. Andrinua Lariz, M. Biktoria
- 360. Aranburu Jauregi, M.ª Carmen
- 361. Arenaza Osoro, Jaione.
- 362. Aulestia Urrutia, Kepa.
- 363. Balentziaga Etxezarreta, Ramón.
- 364. Barandiaran Arratibel, Juan José.
- 365. Etxeberria Aranburu, Xabier
- 366. Etxezarreta Aizpuru, Ramón.
- 367. Garmendia Galbete, Koro.
- 368. Gaztelumendi Lopetegi, Xabier
- 369. Mujika Galparsoro, Eugenio.
- 370. Otaegi Imaz, Beatriz
- 371. Rezola Letamendia, Pedro.
- 372. Urkia Etxeto, M. Gurutze
- 373. Zuriarrain Kortazar, J. Ignazio

Iruñea, 80-7-24

- 374. Aranburu Urtasun, Josune.
- 375. Azkargorta Aretxabala, Antton
- 376. Bereziartua Arozena, Mirari.
- 377. Cepeda Olalla, Josu.
- 378. Landa Mendibe, Karmelo.
- 379. Múgica Casares, Agurtzane.
- 380. Santisteban Cimarro, Karlos
- 381. Sarriugarte Ansuategi, Kontxi.
- 382. Unibaso Roloso, Iñaki

Durango, 80-10-4

- 383. Antigüedad Auzmendi, Iñaki
- 384. Anton Gorbea, Luis Alberto
- 385. Aroma Lejarreta, Eskarne.
- 386. Bengoetexea Arriortua, Jon Ander.
- 387. Gaminde Terraza, Iñaki
- 388. Lakarra Andrinua, Joseba Andoni
- 389. Mintegi Lakarra, Laura.
- 390. Urrutia Izagirre, Santi.

391. Agirrezabala Mantxola, Juan José.
392. Arzallus Susperregui, Mari Sol
393. Beobide Egaña, Harritokieta.
394. Elkoro Telleria, Antonio.
395. Enparantza Agirre, Rafael
396. Etxebeste Zubizarreta, Izaskun.
397. Guembe Casi, Miguel Angel.
398. Lasa Arin, Jesus Mari.
399. Lasarte Iradi, Joxe Ramón
400. Martínez Murua, M.ª Karmen.
401. Mendieta Lasarte, Ana Isabel.
402. Olaziregi Alustiza, M.ª José
403. Olaziregi Salaberria, Ibon
404. Otamendi Egiguren, Patxi
405. Pikabea Torrano, Iñaki
406. Reizabal Arruabarrena, Gorka.
407. Ruiz Arzalluz, Iñigo
408. Uranga Lertxundi, Alberto Agustin.

U. N. E. D., Bergara 79-80

409. Alberdi Agirre, Mirari.
410. Alberti Urtiaga, Arazeli.
411. Altuna Olaizola, Margarita.
412. Alustiza Zabaleta, Ana.
413. Amutxastegi Etxabe, J. Antonio.
414. Amenabar Gurrutxaga, J. Ignacio.
415. Aranburu Agirre, Maria Jesús.
416. Aranburu Ibarguengoitia, Nekane.
417. Arzelus Zabala, Maria José.
418. Aristimuño Mendizábal, Begoña.
419. Ariznabarreta Arrieta, Joseba.
420. Arregi Urizar, Kontxi
421. Arrieta Muguruza, Jesús Mari.
422. Arriola Altzibararetxuluaga, Kristina.
423. Arruti Landa, Joxe Juan.
424. Ausserladscheider López, Rodolfo.
425. Azagirre Madariaga, Justo.
426. Azpiazu Ansorregi, Eukene.
427. Azurmendi Lasa, Lourdes.
428. Barruso Lazkano, Iñigo.
429. Carrascal Platas, Begoña.
430. Dorronsororo Dorronsororo, Jone.
431. Dorronsororo Goikoetxea, Iñaki.
432. Etxarri Azpiroz, Maria Eugenia.
433. Errekalde Orbegozo, Maria José.
434. Esnaola Oilakindia, Demetrio.
435. Etxabe Peñagarikano, Jon
436. Etxeberria Murgiondo, Beatriz.

437. Etxeberria Murgiondo, Elisabet.
438. Etxezarreta Alberdi, J. Iñaki.
439. Gabiria Pikasari, M. Aranzazu.
440. Garaizabal Aizpurua, Maria Paz.
441. Garate Golmaio, Imanol.
442. Garzia Azurmendi, Rodrigo (81-12-30)
443. Gerrikabeitia Lekerika, Teresa.
444. Golmaio Esnal, Maria Belén.
445. Igarza Ganboa, Marta.
446. Illarramendi Andonegi, M. Lourdes.
447. Iribar Murua, Lourdes.
448. Irurtia Lizarraga, Nati.
449. Iturralde Uria, Joxemari.
450. Izagirre Altuna, Elisabet.
451. Kastañares Etxezarreta, Aitor.
452. Laka Mugartza, Itziar
453. Larrañaga Zubizarreta, Urrategi.
454. Leturiondo Altube, Ramón.
455. Lizarazu Korta, Jesús María.
456. Maiztegi Mendiguren, Elisabet.
457. Mendikute Txurruka, Maria José.
458. Mintegi Egileor, Rosa.
459. Muniozguren Urkiola, Fernando.
460. Olanga Zabala, Joxe Mari
461. Ormaetxea Lasaga, José Luis.
462. Otabarte Aranguren, Maria Jesús.
463. Sagastizabal Landaburu, Margarita.
464. Soraluze Lete, Agurtza.
465. Ugalde Zubizarreta, Arantza.
466. Ugarteburu Onaindia, Maite.
467. Urbistondo Etxezarreta, Arantza.
468. Yurrebaso Biteri, Amaia.
469. Zufiaurre Arostegi, M. Isabel.

Donostia-E. U. T. G. 81-5-23

470. Aizpurua Arruti, Arantza.
471. Aizpurua Artola, Anttoni.
472. Aizpurua Barandiarán, Jon.
473. Alvarez Forkada, Jon.
474. Alvarez Forkada, Maddi.
475. Arrayago Azkarate, Maite.
476. Arruti Lizarralde, Arantza.
477. Elustondo Etxeberria, Mikel.
478. Elozegi Aldasoro, Xabier.
479. Eraso Bergara, Koro.
480. Erro Jauregi, Kontxita.
481. Eskudero Etxabe, Itziar.
482. Guevara de Juan, Arantza.
483. Haranburu Bengoetxea, Arantzazu.

- 484. Iguaran Garmendia, Rosario.
- 485. Iturbe Aranburu, Kontxi.
- 486. Juanbeltz Lekuona, Arantza.
- 487. Labayen Iñigo, Beni.
- 488. Larrañaga Aurizenea, Alitxu
- 489. Lasa Arostegi, Rosario.
- 490. Lizeaga Etxeberria, José Mari.
- 491. Michelena Belaunzaran, Miren.
- 492. Muñoz Población, Elisabete.
- 493. Orbegozo Senperena, Loli.
- 494. Pikabea Lertxundi, Lurdes.
- 495. Rodríguez Beobide, Amaia.
- 496. Sagarna Arrizabalaga, Ane.
- 497. Ugarte Lopetegi, Miren Arantza.
- 498. Urretabizkaia Lsa, M.ª Pilar.
- 499. Yarza Martiarena, M.ª Jesús.
- 500. Zuloaga Olascoaga, Juana
- 501. Zuzuarregi Salaberria, Eukene.

Baiona, 1981-VI-6

- 502. Amestoy Beñat.
- 503. Arana, Anunciación.
- 504. Etxeberri, Mixel.
- 505. Iturrioz, Juan José.
- 506. Lassalette, Errramun

Yeserías, 1981-VII-3

- 507. Egaña Descarga, Miren.

Iruñea, 1981-VII-29

- 508. Aburuza Rezola, Lorenzo.
- 509. Agirreazkuenaga Zigorraga, Joseba.
- 510. Alberdi Legarra, Agurtzane.
- 511. Angulo Pinedo, Xabier
- 512. Apalategi Mendizabal, Patxi.
- 513. Arejola-Leiba Sáez de Kamara, Euxebio.
- 514. Arrizabalaga Barrenkua, Izaskun.
- 515. Artetxe D'Arpont, Bakarne.
- 516. Azkuenaga Oleagoitia, Karlos.
- 517. Barrutia Arriola, M.ª Jesús.
- 518. Bujanda Oñederra, Mikel.
- 519. Esparta Soloeta, Iñaki.
- 520. Etxebarria Goikoetxea, Joseba.
- 521. Etxeberria Arrese, Nekane.
- 522. Gabikagojeaskoa Uria, Lurdes.
- 523. Gezuraga Villa, Bego.
- 524. Goikoetxea Arrieta, Josu.

- 525. Goiriena Kamara, Iñaki
- 526. Iñurrategi Itza, Marisa
- 527. Martínez Etxarri, Mikel
- 528. Martínez Monasterio, Begoña
- 529. Mujika Urdangarin, Kepa
- 530. Odriozola Pereira, Juan Karlos
- 531. Olazar Aurrekoetxea, Martín.
- 532. Otaño Otamendi, Karmele.
- 533. Otegi Arruti, Joxe Agustín.
- 534. Revuelta Alonso, Juan José
- 535. Rey Villanueva, Gloria.
- 536. Uriarte González, Luzio.
- 537. Vivas Jauregui, Andoni.
- 538. Zorroza Gezuraga, Xabier.
- 539. Zurutuza Sunsundegi, Joseba Imanol

Durango, 1981-X-3

- 540. Berridi Puy, Uxue.
- 541. Duoandikoetxea Zuazo, Javier
- 542. Furundarena Olariaga, Juan Antonio.
- 543. Larrea Conde, Juan José.
- 544. Madina Elgezabal, Itziar
- 545. Maneros Aguinagalde, Iñaki.

Donostia - E. U. T. G., 1981-X-10

- 546. Aginaga Badiola, Joseba Iñaki
- 547. Aginaga Badiola, José Ramón
- 548. Agote Muñagorri, Arantza
- 549. Aiertza Azurtza, Jose Ramón.
- 550. Allur Zunzunegi, Arantza
- 551. Aranburu Puente, M. Karmele.
- 552. Aranburu Puente, Xabier.
- 553. Argarate Epelde, Aitor.
- 554. Azpillaga Gurrutxaga, M. Josebe
- 555. Egia Goienetxea, Gotzon Joseba.
- 556. Gabirondo Aramendi, Jesús M.
- 557. Garmendia Lasa, Eixabete.
- 558. Lasa Barandiarán, Iñaki.
- 559. Lasarte Arabaolaza, Idoia.
- 560. Lasarte Iradi, Arantza.
- 561. Maizkurrena Treku, M. Luisa.
- 562. Oiarbide Iruretagoiena, Aintzane.
- 563. Olkoz Goikoetxea, Amaia.
- 564. Puente Múgica, Luis Gerardo.
- 565. Sáez de Eguilaz Inciarte, Pili.
- 566. Saiz Elizondo, Peru.
- 567. Ugalde Gorostiza, Ramón.
- 568. Zendoia Sainz, José M.

Baiona, 1981-X-10

- 569. Larratxe Arretxea, Juan Ramón.
- 570. Alemán Zabaleta, José M.^a.
- 571. Ariznabarreta Zubero, Abel.
- 572. Arregi Goenaga, Pakita.
- 573. Fernández Setién, Jaxinto.
- 574. Mendiguren Bereziartu, Xabier.
- 575. Uribarren Leturiaga, Patxi.
- 576. Charriton Zabalazarai, Pierre.
- 577. Zearreta Ugoitialekozea, Juan José.

U. N. E. D.-Bergara-80-81

- 578. Aizpurua Aizpurua, María Jesús.
- 579. Argoitia Urkiola, Juan Andrés.
- 580. Arrazola Iturbe, Arantxa.
- 581. Arrieta Ariznabarreta, Iñaki.
- 582. Arrillaga Alonso, Arrate.
- 583. Azkoitia Mujika, Arantxa.
- 584. Badiola Arregi, Juan Ignacio.
- 585. Errasti Oregi, Begoña.
- 586. Gabilondo Errasti, Arantxa.
- 587. Gómez Zubia, Genaro.
- 588. Ibarrondo Uriarte, Juan María.
- 589. Iñarra Arrieta, María Jesús.
- 590. Irureta Plazaola, Karnele.
- 591. Izagirre Aranzabal, Begoña.
- 592. Kortabitarte Alegria, Jose Ramón.
- 593. Larrañaga Zendoia, Izaskun.
- 594. Lasa Iturbe, Arantxa.
- 595. Lasa Zabala, Jon Iñaki.
- 596. Lisbona Txapartegi, Mertxe.
- 597. López Artolazabal, Imanol.
- 598. Oliden Antia, Iñaki.
- 599. Oregi Iñurrieta, Benan.
- 600. Ostolaza Yeregi, Yolanda.
- 601. Plazaola Otadui, Estepan.
- 602. Santisteban Olabarrieta, Agurtzane.
- 603. Urteaga Elorza, José Fran.
- 604. Zelaia Etxeberria, Karmen.
- 605. Salaberria Gorrotxategi, M.ª Angeles.
- 606. Ingunza Zumalde, Haitz Koldo.

EUSKALTZAINEN ZERRENDA OSOTZEAZ (*)

EUSKALTZAIN OSOAK

Agirre, Domingo, 1919; (1864-1920).
Altube, Severo, 1920; (1877-1963).
Arrue, Antonio, 1954; (1903-1976).
Azkue, Resurrección M.^a de, 1918; (1864-1951).
Broussain, Pierre, 1919; (1869-1920).
Campión, Arturo, 1918; (1854-1937).
Dassance, Louis, 1949; (1888-1976).
Eguzkitza, Juan Bta., 1919; (1875-1939).
Eleizalde, Luis de, 1918; (1878-1923).
Elissalde, Jean, 1930; (1883-1961).
Esparza, Eladio, 1941 (1888-1961)
Etxaide, Ignacio M.^a de, 1942; (1884-1962).
Etxegarai, Bonifacio, 1926; (1878-1956).
Etxegarai, Carmelo, 1923; (1865-1925).
Eppherre, Guillaume, 1959; (1911-1974).
Guerra, Juan Carlos, 1941; (1860-1941).
Intzagarai, Ramón, 1919; (1878-1947).
Irigaray, Aingeru, 1941; (1899-1983).
Lacombe, Georges, 1921; (1879-1947).
Lafon, René, 1949 (1899-1974).
Landerretche, Martín, 1919; (1842-1930).
Lhande, Pierre, 1919; (1877-1957).
Lojendio, José M.^a, 1954; (1910-1979).
Moulier, Jules, 1952; (1888-1958).
Olabide, Raimundo de, 1919; (1869-1942).
Oleaga, Nazario de, 1941; (1884-1961).
Ormaetxea, Nikolas "Orixé", 1957; (1888-1961).
Saint Pierre, Jean, 1949; (1884-1951).
Seminario Rojas, Juan Miguel, 1949; (19....-1968).
Urquijo, Julio de, 1918; (1871-1950).
Zamarripa, Pablo, 1941; (1877-1950).
Zarranz, Agustín (R. P. Policarpo Iraizoz), 1968; (1897-1980).

(*) Juan San Martín eta P. Xarritonek burruturiko zerrenda.

EUSKALTZAIN OHOREZKOAK

- Aire, Fernando, 1977; (1920-1976).
Azpeitia, Juliana de, 1975; (1888-1980).
Bouda, Karl, 1973; (1901-1979).
Etxaniz, Nemesio, 1979; (1899-1982).
Gavel, Henri, 1933; (1878-1959).
Ibarguchi, Juan Cruz, 1968; (1883-1969).
Jaureguiberry, Madeleine de, 1975; (1885-1977).
López-Mendizabal, Isaac, 1957; (1879-1977).
Manterola, Gabriel, 1968; (1890-1977).
Menéndez-Pidal, Ramón, 1968; (1869-1968).
Merino-Urrutia, Juan Bta., 1974; (1886-1982).
Mugica Egaña, Robustiana "Tene", 1975; (1888-1981).
Schuchardt, Hugo, 1919; (1842-1927).
Tauer, Norbert, 1973; (1898-1983).
Uhlenbeck, C. C., 1919; (1866-1951).
Vinson, Julien, 1919; (1843-1926).
Zaitegi, Jokin, 1977; (1908-1979).

URGAZLEAK

Agerre, Jose, 1934; (1889-1962).
Alzaga, Toribio, 1919; (1861-1941).
Alzola, Nicolás (Hno. Berriochoa), 1957; (1922-1982).
Amezaga, Vicente, 1953; (1892-1966).
Anabitarte, Agustín, 1959; (1891-1981).
Aranart, Philipe, 1930?; (1901-1981).
Arburua, Teodoro, 1919.
Aresti, Gabriel, 1957; (1933-1975).
Arotçarena, Sauveur, 1950; (1892-1966).
Arregi, Rikardo, 1964; (1942-1969).
Arriandiaga, Manuel, 1919; (1876-1947).
Arrigaray, B. de (Celestino Peralta, de Caparros), 1919.
Arruza, Miguel, 1950; (1890-1966).
Arteche, Jose, 1962; (1906-1971).
Artola, Fernando "Bordari", 1961; (1910-1983).
Arzubiaga, Cirilo, 1960; (1874-1966).
Azkarate, Jose, 1950.
Azkue, Jose, 1930; (1869-19...).
Bähr, Gerard, 1922; (1900-1945).
Barandiaran, Julian "Aita Emiliano", 1956; (1904-1967).
Belaustegigoitia, Federico, 1919; (1877-1947).
Berriatua, Imanol, 1961; (1914-1981).
Bordaçarre, Pierre "Etxahun-Iruri", 1967; (1908-1979).
Bozas-Urrutia, Rodolfo, 1971; (1913-1978).
Castro, Americo, 1930; (1885-1972).
Ciganda, M.ª Paz, 1951; (...-1967).
Cincunegui, Jose, 1919; (1886-1964).
Commandant de Marien, 1930; (1855-1936).
Constantin, Albert, 1953; (1873-1957).
Constantin, Jean Bte., 1919; (1847-1922).
Chabagno, Joanes, 1950; (1881-1975).
Daranatz, Jean Bte., 1919; (1870-1945).
Darricarrere, Jean Bte., 1919; (1845-1928).
Diez de Ulzurrun, Pedro (apaiza), 1957; (1907-1977).
Dogson, Edward-Spencer, 1919; (1857-1922).

- Donostia, José Antonio (Zulaica Arregi, J. G.), 1932; (1886-1956).
 Dourisboure, Alexis, 1919; (1863-1931).
 Dufau, Dominique, 1950; (1880-1956).
 Duhour, Pierre, 1966; (1890-1968).
 Echalar, Eusebio de, 1919.
 Echeandia, Jose, 1961; (1897-1976).
 Echevarria, Toribio, 1965; (1887-1968).
 Elguezabal, Cosme, 1922.
 Elozegui, Jesus, 1965; (1907-1979).
 Eppherre, Gregoire, 1973; (1929-1974).
 Errazti, Jose M.^a, 1919; (1890-1964).
 Etchepare, Jean, 1919; (1877-1935).
 Eyheramendi, Pierre, 1931; (1891-1975).
 Fagoaga, Blas, 1950; (1897-1966).
 Galartza, Aureliano; (18...-1928).
 Garitaonandia, Victor, 1925; (1876-1929).
 Garro, Bernardo M.^a, 1950; (1890-1960).
 Goenaga, Angel, 1965; (1915-1974).
 Goenaga, Blas de, 1953; (1897-1966).
 Goikoetxea, Juan Ignacio "Gaztelu", 1965; (1908-1983).
 Goikoetxea Maiza, Jon, 1965; (1913-1983).
 Goikoetxea Zabalo, Juan, 1965; (1905-1973).
 Gonzalez Echavarri, Luis, 1919; (1893-1971).
 Héguy, Julien, 1919; (1860-1930).
 Ibiñagabeitia, Andima, 1961; (1907-1967).
 Intxaurren, Miguel, 1927; (1897-1979).
 Iribarren, Jose M.^a, 1955.
 Irigaray, Fermin, 1919; (1869-1949).
 Irigoyen, Dominique (zuberotarra), 1923; (1873-1944).
 Irigoyen, Juan, 1941; (1884-1964).
 Ithurriague, Jean, 1950; (1896-1960).
 Jauregui-Echenagusia, Luis "Jautarkol", 1966; (1896-1971).
 Jaureguiberri, Jean, 1950; (1880-1952).
 Jud, J., 1930; (1882-1930).
 Labeguerie, Michel, 1960; (1921-1980).
 Lacarra, Antoinette, 1967; (1893-1970).
 Lardizabal, Pedro, 1919; (18...-1928).
 Larramendi, Ignacio, 1950; (1874-1960).
 Larrañaga, Ignacio R. P., 1957; (1892-1975).
 Larrañaga Azpiazu, Guillen S. J., 1970; (1905-1978).
 Larraquet, Jean, 1928; (1885-1953).
 Larreta, Juan Bta., 1919.
 Larrieu, Felix, 1919; (1863-1941).
 Léon, Albert, 1919; (1883-1953).
 Léon, Léon, 1950; (1896-1962).
 Lieshonain, 1921.
 Linschmann, Theodor, 1919.
 Maidagan, Gregorio, 1941; (1891-1961).
 Mancisidor, Ignacio M.^a, 1958; (1907-1961).
 Menditte, Justin de, 1919; (1867-1922).

Michelena, Salvador, 1953; (1918-1965).
 Mirande, Jon, 1957; (1925-1972).
 Moix, 1923.
 Monzon, Telesforo, 1966; (1904-1981).
 Mugica, Gregorio de, 1919; (1882-1931).
 Mugica, Placido, 1957; (1906-1982).
 Murieta, R. P. Felipe de, 1961; (1897-1966).
 Narbaitz, Sauveur, 1959; (1908-1979).
 Olaizola, Jose, 1965; (1883-1969).
 Olaizola, Manuel "Uztapide", 1973; (1909-1983).
 Oñatibia, Juan, 1966; (1911-1979).
 Orabe, Charles, 1923; (1890-1972).
 Oyarzabal, Martin, 1958; (1892-1966).
 Peña, Javier, 1960; (1914-1980).
 Rollo, William, 1925; (1892-...).
 Sagarzazu, Claudio, 1966; (1895-1971).
 Saint Jayme, Frédéric de, 1919; (1862-1938).
 Salaberry, Etienne, 1957; (1903-1981).
 Saralegui, Vicente, 1949; (18...-1966).
 Saroĩhandy, J., 1919; (1867-1932).
 Slabý, Rudolf J.; (1885-1957).
 Soloeta, Saturnino, 1920; (1881-1964).
 Sota, Manuel de la, 1957; (1897-1979).
 Soubelet, Dominique, 1950; (1897-1970).
 Thalamas Labandibar, Juan, 1950; (1906-1981).
 Tournier, André, 1955? (1890-1965).
 Urresti, 1923.
 Urriolabeitia, Amancio, 1919.
 Urrustoy, Simon, 1919; (1861-1936).
 Urruzuno, Pedro Miguel, 1919; (1844-1923).
 Urtel, Hermann, 1919; (1873-1926).
 Valverde, Antonio, 1961; (1915-1970).
 Vallejo, Jose, 1948; (1896-1969).
 Winkler, Heinrich, 1919; (1848-1930).
 Zabala, Pedro, 1949; (1889-1956).
 Zarate Lejarraga, Mikel, 1973; (1933-1979).
 Zugasti, Aniceto, 1957; (1904-1983).

EUSKALTZAINDIKO HILEN ZERRENDIA

IPARRALDEKO URGAZLE BATZUETAZ BI ZEHAZTASUN

SAINT JAYME, Frédéric (1862-1938) Donapaulen sortua ta hila, Georges Lacombe-ren osaba, Iholdiko kontseilari general izana, euskaltzale bezain pilotazalea. Honek zuen egin Donapauleko trinketa. Hiltzean beraren ontasunak oro utzi dizkio sorterriari ta honen lurretan eginak dira beraren Amikuzeko klinika, bai Amikuzeko laborari-lizeoa ere.

DOURISBOURE, Alexis, medikua (...-1930). Mugerren jaioa, Senperen hila Adema-enean (Adema Urtsula, Zalduby-ren iloba, ta Blaise Adema-ren arreba zuen emaztea). Azkue lagunda zuen bere kantutegiko bilketan. P. Dourisboure Beskoiztar misiolari (1825-1890) ezagunaren ahaide zitekeen.

DUFAU, Dominique, notaria (...-195...) Oaxaca, Mexicon jaioa ta Senpere Barbercencun hila, Senpereko auzapez izanik. Christophe Dufau (1888-1922) musikalaria anai: ikus *Gure Herria*, Nehor (Barbier) eta C. Dufau-ren lanak Dominique, honek *Gure Herria*, *E. Jakintza* eta *Gernika*-n idatzi zuen gehienik.

IRIGOYEN, Dominique, apeza (15-12-1873/19-3-1944) Altzürükün sortua, ta noski Eppherre apezan askazi, Atarratzeko apez nausi hila - Elizako liburu ttipi bat egin zuen.

MENDITTE, Justin de (12-6-1867/26-7-1922) Mendikotan sortua eta Atarratzeko apez nausi hila. Muskildiko apez zelarik, 1905 hirian egin zuen bai San Antonio-ko ermitan kantatzeko kantika, bai Aturratzeko Uhart apez nausiarekin Ziberotarrezko katixima, bai Clément d'Andurain adiskidearekin "Uskaldunak Ibañetan" pastorala, 1906.

ORABE, Charles, apeza (27-10-1890/17-1-1972) Nahiz Maulen sortua izan Arrokiaga-ko zaukan bere burua. Ziberotarra ederki bazekien eta apezgai zelarik Euskaltzaleen Biltzarrak saristatu zuen. Gero matematika irakasle igorri zuten Maulleko ikastetxera. Bazterretik euskara ere erakusten zeien bere herritarrei (ikus J. L. Davant). Ez du, guk dakigula deus idatzi, ez bederen argitarazi. Aturratzeko zaharretxean hil zen. Gizon argia ta zorrotza.

URRUSTOY, Simun, apeza (1-11-1861/14-12-1936) Eskiulako seme, Barkoxeko erretor hila. Predikari handi eta gizon bortitz fama zuen.

CONSTANTIN, Jean Baptiste, errienta (1873-1957) Albert Constantin medikuaren aita, Santa Garazin sortua, Izpuran errent egona, Atarratzen hila ziberotarra ta baxenafartarra berdin aise zarabiltzan. "Joanes Garoztarra" izenpean pertsu anitz egin ta sari asko irabazi zuen. "Eskualduna"-ri luzaz astero artikuluak igorri dizkio. Haren idazkiek bildu behar lukete.

P. Xarritton

REAL ACADEMIA DE LA LENGUA VASCA
EUSKALTZAINDIA
ACADEMIE DE LA LANGUE BASQUE

Real Academia de la Lengua Vasca

EUSKALTZAINDIA

Académie de la Langue Basque

EGOITZA-SEDE

Arbieto, 3

BILBO-8

Tf. 94-415 81 55

Arduraduna: Jose Luis Lizundia.

AZKUE BIBLIOTEKA

Ribera, 6

BILBO-5

Tf. 94-415 27 45

Arduraduna: Jose Antonio Arana Martija.

GORDAILUA

N.ª S.ª del Camino, 15-3.º

Bilbo-12

Tf. 94-4158155

Arduraduna: Rosa M.ª Arza

ORDEZKARITZAK - DELEGACIONES

ARABA-ALAVA

Vicente Goikoetxea, 6

VITORIA-GASTEIZ

Tf. 945-28 81 49

Ordezkaria: Endrike Knör

IFARRALDEA

15 rue Port Neuf

64100 BAIONA

Tf. 07/3359-25 64 26

Ordezkaria: Jean Haritschelhar

GIPUZKOA-GUIPUZCOA

Txurruka, 7-2

DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-4

Tf. 943-42 80 50

Ordezkaria: Juan San Martin

NAFARROA-NAVARRA

Museo de Navarra

IRUÑEA-PAMPLONA

Tf. 948-22 34 71

Ordezkaria: Jose M.ª Satrustegi

EUSKALTZAINBURUGOA
CARGOS ACADEMICOS Y EJECUTIVOS

Euskaltzainburua-Presidente: Fr. Luis Villasante.

Buruordea-Vicepresidente: Jean Haritschelhar.

Idazkaria-Secretario: Jose M.ª Satrustegi.

Iker Sailburua-Director Sección Investigación: Luis Mitxelena.

Jagon Sailburua-Director Sección Tutelar: Juan San Martin.

Bibliotekaria-Bibliotecario: Alfonso Irigoyen.

Idazkari-ordea-Vicesecretario: Jose Luis Lizundia.

Ekonomi Eragilea-Gestor Económico: Juan Jose Zearreta.

Bibliotekari-ordea-Vicebibliotecario: Jose Antonio Arana Martija.

Argitalpenen Eragilea-Encargado de Publicaciones: Ricardo Badiola Uriarte.

EUSKALTZAINDIAREN Organigrama

BATZORDE IRAUNKORRAK (1)

I. <i>Hiztegi gintza</i> (I.S.)
L. Mitxelena, buru
I. Sarasola, buru-orde
M. Zalbide, idazkari
R. Badiola, idazkari-orde
X. Kintana
L. M. ^a Mujika
Tx. Peillen	V. <i>Literatura</i> (J.S.)
F. Krutwig, buru
A. Lertxundi, idazkari
X. Diharce
J. Hiriart-Urruty
J. Kortazar
K. Otegi
A. Urretabizkaia
II. <i>Gramatika</i> (I.S.)
P. Lafitte, buru
J. Haritschelhar, buru-orde
P. Goenaga, idazkari
M. ^a P. Lasarte, idazkari-orde
P. Altuna
M. Azkarate
J. A. Mujika
K. Rotaetxe	VI. <i>Bertsolaritza</i> (J.S.)
A. Zavala, buru
J. San Martin, buru-orde
A. Aranburu, idazkari
A. Irigoyen
E. Larre
J. M. ^a Aranalde
J. M. ^a Iriondo
M. Itzaina
J. M. ^a Lekuona
J. M. ^a Etxezarreta
A. Muniategi
III. <i>Euskalkiak</i> (I.S.)
F. Ondarra, buru
J. M. ^a Etxebarría, idazkari
A. Irigoyen
A. M. ^a Etxaide
J. A. Letamendia
Ch. Videgain	VII. <i>Argitalpen Batzordea</i> (E) (2)
Euskaltzainburua
Euskaltzainburu-ordea
Idazkaria
Argitalpenen Eragilea
Ekonomi Batzordekideren bat
Azkue bibliotekako batzordekideren bat
Iker sailetik batzordekideren bat
Jagon sailetik batzordekideren bat
Beste bi euskaltzain
IV. <i>Onomastika</i> (I.S.)
L. Mitxelena, buru
J. L. Lizundia, idazkari
J. L. Davant
A. Irigoyen
E. Knörr
E. Larre
J. San Martin
J. M. ^a Satrustegi
P. Charritton
J. B. Orpustan	

(1) 1983-V-23ko batzarrean onartua.

(2) 1984.eko Urtarrilaren 27ko hileroko batzarrean onartua.

BATZORDE BEREZIAK*Ekonomia*

E. Knörr, buru
 J. J. Zearreta, eragile
 X. Gereño, kontulari
 J. M.ª Velez de Mendizabal

Azkue Biblioteka

A. Irigoyen, buru
 J. A. Arana, liburuzain-orde
 J. San Martin
 X. Kintana
 J. J. Zearreta

BATZORDE SUNTSIKORRAK*Etsaminak (J.S.)*

A. Irigoyen, buru
 J. J. Zearreta, idazkari
 P. Altuna
 P. Arregi
 M. Azkarate
 J. M.ª Azpiroz
 P. Charritton
 J. Fdez. Setien
 P. Goenaga
 J. L. Goikoetxea
 X. Kintana
 P. Uribarren
 J. M.ª Aleman
 A. Ariznabarreta
 G. Aurrekoetxea

Oinarrizko Euskara (J.S.)

J. San Martin, buru
 I. Unzurrunzaga, idazkari
 R. Badiola
 J. L. Goikoetxea
 P. Uribarren
 G. Aurrekoetxea
 N. Agirre

OHARRAK: (I.S.) = *Iker* Saileko batzordeak direla aditzen ematen du.
 (J.S.) = *Jagon* Saileko batzordeak direla aditzen ematen du.
 (E.) = Egiturazkoak direla aditzen ematen du.

EUSKALTZAINEN HELBIDEAK

EUSKALTZAIN OSOAK - Académicos de número

1. Patxi Altuna, E.U.T.G. Mundaiz, Apdo. 1359, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN, 943-273100.
2. Jose Miguel Barandiaran, "Sara", ATAUN (Gipuzkoa), 943-881252.
3. Jean Louis Davant, Collège Hasparren, 64230 HASPARREN (France), 296020.
4. Xabier Diharce, Abbaye Nôtre Dame de Belloc, 64240 HASPARREN (France).
5. Eusebio Erkiaga, Maestro Garcia Rivero, 4-3.º, BILBO-11, 94-4417206.
6. Juan Gorostiaga, Convento Trinitarios, Avda. San Martin, 6. ALGORTA (Bizkaia), 94-4692441.
7. Jean Haritschelhar, "Elorrieta", 24 rout de Lamigotte, 64600 ANGLET (France), 590898/038506.
8. Jean Hiriart-Urruty, Vicaire Général, Evêchè, 16 rue des Gouverneurs, 64100 BAYONNE (France).
9. Dámaso Inza, PP. Capuchinos, Errotazar, 42, IRUÑEA-PAMPLONA.
10. Angel Irigaray, S. Esnaola, 11-1.º, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN, 1, 943-273869 (+).
11. Alfonso Irigoyen, Trenbideko etorbidea, 2-5.º B, BILBO-12, 94-4422770.
12. Endrike Knörr, Mateo Música, 8-2.º C, VITORIA-GASTEIZ, 945-223803/288149.
13. Federico Krutwig, Villa Pilartxo, 5-1.º E, ZARAUTZ (Gipuzkoa).
14. Antonio M.ª Labayen, San Francisco, 35-pral. TOLOSA (Gipuzkoa).
15. Pierre Lafitte, Petit Séminaire, 64480 USTARITZ (France) 310113.
16. Emile Larre, Curé de, Irissarry, 64780 OSSÉS (France, 376067.
17. Pierre Larzabal, Curé de Socoa, 64 CIBOURE (France).
18. Manuel Lekuona, Sacerdote, OIARTZUN (Gipuzkoa).
19. Luis Mitxelena, Goiko kalea, 6, ERRENTERIA (Gipuzkoa) 943-515357; Postas, 15-5.º dcha., VITORIA-GASTEIZ, 945-230527.

20. Francisco Ondarra, Colegio de LEKAROS (Baztan) (Nafarroa) 948-580000.
21. Juan San Martin, Bidasoa ibiltokia, 4, HONDARRIBIA (Gipuzkoa), 943-641435/428050.
22. Jose M.ª Satrustegi, URDIAIN (Burunda) (Nafarroa), 948-562906/223471.
23. Luis Villasante, Santuario de Aránzazu, OÑATI (Gipuzkoa), 943-780951.
24. Antonio Zavala, PP. Jesuitas, XABIER (Nafarroa), 948-884000.

EUSKALTZAIN OHOREZKOAK - Académicos de honor

1. Odon Apraiz, Pl. del General Loma, 3-1.º. VITORIA-GASTEIZ.
2. Julio Caro Baroja, "Itzea", B.º Alzate, BERA (Nafarroa).
3. Justo Garate, San Lorenzo, 444, MENDOZA 5500 (Argentina), 243897.
4. Bedita Larrakoetxea, Canónigos Regulares, Pio Mortara, 1, OÑATI (Gipuzkoa), 943-780311.
5. Gerardo López de Guereñu, San Vicente de Paul, 8, VITORIA-GASTEIZ, 945-254614.
6. Santiago Onaindia, PP. Carmelitas, Larrea, ZORNOTZA (Bizkaia) 94-6730088.
7. Jorge de Riezu, LEKAROS (Baztan) (Nafarroa), 948-580000.
8. Antonio Tovar, Príncipe de Vergara, 111, Dupl. 6.º dcha., MADRID-2, 91-2612150.

EUSKALTZAIN URGAZLEAK**Académicos correspondientes**

Jesus Acha, Avda. Sancho el Fuerte, 96 "Irrintzi", IRUÑEA-PAMPLONA, 948-257021.

Mikel Achaga, DEIA, Carlos I, 3-bajo, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-11, 943-462488.

M.ª Dolores Aguirre, Urbietta, 5-2.º, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-6, 943-424303.

Eugenio Aguirreche, B.º Zamalbide, Iglesia, ERRETERIA (Gipuzkoa) 943-510442.

Gexan Alfaro, Librairie Zabal, 52 rue Panecau, 64100 BAYONNE (France) 594390.

Jacques Allières, L'Orangerie, Parc de Gounon, 25 route d'Espagne 31300 TOULOUSE (France) (61) 401510.

Jose Luis Alvarez Enparanza, Sancho el Sabio, 26-9.º D, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-10, 943-450687.

Xabier Amuriza, Legarreibi, 1-2.º dcha., ZORNOTZA (Bizkaia).

Pierre Andiazabal, Grand Séminaire, Avenue Darrigrand, 64100 BAYONNE (France).

Marcelino Andrinua, PP. Pasionistas, Euba, ZORNOTZA (Bizkaia).

Juan Apezetxea, Avda. de Guipúzcoa, 5 "Villa Antonia", IRUÑEA-PAMPLONA, 948-254063.

Lino Aquesolo, PP. Carmelitas, BEGONA-BILBO-4, 94-4124343.

Jose Antonio Arana Martija, Karmelo Etxegarai, 6 GERNIKA (Bizkaia) 94-4152745.

Jose M.ª Aranalde, Párroco de Añorga, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-9.

Xabier Aranburu, Miracruz, 28-A-4.º dcha., DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-1, 943-279704.

Jose Antonio Arcocha, Sorgintxulo, 2-12 c. Erreterria (Gipuzkoa).

- Adolfo Arejita, Dtor. Areilza, 47-2.º dcha., BILBO-10, 94-4436209.
- Jesus M.ª Arenaza, Gran Vía, 82-2.º izda., BILBO-11, 94-4414181.
- Begoña Arregi, Paseo Miqueletes, 4-6.º B, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-6, 943-216206.
- Francisca Arregi, Matia, 58-3.º, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-8, 943-212532.
- Fernando Artola "Bordari", Avda. de J. Ugarte, 6-1.º izda., HONDARRIBIA (Gipuzkoa), 943-641378 (†).
- Miren Azkarate, Arrasate, 45-1.º, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-5.
- Jose M.ª Azpiroz, Dermitaleria, 3-1.º dcha. IRUÑEA-PAMPLONA.
- Miguel Angel Astiz, Pl. Celestino M.ª del Arenal, 1-12.º A, BILBO-14, 94-4313285.
- Jose Azurmendi, Avda. Ategorrieta, 23-2.º DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-13, 943-277346.
- Ricardo Badiola, Bidezabal, 3-2.º C, GETXO (Bizkaia), 94-4158155.
- Gaizka Barandiaran, Col. San Ignacio, Apdo. 3059, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN, 943-289500.
- Federico de Barrenengoa, Pl. Plácido Careaga, 12-5.º izda. BILBO-14, 94-4353819.
- Iñaki Barriola, "Isturín", P.º Ayete, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-9, 943-211673.
- Serafin Basauri, Txirio kale, 1-3.º, EIBAR (Gipuzkoa), 943-713590.
- Jose Basterretxea, Sangüesa, 13-1.º izda., IRUÑEA-PAMPLONA, 948-236696.
- Isidro Baztarrika, PP. Benedictinos, Santuario de ESTIBALIZ (Araba), 945-211149.
- Alessandro Baussani, Facoltà di Lettere e Filosofia-Università degli Studi di Roma, 000100 ROMA (Italia).
- Juan Jose Beloqui, Villa Nere-kaiola, Ategorrieta (Intxaurrenondo, s/n), DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-13.
- Iñaki Beobide, Narrica, 31-3.º, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-3, 943-420982.
- Juliana Berrojalbiz, Rodriguez Arias, 39, BILBO-11, 94-4437943.
- Pedro Berrondo, Gral. Lersundi, 6 ent. izda., DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-7, 943-461857.
- Antonio Berrueta, Pio XII, 16-6.º B, VITORIA-GASTEIZ, 945-251284.

Milagros Bidegain, Sancho-enea, 9, ERRETERIA (Gipuzkoa).

Antonio Bilbao, Apdo. 28, SANTURTZI (Bizkaia).

Jon Bilbao, "Osabene" Torrebarria, 5, GETXO (Bizkaia), 94-4691947.

Felix Bilbao, PP. Franciscanos, FORUA-GERNIKA (Bizkaia), 94-6852001.

Joseph Camino, 15, rue des Prébendés, 64100 BAYONNE (France), 59-591782.

Jacinto Carrasquedo, Secundino Esnaola, 7-6.º, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-1.

Junes Casenave-Harigile, Apez etxia presbyterè, ALCAY 64470 TARDETS-Sorholus (France).

Pierre Charritton, 3 impasse Port Neuf, 64100 BAYONNE (France) 59-598127.

Jorge Cortes Izal, Monasterio Velate, 5-7.º, IRUÑEA-PAMPLONA, 948-255759.

Jean Pierre Curutchet, 64 HELETTE (France).

Pedro Diez de Ulzurrun, San Antón, 43, IRUÑEA-PAMPLONA, 948-212280.

Jean Baptiste Dirassar, Lotissement Arrantzaleak CIBOURE, 64500 SAINT-JEAN-DE-LUZ (France) (59) 260595.

Pierre Duny Pètrè, Maison Hégnitoa, 4-Chemin d'Olhonce 64220 SAINT-JEAN PIED-DE-PORT (France).

Ignacio Eizmendi, Ntra. Sra. del Pilar, 10, ZARAUTZ (Gipuzkoa) 943-841537.

Kepa Enbeita, Auzo-lana de Abornicano, S. A. ABORNICANO (Urcabustaiz) (Araba), 945-430032.

Manex Erdozaincy-Etchart, Couvent des Franciscans, 64120 SAINT PALAIS (France).

Karmele Esnal, Zabaleta, 50-7.º D, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-2, 943-280915.

Bernardo Estornes, Secundino Esnaola, 13, 3.º izda.; DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-1.

Jose Estornes, Hernani, 1-7.º, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-14, 943-428225.

Eñaut Etchamendy, Professeur Agronome, Sain-Palais, 64120 BEYRIE-SUR-JOYEUSE (France).

Jean Baptiste Etcharren, chemein Kurutxamendi, 64220 St. JEAN-PIED-DE-PORT (France), 59-371735.

P. Etcheandi, Abbaye Nôtre Dame de Belloc, 64670 URT (France).

- Jacques Etcheverry, 2 Alles Boufflers, 64100 BAYONNE (France).
- Jean Baptiste Etcheverry, Aumonier, 64100 BAYONNE (France).
- Jose M.ª Etxaburu, Villa Ongi-etorri, B.^o Amute, HONDARRIBIA (Gipuzkoa), 943-643002.
- Jon Etxaide, Paseo de Colón, 33-4.º izda., DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-2, 943-277818.
- Ana M.ª Etxaide, Trav. Bayona, 1-2.º G, IRUÑEA-PAMPLONA, 948-260880.
- Juan Angel Etxebarria, Elejalde, 23-1.º dcha. FORUA-GERNIKA (Bizkaia).
- Jose M.ª Etxebarria, Karmeldegí, Alto de Zorroaga, s/n, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-14, 943-463002.
- Peter Etxebarria, Residence 1855, Sierra Lange L., RENO NEVADA U.S.A.
- Patxi Etxeberria, Sta. Maria Parish, P.O. Box 495, ILOILO CITY (Filipinas).
- Carmelo Etxenagusia, Monasterio del Refugio, Zabalbide, 104, BILBO-6, 94-4472500.
- Eustasio Etxezarreta, Urdaneta, 10, Apdo. 579, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN, 943-428745.
- Patrik Farrell, (Darragh), 41 Nutley Lane, DUBLIN (Irlanda) 692641.
- Jaxinto Fernandez Setien, Gurutze-dorre, 6-4.º LAZKAO (Gipuzkoa), 943-884031.
- Victoriano Gandiaga, PP. Franciscanos, Santuario de Aránzazu, OÑATI (Gipuzkoa), 943-781302.
- Marcelino Garde, Presbitero, RIPODAS (Nafarroa).
- Jose Garmendia, "Instituto Ruiz Gijón", Paseo de Consolación, s/n, UTRERA (Sevilla), 954-861620.
- Juan Garmendia Larrañaga, Mayor, 1, TOLOSA (Gipuzkoa), 943-670929.
- Juan Garmendia "Zeleta", Marques de Murrieta, 35-4.º E, LOGROÑO, 941-214644.
- Salvador Garmendia, Mugica-enea, ANOETA (Gipuzkoa), 943-652539-661539.
- Xabier Gereño, Avda. del Ejército, 18-3.º dcha., BILBO-14, 94-4355263.
- Patxi Goenaga, Avendaño, 21-4.º C, VITORIA-GASTEIZ.
- Juan Luis Goikoetxea, Médico Municipal Pedro Cortes, 3-9.º A. BILBO-6, 94-4247009.
- Jon Goikoetxea, E.U.T.G. Mundaiz, Apdo. 1359, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN, 943-273100 (+).

Manex Goienetxe, 14 Avenue LAFONTAINE, 64100 BAYONNE (France), 59-634444.

Bernard Goity, Evêchè, rue des Gouverneurs, 64100 BAYONNE (France).

Paul Guilsou., abbé, Paroisse du Gros-Caillou, Paris-7.

Marcelin Hegiaphal, Pastoralier Cheraute par, 64130 MAULEON (France).

Nils. M. Holmer, B.O. Box 40, LUND (Suecia).

Mariano Iceta, ELIZONDO (Nafarroa), 948-580755.

Rogert Idiart, Curè de Sauguis-st. Etienne, 64470 TARDETS (France) 285165.

Arantza Idiazabal, Tolarieta, 6-1.º dcha., OIARTZUN (Gipuzkoa).

Joseba Intxausti, Avda. Ategorrieta, 23-2.º, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-13, 943-271713.

Jose Angel Irigaray, Secundino Esnaola, 11-1.º, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-1.

Jose M.ª Iriondo, Avda. de Navarra, Eguzki Lore, 2-3.º B, ZARAUTZ (Gipuzkoa), 943-834351.

Michel Itçaina, Secrétaire de Mairie, 64250 CAMBO (France), 297255.

Fermin Ixurko, ALDAZ (Nafarroa), 948-504282.

Ramuntxo Kanblong, Route des Pins, 64600 ANGLET (France), 038369.

Jaime Kerexeta, Presbítero, San Roque, 24, ELORRIO (Bizkaia), 94-6820012.

Jon Kortazar, Goiko kale, 31, MUNDAKA (Bizkaia).

Daniel Landart, Villa "Heleta", 64100 MOUGUERRE (France), 315457.

Mikel Lasa, Uribe auzoa, 9-1.º B, ARRASATE (Gipuzkoa), 943-791945.

Jose Manuel Lasarte, Presbítero, UHARTE-ARAKIL (Nafarroa), 948-574008.

M.ª Pilar Lasarte, Portuene, 10-3.º izda., DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-8.

Imanol Laspiur, Aldatze, 3-2.º izda. EIBAR (Gipuzkoa), 943-713288.

Juan M.ª Lekuona, Seminario Diocesano, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN, 943-213911.

Gabriel Lertxundi, Abbaye Nôtre Dame de Belloc, URT, 64240 HASPARREN (France), 59-296555.

Anjel Lertxundi, Villa Teresita, s/n, ZARAUTZ (Gipuzkoa).

Juan Antonio Letamendia, Murrua, 22-1.º izda., HONDARRIBIA (Gipuzkoa), 943-643514.

Xabier Lete, Plaza San Juan, 20, URNIETA (Gipuzkoa), 943-551849.

Jose Luis Lizundia, Bruno Mauricio Zabala, 22-2.º F, DURANGO (Bizkaia), 94-6814109.

Jose Antonio Loidi, Farmacia, Paseo de Colón, 93, IRUN (Gipuzkoa), 943-612678.

Peli Martin Latorre, M. Iradier, 9-4.º izda. VITORIA-GASTEIZ, 945-232959.

Xabier Mendiguren, Doctor Delgado, 8-4.º C. DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-1, 943-272951.

Fernando Mendizabal, Camino Zarategi, 18-2.º B, INTXAURRONDO-DONOSTIA-SAN SEBASTIAN

Marie Jeanne Minaberry, Journaliste, 64480 USTARITZ (France).

Justo Mocoroa, PP. Escolapios, Alda. Recalde, 19, BILBO-9.

Luis M.ª Mugica, Zabaleta, 49-4.º dcha., DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-2.

Jose Antonio Mujika, Casa Peruene-berri, 2-3.º D, HERRERA-DONOSTIA-SAN SEBASTIAN, 943-392528.

Beñat Oihartzabal, Bordaberria, 1, rue Hondritz de Haut, 64600 ANGLET (France).

Jesus Oleaga, Elcano, 18-ent. dcha. BILBO-8, 94-4436957.

Ignacio Omaechevarria, Curia Generalizia dei Frati Minori, Via Sta. Maria Mediatrice, 25-00165 ROMA (Italia).

Josu Oregi, Paseo Urdangarin, BERGARA (Gipuzkoa), 943-761561.

Karlos Otegi, Gaztelu, 9-2.º D, ZARAUTZ (Gipuzkoa), 943-834692.

Txomin Peillen, Ibarburu, Sainte-Engrâce, 64560 LICQ-ATHEREY, 59-286244.

Pedro Pujana, Párroco de (GAUTEGIZ)-ARTEAGA, 94-6852871.

Francisco Xabier Quintana, Torre Gorostizaga, 4-4.º B, BILBO-4, 94-4123555.

Jose Antonio Retolaza, Orueta, 1-3.º, BILBO-9, 94-4234573.

Rudolf de Rijk, Newtonstraat 69 II, 1098 HA, AMSTERDAM (Holanda), 20-935650.

Karmele Rotaetxe, Pl. Bombero Echaniz, 4-6.º izda., BILBO-10, 94-4314033.

Manuel M.ª Ruiz Urrestarazu, Adriano VI, 22-7.º izda., VITORIA-GASTEIZ.

Ramon Saizarbitoria, Peña y Goñi, 1-6.º dcha., DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-2, 943-287990.

Jose M.ª Sanchez Carrion, Larratxo kalea, 33-4.º C, HERRERA-DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-17.

Pedro Sacristoval, Postas, 41-6.º, VITORIA-GASTEIZ, 945-277682.

Carlos Santamarina, Buen Pastor, 13, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-5, 943-415297.

Ibon Sarasola, P.^o Duque de Mandas, 37-1.º, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-12, 943-283340.

Jose Ignacio Tellechea, Usandizaga, 27-5.º izda. DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-2, 943-280062.

Francisco Tirapu, Pl. San José, 1, IRUÑEA-PAMPLONA.

Juan M.ª Torrealdai, Avda. Ategorrieta, 23-2.º, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-13, 943-271713.

Martin Ugalde, Almirante Juan Allondo, Villa Carolina, A-4.º dcha. HONDA-RRIBIA (Gipuzkoa), 943-641505.

Patxi Uribarren, Carmelo de Begoña, 10-BILBO-4, 94-4124343.

Miguel Javier Urmeneta, P.^o de Sarasate, 5, IRUÑEA-PAMPLONA.

Ignacio Urquijo, MARKINA-MUNIBE, 94-6866031.

Arantza Urretavizcaya, Avda. Madrid, 8-9.º A, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-11.

Tomas Uthurry, Professeur, Grand-Seminaire, Avenue Jean Darrigrand, 64100 BAYONNE (France), 59-633340.

Jose M.ª Velez de Mendizabal, Naparroa etorbidea, 9-3.º, ARRASATE (Gipuzkoa).

Charles Videgain, 23 Vieille Boucherie, 64100 BAYONNE (France), 59-591536.

Pedro Yrizar, Lagasca, 54, MADRID-1, 91-2766393.

Julen Yurre, Seminario Menor Capuchino, Avda. de Felix Arano, 3, ALSA-SUA (Nafarroa), 948-560026.

Patxi Zabaleta, Amaia, 2-C 1.º, IRUÑEA-PAMPLONA, 948-232076.

Mikel Zalbide, Carlos I, 13-9.º D, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-11.

Gabriel Zapiain, La Roca, 7, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN.

Ambrosio Zatarain, Zubieta, 40-2.º, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-7, 943-421236.

Juan Jose Zearreta, Andrandi auzunea, 7-3.º, ZORNOTZA (Bizkaia), 94-6731520.

Manuel Ziarsolo, Arabella, 62-3.º izda., BEGONA-BILBO-7.

Agustin Zubicaray, Cruceño, 36, ONDARROA (Bizkaia) 94-6830287.

Jose Miguel Zumalabe, Urbietta, 56-1.º, DONOSTIA-SAN SEBASTIAN-6, 943-459597.

AURKIBIDEA

BLAS ALEGRIA IDAZLEAREN OMENEZ

<i>Eugenio Ulayar:</i> BLAS ALEGRIA EUSKAL IDAZLEAREN BIZITZA	
ETA LANAK	315
– Jaiotza eta sendia	315
– D. Blas Alegria, pbro.	316
– Apaizgintza - Campo Pastoral	318
– Obra literaria de D. Blas	319
– Juicio literario sobre su obra. Mahai epailearen iritzia	322
– Giza-alderdia. Aspecto humano	323
– D. Blas Alegriaren itzaldia Mikel Goiangeruaren egunean	329
<i>Luis Igueltz:</i> BLAS ALEGRIAREN LIBURU ETA ESKU-ESKRIBUEZ	335
– Archivo parroquial de Lacunza	335
– Fondo vasco	335
– Impresos vascos	335
– Manuscritos vascos	337
– Otros libros de interés especial en el Archivo Parroquial	338
– Archivo Municipal	339
<i>Fr. Luis Villasante:</i> BLAS ALEGRIAREN MENDEURRENA OSPATZEAN	341
<i>Juan M.ª Ganboa:</i> BLAS ALEGRIAREN OMENEZ	345

JUAN BAUTISTA GAMIZ RUIZ DE OTEOREN OMENALDIA

<i>Fr. Luis Villasante:</i> JUAN BAUTISTA GAMIZEN LIBURUA AURKEZTEAN	349
<i>Endrike Knörr:</i> EN LA PRESENTACION DE LA OBRA DE J. B. GAMIZ	353
<i>Ion Goikoetxea Maiza:</i> J. B. G. R. DE OTEO, XVIII MENDEKO ARABAR EUSKAL ERDAL OLERKARIA (1697-1773)	355
– Gamiz	356
<i>Koldo Mitxelena:</i> GAMIZ-EN LIBURUA AURKEZTATZEAN	363
EUSKALTZAIN URGAZLE BERRIEN IZENDATZEA	365

PIARRES LAFITTE JAUNARI OMENALDIA

<i>Bernard Dassance</i> : PIARRES LAFITTEREN OMENEZ	369
<i>Fr. Luis Villasante</i> : P. LAFITTERI OMENALDIA	371
<i>Jean Haritschelhar</i> : PIARRES LAFITTERI OMENALDIA	375
— Lafitte jaun kalonjeari	378
<i>Piarres Lafitte</i> : IKER 2 ETA ESKERRIK ASKO	381

GAI LABURRAK

<i>Patrizio Urkizu</i> : EDWARD LHWYD-EN HIZTEGI POLIGLOTA (1703) ..	387
— Eskuzkiriburuaren transkripzioa	391
<i>Fr. Luis Villasante</i> : EN TORNTO A UNA CARTA, HASTA AHORA INE- DITA, DEL ESCRITOR VASCO P. P. DE AÑIBARRO	403
— Breve comentario al documento	408

EUSKALTZAINDIAREN BATZAR-AGIRIAK

BATZAR TXOSTENAK

Literatur Saila

<i>J. M.ª Satrustegi</i> : BATASUNAREN ALDEKO ARESTIREN GUTUNAK ..	431
<i>Juan Apecechea</i> : JOAKIN LIZARRAGA, ELKANOKOA, KOPLAK	445
1. Ama Virginaren gloriatan	446
2. Cembait copla Jesus onaren honra ta amoretan	446
3. Copla-guisa batzuc Sacramentu Sanduaren laudarioetan	447
4. Copla-guisa batzuc Doctrina Christioaren	447
<i>A. Julen Yurre</i> : SAN MARTIN-EN KANTA	449
— Pentagrama	457
— Nire oharrak	458

Gramatika Saila

<i>Patxi Altuna</i> : LEIZARRAGAREN ZENBAIT IZEN SINTAGMA	463
---	-----

Dialektologi Saila

<i>Pello Salaburu</i> : BAZTANGO KONTSONANTISMOA	473
— Leherkariak	473
— Ezpainhortzetako igurzkaria	480

— Sudurkari eta Isurkariak	481
— Igurzkariak	488
— Afrikatuak	497
— Sabaikoak	502
— Aipatutako bibliografia	507

BERRIAK

EUSKALTZAINDIAK FELIPE GONZALEZ MARQUEZ —ESPAINIA-KO GOBERNU BURUARI— “EUSKARAREN NORMALIZAZIO LEGEAZ”	511
<i>Juan San Martin</i> : KULTUR MINISTERITZAK AUTOREEI EMATEN DIEN LAGUNTZAZ	513
AZKUE BIBLIOTEKA - 1982 - MEMORIA	517
<i>J. M.ª Satrustegi</i> : ANGOSTOKO JARDUNALDIAK	521
<i>Fr. L. Villasante</i> : MAILEBUZKO HITZEI BURUZKO JARDUNALDIE-TAKO KRONIKATXOA	527

HILBERRIAK

JOAN INAZIO GOIKOETXEA OLAONDO “GAZTELU” (1908-1983) ...	531
NORBERT TAUER (1899-1983)	533
MANUEL OLAIZOLA “UZTAPIDE” (1909-1983)	537
FERNANDO ARTOLA SAGARZAZU “BORDARI” (1910-1983)	541

EUSKALTZAINDIKO D ETA B TITULUDUNEN ZERRENDA

EUSKALTZAINEN ZERRENDA OSOTZEAZ

EUSKALTZAIN OSOAK	563
EUSKALTZAIN OHOREZKOAK	564
EUSKALTZAIN URGAZLEAK	565
<i>P. Xarriton</i> : EUSKALTZAINDIKO HILEN ZERRENDA: IPARRAL-DEKO URGAZLE BATZUETAZ BI ZEHAZTASUN	569

REAL ACADEMIA DE LA LENGUA VASCA-EUSKALTZAINDIA- ACADEMIE DE LA LANGUE BASQUE

EGOITZA-SEDE	573
AZKUE BIBLIOTEKA	573
GORDAILUA	573
ORDEZKARITZAK-DELEGACIONES	573

EUSKALTZAINBURUGOA-CARGOS ACADEMICOS Y EJECUTIVOS

EUSKALTZAINDIAREN ORGANIGRAMA

BATZORDE IRAUNKORRAK	575
I. HIZTEGIGINTZA	575
II. GRAMATIKA	575
III. EUSKALKIAK	575
IV. ONOMASTIKA	575
V. LITERATURA	575
VI. BERTSOLARITZA	575
VII. ARGITALPEN BATZORDEA	575

BATZORDE BEREZIAK

EKONOMIA	576
AZKUE BIBLIOTEKA	576

BATZORDE SUNTSIKORRAK

ETSAMINAK	576
ONINARRIZKO EUSKARA	576

EUSKALTZAINEN HELBIDEAK

EUSKALTZAIN OSOAK-ACADEMICOS DE NUMERO	577
EUSKALTZAIN OHOREZKOAK-ACADEMICOS DE HONOR.....	579
EUSKALTZAIN URGAZLEAK-ACADEMICOS CORRESPONDIENTES	580